
EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

Ali BAKKAL - *Akdeniz Üniversitesi*

YÖNETİCİ EDİTÖRLER / MANAGING EDITORS

Celil TAŞKIN - *Boğaziçi Üniversitesi*

Hakan GÜLERCE - *İstanbul Üniversitesi*

İNGİLİZCE EDİTÖRÜ / ENGLISH PROOFREADER

Hossein TURNER - *Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi*

TÜRKÇE EDİTÖRÜ / TURKISH PROOFREADER

Özlem BAŞBOĞA - *İstanbul Üniversitesi*

SAYI HAKEMLERİ / EDITORIAL BOARD

Celil ABUZER - *Harran Üniversitesi*

Mustafa BAKTIR - *Erciyes Üniversitesi*

Niyazi BEKİ - *Üsküdar Üniversitesi*

Mehmet DİLEK - *Akdeniz Üniversitesi*

Sayın DALKIRAN - *Uşak Üniversitesi*

Osman Nuri DEMİREL - *Akdeniz Üniversitesi*

Zeki EKER - *Akdeniz Üniversitesi*

Yunus Emre GÖRDÜK - *Balıkesir Üniversitesi*

Veysel GÜLLÜCE - *Atatürk Üniversitesi*

Muhammet KARATAŞ - *Akdeniz Üniversitesi*

Bahri KARLI - *Süleyman Demirel Üniversitesi*

Ahmet KAYACIK - *Erciyes Üniversitesi*

Kenan ÖREN - *Süleyman Demirel Üniversitesi*

İshak ÖZGEL - *Süleyman Demirel Üniversitesi*

Resül ÖZTÜRK - *Atatürk Üniversitesi*

Murat SARICIK - *Süleyman Demirel Üniversitesi*

Ömer Faruk TEBER - *Akdeniz Üniversitesi*

Hüseyin YAŞAR - *Dokuz Eylül Üniversitesi*

Atilla YARGICI - *Harran Üniversitesi*

Not: Yukarıdaki isim listesi soyisime göre sıralanmıştır.

WEB: www.iikv.org/katre

E-MAİL: katre@iikv.org (İLETİŞİM VE MAKALE GÖNDERİMLERİ İÇİN)

ADRES: KALENDERHANE MAH. DEDEEFENDİ CAD. CÜCE ÇEŞMESİ SK.
NO:6 34134 VEFA/FATİH İSTANBUL, TÜRKİYE

TEL: +90 212 527 81 81

FAKS: +90 212 527 80 80

Yayın Amacı

Temel hedefi; insanı ve varoluşu ilgilendiren her hususta, Risale-i Nur perspektifinden açıklama ve anlamlandırma faaliyetlerinde bulunmak ve eşyayla, hayatla ilgili, insanlığın hakikat arayışına dair muhtelif paradigmlar çerçevesinde yürütülen tartışmalara, Risale-i Nur ekseninde alternatif bir platform oluşturmaktır.

Aims & Scope

The primary aim is to explain and tackle the varying questions concerning humanity and existence via engagement with the Risale-i Nur and elaborating its perspective and worldview. Through building an alternative platform via discussions of the Risale-i Nur; the questions concerning humanities' life and existence as well as his search for truth will be conducted within this paradigm.

Danışma Kurulu / Advisory Board

Alparslan AÇIKGENÇ (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi), Farid ALATAS (National University of Singapore), Servet ARMAĞAN (İstanbul Üniversitesi), Hatice ARPAGUŞ (Marmara Üniversitesi), Alaaddin BAŞAR (Atatürk Üniversitesi), Niyazi BEKİ (Üsküdar Üniversitesi), Yunus ÇENGEL (Adnan Menderes Üniversitesi), Şener DİLEK (İnönü Üniversitesi), Bünyamin DURAN (Celal Bayar Üniversitesi), David GOA (University of Alberta), Cüneyt GÖKÇE (Harran Üniversitesi), İsmail Latif HACINEBİOĞLU (İstanbul Üniversitesi), Vehbi KARAKAŞ (Sakarya Üniversitesi), Ahmet KAYACIK (Erciyes Üniversitesi), Bilal KUŞPINAR (Necmettin Erbakan Üniversitesi), Ian MARKHAM (Virginia Theological Seminary), Thomas MICHEL (Georgetown University), Aref Ali NAYED (Dubai Kalam Institute), Ensar NİŞANCI (Namık Kemal Üniversitesi), Said ÖZERVARLI (Yıldız Teknik Üniversitesi), İshak ÖZGEL (Süleyman Demirel Üniversitesi), Murat SARICIK (Süleyman Demirel Üniversitesi), Muhammed SİROZİ (Palembang University), İdris ŞENGÜL (Sütçü İmam Üniversitesi), Colin TURNER (Durham University), Bülent UÇAR (Osnabruck University), Atilla YARGICI (Harran Üniversitesi), YAZICIOĞLU (Saint Joseph's University), Ahmet YILDIZ (TBMM Araştırma Hizmetleri), İlhan YILDIZ (Karatekin Üniversitesi), Musa Kazım YILMAZ (Harran Üniversitesi), İmtiyaz YOUSUF (Assumption University),

Not: Yukarıdaki isim listesi soyisime göre sıralanmıştır.

Katre:

Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi; yılda iki kez yayınlanan multidisipliner bir dergidir. Yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergi arşivlerine www.iikv.org/katre sitesinden erişilebilir ve yayınlanan yazılar kaynak belirtilerek kullanılabilir.

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı Adına İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:

Faris KAYA

Abonelik / Subscriptions

Yıllık abone ücreti 20 TL dir. Abone olmak isteyenler; İstanbul İlim ve Kültür Vakfı İktisadi İşletmesi, **TR44 0020 6001 1801 5650 0900 01** IBAN hesabına ücreti yatırdıktan sonra, adres bilgilerini telefonla veya e-mail ile iletebilirler.

Baskı

İstanbul İlim ve Kùltür Vakfı Yayınları

ISSN: 2146-8117

KATRE

MÜSBET HAREKET SAYISI

Birinci Sayı

No: 1 / 2016

İSTANBUL İLİM VE KÜLTÜR VAKFI

THE ISTANBUL FOUNDATION FOR SCIENCE AND CULTURE

مؤسسة اسطنبول للثقافة والعلوم

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRDEN / EDITORIAL

Toplumu Huzura Götüren Yol: Müsbet Hareket Ali BAKKAL	1
Positive Action as a Way to Happiness of Society Ali BAKKAL	9

HAKEMLİ MAKALELER / REFEREED ARTICLES

Bir Ömrün Değişmez Prensibi: Müsbet Hareket <i>A Constant Principle of Life: Positive Action</i> Alaaddin BAŞAR	17
Risale-i Nur Işığında Terör ve Kitle İmha Silahları <i>Terror and Mass Destruction Weapons in the Light of the Risale-i Nur</i> Yunus ÇENGEL	27
Terror and Mass Destruction Weapons in the Light of the Risale-i Nur <i>Risale-i Nur Işığında Terör ve Kitle İmha Silahları</i> Yunus ÇENGEL	51
Laik ve Otoriterlerin Hükümetlerine Karşı ‘Müsbet Hareket’ (Sivil İtaatsizlik) ve Dindar Demokratların Hükümetlerine Destek <i>Civil Disobedience Against the Governments of Secular and Authoritarians and Support to the Governments of Pious Democrats</i> Bünyamin DURAN	73
Makyavelist Siyasete Bir Reddiye Olarak Müsbet Hareket <i>Positive Action as a Rebuttal to Machievellian Politics</i> İshak TORUN	87
Bediüzzaman’ın Müdafaalarında Müsbet Hareket ve Fedakârlık <i>Self-Sacrifice and Positive Action in Bediuzzaman’s Defense Speeches</i> Musa K. YILMAZ	109
Bediüzzaman’ın Düşüncesinde Cemaatlerin Uyması Gereken Müsbet Hareket İlkeleri <i>The Required Principles of Positive Action for Communities in Bediüzzaman’s Thought</i> Ali BAKKAL	121
Merkeziyet ve Adem-i Merkeziyet Tartışması Bağlamında Kürt Meselesine Müsbet Bakış <i>The Kurdish Issue with respect to Postive Action in the Context of Discussions of Centralization and De-centralization</i> Celil TAŞKIN	145

Etik Bir İdeal Olarak Tanrı-İnsan ve İnsan-ı Kamil: Said Nursi'ye Referansla Nübüvvet ve Felsefe Geleneği Üzerinden Bir Bakış <i>Conception of God-man vs the Exemplary Man as an Ethical Ideal: The Tradition of the Prophethood vs the Tradition of the Philosophy with special reference to Said Nursi</i> Ahmet YILDIZ	161
--	------------

DİĞER ÇALIŞMALAR / MISCELLANEOUS STUDIES

Bir Söyleşi: Müsbet Hareket Bizi Nereye Götürür <i>A Discussion: Where Positive Action Can Take Us</i> Nevzat TARHAN - Hakan GÜLERCE	179
--	------------

Bir Mekan: Hizan: İlim ve Âlim Havzası <i>A Place: Hizan: A Reservoir of Knowledge and Scholar</i> Hasan ÇİÇEK	189
--	------------

Bir Talebe: İbrahim Hulusi Yahyagil <i>A Student: İbrahim Hulusi Yahyagil</i> Hakan GÜLERCE	199
---	------------

Bir Kitap: Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişme Bediüzzaman Said Nursi Olayı <i>A Book: Religion and Social Change in Modern Turkey: The Case of Bediuzzaman Said Nursi</i> Celil TAŞKIN	203
---	------------

Bir Toplantı: Din, Bilim ve Felsefe İlişkisi: Risale-i Nur Yaklaşımı Sempozyumu <i>A Meeting: The Relation between Religion, Science and Philosophy: The Perspective of the Risale-i Nur</i> İhsan ALTINTAŞ	207
---	------------

Bir Duyuru: Daha İyi Bir Dünyanın İnşasında Müsbet Hareketin Yeri ve Rolü: Risale-i Nur Yaklaşımı <i>An Announcement: The Role of Positive Action in Building a Better World: The Perspective of the Risale-i Nur</i>	211
---	------------

An Announcement: The Role of Positive Action in Building a Better World: The Perspective of the Risale-i Nur <i>Bir Duyuru: Daha İyi Bir Dünyanın İnşasında Müsbet Hareketin Yeri ve Rolü: Risale-i Nur Yaklaşımı</i>	215
---	------------

Toplum Huzura Götüren Yol: Müsbet Hareket

Dergimizin ilk sayısının konusunu *müsbet hareket* olarak belirledik. Müsbet hareket, Bediüzzaman Said Nursî'nin Risâle-i Nur Mesleği adını verdiği imana ve Kur'an'a hizmet metodunun temel eylem prensibidir. O bu prensibi özet olarak şu ifadelerle açıklıyor:

Bizim vazifemiz müsbet hareket etmektir. Menfi hareket değildir. Rıza-yı İlâhîye göre sırf hizmet-i imaniyeyi yapmaktır: Vazife-i İlâhiyeye karışmamaktır. Bizler asayışı muhafazayı netice veren, müsbet iman hizmeti içinde her bir sınıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz.¹

Bu ifadeye göre müsbet hareketin ana unsurları; iman hizmetini Allah rızası için yapmak, Allah'ın vazifesine karışmamak, asayışı muhafaza etmek, hizmet ederken ortaya çıkacak olan sıkıntılara sabır ve şükürle karşılık vermektir. Konuyla ilgili başka açıklamalarını dikkate aldığımızda bunlara siyasetten uzak durmak, kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek, ihtilaf noktalarını kurcalamamak ve münakaşa etmemek, eleştiriden kaçınmak gibi hususları ekleyebiliriz. Şimdi bu kuralları kısaca şöyle açıklayabiliriz:

1. İman hizmetini Allah rızası için yapmak

Müsbet hareketin en önemli noktası burasıdır. İman ve Kur'an hizmeti sırf Allah rızası için yapılmalı; karşılığında maddî bir menfaat ve dünyevî bir makam istenmemeli, hatta toplumun bu hizmeti yapanlara itibar etmesi ve değer vermesi gibi toplumsal kabuller dahi beklenmemeli, riya ve gösteriş olmamalıdır. Bediüzzaman'ın bu konudaki bazı ifadeleri şöyledir:

Bu dünya darü'l-hizmettir; ücret almak yeri değildir. A'mâl-i sâlihanın ücretleri, meyveleri, nurları berzahta, âhirettedir. O bâki meyveleri bu dünyaya çekmek ve bu dünyada onları istemek, âhireti dünyaya tâbi etmek demektir.²

Nasıl ki Risale-i Nur'u ve hizmet-i imaniyeyi, dünyevî rütbelerine ve şahsım için uhrevî makamlarına alet yapmaktan sırr-ı ihlâs şiddetle beni men ettiği gibi; öyle de, kendi şahsımın istirahatine ve dünyevî hayatımın güzelce, zahmetsiz geçmesine, o hizmet-i kudsiyeyi alet yapmaktan cidden çekiniyorum.³

Hem ihlâs ve hakperestlik ise, Müslümanların nereden ve kimden olursa olsun istifadelerine taraftar olmaktır. Yoksa 'Benden ders alıp sevap kazandırınlar' düşüncesi, nefsin ve enâniyetin bir hilesidir.⁴

1 Bediüzzaman Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, 8. Baskı, 2011, İstanbul, RNK Neşriyat, s. 249.

2 Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, 6. Baskı, 2011, İstanbul, RNK Neşriyat, ss. 134-5.

3 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 11.

4 Nursî, *Lem'alar*, 13. Baskı, 2013, İstanbul, RNK Neşriyat, s. 171.

2. Allah'ın vazifesine karışmamak

Dinî hizmetlerde en çok arzu edilen şey hizmetin kısa zamanda genişlemesi ve yaygınlaşmasıdır. Bu durum gerçekleştiği zaman hizmet metodunun uygun ve doğru olduğu kabul edilir. Ancak uzun zaman geçtiği hâlde bir genişleme ve yaygınlaşma görülmezse, bu durum bir başarısızlık olarak algılanır ve başarısızlığın sebebi olarak da hizmet metodu gösterilir. Said Nursî **şartlar gereğince** ortaya koyduğu hizmet metoduyla kısa zamanda yüksek bir başarı sağlanmasının mümkün olmadığını biliyordu, ancak kırıp dökmeden Kur'an'ın ruhuna ve Hz. Peygamber'in tebliğ metoduna uygun başka türlü hizmet yolu bulmak da mümkün değildi. Dinin sosyal hayattan sökülüp atılma operasyonlarının bizzat devlet tarafından organize edildiği bir dönemde anarşiye sebebiyet vermeden din hizmetinin kısa zamanda genişlemesi mümkün görünmüyordu. Bu sebeple Nursî sık sık "Bizim vazifemiz hizmettir; netice Cenab-ı Hakka âittir. Biz vazifemizi yapmakla mecbur ve mükellefiz"⁵ diyerek talebelerini uyarırdı. Bu konuda en çok Celâleddin-i Harzemşah'ı ve bazı peygamberleri örnek gösterirdi. Celâleddin savaşa giderken kendisinin cihad etmekle görevli olduğunu, gâlib gelip gelmeme işinin Allah'a ait olduğunu söyler, gâlib gelmek için bütün sebepleri yerine getirir ve dua ederdi. Yine Nursî, en önemli görevin peygamberlere ait olduğunu, fakat bazı peygamberlerin hayatlarında birkaç kişiden başka kimsenin onlara tabi olmadığını, fakat netice böyle olduğu hâlde Allah'ın o peygamberleri peygamberlik makamından indirmediyini hatırlatır.

3. Asayiş muhafaza etmek

İman hizmeti yaparken Nursî'nin en çok dikkat ettiği hususlardan birisi asayişin muhafazasıdır. Onun ifadesiyle

Risale-i Nur, tahkikî iman dersleri verir. Şâkirdlerini her türlü fenalıktan alıkoyar. Kalblere doğruluk aşılır. Onu hakkıyla anlayan artık fenalık yapamaz. Onun içindir ki, bugün memleketin her tarafındaki Risale-i Nur talebeleri, asâyişin manevî muhafızı hükmündedirler. Şimdiye kadar hiç bir hakikî Nur talebesinde âsâyişe münafî bir hareket görülmemiş, âdetâ Nur talebeleri zabitanın manevî yardımcısı olmuşlardır.⁶

Nursî bu milletin saadeti için kendini feda etmeye hazır olduğunu şu cümle ile belirtir:

Bu milletin asayişine, hususan masum çocukların ve muhterem ihtiyarların ve biçare hastaların ve fakirlerin dünyevî istirahatlarına ve uhrevî saadetlerine binler hayatımı ve binler şerefimi feda etmeye hazırım.⁷

Asayiş muhafaza etmenin en önemli yolu kaba kuvvetten kaçınmaktır. Nur-

5 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 249.

6 Nursî, *İşârâtü'l-İ'caz*, Çev. Abdülmecid Nursî, 6. Baskı, 2011, İstanbul, RNK Neşriyat, s. 252.

7 Nursî, *Emirdağ Lâhikası I*, s. 31.

sî'ye göre kimin hangi iddiası ve talebi olursa olsun bunu yalnızca hukuk yoluyla elde etmeye çalışmalıdır. Hukuk yoluyla da konunun çözümü mümkün olmazsa, ülke içinde kaba kuvvete başvurulamaz. Bu durumda sabredip gerekirse hakkını âhirette alacağını düşünmek lazımdır.

Nursî'nin ifadesine göre,

Haricî tecavüze karşı kuvvetle mukabele edilir... Dâhilde ise öyle değildir. Dâhildeki hareket, müsbet bir şekilde mânevî tahribata karşı mânevî, ihlâs sırrıyla hareket etmektir. Hariçteki cihad başka, dahildeki cihad başkadır.⁸

4. Aktif siyasetten uzak durmak

Said Nursî, siyasî müesseselere ve siyaset yoluyla millete hizmet edilmesine karşı değildir. Ancak o iman hizmetini esas aldığı için hizmet adına aktif siyasete girilmesi hâlinde bu durumun hizmete zarar vereceği kanaatindeydi. Esasen Nur talebeleri de siyasete girebilirler, ancak bu girişin hizmet adına değil, kendi hesaplarına olması gerekir.

Said Nursî'nin hizmet adına siyasete girilmesini hoş karşılamamasının bazı sebepleri vardır:

a. Siyasetin tarafgirliğe ve karşı tarafta yer alanları tahkire sebep olması: Said Nursî gençlik yıllarında siyasilerle iyi ilişkiler içinde iken şöyle bir durumdan bahseder:

Bir zaman, bu garazkârane tarafgirlik neticesi olarak gördüm ki: Mütedeyyin bir ehl-i ilim, fikr-i siyasîsine muhalif bir âlim-i sâlihi, tekfir derecesinde tezyif etti. Ve kendi fikrinde olan bir münafığı, hürmetkârane medhetti. İşte siyasetin bu fena neticelerinden ürktüm, 'Eûzü billâhi mineşşeytani vessiyaseti (Şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım)' dedim, o zamandan beri hayat-ı siyasîyeden çekildim.⁹

b. Aktif siyasette, Nur hizmetinin dünya menfaatlerine alet edilme tehlikesi söz konusu olabilir. Hâlbuki Nursî'ye göre "İman hizmeti, iman hakaiki, bu kâinatta her şeyin fevkindedir, hiçbir şeye tâbi ve alet olamaz."¹⁰

c. Siyasî tarafgirlik yanlış anlaşılmalara sebebiyet verebileceğinden iman hizmetinin sahasının daralması sonucunu doğurabilir; hizmet namına bir partiye girilmesi hâlinde o partiye oy verenlerin dışındaki insanlar Risale-i Nur'a iltifat etmeyebilirler. Hâlbuki

İman dersi için gelenlere tarafgirlik nazarıyla bakılmaz. Dost düşman, derste fark etmez. Hâlbuki siyaset tarafgirliği, bu mânâyı zedeler, ihlâs kırılır.¹¹

8 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 250.

9 Nursî, *Mektûbat*, 13. Baskı, 2013, İstanbul, RNK Neşriyat, s. 286.

10 Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s. 138.

11 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 35.

Bütün siyaset cereyanlarının ve tarafgirliklerin çok fevkinde ve onların garazkârâne telâkkiyatlarından müberrâ ve sâfi olan bir makamda verilen ders-i Kur'ân ve gösterilen Envâr-ı Kur'âniyeden hiçbir taraf ve hiçbir kısım çekinmemek ve itham etmemek gerektir.¹²

d. Nur talebelerinin aktif siyasetle meşgul olması, Risale-i Nur'daki yüksek hakikatlerin kıymetlerini düşürebilir. Said Nursî'nin konuyla ilgili ifadeleri şöyledir:

Hakaik-i imaniye ve Kur'âniye birer elmas hükmünde olduğu halde, siyasetle âlûde olsaydım, elimdeki o elmaslar, iğfal olunabilen avam tarafından, 'Acaba taraftar kazanmak için bir propaganda-i siyaset değil mi?' diye düşünürler. O elmaslara âdi şişeler nazarıyla bakabilirler. O halde, ben o siyasete temas etmekle, o elmaslara zulmederim ve kıymetlerini tenzil etmek hükmüne geçer.¹³

Elhamdülillâh, siyasetten tecerrüd sebebiyle, Kur'ân'ın elmas gibi hakikatlerini propaganda-i siyaset ithamı altında cam parçalarının kıymetine indirmedim.¹⁴

5. Hizmet ederken ortaya çıkacak olan sıkıntılara sabır ve şükürle karşılık vermek

Hizmet için yola çıkanlar hiç beklenmedik şekilde bazı haksızlıklara maruz kalabilirler. Eğer bu haksızlıklara aynıyla mukabele edilirse asayiş bozulabilir, hizmet sekteye uğrayabilir. Said Nursî müsbet hareket etmenin bir gereği olarak eza ve cefalara karşı sabır ve şükürle karşılık verdiğini söylüyor ve talebelerine böyle yapmalarını tavsiye ediyor:

Müsbet hareket etmek, menfî hareket etmemek ve vazife-i İlâhiyeye karışmamak hakikati için, bana karşı yapılan muamelelere sabırla, rıza ile mukabele ettim. Cercis Aleyhisselâm gibi ve Bedir, Uhud muharebelerinde çok cefa çekenler gibi, sabır ve rıza ile karşıladım.¹⁵

Bize ezâ ve cefâ edenlere karşı hiçbir talebemin kalbinde zerre kadar intikam emeli beslememesini ve onlara mukabil Risale-i Nur'a sadakat ve sebat ile çalışmalarını tavsiye ederim.¹⁶

6. Kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek

Bediüzzaman bu anlamda muhabbete çok ehemmiyet verir ve bunun önemi ni belirtmek üzere şöyle der:

Biz muhabbet fedaileriyiz; husumete vaktimiz yoktur.¹⁷

12 Nursî, *Mektûbat*, s. 50.

13 Nursî, *Mektûbat*, s. 65.

14 Nursî, *Mektûbat*, s. 50.

15 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 249.

16 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, ss. 83-4.

17 Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, 11. Baskı, 2013, İstanbul, RNK Neşriyat, s. 60.

Muhabbet, uhuvvet, sevmek, İslâmiyetin mizacıdır, rabitasıdır.¹⁸

Asıl hüner, kardeşini fena gördüğü vakit onu terk etmek değil, belki daha ziyade uhuvvetini kuvvetleştirip ıslahına çalışmak, ehl-i sadâkatin şe'nidir.¹⁹

Mâbeynimizdeki (aramızdaki) hakikî ve uhrevî uhuvvet, gücenmek ve tarafgirlik kaldırmaz.²⁰

İslâm'a hizmet için ortaya çıkmış pek çok grup vardır. Said Nursî bunlar arasında ihtilâf çıkmaması için müsbet hareket olarak nitelendirdiği bazı ilkelere uymaları gerektiğinden söz eder. Bunları kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

a. Her grup kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmeli; hareketini başka mesleklere olan düşmanlık veya onların noksanlığı üzerine bina etmemeli, başkalarının eksikliğiyle meşgul olmamalıdır.

b. Her grup, hangi meşrepte olursa olsun, İslâm dairesi içinde muhabbet, kardeşliğe ve ittifaka vesile olacak pek çok sebebin bulunduğunu bilip diğerleriyle ittifak etmelidir.

c. Her grup “Mesleğim haklıdır” veya “daha güzeldir” diyebilir. Böyle demesi hâlinde diğer mesleklere ilişmemiş, onları eleştirmemiş, dolayısıyla onlarla ittifak yolunu bulmuş olur. Fakat hiçbir meslek “Hak yalnız benim mesleğimdir” veya “güzel benim meşrebimdir” diyemez. Böyle derse insafsızlık etmiş ve diğerleriyle birleşme yolunu kapatmış olur.

d. Her meslek, hak üzere olanlarla ittifak etmenin, Allah'ın yardımına vesile teşkil ettiğini ve dinî izzetin bir gereği olduğunu düşünmek mecburiyetindedir.

e. Dalâlette olanlar ve haksızlık yapanlar, hak üzeri olanların üzerine şahs-ı mânevîsi kuvvetli cemaat halinde hücum etmektedirler. Bu hücum karşısında en kuvvetli ferdi mukavemetin yetersiz olduğunu düşünülüp Müslümanların da, dalâlet üzere olan o kuvvetli şahs-ı mânevîyeye karşı hakkı muhafaza etmek ve bâtılın hücumundan korumak için, herkesin nefsinin, enaniyetini, yanlış düşündüğü izzetini ve rekâbetkarane hislerini terk ederek ihlasla vazifesini ifa etmelidir.²¹

7. İhtilaf noktalarını kurcalamamak, münakaşa etmemek

Bilimsel anlamda her konu tartışılabilir. İhtilaflı konular üzerinde araştırma yapmak, problemin çözümüne götüren en önemli faaliyettir. Ancak konu araştırma boyutundan çıkıp kimin haklı olduğu yönünde iddia ve münakaşalara dönüşürse bunun sonu ihtilaf ve düşmanlıktır. Bu sebeple Said Nursî ihtilaflı konuların gündeme getirilmesini ve münakaşa suretinde konuşulmasını müsbet hareket ilke-

18 Nursî, *Uhuvvet Risalesi*, 2011, İstanbul, Sözler Neşriyat, s. 43.

19 Nursî, *Şuâlar*, 12. Baskı, 2013, İstanbul, s. 324.

20 Nursî, *Şuâlar*, s. 500.

21 Nursî, *Lem'alar*, s. 170.

sine aykırı bulur. Onun konuyla ilgili bazı açıklamaları şöyledir:

Madem bu zamanda zındıka ve ehl-i dalâlet ihtilâfdan istifade edip, ehl-i imanı şaşırıp ve şeâiri bozarak Kur'an ve iman aleyhinde kuvvetli cereyanları var; elbette bu müthiş düşmana karşı cüz'î teferruata dair medar-ı ihtilâf münakaşalarının kapısını açmamak gerektir.²²

Hariçî düşmanın hücumunda dahilî münakaşâtı terk etmek ve ehl-i hakkı sukut-tan ve zilletten kurtarmayı en birinci ve en mühim bir vazife-i uhreviye telâkki edip, yüzer âyât ve Ehâdis-i Nebeviyenin şiddetle emrettikleri uhuvvet, muhabbet ve teavünü yapıp, bütün hissiyatınızla, ehl-i dünyadan daha şiddetli bir surette meslektaşlarınızla ve dindaşlarınızla ittifak ediniz, yani, ihtilâfa düşmeyiniz.²³

Biz, değil onlar gibi ehl-i diyanet ve tarikata mensup Müslümanlar, şimdi bu acip zamanda, imanı bulunan ve hattâ firak-ı dâleden bile olsa onlarla uğraşmamak; ve Allah'ı tanıyan ve âhireti tasdik eden Hıristiyan bile olsa, onlarla medâr-ı nizâ noktaları medâr-ı münakaşa etmemeyi, hem bu acip zaman, hem mesleğimiz, hem kudsî hizmetimiz iktiza ediyor. Ve Risale-i Nur'un âlem-i İslâm'da intişarına karşı hayat-ı içtimaiye ve siyasiye cihetinde mâniler çıkmamak için, Risale-i Nur şakirtleri musalâhakârâne vaziyeti almaya mükelleftirler.²⁴

8. Eleştiriden kaçınmak

Bediüzzaman ihtilaf noktalarının gündeme getirilmesini istemediği gibi, yanlışların tenkid edilmesini de hoş karşılamamıştır. Buradaki tenkitten maksat, yanlış bilerek yapanları eleştirmektir. Bu kişilerin tenkid edilmesi, onları düşünce ve eylemlerinden vazgeçirmediği gibi, aksine kin ve düşmanlıklarını arttırmaktadır. Bu sebeple Bediüzzaman özellikle particilere ehvenüşşer diyerek gereksiz yere eleştirilmelerini istemez ve bu konuda talebelerini şöyle ikaz eder:

Benim Nur, âhîret kardeşlerim “Ehvenüşşer” deyip bazı bîçâre yanlışçıların hatalarına hücum etmesinler. Dâima müsbet hareket etsinler. Menfî hareket vazifemiz değil... Çünkü dâhilde hareket menfice olmaz. Mâdem siyasetçilerin bir kısmı Risâle-i Nur'a zarar vermiyor, az müsaadekârdır; “Ehvenüşşer” olarak bakınız. Daha a'zamüşşer'den kurtulmak için; onlara zararınız dokunmasın, onlara faideniz dokunsun.²⁵

Nursî'nin eleştiriden sakındırması, faydası olmayan, bir nevi eleştiri yapmak için eleştiri, ya da tahkir maksatlı eleştiri ile sınırlıdır. Bediüzzaman Kur'an'a ve Nur talebelerine karşı yapılan haksızlıkların ortaya konulmasını hak arama ve haksızları şikâyet etme çerçevesinde değerlendirilip, hükümeti yıpratma maksadıyla yapılan eleştiriler olarak düşünülmemesi gerektiğini şöyle ifade eder: “Fakat o risaleler, hükümetle mübareze ve tenkid için değil, belki bana zulmeden ve me-

22 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 213.

23 Nursî, *Lem'alar*, s. 175.

24 Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s. 247.

25 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 217.

muriyetini sù-i istimal eden bir kısım, memurlara karşıdır.”²⁶

Nursî’ye göre gereksiz eleştiriler toplumun birliğini ve huzurunu bozar, yardımlaşma ve dayanışma ruhunu öldürür. Bu sebeple eleştiri kapısını açmamak gerekir: “Hayat, vahdet ve ittihadın neticesidir. İmtizackârâne ittihad gittiği vakit, manevi hayat da gider.” “Tesanüd bozulsa cemaatın tadı kaçar.” “Sakin birbirinize tenkid kapısını açmayınız!”²⁷

Ayrıca Nursî hiçbir zaman sonuç getiren yapıcı eleştiriden uzak durmamış, hataya düşülmemesi veya düşülen hataların düzeltilmesi için yapılan eleştirilerin gerekli olduğunu söylemiştir. Nitekim başta müsbet harekete aykırı fiiller olmak üzere talebelerini her türlü hatalı davranışlardan sakındırmış, ittifakı bozacak ve ihtilafa sebebiyet verecek eylemlerden uzak durmaları gerektiğini tavsiye etmiştir. Bunun yanı sıra kendisinin hatalı olması hâlinde bu durumun kendisine bildirilmesinden memnun olacağını, hatta bunun bir kardeşlik gereği olduğunu ifade etmiştir:

Zâten Risâle-i Nur’un bize verdiği ders de, hakikat-ı ihlâs ve terk-i enaniyet ve dâima kendini kusurlu bilmek ve hodfuruşluk etmemektir. Kendimizi değil, Risâle-i Nur’un şahs-ı ma’nevîsini ehl-i îmana gösteriyoruz. Bizler, kusurumuzu görene ve bize bildirene -fakat hakikat olmak şartıyla- minnetdar oluyoruz, Allah razı olsun deriz. Boynumuzda bir akrep bulunsa, ısırmadan atılsa, nasıl memnun oluruz; kusurumuzu, fakat garaz ve inad olmamak şartıyla ve bid’at-lara ve dalâlete yardım etmemek kaydı ile kabul edip minnetdar oluyoruz.²⁸

Said Nursî’nin müsbet hareket hakkındaki görüşleri özet olarak böyledir. Bu sayıda yazarlarımız konunun bazı yönlerini detaylı ve ayrıntılı bir şekilde incelemişlerdir.

Dergimizde hakemli makalelerin dışında Bir Söyleşi köşesinde dosya konusyla ilgili faydalı bir yazıyı, Bir Mekân köşesinde Said Nursî açısından önemli bir yer tanıtımı yazısını, Bir Toplantı köşesinde Risale-i Nur ve Said Nursî ile ilgili bilimsel bir toplantının tanıtımını, Bir Talebe köşesinde Said Nursî’nin önde gelen talebelerinden birisinin tanıtımını, Bir Kitap köşesinde Said Nursî ve Nur Hizmeti hakkında yazılmış olan önemli bir eserin tanıtımını bulacaksınız.

Dergi dosyalarımız genellikle konulu olmakla birlikte istisnâ olarak bazen konu dışı makalelere de yer vereceğiz. Bu sayımızda Doç. Dr. Ahmet Yıldız’ın “Etik Bir İdeal Olarak Tanrı-İnsan ve İnsan-ı Kâmil: Said Nursî’ye Referansla Nübüvvet ve Felsefe Geleneği Üzerinden Bir Bakış” başlıklı makalesi bu kabil-dendir.

26 Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 227.

27 Nursî, *Uhuvvet Risalesi*, ss. 45-6.

28 Nursî, *Denizli ve Emirdağ Lâhikaları*, (Mektup sırası 26), s. 93, Çevrimiçi: nur.gen.tr, 02.11.2015.

Yazarlarımızın makalelerinde ortaya koyduğu yorumlar tamamen kendilerinin şahsî görüşlerinden ibaret olup, bu düşünceler umum Nur talebelerinin görüşleri olmadığı gibi, İstanbul İlim ve Kültür Vakfı'nın görüş ve düşüncelerini de temsil etmezler. Biz bu yazımızda Said Nursî'den bol miktarda alıntı yaparak onun müsbet hareket hakkındaki görüşlerini özet olarak ortaya koymaya çalıştık. Makalelerin biraz da bu zaviyeden değerlendirilmesini arzu ederiz.

Sizleri yazarlarımızın makaleleriyle baş başa bırakırken, ikinci sayımızda **“Kur'an'ın Mucizeliği”** dosyasıyla huzurunuzda olmayı diliyoruz.

Prof. Dr. Ali BAKKAL

Editör

Akdeniz Üniversitesi

Positive Action as a Way to Happiness of Society*

The first topic specified for our journal has been decided as “positive action”. The concept was defined by Bediuzzaman Said Nursi in his Risale-i Nur as a method of service towards Iman and the Quran and the foundational principle of his work. He summarises this with the following explanation:-

Our duty is to implement positive action. It is not negative action. It is a service towards Belief solely done for God’s sake alone. It does not try to interfere with the work of God and His Decree. We are charged to endure all hardships with patience and thankfulness through positive faith service which results in protecting the public order.¹

According to the above statement; the main elements of positive action comprise of a level of belief (iman) where things are done solely for God’s sake, where God’s actions are not intervened with and thus accepted and submitted to, where public security is upheld, and an attitude which responds to problems and difficulties with both patience and gratitude amidst service towards God. Concerning this principle we can also include the fact that involvement in politics must be avoided, one should perform his work with fondness, controversy and disputes must be shunned as well as the habit of criticising others. Now, we will give a short summary of these rules as follows:-

1. *Serving God in the cause of Belief solely for His sake:* This is the most important aspect of “positive action”. Serving the cause of Belief and the Quran should solely be done for the sake of God alone, the person must not expect any material benefits and worldly rank. Moreover, those performing this service must not wait for the honor and approval of others or expect it from them - he must avoid the path of vanity and hypocrisy. Bediuzzaman, in respect of this issue has the following to say:-

This world is the realm of service, it is not the realm of recompense or reward. The wages, the fruits and the lights of good deeds are in the intermediate realm and the HereAfter. Those who want to bring the eternal fruits of the Here-After into this world and partake of them here - are essentially treating the Here-After as being subordinate to this world. It means that they are debasing its value.²

Just as the secret of sincerity strongly forbids me from using the service of faith and the Risale-i Nur as tools or means to gain lofty ranks both in this world and in the HereAfter; so does my aversion to allowing Holy Service to become a tool for my own comfort, pleasure and ease in this life.³

Moreover sincerity and adherence to the truth require that one should desire

* Translated by Hossein Turner and Hakan Gulerce

1 Bediuzzaman Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, 8. Baskı, 2011, İstanbul, RNK Neşriyat, s. 249.

2 Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, 6. Baskı, 2011, İstanbul, RNK Neşriyat, ss. 134-5.

3 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 11.

the Muslims to benefit from anyone and at any place they can. To think “Let them take lessons from me so that I gain the reward” is a trick of the soul and the ego.⁴

2. Non-intervention towards God's actions: The most desired aspect pertaining to the service of religion is its becoming widespread and developed as quickly as possible. When such a condition is realised, this method of service is generally accepted as appropriate and correct. However, if a long time passes and such a service is not seen to become widespread and developed then such a method is perceived as being an aspect of the lack of such success. In respect of his own circumstances, Said Nursi knew that this method of service and understanding would not possibly produce a large success in a short period, however there is no other form of non-violent service carried out by the prophet's or which is in the teachings and in the spirit of the Quran.. At a time when the government was removing religion from the social life of the people in an organized fashion; rapidly spreading the principles of religious service was not regarded as possible without causing anarchy in the society.

As a result, Nursi frequently warned his students by saying “Our duty is that of service, and final outcome belongs to God. We are certainly obliged to carry out our task”⁵ Referring to this issue, Said Nursi mostly gives examples from Celaleddin-i Harzemsah and some prophets. While on the way to battle - Harzemsah said that he was commissioned to be in charge of his own jihad (struggle) and that the result of the war is dependent on the Will of God. Harzemsah fulfilled all the reasons for his victory and prayed. Yet Nursi reminds that prophet's had the most important task, however some prophet's only had a few believers. Regardless, this result did not downgrade them from the status of prophethood.

3. To maintain and preserve public order: Nursi's most strongly heeded element of service was that of a persons' protection of public order. In his words: “

The Risale-i Nur teaches the lesson of belief through investigation. It restrains its students from all types of harm. It imbues the hearts with righteousness. With the understanding of righteousness such a heart can no longer commit evil. For this reason, today – Risale-i Nur students throughout the country are the spiritual guardians of security and order. Thus far no righteous Nur student has been seen to do harmful action against the public order; rather Nur students are the spiritual helpers of those who police the nation.⁶

Nursi was prepared to sacrifice his life for the happiness of the nation and expressed this as follows:-

---

4 Nursî, *Lem'alar*, 13. Baskı, 2013, İstanbul, RNK Neşriyat, s. 171.

5 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 249.

6 Nursî, *İşârâtü'l-İ'caz*, Çev. Abdülmecid Nursî, 6. Baskı, 2011, İstanbul, RNK Neşriyat, s. 252.

I am ready to sacrifice my life and my honor a thousand times in order to preserve public order and particularly for the happiness of the innocent children, the venerable aged, and helpless people who are sick as well as the poor – both in this world and in the HereAfter.⁷

The most important way to protect public order is to keep away from brutishness and harshness. According to Nursi, regardless of the claims and requests of others - the path of the law must be adhered to. If he cannot possibly solve the issue via the way of the law then he does not resort to the use of force from within the country. In such a condition, he must be patient and realise that the right for justice is delayed until the Here-After.

According to Nursi:

It reacts strongly to attacks from outside. But not from those that attack from within. Against those, with positive action and via the secret of sincerity it works against the forces of spiritual destruction. Excluding another jihad, interior jihad is different.⁸

4. Keep away from political activity: Said Nursi was not against serving the nation via political institutions or the way of politics. However, because the foundation of Nursi's mission was to serve the Way Of Belief he considered an active involvement in politics at that time to eventually do harm to his cause. Essentially Nur students can enter politics but cannot do so in the name of serving Belief. If they wish to enter politics it should be on one's own account only.

Nursi gave some particular reasons for not entering politics under the name of Service to Belief (hizmet) and shunning it:

a. Regarding the issue of biased political partisanship and those involved in the discord of party politics:

During the years of Said Nursi's youth his relationship with politics was a good one, he summarised such a situation as follows: "A case worthy of notice: I once saw, as a result of biased partisanship, a pious scholar of religion going so far in his condemnation of another scholar with whose political opinions he disagreed as to imply that he was an unbeliever. He also praised with respect a dissembler who shared his own opinions. I was appalled at these evil results of political involvement. I said: "I take refuge with God from Satan and politics," and from that time on withdrew from politics."⁹

b. "Active involvement in politics may cause a danger of using Nur service as a tool for worldly benefits. Belief service and the truths of belief are above all

---

7 Nursî, *Emirdağ Lâhikası I*, s. 31.

8 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 250.

9 Nursî, *Mektûbat*, 13. Baskı, 2013, İstanbul, RNK Neşriyat, s. 286.

things in this universe; they neither be instruments of anything or contingent upon anything”¹⁰

c. Because of the misunderstandings that partisan politics can create; it may result in a constricted and limited path for the service of Belief. If a person enters politics in the name of service, those people who don't vote for that party many not complement or look approvingly to the Risale-i Nur. However,

To learn and acquire Belief does not involve looking on others with prejudice. There is no distinction between perceived friends or enemies that are studying the Risale. Yet, political prejudice harms the spirit of sincerity.¹¹

No side or group should cast aspersions on or hold back from the lights of the Qur'an that are held up, or from the teachings of the Qur'an, which are far superior to all political currents and partisanship and are exempt from and free of all their biased considerations. Only satans in human form or animals in human dress would do so since they imagine irreligion and atheism to be politics and support them.¹²

d. A Nur students' active and busy involvement in politics can result in the lowering of the value of the lofty truths carried by the Risale-i Nur. In this respect, Nursi says:- But if you ask why service of the Qur'an and belief prohibit me, I would say this: the truths of belief and the Qur'an are each like diamonds. If I were polluted by politics, the ordinary people who are easily deceived, would wonder about those diamonds I was holding:

Aren't they for political propaganda, to attract more supporters?" They might regard the diamonds as bits of common glass. Then, by being involved with politics I would be wronging the diamonds by as though reducing their value.¹³

All praise be to God, because I withdrew from politics, I did not reduce to the value of glass fragments the truths of the Qur'an, which are as precious as diamonds, and leave myself open to accusations of political propaganda.¹⁴

5. *An attitude which responds to problems and difficulties with both patience and gratitude:* Those who embark on the path of service in Belief can suddenly and unexpectedly be exposed to injustices. If such injustices are responded to in the same manner in which they were inflicted then this will can result in the disruption of public order and a serious setback for the service of Belief. Said Nursi advised his students to offer patience and gratitude in the face of anguish and hardship just as he did as a manifestation of “positive action”:

Doing positive action, and not doing negative action and abstaining from in-

---

10 Nursi, *Kastamonu Lâhikası*, s. 138.

11 Nursi, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 35.

12 Nursi, *Mektûbat*, s. 50.

13 Nursi, *Mektûbat*, s. 65.

14 Nursi, *Mektûbat*, s. 50.

terfering in God's Decree and in upholding the Truth - I reciprocated against those who worked against me by holding steadfast to patience and restraint. As Prophet Cercis and as those who had a big punishment in Bedr and Uhub, I welcomed with patience and acceptance.¹⁵

I advise my students to persevere for the sake of the Risale-i Nur in the face of hardship and oppression and for them to prevent the desire to cultivate even one iota of vengeance within their hearts.¹⁶

6. In his business he must act with love: Bediuzzaman gives great weight to the importance of this attitude stating its importance as follows:

We are the guardians of love, we have no time for enmity.¹⁷

Love, friendship, and affection is the bond that connects us - it is the character of Islam.¹⁸

The true skill is that when one sees his brother in a bad situation, he does not abandon him, but strengthens their brotherhood and tries to reform him. This is the mark of the loyal and faithful.¹⁹

Among us there can be no enduring partisanship or ill-feeling due to our friendship which concerns the HereAfter.²⁰

There are many groups that have appeared in service to the cause of Islam. In order not to sew discord among them, Nursi defines some principles that need to be followed as part of serving Belief with love and affection. It is possible to summarise those shortly as follows:

a. Each group must act with affection and love in their own works; they must not construct their actions on the basis of hatred of others, and should not be busy paying attention to the flaws and deficiencies of others.

b. Each group has a different position and this should not be of concern. Groups must become happy allies under the uniting roof of Islam, many reasons exist to implore people to join alliances with others.

c. Each groups may say "My way is the truth" or "My way is more beautiful". Groups who say those words do not employ the habit of bothering others or criticising others and as a result of this attitude they form alliances on the Way. However, no group can say "My way is the only truth" or "Only my way is beautiful". If such a thing is said, then injustice will be wrought and a prospect of unity with others will likely be disrupted.

---

15 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 249.

16 Nursî, *Emirdağ Lâhikası II*, ss. 83-4.

17 Nursî, *Tarihçe-i Hayatı*, 11. Baskı, 2013, İstanbul, RNK Neşriyat, s. 60.

18 Nursî, *Uhuvvat Risalesi*, 2011, İstanbul, Sözlere Neşriyat, s. 43.

19 Nursî, *Şuâlar*, 12. Baskı, 2013, İstanbul, s. 324.

20 Nursî, *Şuâlar*, s. 500.

d. Each of those who unite with people who do righteousness; they should regard it as constituting God's assistance as well as a requirement of religious honour.

e. Those who commit errors and those who do injustice attack the collective personality of those who strive to do righteousness. It is thought that against such an assault, even the most strongest of individuals is insufficient; however - in the face of those who commit errors and perversions a strong collective personality must act to preserve and protect righteousness from the assaults of the West. Everybody's egoistic and incorrect manners of thinking as well as their competitiveness must be abandoned. Instead, the mission should solely be for the cause of God and together honor him.²¹

7. *Avoid issues of dispute and quarreling:* In a scientific sense all subjects are debatable. To research and investigate a disputed or controversial topic is the most important way to help solve it. However, if the investigation of the topic reaches the point of heated disputation over who is wrong and who is right then this will result in disunity and enmity. Therefore, Said Nursi avoids raising controversial issues or discussing such things in a heated or argumentative manner. This is because of the fact that he declares it as contrary to the principle of "positive action". Concerning this issue he had the following explanation:-

Since at this time irreligion and those who deviate from the path of truth - they take advantage of disunity, they confuse those who follow Islam and ruin the acts of worship - and against Iman there are strong forces, for sure against this awesome force the door of even small dispute and disunity must not be opened.²²

Regard it as your primary duty – one on which your state in the hereafter depends – to abandon internal dissension when attacked by an enemy from the outside, and thereby to deliver the people of truth from their abasement and humiliation! Practise the brotherhood, love and co-operation insistently enjoined by hundreds of Qur'anic verses and traditions of the Prophet (UWBP)! Establish with all of your powers a union with your fellows and brothers in religion that is stronger than the union of the worldly!²³

Finding ourselves in these strange and difficult times - we shall avoid arguing with those who have Belief but have strayed somewhat from the Straight Path of Truth, neither should we find reason to argue with the Christians who know God and accept the reality of the HereAfter. Our work and our sacred service necessitates this. And, Risale-i Nur students are obligated to act with tolerance in order not to put social or political barriers in front of the flourishing of the Risale-i Nur in the muslim world.²⁴

---

21 Nursi, *Lem'alar*, s. 170.

22 Nursi, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 213.

23 Nursi, *Lem'alar*, s. 175.

24 Nursi, *Kastamonu Lâhikası*, s. 247.

8. Abstaining from criticism: Just as Bediuzzaman does not want points of dispute and disunity to arise, he also does not welcome the habit of criticising the faults and errors of people. Here the aim rather is to criticise those who intentionally do wrong. The criticism of such persons' is done in a manner where the person is dissuaded from bad thoughts and actions and thus counters rising hatred and hostility. Bediuzzaman also did not want politicians unnecessarily criticized (in respect of the lesser of two evils) and he made the following warning to his students:

My fellow Nur students and brothers of the HereAfter – those who regard somebody as a “Lesser of Evils” should not attack such a wretched persons' errors. Rather, they must continuously act with positively. Our mission does not include acting in a negative way because domestically such action is not allowed. Since some of the politicians do not inflict harm on the Risale-i Nur – they are a little tolerant and so let us look at this in terms of the “Lesser Evil”. To avoid greater harm do not harm them, but instead you should help and advise any of them.²⁵

Nursi's disapproval of criticism is actually confined to those whose intention is to criticise in a scornful or hateful manner. Bediuzzaman says that those who admit or who have been proven to commit injustices against the students of the Risale-i Nur will have their actions and injustices evaluated within the scope of the law. He also expressed that his students must not be like those who complain with the aim and intention of creating attrition with the government; stating as follows:- “But this Risale-i Nur is not for criticism of or conflict against the government, though it is likely against those particular officials in the government who wish me direct harm”²⁶

According to Nursi - such actions of unnecessary criticism lead to the breaking of the bonds of unity in society and disturbs the peace. It kills the spirit of co-operation and assistance. Therefore, one must not open the door of criticism:

Life is the fruit of unity and oneness. If harmony and unity disappear then so does the spiritual life”. “If solidarity is broken, the essence of the community is lost”. “Beware, do not open the door of criticism and dispute between each other!”²⁷

Additionally, Nursi never steered clear from constructive criticism and in order to prevent people falling into error and for correcting mistakes he advocated that form of criticism. Thus, Nursi warned his students to keep away from all types of conducts contrary to those which instill positive action and advised them to keep away from actions that create controversy and produce discord. At the same time,

---

25 Nursi, *Emirdağ Lâhikası II*, s. 217.

26 Nursi, *Tarihçe-i Hayatı*, s. 227.

27 Nursi, *Uhuvvet Risalesi*, ss. 45-6.

he said that he would be thankful of being notified of his own errors and faults, moreover as a requirement of friendship he elaborated as follows:

In the first place, the Risale-i Nur teaches us to have real sincerity and to restrain ones' egoistic tendencies and to be constantly aware of one's own personal faults in order to prevent venturing down the path of self-centredness. We are not demonstrating these as individuals, but instead we show the collective personality of the Risale-i Nur to the people of faith. We are thankful to those people who see and show our true faults (albeit those faults must be genuinely real) and we ask that God be pleased with them. If there is a scorpion near our neck and if we manage to escape from a bite, then we become very happy; we accept our faults and thus we can be truly thankful and appreciative. We do this on condition of avoiding obstinacy and animosity and not helping those who introduce negative innovations and those who stray from the Straight Path.²⁸

This is therefore a summary of Said Nursi's comments on "positive action". In this volume, the authors have examined some aspects of this issue in detail.

Apart from our peer-reviewed journals we have a useful and beneficial article that you can find in "The Thought", in "The Place" there is an important introduction of a place with respect to Said Nursi, in "The Meeting" there is a presentation of an academic meeting on Said Nursi and the Risale-i Nur, in "The Student" there is an introduction to one of the foremost students of Said Nursi, in "The Book" there is an introduction to important works that have been written about Said Nursi and the Nur community.

As well as the general topical issues we also sometimes include exceptional articles outside the subject-area. An example of the sort of articles excepted is one by Dr. Ahmet Yıldız titled "Conception of God-man vs the Exemplary Man as an Ethical Ideal: The Tradition of the Prophethood vs the Tradition of the Philosophy with special reference to Said Nursi".

The articles produced by the authors are composed entirely of their own views and their thoughts are not necessarily representing the position of The Istanbul Foundation For Science and Culture. In this article we have revealed many quotes from Said Nursi which summarise his views on "positive action". We would like you to look at the articles in this issue from this perspective.

Now we leave you with the articles and hope to meet you in the next issue with the topic of the "Miraculousness of the Quran".

Prof Dr. Ali Bakkal,
Editor in Chief.
Akdeniz University

---

28 Nursi, *Denizli ve Emirdağ Lâhikaları*, (Mektup sırası 26), s. 93, Çevrimiçi: nur.gen.tr, 02.11.2015.

Bir Ömrün Değişmez Prensibi: Müsbet Hareket

Prof. Dr. Alaaddin BAŞAR

Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi

“Bizim vazifemiz, müsbet hareket etmektir.
Menfi hareket değildir.” Said Nursi

Öz

Bediüzzaman Said Nursi'nin Risale-i Nur'u yazdığı ve neşrettiği dönem dine karşı her türlü baskının yapıldığı bir dönemdi. Böyle bir dönemde yapılacak olan iman hizmetinde daha hassas davranmak gerekiyordu. Bu hassasiyetin bir neticesi olarak Nursi iman hizmetinde müsbet hareket etmeyi temel bir prensip olarak görmüştür. Müsbet hareket bütün olumlu, uygun, yapılması memnuniyet verici olan davranışları içine alır. Menfi hareket ise müsbet hareketin zıddı olup olumsuz, fert ve toplum için uygun olmayan, yapılması kimseyi memnun etmeyen hatta kişilere veya topluma zarar veren fiillerden ibarettir. Müsbet hareketin manevi esası şefkattir. Tebliğ vazifesi yapanlar bu asrın bir gereği olarak görevlerini yumuşak sözle yapmalıdırlar. Ancak tebliğ vazifesini yapmak kuldan, muvaffak olmak Allah'tandır. Hizmet ederken istenen sonucun mutlaka gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmamalıdır. İman-Kur'an hizmetinde bulunurken kişiler ne kadar zulüm ve sıkıntı görürlerse görünsünler müsbet hareket gereği ülke içinde kaba kuvvete başvurmamalıdırlar. Ayrıca hizmette muvaffakiyetin bir şartı da din hizmeti yapanların ittifak etmeleridir. Dini gruplar arasında ittifakın sağlanması da müsbet harekete bağlıdır. Said Nursi bir ömür boyu müsbet hareket etmeyi kendine düstur edinmiş; Nur talebelerini asayiş temin etmenin manevi beklileri olarak görmüştür.

Anahtar Kelimeler: Müsbet hareket, menfi hareket, tebliğ, şefkat, asayiş, ittifak, muvaffakiyet.

A Constant Principle of Life: Positive Action

Abstract

In the time in which Said Nursi's Risale-i Nur was being written and disseminated there were all sorts of oppressions being inflicted against religion. With regard to that period, a service towards Belief with even greater care and sensitivity had to be conducted. As a result of that sensitive and careful approach, Nursi emphasized "positive action" as a foundational principle of the service of belief. Positive action embodies all positive and appropriate conducts and is a purveyor of contentedness. In the case of negative action - it works against the attributes of positive action and is composed of negativity, it is neither appropriate for the individual or the society, such action pleases and satisfies nobody and moreover it harms people and the society. The inner essence of positive action is compassion. Those committed to this task must use gentle words as is particularly required by this century. The working is from human being, but the success comes from Allah. While doing such service one must definitely avoid looking to see if its' results will be realised

or not. While doing positive action; if a person observes oppression and tribulation then regardless of its severity he must not resort to violence or force. This is a requirement of doing positive action within the domestic sphere. Additionally, a condition pertaining to the success of faith-service must come from the alliance between those who are carrying it out. Alliance between religious groups is dependent on positive action. Throughout his life Said Nursi applied positive action as a key principle; and he has seen the Nur students as spiritual guardians who provide security and public order.

Key Words: Positive Action, negative action, proclaim, compassion, peace, alliance, success.

Giriş

Müsbet hareket, Risale-i Nur'un ilim ve irfana, tebliğ ve iknaya, muhabbet ve şefkate dayanan irşad metodudur. Bu meslek bütün mücedditlerin ortak yoludur. Hepsî, Allah Resulü'nden (a.s.m.) aynı dersi almış ve asırlarının şartlarına göre bu yolda yürümeye azamî hassasiyet göstermişlerdir. İmam Gazalî, İmam Rabbanî, Şeyh Abdülkadir Geylânî ve Mevlâna Celâleddin Rûmî hep bu mukaddes yolun yolcularıdır. Hepsinin ortak gayesi, insanları Hakkın rıza çizgisine çekmek, ebedî saadetlerine vesile olmaktır.

“Âlimler peygamberlerin varisleridir”¹ hadis-i şerifine en ileri mânâsıyla mazhar olan bu kutlu zevat içerisinde Bediüzzaman Said Nursî'nin hususî bir yeri vardır. Çünkü onun yaşadığı dönemde din hizmeti bu dönemin özellikleri sebebiyle çok daha önemlidir. Said Nursî, “Rüyada Bir Hitabe” başlıklı yazısında, her asrın mebusları içinde bulunan mübarek bir heyetin kendisine şöyle hitab ettiğini haber verir: “Ey helâket ve felâket asrının adamı, senin de bir reyin var. Fikrini beyan et.”² Nursî bu rüyayı sadık bir rüya olarak kabul etmiş ve kendisinin asra uygun din hizmeti yapması gerektiği şeklinde değerlendirmiştir.

Said Nursî bu zamanın bir müceddididir. Diğer mücedditlerin mücahedele-ri, İslâm'ı ana istikametinden uzaklaştırmak isteyen ve mü'minleri Ehl-i Sünnet itikadından saptırmaya çalışan birtakım gâfillere ve bedbahtlara karşı olmuştur. Bediüzzaman'ın asrı ise çok daha farklıdır. Onun zamanında, imanın erkânına ilişilmiş, neden ve niçin yollu sorularla mü'minlerin kalplerine şüpheler sokulmuş, imanları tehlikeye atılmıştır. Ayrıca, küfür, dalâlet ve sefahat birer şahs-ı mânevî hâlinde ve dünya çapında organize edilmiş olarak imana, İslâm'a ve ahlâka mu-sallat olmuşlardır.

Tarihte benzeri görülmemiş bu ifsat hareketlerine karşı, tebliğ ve irşad vazifesini mânen yüklenen Bediüzzaman, bir yandan şüpheleri giderici ve mü'minlerin

1 Buharî, *İlim* 10; Ebû Dâvûd, *İlim* 1; İbn Mâce, *Mukaddime* 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 1985.

2 Said Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 2011, İstanbul, RNK, s. 181.

imanlarını taklitten tahkik seviyesine çıkarıcı kıymetli dersler verirken, diğer yandan bu engebeli, dikenli, mayınlı ve uçurumlarla dolu yolda müslümanların nasıl yürümleri gerektiğini ders veren lâhika mektupları kaleme almıştır. İşte müsbet hareket, bu ulvî yolculuğun esas ve yürüyüş ritmidir.

Said Nursi, kendisini menfî bir harekete sevk etmek için yapılan bütün işken- celere, zulümlere, oynanan bütün şeytanî oyunlara sadece acı bir tebessümle kar- şılık vermiş, ona zulmedenler de dahil olmak üzere, bütün bir beşeriyetin imanını kurtarmak için çıktığı o mukaddes yolculuğunu, itidâl-i dem ile sarsılmadan ve düşmanlığa girmeden tamamlamıştır.

İman hizmeti, insanoğluna yapılabilecek en büyük yardımın ifadesi, en büyük müsbetin simgesidir. Kalpten küfür sökülüp atılacak, yerine iman bina edilecektir. Bu hizmet sonunda, bir insan iman nimetine kavuşursa, daha önce, sadece gör- düğü eşya ile alâkadar olan bu adam, artık bütün âlemlerin Rabbine vâsıl olmuş, maddede boğulan akli âlemlerin yaratıcısını bulmuştur. Vazifesiz, sahipsiz, hâmisiz olmaktan kurtulmuş, ölüm ötesini bilememenin ıstırabından kurtulmuş- tur. İşte bu adamın imanına yapılan bu yardım, ne kör gözü açmaya benzer, ne de işitmeyen kulağı. Kendisine sunulan bu iman hizmeti, onun için ebedî bir ihsandır ve fânî dünyası için yapılan yardımlardan sonsuz derece büyüktür, ehemmiyetlidir. Cennette ne körlük var, ne sağırlık. Ne açlık var, ne susuzluk... Hiçbir elemin orada yeri yok. Hiçbir yokluk, hiçbir noksanlık o beldeye ayak basamamış. Bu akıllara sığmaz lütufların karşısında, yine akıl almaz azaplarıyla cehennem var. Cennete ermenin ve cehennemden kurtulmanın temeli, esası imandır. Onun için- dir ki insanlığa yapılabilecek en büyük hizmet de iman hizmetidir.

İşte Bediüzzaman Said Nursi o engin himmetini, bu milletin imanının kurtulmasında merkezleştirmiş büyük mürşid, mânevî hekim ve eşsiz müceddiddir. Bütün mesaisini iman vadisine hasreden bu büyük mürşid: “Ben imanın cereya- nındayım, karşımda imansızlık cereyanı var, başka cereyanlarla alâkam yok.”³ di- yerek müsbet hareketin iman hizmeti, menfnin ise imansızlık cereyanı olduğunu veciz bir şekilde ifade etmiştir.

Said Nursi, Risale-i Nur’daki imanî bahislerle imansızlık cereyanının, küfrün, şirkin ve dalâletin karşısına çıktığı gibi riya, gösteriş, teveccüh-ü nâs belâlarına karşı, **İhlâs Risalesi**’ni telif etmiştir. Müslümanlar arasında düşmanlık, kin, gıybet gibi âfetlerin mecra bulamaması için **Uhuvvet Risalesi**’ni kaleme almış, İslâm birliğinin en büyük bir düşmanı olan kavmiyetçiliğe karşı 26. Mektubun 3. Me- bhas’ını yazmış, kısacası her menfiye karşı onu tesirsiz kılacak, onun panzehiri olacak bir eser telif etmiştir.

3 Said Nursi, *Emirdağ Lahikası II*, 2011, İstanbul, RNK, s. 249.

1. Müsbet Hareketin Anlamı

Müsbet kavramı olumlu, uygun, yapılması memnuniyet verici olan, pozitif, isbat olunan, delili açık ve sabit olan anlamlarına gelir. Konusu madde ve olay olan, deney ve tecrübe ile ispatlanması mümkün olan ilimlere de müsbet ilimler veya pozitif bilimler denir. Menfî kavramı ise müsbetin zıddı olup noksan, olumsuz, uygun olmayan, yapılması memnuniyet verici olmayan anlamlarında kullanılır.

İsbat edilen, ortaya konulan, herkesin istifadesine sunulan şeyler müsbettir. Bu anlamda müsbet yapmaktır, imardır. Menfî ise ispatlanamayan, ortaya konulamayan, istifadeye sunulamayan şeydir. Bu anlamda menfî tahrip ve yok etme sayılır.

Dünün boş arsasına bugün bir bina kurulup istifadeye sunulmuşsa bu bir müsbet harekettir. Ama mevcut bir bina ortadan kaldırılmış, kullanılamaz hâle getirilmişse bu da menfî harekettir.

Nefy sürgün etmek, menfî de sürgün edilmiş olan anlamına gelir. Nefyde bir şeyi ortadan kaldırma ve yokluğunu iddia etme anlamı mevcuttur. Küfre giren insana imansız denilmesi de bundandır. Bu adam, kendi iman sarayını yıkmıştır. Kezâ, iffet ve ahlâk köşkünü harab eden adama da ahlâksız deriz. Burada da bir menfî hareket söz konusudur.

Sağır bir insan sesler âleminin câhilidir. Ona göre, ses diye bir şey yoktur. Şefkatli bir hekim kulağını tedavi ederek onun işitmesini sağlarsa, artık bu adam için sesler âlemi sabit olmuştur. Bu hekimin yaptığı müsbet harekettir; işiten kulağı sağır hâle getirmek ise menfî harekettir.

Görme hâdisesinde de durum böyledir. Gözü görmeyen insanın şu kâinat hakkındaki bilgisi ancak elinin temas kurabildiği eşyaya münhasırdır. Bu adamın gözü tedavi edildiğinde, nazarı yıldızlarda, güneşte, ayda, dağlarda, ovalarda dolaşmaya başlar ve hususî dünyası sınırsız denilebilecek ölçüde genişler.

Bediüzzaman'ın hizmet metodu müsbet harekettir. O bütün ömrü boyunca tatbik ettiği bu prensibi özet olarak şu ifadelerle anlatır:

Bizim vazifemiz müsbet hareket etmektir. Menfî hareket değildir. Rıza-yı İlâhîye göre sırf hizmet-i imaniyeyi yapmaktır: Vazife-i İlâhiyeye karışmamaktır. Bizler asayişî muhafazayı netice veren, müsbet iman hizmeti içinde herbir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz.⁴

Bu ifadelerde müsbet ve menfî hareketin özü ortaya konmuş sayılır: Allah rızası için çalışmak müsbet; riya, gösteriş ve menfaat için çabalamak menfî bir durumdur. Bediüzzaman'ın başka yerlerdeki açıklamalarını da dikkate alarak şöyle bir müsbet-menfî değerlendirmesi yapmamız mümkündür:

---

4 Said Nursi, *Emirdağ Lahikası II*, 2011, İstanbul, RNK, s. 249.

İman hizmeti müsbet; küfür ve dalâlete, isyan ve sefahate çalışmak menfidir. Allah'a tevekkül müsbet; Allah'ın vazifesine karışmak menfidir.

Asayiş muhafaza müsbet; kavga ve ihtilâl çıkarmak, huzur ve emniyeti ihlâl etmek menfidir.

Sabır ve şükür müsbet; sabırsızlık ve isyan menfidir.

Müsbetler de, menfiler de sayısız denecek kadar çoktur ve derece derecedir. Müsbetin en yüksek derecesi iman hizmetini yalnız Allah rızası için yapmaktır.⁵

2. Müsbet Hareketin Manevi Esası Şefkattir

Said Nursî, iman hizmeti yapmaya talip Nur talebelerine Kur'an-ı Kerim'den çıkardığı dört adımlık bir güzergâh çizmiştir: “*Acz ve fakr ve şefkat ve tefekkür tariki...*”⁶

Acz ve fakr, ubudiyetin esasıdır. Şefkat Rahîm ismine, tefekkür ise Hakîm ismine ulaştırır. Rahîm ismine mazhariyet, iman hizmetini netice verir. Çünkü insanlar için asıl acınması gereken durum onların imansız ölüp Cehennem'e gidecek olmalarıdır. İnsanlara şefkat duyan birisi öncelikle onların imanlarını kurtarmaya çalışmalıdır. İmansızlığın ne derece dehşetli bir sonuç doğuracağını ruhunun derinliklerinde hisseden Said Nursî bu durum karşısında şöyle feryad ediyor: “*Karşımda müthiş bir yangın var. Alevleri göklere yükseliyor. İçinde evlâdım yanıyor, imanım tutuşmuş yanıyor. O yangını söndürmeye, imanımı kurtarmaya koşuyorum.*”⁷

Bir baba bütün evlâtlarını sever ama, onlar içerisinde hasta olanı, ölümle pençeleşeni daha çok yâd eder. Kalbi onun için daha çok çarpar. Bediüzzaman Said Nursi imansızlık cereyanının ne dehşetli manevi bir hastalık olduğunu anlamış ve bu hastalığı tedavi etmek için beş bin sayfalık Risale-i Nur eserlerini telif etmiştir. Yalnızca eser yazmakla da yetinmeyerek hayatını iman kurtarma davasına adanmıştır. Bu uğurda her şeyden vazgeçerek sıkıntı, ıstırap, zehirlenme, mahkeme, hapis, sürgün dolu bir mücadelede hayatı sürdürmeyi tercih etmiştir. Davası uğruna çektiği sıkıntıları şöyle dile getirir:

Seksen küsür senelik bütün hayatımda, dünya zevki namına birşey bilmiyorum. Bütün ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında, yahut memleket hapishanelerinde, memleket mahkemelerinde geçti. Çekmediğim cefâ, görmediğim ezâ kalmadı.⁸

İman dâvâsı uğruna büyük sıkıntılara katlanmak Allah Resulü'nün (a.s.m.)

5 Said Nursi, *Emirdağ Lâhikası II*, 2011, İstanbul, RNK, s. 249.

6 Nursi, *Sözler*, 2011, İstanbul, RNK, s. 516.

7 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 2011, İstanbul, RNK, s. 614.

8 Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 2011, İstanbul, RNK, s. 615.

sünnetindedir. Bediüzzaman bu sünneti kemâliyle yerine getirmiştir. Hz. Peygamber kendisine çeşitli sıkıntılar veren, kendisini öldürmek için çeşitli hilelere başvuran ve kendisiyle savaşıyan insanları şefkatiyle affedip, hepsi için dua ettiği gibi, O'nun (a.s.m.) bu asırdaki vârisi⁹ olan Bediüzzaman da aynı yolda yürümüş ve kendisine her türlü zulmü ve haksızlığı reva görenler hakkında şöyle demiştir:

Benim ve Risale-i Nur'un mesleğinin esası ve otuz seneden beri bir düstur-u hayatım olan 'şefkat' itibariyle; bir mâsuma zarar gelmemek için, bana zulmeden cânilere, değil ilişmek; belki beddua ile de mukabele edemiyorum.¹⁰

Bir başka risalesinde, kendisiyle beraber talebelerinin de çeşitli ezâ ve cefâlara mâruz kaldıklarını, ağır imtihanlar geçirdiklerini beyan ile şöyle ifade eder:

Bizim vazifemiz onlar hakkında yalnız hidayet temennisinden ibarettir. Bize ezâ ve cefâ edenlere karşı hiçbir talebemin kalbinde zerre kadar intikam emeli beslememesini ve onlara mukabil Risale-i Nur'a sadakat ve sebat ile çalışmalarını tavsiye ederim.¹¹

3. Tebliğ Vazifesi Kavli Leyyin ile Yapılır

Tebliğün önemli bir şartı tohumu ekmeyi usulüne uygun olarak yapmaktır. Bu noktada Said Nursi'nin kısaca tavsiyesi şöyledir: “*Risale-i Nur'un mesleği, nezihane, nâzikane, kavli leyyindir.*”¹²

Kavli leyyin tatlı ve yumuşak söz demektir. Yüce Allah Hz. Musa ve Hz. Harun'u Firavun'u hak dine davet etmek için gönderdiğinde onlara şöyle emretmişti: “İkiniz Firavun'a gidin; çünkü o, iyice azdı. Ona tatlı, yumuşak bir tarzda hitap edin. Olur ki aklını başına alır, yahut hiç değilse biraz çekinir.”¹³ Yüce Allah tarafından verilen bu emir, bir Müslüman'ın düşmanına olan tutumunu belirlemede temel kriter olarak dikkat çekmektedir. Buna göre âyette “kavlen leyyinen” ifadesinin kullanılması, Firavun'a karşı hem nasıl konuşulacağına hem de nasıl davranılacağına ışık tutmaktadır. İbn Abbas, âyetteki “kavlen leyyinen” ifadesini, Hz. Musa ve Hz. Harun'un konuşmalarında sert ve kaba olmayıp latîf olmaları şeklinde yorumlar. Aynı şekilde bazı müfessirler de bu ifadeyi, nezaket, kibarlık ve yumuşaklık olarak açıklamışlardır. Bikâf bu âyeti esas alarak “emri bi'l-ma'ruf” görevini yerine getiren insanların muhatapların seviyesine göre derece derece en güzel şekilde yumuşak davranmaları gerektiğine özellikle dikkat çekmektedir.

İman davası en güzel şekilde ve en yumuşak ifadelerle anlattığı halde, sözler

9 “Alimler Peygamberlerin varisleridir” (Tirmizî, *İlim* 19; Ebû Dâvûd, *İlim*, 1; İbn Mâce, *Mukaddime* 17) hadisi gereğince ilmî derecesine göre her alim Hz. Peygamber'in varisi sayılır.

10 Said Nursi, *Şualar*, 2011, İstanbul, RNK, s. 376.

11 Said Nursi, *Emirdağ Lahikası II*, 2011, İstanbul, RNK, s. 84; a.mlf., *Tarihçe-i Hayat*, 2011, İstanbul, RNK, ss. 671-72.

12 Said Nursi, *Lem'alar*, 2011, İstanbul, RNK, s. 200.

13 Tâhâ Suresi, 20/44.

tesirini göstermezse, yeise ve ümitsizliğe düşmemek gerekir. Zira, ekilen tohumun mahsul vermesi için tarlanın elverişli, iklimin de müsait olması lâzımdır. Zemherir ayında gül yetiştirilmez, kum ve çakıldan meyve alınmaz. Muhatabınızın iç âlemi her zaman çok önemlidir. “*Hidayete erecekleri en iyi bilen Allah’dır.*”¹⁴ âyet-i kerimesi, tebliğ görevini hakkıyla yapan bir mü’min için en büyük bir teselli kaynağıdır.

Kendi vazifesini yapmakla meşgul olanlar, menfî harekete vakit bulamazlar. Ve yine diyoruz ki, kendi görevlerini bir tarafa bırakıp sadece dış hâdiselerle, sosyal neticelerle ilgilenenler, umduklarını bulamayınca, önce tedirgin olurlar ve sonunda ümitsizliğe düşerek menfî hareketlerle teselli bulmaya çalışırlar. Tebliği terkedip dedikoduya koşar, ıslahdan vazgeçip tahribe saparlar. Sevdirmeyi bırakıp nefret ettirirler.

Bunlar İslâm’ı, tebliğ yoluyla neşretmedeki boşluklarını zorbalıklarla kapamak isterler. Hâlbuki Tefsir âlimlerimiz, bize bu zorlamanın sadece dinî meselelerde değil, hiçbir hususta câiz olmadığını beyan ediyorlar. Nitekim Elmalılı Hamdi Yazır, “*Dinde ikrah yoktur*”¹⁵ âyetini “*Zorlama denen şey dinde yoktur; bu, dine uygun bir davranış şekli değildir.*”¹⁶ şeklinde tefsir eder.

Tebliğ vazifesinde en çok kaçınılması gereken fiillerden biri zorlamadır. Yüce Allah dinde zorlama olmadığını açıkça beyan etmiştir. Çünkü zorlama müsbet bir hareket değildir. Zorlama ile insan ne irfana kavuşur, ne ilme, ne ahlâka... İkraha ağacında irşad bitmez. Bir çocuğa bile zorla iş yaptırmak mümkün olamazken, büyük insanların kalbine imanı zorla sokmak hiç mümkün olmaz. Kalp zorlamaya gelmez. İkraha ancak bedene yapılabilir. Kalbe ne sevgi zorla yerleşir, ne de nefret. Tam tersine, zorlama muhatabı inatlaşmaya götürür ve sevdiğinizden nefret etmesine, nefret ettiğinize de sevgi beslemesine sebep olur. “*Atı suya zorla sokabilirsiniz ama, ona zorla su içiremezsiniz.*” sözü bu gerçeği güzelce ders veren bir darb-ı meseldir.

4. Hizmette Muvaffakiyet Allah’ın Tevfikine Bağlıdır

Emr-i bil-marûf nehy-i anil-münker prensibi, peygamberlerden en aşağı derecedeki müminlere kadar herkesi içine alacak geniş bir sorumluluk alanı doğurur. Bu sorumluluk çerçevesinde fertlerin görevi tebliğden ibarettir. Fiili müdahale ancak kamu görevi yapanların hakkı olabilir, fertler sadece sözlü bildirimle yetinmelidirler.

Tebliğ her müslümanın vazifesi olmakla birlikte tebliğin sonuç getirmesi Al-

14 Yunus Suresi, 10/56.

15 Bakara Suresi, 2/256.

16 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1979, İstanbul, Eser Neşriyat ve Dağıtım, s. 860.

lah'ın tevfiğine ait olan bir durumdur. Bu bakımdan fertler kendi vazifesine bakıp Allah'ın vazifesine karışmamalıdır. Bir Nur talebesinin, Risale-i Nur'un müsbet hareketle ilgili bütün esaslarına riayet ederek hâlis bir iman hizmeti yaptığı hâlde, insanları ıslah vâdisinde umduğu neticeye ulaşamaması hâlinde, yeise düşmemesi için göz önünde bulundurması gereken kural yine aynıdır: Allah'ın vazifesine karışmamak.

Nur talebesinin vazifesi müsbet hareketle ilgili bütün esaslara rivayet ederek çalışmaktır; muvaffak olmak Allah'ın vazifesine taalluk eder, neticeleri yaratmak O'na aittir. Rezzak (rızik verici) O olduğu gibi, Hâdî de (hidayete erdirici) O'dur. Rızık konusunda nasıl insanlar sadece tohumu ekip, gerekli bakımı yaptıktan sonra bir habbenin on, yüz, yahut bin olmasına karışmıyorlar, bunu ancak Allah'ın kudret ve rahmetinden bekliyorlarsa, kalplere ekilen hakikat tohumlarının sünbül vermesine de insanlar karışmamalıdır. Kalpler Allah'ın kudret elindedir ve Hâdî ancak O'dur. Tebliğciler bir düğmeye basar, ışığı Allah yaratır. İnsanlar kibriti çakar, ateşi Allah yaratır. Kalplerde hidayet nurunu parlatan da O, muhabbet ateşini yakan da O'dur.

Tebliğciler O Rahîm olan Rabblerinin lütfuna sığınır, O'na dua ve iltica ederler. Bütün insanlar O'nun kuludur. Tebliğciler O'nun kullarını O'nun rızasını umarak, O'nun yoluna dâvet ederler. Bundan ötesi tebliğcilerin irade sınırını aşar ve sorumluluk sahalarının dışında kalır. Peygamberler üzerine dahi tebliğden başka bir vazife yoktur.¹⁷ Bu durumu başka insanların üzerine tebliğin ötesinde bir görevin yüklenmesi düşünülemez.

Bediüzzaman bu konuda şu dersi veriyor:

Vazifemiz olan hizmet-i îmaniyeyi ihlâsla yapmağa çalışmalı; vazife-i İlâhîyye olan muvaffakiyet ve hayırlı neticeleri vermek cihetine karışmamalıyız. 'Hayru'l-a'mâli ahmezühâ' (Amellerin en hayırlısı en zor olanıdır)¹⁸ deyip bu çilehânedeki sıkıntılara sabır içinde şükretmeliyiz. Amelimizin makbuliyetine bir alâmet ve kudsi mücahedemizin imtihanında tam bir şehâdetname almamıza bir emâredir bilmeliyiz.¹⁹

4. Dahilde Kuvvet Kullanılmaz

Said Nursî, müsbet hareket ilkelerinden birisinin de ülke içinde kaba kuvvete başvurmamak olduğunu ifade eder:

Haricî (dış ülkelerden gelen) tecavüze karşı kuvvetle mukabele edilir... Dahilde (ülke içinde) ise öyle değildir. Dahildeki hareket müsbet bir şekilde mânevî

17 Nur Suresi, 24/54.

18 İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs, I-II*, tash. Ahmed el-Kalâş, ty., Kâhire, Dâru't-Türâs, s. 55.

19 Said Nursi, *Denizli ve Emirdağ Lahikaları, I-II*, (Mektup 225 - 226), s. 336, nur.gen.tr, Erişim Tarihi: 22 Eylül 2015.

tahribata karşı, mânevî, ihlâs sırrı ile hareket etmektir. Hariçteki cihad başka, dahildeki cihad başkadır.²⁰

Bu sözlerin sahibi, yirmi sekiz senelik hapis ve sürgün hayatına, defalarca zehirlenmesine, nice zulümlere mâruz kalmasına rağmen “*yüzde on, zındık dinsizin yüzünden, yüzde doksan mâsuma zarar gelmemek için, bütün kuvvetiyle dahildeki emniyet ve asayîşi muhafaza*”²¹ etmeye çalışmış, bunun için de, Nur dersleri vasıtasıyla herkesin kalbine bir yasakçı bırakmaya gayret etmiştir.

Bediüzzaman tebliğ vazifesini yaparken yanlış anlama veya düşmanlık sebebiyle Nur talebelerine sıkıntı verilirse, bu durum karşısında bile kaba kuvvete başvurmamaları hususunda onları uyarmıştır:

Risale-i Nur, tahkikî iman dersleri verir. Şâkirdlerini her türlü fenalıktan alıkoyar. Kalblere doğruluk aşılır. Onu hakkıyla anlayan artık fenalık yapamaz. Onun içindir ki, bugün memleketin her tarafındaki Risale-i Nur talebeleri, asâ-yişin manevî muhafızı hükmündedirler. Şimdiye kadar hiç bir hakikî Nur talebesinde âsâyîşe münafî bir hareket görülmemiş, âdeta Nur talebeleri zabitanın manevî yardımcısı olmuşlardır.²²

İman hakikatlerini kalplerde hâkim kılmanın, İslâm’ın emirlerini ferdin fiil âlemine aksettirmenin yolu sabırdan, şefkatten geçer. Şefkat, menfî harekete müsaade etmez. Zaten, dahilde niza ve kavga olamaz. Hiç kimse kendi yüzünü yumruklamaz, ağrıyan gözünü yuvasından çıkarıp atmaz, romatizmalı bacağına baltayla kesmez.

5. Müsbet Hareketin Toplumsal Sonucu Asayîştir

Said Nursi kendisini ve Nur talebelerini asayîşi muhafaza ile görevli kabul etmiş ve müsbet hareketin böyle bir sonucu doğuracağını söylemiştir: “*Bizler asayîşi muhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti için, herbir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz.*”²³

Cümlenin giriş kısmındaki mesaj, daha çok devlet yöneticilerine bakıyor. Asayîşin ancak müsbet bir iman hizmetiyle temin edilebileceği ders veriliyor. Nur hizmetinin ulaştığı kimseler, problem olmak şöyle dursun, “*asayîşin birer mânevî bekçisi*”²⁴ olmaktadırlar.

6. Hizmet Gruplarının İttifakı Müsbet Harekete Bağlıdır

Said Nursi’nin müsbet hareket noktasında üzerinde hassasiyetle durduğu önemli bir mesele de, İslâm’a farklı metotlarla hizmet eden Müslümanların, birlik

20 Said Nursi, *Emirdağ Lahikası II*, 2011, İstanbul, RNK, s. 250.

21 Said Nursi, *Emirdağ Lâhikası II*, 2011, İstanbul, RNK, s. 170.

22 Said Nursi, *İşârâtü’l-İ’caz*, 2011, İstanbul, RNK, s. 252.

23 Said Nursi, *Emirdağ Lahikası II*, 2011, İstanbul, RNK, s. 249.

24 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 613.

ve beraberliğini temin etmektir. Bu ehemmiyetli nokta üzerinde çok tahşidat yapmış ve meşreb farklılığının ihtilâfa dönüşmemesine gayret etmiştir. Misâl olarak, İhlâs Risalesindeki dokuz emirden ilk üçünü kaydetmek isterim.

1. Müsbet hareket etmektir ki, yâni kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek. Başka mesleklerin adaveti ve başkalarının tenkisi, onun fikrine ve ilmine müdahale etmesin, onlarla meşgul olmasın.
2. Belki, daire-i İslâmiyet içinde, hangi meşrebte olursa olsun, medar-ı muhabbet ve uhuvvet ve ittifak olacak çok rabita-i vahdet bulunduğunu düşünüp ittifak ederek.
3. Ve haklı her meslek sahibinin, başkasının mesleğine ilişmemek cihetinde hakkı ise, mesleğim haklıdır yahut daha güzeldir diyebilir. Yoksa başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini îma eden hak yalnız benim mesleğimdir, veyahut güzel benim meşrebimdir, diyemez olan insaf düsturunu rehber etmek.²⁵

İman müsbet, küfür menfî olduğu gibi, bütün hayırlar, güzellikler müsbet, bunların zıtları ise menfî. O hâlde, müsbet hareket denilince, insan kalbine öncelikle iman hakikatlerini hâkim kılmak ve bu iman temeli üzerine başta ibadet ve güzel ahlâk olmak üzere hayrın, doğrunun, faydalının bütün şubelerini bina etmek anlaşılır. Gönül yapmak müsbet, kalp kırmak menfî. Şefkat müsbet, öfke menfî. Sabır müsbet, isyan menfî. Affetmek müsbet, intikam menfî. İltifat müsbet, hakaret menfî. Hüsn-ü zan müsbet, su-i zan menfî...

İmanın sabit olduğu bir kalpte, güzel ahlâk ve yüksek seciyeler, bütün şubeleriyle, neşv ü nema bulacaktır. Öyle ise gerek ferdî, gerek içtimaî hayatta hangi yüksek hasletin, hangi güzel ahlâkın inkişaf etmesi istenirse istensin, bunun yolu iman hakikatlerini kalplere tahkikî bir sûrette yerleştirmekten geçer. Bediüzzaman Said Nursi bu yolda yürümüş ve bilfiil muvaffak da olmuştur.

Sonuç

Bütün ömrü boyunca hep müsbet hareket etmiş olan Said Nursi bunun zarurî bir lâzımı olarak her türlü menfînin de karşısında bulunmuştur. O büyük mürşidin bütün tarihçe-i hayatı ve beşerin istifadesine sunduğu yüz otuz parçadan mürekkep Risale-i Nur Külliyyatı birlikte mütalâa edildiğinde, bu hakikat daha açık ve berrak olarak kendini göstermektedir.

25 Nursi, *Lem'alar*, 2011, İstanbul, RNK, s. 170.

Risale-i Nur Işığında Terör ve Kitle İmha Silahları

Prof. Dr. Yunus ÇENGEL

Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın

University of Nevada, Reno, USA

Öz

Baş döndürücü bir hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler insanların refah seviyesini bir asır evvel hayal edilemeyecek seviyelere yükseltip hayatı kolaylaştırırken, aynı teknolojik gelişmeler yanlış ellerde insanların huzurunu kaçıran ve insanlığın varlığını tehdit eden tehlikeli aletler hâline gelmektedir. Tahribin kolaylığı ve teknoloji harikalarının terör vasıtası olarak kullanılabilme potansiyeli insanları tedirgin etmekte ve geleceğe bakışını karartmaktadır. Mevcut nükleer silahların dünyayı yüz defa tamamen imha edebilecek güçte ve miktarda olduğunu bilmek de insanlığın geleceğinin sorgulanmasına sebep olmakta ve bir bölgede masum insanlarla beraber hayvan ve bitkilerin de telef olmasına sebep olan biyolojik ve kimyasal kitle imha silahlarının kolaylıkla imal edilebilmesi ve kullanılabilmesi de gelecekle ilgili tedirginliği arttırmaktadır. Barış amaçlı imal edilmiş ulaşım araçları ortalığı savaş alanına çevirebilmekte ve bunu önlemekte polisiye ve askeri tedbirler yetersiz kalmaktadır.

Hiç bir bebek dünyaya terörist olarak gelmez ve hiçbir çocuk büyüyünce terörist olma hayaliyle yaşamaz. O halde terörle mücadele, en yüksek yaradılıştaki insanın tahrip ve düşmanlık damarlarını besleyen ve depresyon hislerin teşhisi ve teskini ile mümkündür. Bu da ancak adaleti, ihsanı ve muhabbeti emreden ve tüm yaratıkların hukukunu muhafaza eden gerçek İslam ile olur. Teröre karşı en etkin mücadele, kuvvet yerine adalet ve huzuru sağlayan hakkın ve menfaat yerine muhabbet ve yakınlaşmayı netice veren faziletin ve çatışma yerine birlik ve dayanışmayı sağlayan yardımlaşmanın esas alınması ile olur. Bu da bugünkü kuvvet, menfaat ve kavgaya dayalı medeniyetin semavî değerlerle donatılmasıyla mümkündür.

Risale-i Nur'da iman ile ilgili ayetlerden en sonra en çok dikkat çekilip izah edilen, birisinin cinayetiyle başkaları, akrabaları ve aşiretinin mesul olmadığını ifade eden 'Hiç bir günahkâr başkasının günahını yüklenmez' (En'âm Sûresi, 6:164) ile "Kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir" (Maide Sûresi, 5:32) âyetleridir. Risale-i Nur'da bu ayetlerin tefsiri ve müsbet harekete yapılan vurgu ışığında, sayısız masumların ölümüne sebep olan terör olayları ve kitle imha silahlarının kullanımını mazur göstermek mümkün değildir. Bir asır önce Bediüzzaman kılıç ile mücadelenin vaktinin dolduğunu, bu modern çağda mücadelenin kalem ile olacağını ifade etmiştir.

Anahtar kelimeler: Terör, kitle imha silahları, müsbet hareket, Risale-i Nur, Nursi

Terror and Weapons of Mass Destruction in the Light of Risale-i Nur

Abstract

While technological innovations that are progressing at a head-spinning pace have made life easier and raised the quality of life to levels unimaginable half a century ago, the same technological innovations, when fall into the wrong hands, can turn into dangerous devices that can destroy peace and order, and even threaten the very existence of humanity. The ease of destruction, and the potential of technological wonders being used as weapons of terror have caused people to be concerned and to have a gloomy outlook towards the future. Knowing that the existing amount of nuclear weapons have the power to destroy the entire world a hundred times over is causing us to question the future of humanity, and the ease of production and use of biological and chemical mass destruction weapons that can destroy animals and plants together with innocent people in an area have raised our level of concern. Transportation vehicles that are manufactured for peaceful purposes can turn an area into a war zone, and the military and security measures to prevent such use are proving to be inadequate.

No baby comes to this world as a terrorist, and no child dreams about becoming a terrorist when he or she grows up. Therefore, fighting terror is only possible by identifying and calming the feelings that move and feed the tendencies of destruction and hostility in people, who are at the highest level of creation. This can be made possible by true Islam that upholds justice, assistance, and love, and respects the rights of all creatures. The most effective war against terror can be fought by upholding 'righteousness' that establishes justice and peace, 'virtue' that results in brotherly love and harmony, and 'mutual assistance' that establishes unity and solidarity and eliminates fights. This can be made possible by equipping the current civilization that is based on force, benefit, and conflict with high moral values.

After the verses related to matters of belief, the most cited and emphasized verses in the Risale-i Nur are 'No bearer of burdens can bear the burdens of another (Qur'an, 6:164) and "One who kills a person who has not killed anyone or has not caused public unrest in the world is like one who has killed all people" (Qur'an, 5:32). In the light of the explanations of these two verses and the emphasis placed on positive action in Risale-i Nur, it is not possible to justify terror and the use of weapons of mass destruction which causes countless innocents to die. Over a century ago Bediuzzaman declared that the time for struggle with the sword is over and that in this modern age any struggle will be by the pen.

Key Words: Terror, weapons of mass destruction, positive action, Risale-i Nur, Nursi

Giriş

İletişim teknolojisindeki gelişmeler, her evin oturma odasına bir yerküreyi sığdırdı ve bir yerdeki bir olay artık herkesi ve her yeri etkileyebiliyor. Görüntüleri TV ekranlarımıza ulaşan insanların ızdırapları ile hüznülenip saadetleri ile mesud oluyoruz. Hatta olimpiyat gibi genel ilgiyi çeken bir olay, tüm insanları bir aileye ve yerküreyi bir oturma odasına çevirebiliyor. Kullanımı yaygın hâle gelen internet bilgi akışını hızlandırdı ve küreselleşme sürecine de ivme kazandırdı. Artık herkes gerçek anlamda 'dünyalı' oluyor ve dünyanın bir yerindeki bir dert, herke-

sin derdi oluyor.

Televizyon ve bilgisayar ekranlarının, birer ayna gibi bir olayı aynı anda milyonlarca yerde oluyor gibi gösterebilmesi, bir toplumu dehşete düşürmeyi amaçlayan tahripkâr fikirli kişilerin de iştahını kabartıyor. Medyanın ilgisini çekebilecek boyutta bir olay, bu ekranlar vasıtası ile sanki çoğaltılıyor ve milyon olay görünümü veriyor. Çok sayıda insanın geleceğe bakışını karartıyor, ümitlerini kırıyor ve onları manen öldürüyor. Bu büyük etki yaratma potansiyeli de yeni olaylara zemin oluşturuyor. Bu sebeple, terörle mücadelede medya kuruluşlarına büyük görev ve sorumluluk düşmektedir. Bir terör olayını tüm dehşetiyle dünyanın her tarafına yansıtan ve tüm tahripkar unsurları milyonlarca korumasız zihinlere zermeden bir medya kuruluşu, ‘doğru, hızlı ve gerçek habercilik’ adına teröristlerin en büyük işbirlikçisi olmaktadır ve yeni olaylara adeta davetiye çıkarmaktadır. Teröristlerin amacı tanımadıkları birkaç kişiye zarar vermek değil, ‘ses getirici’ yani zihinlerde yansıtıcı bir olayla milyonlara gözdağı vermektir. Ses getirmenin en etkin aracı da medyadır. Bediüzzaman’ın “*Her dediğin doğru olmalı, fakat her doğruyu demek doğru değildir*”¹ ve “*Bâtil şeyleri iyice tasvir, safi zihinleri idlâldir [bozmaktır]*”² prensipleri, medya çalışanlarına rehber olmalıdır.

Bu zamanda televizyon karşısına geçip dünyadaki hazin olayları merak ile takip, ruh ve akıl sağlığına ciddi bit tehdit oluşturmaktadır ve hassas insanları ızdırıp içinde bırakmaktadır. Bediüzzaman, böyle bile bile zarara girmeye karşı insanları ikaz etmektedir:

Şimdi küre-i arzda herkes ya kalben, ya ruhen, ya aklen, ya bedenlen gelen muşibetten hissedardır, azab çekiyor, perişandır. Bilhassa ehl-i dalalet ve ehl-i gaflet, rahmet-i umumiye-i İlahiyeden [Allah’ın her yeri kuşatan rahmetinden] ve hikmet-i tâmme-i Sübhaniyeden [her türlü kusur ve noksandan münezzehe olan Allah’ın tam ve mükemmel hikmeti] habersiz olduğundan, nev-i beşere rikkat-i cinsiye [kendi cinsinden olana karşı duyulan acıma hissi], alâkadarlık cihetiyle kendi eleminden başka nev-i beşerin şimdiki elim ve dehşetli elemleriyle dahi müteellim olup azab çekiyor. Çünkü, lüzumsuz ve malayani bir surette vazife-i hakikiyelerini ve elzem işlerini bırakıp âfâkî ve siyasi boğuşmalara ve kâinatın hâdisatına merak ile dinleyerek, karışarak ruhlarını sersem ve akıllarını geveze etmişler. ... Ben tahmin ediyorum ki: Bütün küre-i arzın bu yangınında ve fırtınalarında, selâmet-i kalbini ve istirahat-ı ruhunu muhafaza eden ve kurtaran, yalnız hakikî ehl-i iman ve ehl-i tevekkül ve rızadır.³

Medeniyetler çatışması telaşının asıl sebebi, değişik medeniyetler arasındaki kavga ve zıtlaşma değil, değişik medeniyet mensuplarının birbirlerine şüphe ve korku ile bakmalarıdır. Yani, birbirlerini tanımamaktan gelen ‘evham’dır. Daha yakın ve daha sıcak ilişkiler kurarak oluşacak güven ortamı, bu evhamları dağı-

1 Said Nursi, *Mektubat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 265.

2 Said Nursi, *Mektubat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 471.

3 Said Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 123.

tacak ve genel barışın tesisine yardımcı olacaktır. Bediüzzaman geçen asrın başarılarında bazı etnik grupların tecavüzlerinin sebebini de benzer şekilde izah eder:

Zannediyorum tecavüzleri, eskiden sizden tahayyül ettikleri tecavüze karşı bir teşeffi-i gayz [intikam alarak rahatlamak] ve bundan sonra sizden tevehhüm ettikleri tecavüze karşı bir nümayiş [gösteri] gibidir. Eğer tamamıyla iman etseler ki tecavüz sizden olmaz, adalete kanaat edeceklerdir.⁴

Bu tür evhamlar günümüzde de savaş sebebi olabilmekte ve evhamların giderilmesiyle de karşılıklı güven tekrar tesis edilebilmektedir. Osmanlı imparatorluğu döneminde değişik din mensuplarının Kudüs ve Filistin’de yüzyıllar boyunca barış ve güven içinde yan yana yaşamış olması gösteriyor ki global barış ve huzur mümkündür – yeter ki temel insan haklarına ve adalete riayet edilsin ve hukuk önünde herkes tam eşit olsun. O bölgenin barış ve hoşgörü kültüründen gelen insanları bugün teröre tevessül ediyorlarsa, bu değişimin sebepleri araştırılmalıdır. Bu dış etkiler ortadan kaldırılınca, o bölgeye tekrar barış ve huzur gelecektir.

İnsanda en mühim ve esaslı bir his, ‘korku hissi’dir. Hayatı korumak için verilen bu his, suistimal edilince hayatı tahrib eder ve cehenneme çevirir. Sinsi propagandacılar kamuoyunu yönlendirmekte bu korku damarından çok istifade etmektedirler. İnsanların evhamlarını tahrik ederek ve büyüterek birçok haksızlıkları mazur gösterebilmekte ve insanları hassas oldukları birçok konuda duyarsız hâle getirebilmektedirler. Art niyetli kişiler, bu hissi toplum mühendisliğinde etkili bir alet olarak kullanabilmektedirler.

Bediüzzaman, daimî korku içinde yaşamannın hayatı zehir ettiğini belirtmekte ve şahsî meselelerde bile geçmiş düşmanlıkları unutup barışmayı tavsiye etmektedir:

Size hem dünya azabından, hem âhîret azabından kurtaracak bir hakikati beyan etmek, kalbime ihtar edildi. O da şudur: Mesela, birisi birinin kardeşini veya bir akrabasını öldürmüş. Bir dakika intikam lezzetiyle bir katl [öldürme], milyonlar dakika hem kalbî sıkıntı, hem hapis azabını çektirir ve maktulün [öldürülenin] akrabası dahi intikam endişesiyle ve karşısında düşmanını düşünmesiyle, hayatının lezzetini ve ömrünün zevkini kaçıır. Hem korku, hem hiddet azabını çekiyor. Bunun tek bir çaresi var. O da Kur’an’ın emrettiği ve hak ve hakikat ve maslahat ve insanîyet ve İslâmiyet iktiza ve teşvik ettikleri olan barışmak ve musalaha etmektir. Evet, hakikat ve maslahat sulhtur.⁵

Bediüzzaman, kalpte düşmanlık hissi beslemenin kendine düşmanlık olduğunu ifade etmekte ve kendini sevenin düşmanlık ve intikam fikrinin kalbine girmesine izin vermemesini tavsiye etmektedir. Bu tavsiye, ülkeler için de geçerlidir. Bu hakikatı iyi gören Almanya ve Fransa, İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra geçmiş düşmanlıkları maziye gömerek kalıcı barışın temellerini atmış ve Avru-

4 Said Nursi, *Münazarat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 31.

5 Said Nursi, *Sözler*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 152.

pa’da çığ gibi büyüyen bir barış birliği hareketini başlatmıştır. Akli hislerin önüne geçiren bu hareketleriyle de adeta Bismark’a atfedilen “Gerçek politikacı, geçen olayların hıncını, intikamını alan kimse değildir; bu olayların tekerrürüne engel olan kişidir” sözüne kulak vermişlerdir.

İnsanların ve insanlığın terakki etmesi ve dolayısı ile genel huzur ve barışın önündeki en büyük engel, kişilerin bakış açısını daraltan ve her şeye kuşku ve düşmanlıkla baktıran taassuptur. Taassubun sebebi cehalettir ve onun da ilacı marifet yani bilme ve tanımadır. Bediüzzaman, taassup engelinin medenileşmekle kalkmakta olduğunu ifade etmektedir:

Siyah bir gözlüğü takan adam herşeyi siyah ve çirkin görür. Kezalik, basîret gözü [sezgi, kalp gözü]de nifak [münafıklık] ile perdelenirse ve kalb küfür ile peçelenirse bütün eşya çirkin ve kötü görünür ve bütün insanlara, belki kainata karşı bir buğz ve bir adavete sebep olur.⁶

Zaman rüzgârını arkaya alıp yelkenleri şişirebilmek ve çağı yakalayabilmek için zamanın akışını iyi okumak ve ona göre hareket etmek lazımdır. Yoksa, futboldaki tabiriyle, ofsayta düşülür ve tüm emekler boşa gider. Bugünkü hastalıkları yüz sene evvelki tıp ilmi ve ilaçlarıyla tedavi etmek ne kadar geçersizse, günümüzün toplumsal ve toplumlararası problemlerini de bir asır önceki metodlarla halletmek o kadar geçersizdir. Günümüzün problemleri ve problemlerin boyutları geçmişe nazaran çok farklıdır ve onların halli çok farklı bir yaklaşımı gerektiriyor. Mesela, geçmiş zamanlarda kişi veya toplum hareketlerine akıl ve ilim yerine hissiyat hükmederdi ve neticede taassup ve ihtilaf yaygın idi. Kişiler ve toplumlar, delillerle akli ikna yerine, hislerini okşayarak yönlendirilirdi. Günümüzde hissiyat yerine akıl, ilim, hukuk, hakkaniyet ve kamu yararı hakimdir ve çağın bu değerlerini yakalayan ülkelere haklı olarak çağdaş ülkeler denmektedir. Geçmişe taassupla sıkı sıkı yapışıp zamanın değerlerine sırtını çeviren ve hatta zamana savaş açan ülkelerin geri kalmışlığı da medar-ı ibrettir. Mazinin karanlık derelerinde mahsur kalan ülkeler bu tabloyu iyi irdelemelidirler.

Zamanın akışı ve dünyanın gidişatı gösteriyor ki insanlık zamanla çağın değerlerini benimseyecektir ve ortak değerler etrafında birleşecektir. Bediüzzaman, bunu şöyle ifade eder:

Mazi denilen mekteb-i hissiyatla, istikbal denilen medrese-i efkâr bir tarzda değildir.

Evvelâ: ‘Ebna-yı mazi’den [geçmişin insanları] muradım, İslâmların gayrısından onuncu asırdan [Miladi onaltıncı yüzyıl] evvel olan kurûn-u vustâ ve ülâdir [orta ve ilk çağlar]. Amma millet-i İslâm, üçyüz seneye kadar mümtaz [seçkin] ve serfiraz [başı dik] ve beşyüz seneye kadar filcümle [kısmen] mazhar-ı kemaldır [mükemmelliğin mazharı]. Beşinci asırdan onikinci asra kadar [Miladi

6 Said Nursi, *İşarat-ül İcaz*, 1998, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 95.

18. asır] ben maziyle tabir ederim, ondan sonra müstakbel derim.

Bundan sonra, malûmdur ki, insanda müdebbir-i galib, ya akıl veya basardır. Tabir-i diğ̃er ile ya efkâr veya hissiyattır. Veyahut ya haktır veya kuvvettir. Veyahut ya hikmet veya hükûmettir. Veyahut ya müyulat-ı kalbiyedir veya temayulat-ı akliyedir. Veyahut ya heva veya hüdadır.

Buna binaen görüyoruz ki: Ebna-yı mazinin [geçmişin insanları] bir derece safi olan ahlâk ve hâlis olan hissiyatları galebe çalarak [üstün gelerek], gayr-ı münevver [nurlanmamış, terbiye görmemiş] olan efkârlarını [fikirlerini] istihdam ederek şahsiyat [bireysellik, şahıs merkezli olmalar] ve ihtilafat [ihtilaflar, anlaşmazlıklar] meydanı aldı. Fakat ebna-yı müstakbelin [geleceğin insanları] bir derece münevver [aydınlanmış] olan efkârları, heves ve şehvetle muzlim [karanlık, zulmetli] olan hissiyatlarına galebe ederek, emrine müsahhar eylediğinden [boyun eğdirdiğinden], hukuk-u umumiyenin [genel hukuk] hükümferma [hüküm süren] olacağı muhakkak oldu. İnsaniyet bir derece tecelli etti [göründü]. Beşaret [müjde] veriyor ki: Asıl insaniyet-i kübra [en büyük insanlık] olan İslâmiyet, sema-i müstakbelde [geleceğin semâsında] ve Asya'nın cinanı [cennetleri] üzerinde bulutsuz güneş gibi pertev-efşan [ışık saçan] olacaktır.⁷

İslam aleminin bu müjdeye kulak vermesi ve evham ve korkularından artık sıyrılıp çağın gereklerine uygun hareket etmesi gerekir. Bugün dünyanın muhtelif yerlerindeki savaş, terör, düşmanlık ve gözyaşına bakanlar karamsarlığa kapılmakta ve istikbalde ihtilafların daha da büyüyeceğine ve bizi daha karanlık günlerin beklediğine ilişkin kötümser tahminlerde bulunmaktadırlar. Bediüzzaman ise istikbale îman ve hikmet dürbünüyle baktığında bambaşka bir manzara görmektedir:

Fenlerin casus gibi tedkikatıyla [tetkikler, araştırmalar] ve hadsiz tecrübelerle sabit olmuş ki: Kâinatın nizamında galib-i mutlak [mutlak galip] ve maksud-u bizzât [asıl maksat] ve Sâni'-i Zülcelal'in hakikî maksadları, hayır ve hüsun ve güzellik ve mükemmeliyettir. Çünkü kâinata ait fenlerden herbir fen, küllî kaideleriyle bahsettiği nev' ve taifede öyle bir intizam ve mükemmeliyet gösteriyor ki, ondan daha mükemmel akıl bulamıyor.⁸

İstikbalde ilimlerin ve insanlığın tam inkişafıyla, elbette insanlık âlemi de kainattaki bu mükemmelliğe uyum sağlayacak ve yaratılış ağacının en yüksek meyvesi olduğunu gösterecektir. “*Medeniyet, fazilet, hürriyet; âlem-i insaniyette galebe çalmağa başladığından, bizzarure [zorunlu olarak] terazinin öteki yüzü şey'en fe-şey'en [yavaş yavaş] hafifleşecektir.*”⁹

Asayışı Muhafaza ve Terörle Mücadele

İnsan fitraten güzelliğe, mükemmelliğe, inayete ve adalete meyillidir ve onları sever. Bunların zıddı olan çirkinliği, noksanlığı, bencilliği ve zulmü reddeder.

7 Said Nursi, *Muhakemat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 35.

8 Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 38.

9 Said Nursi, *Münazarat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 29.

Medeniyet, ancak güzel vasıflara haiz ise hakiki bir medeniyet olur ve insanlar için bir terakki vesilesi olabilir. Bunun da ölçüsü itici değil çekici olmak ve vicdanlarda kabul gören güzel şeyleri netice vermektir. Aksi takdirde, o yalancı bir medeniyettir ve hatta vahşettir ve insanlığı saadete değil felakete sürükler. Yirminci asrın ilk yarısındaki teknolojik gelişmeler ve hızlı sanayileşmenin iki dünya savaşını ve milyonlarca insanın ölümünü netice vermesi ve dünyayı bir harabeye çevirmesi buna delildir. Azınlığa menfaat sağlayıp insanların büyük çoğunluğunu yoksulluğa ve sefalet iten bir mekanizma da medeniyet olamaz.

Bugünkü Batı medeniyetinin meyveleri hiç de iç açıcı değildir: görünürde mutlu bir azınlık refah ve israf içinde yaşarken, insanların büyük bir kısmı açlık ve sefalet içindedir. Bu durum, insanlardaki kıskançlık, kin, hased, düşmanlık ve adaletsizliğe karşı intikam duygularını beslemekte ve eğer kontrol altına alınamazsa, kabaran bu hislerin insana hakim olmasına sebebiyet vermektedir. Bu hislerin kontrolüne giren bir insan ise hırsızlık, sabotaj, cinayet, isyan ve terör olaylarına yönelebilmekte ve bu tür tahripkâr davranışlarla asayiş ve huzuru bozabilmektedir. Bu yüzden, ileriye görmeyen kısır bir ‘menfaat’ esasına dayanan bugünkü Batı medeniyeti, aslında toplumların ve hatta dünyanın huzurunu bozacak etkenleri besleyen bir mekanizma vazifesi görmektedir. Sonra da bu tehditlerle mücadele için polisiye tedbirlere ve savunmaya büyük maddi kaynak ayırmak zorunda kalmaktadır.

Terörü iki kısımda incelemek mümkündür ve her iki kısım da şefkat ve merhamet hisleri ile alakalıdır. İnsandaki şefkat ve merhamet hissi, şefkat ettiklerini koruma, tehditleri ortadan kaldırma ve düşmanlık edenlere saldırma meyillilerinin kaynağıdır. Hatta çok korkakların – tavuk gibi – şefkat hissini kabarmasıyla cengâver kesildikleri çok vakidir. İnsanın kalbinde gerçek iman ve onun neticesi olan tevekkül ve teslimiyet tam hakim değilse, şefkat edilenlerin mâdur edilmesi veya öldürülmesi gibi ağır bir tahrik altında galeyana gelen bu hisler kontrolden çıkar ve uyanan intikam ve tahrip hisleri normalde gayet sakin olan kişiye hakim olur. Artık akıl ve vicdan kişiye engel olamaz ve kişi ‘muvakkat bir deli’ gibi hareket eder. Böyle ağır hissî baskı altında aklî melekeleri sükûta uğrayan kişiler hareketlerinden mes’ul bile olmayabilirler ve bu bazı hukuk sistemlerinde masumiyet iddiası için geçerli bir dayanaktır. Terörün üzerine korkutarak caydırmak gayesi ile şiddet ve zulümle gidenler aslında terörü önlemek yerine şefkat damarını kanattıkları hissî kişileri yaralı arslanlara çevirmekte ve terörü ve zulmü yaygınlaştırmaktadırlar – aynen arı kovanına çomak sokarak birçok sakin arının canavarlaştırıldığı gibi. Bu tür kişiler, tahrikler ortadan kalkıp bu hislerin ağır baskısından kurtulunca yaptıklarından pişman olabilirler ve eski sakin hâllerine tekrar dönebilirler.

Daha dehşetli olan ikinci kısım terör ve anarşinin sebebi ise, kalbin fesadı,

mukaddes değerlerin tahrip olmasıyla kalplerden şefkat ve merhamet hislerinin tamamen silinmesi ve insanın yılan gibi zehirlemekten rahatsız olmayan (hatta zevk alan) canavarlar hâline gelmesidir. Bu tür insanlar son yıllarda türemeye başlamıştır ve medeniyeti ve insanlığın geleceğini tehdit eden asıl tehlike budur. Bediüzzaman'ın dediği gibi,

İhtilâl-i Fransavîde [Fransız ihtilalinde] hürriyetperverlik tohumuyla ve aşılmasıyla sosyalistlik türedi, tevellüd etti. Ve sosyalistlik ise bir kısım mukaddesatı tahrib ettiğinden, aşıladığı fikir bilâhere bolşevikliğe inkılab etti. Ve bolşeviklik dahi çok mukaddesat-ı ahlâkiye ve kalbiye ve insaniyeyi bozdüğundan, elbette ettikleri tohumlar hiç bir kayıd ve hürmet tanımayan anarşistlik mahsulünü verecek. Çünkü kalb-i insanîden hürmet ve merhamet çıksa, akıl ve zekâvet, o insanları gayet dehşetli ve gaddar canavarlar hükmüne geçirir, daha siyasetle idare edilmez.¹⁰

Terörle Mücadele

Terörle mücadelede en büyük yanlış, teröristlerin sayıca az ve kaynakça zayıf olduklarından dolayı terörün polisiye ve askerî tedbirlerle önlenebileceği zannıdır. Ancak terörle mücadelede kuvvet üstünlüğü geçerli bir kriter değildir. Çünkü terör tahriptir ve tahrip kolaydır. Az kuvvetle çok büyük tahribat yapılabilir. Bazen tek bir kişi tek bir kibritle koca bir bölgeyi içindeki evleriyle beraber yakabilir ve yüzlerce itfaiyeciyi en modern teçhizatları ile beraber çaresiz bırakabilir. Bediüzzaman'ın aşağıdaki ifadeleri, konunun anlaşılmasını sağlayıcı ipuçlarını taşımaktadır:

Ekseriyet-i mutlaka ile dalalet ve şerr, menfidir ve tahribdir ve ademîdir ve bozmaktır. Ve ekseriyet-i mutlaka ile hidayet ve hayır, müsbettir ve vücudîdir ve imar ve tamirdir. Herkesçe malûmdur ki: Yirmi adamın yirmi günde yaptığı bir binayı, bir adam, bir günde tahrib eder. Evet, bütün âzâ-yı esasiyenin [temel uzuvlar] ve şerait-i hayatiyenin vücuduyla vücudu devam eden hayat-ı insan, Hâlık-ı Zülcelal'in kudretine mahsus olduğu halde; bir zalim, bir uzvu kesmesiyle, hayata nisbeten ademî olan mevte o insanı mazhar eder. Onun için 'Et-tahribü eshel' [yıkma kolaydır] durub-u emsal [atasözü] hükmüne geçmiş. İşte bu sırandır ki: Ehl-i dalalet, hakikaten zaîf bir kuvvet ile pek kuvvetli ehl-i hakka bazan galib oluyor.¹¹

Ödüllendirerek veya korkutarak yapılan mücadelenin etkisi, yüzeysel ve geçicidir. Terörle etkin ve kalıcı mücadele, ancak insanların tahrip ve düşmanlık hislerini uyandıran, besleyen ve harekete geçiren unsurlarla mücadele ile mümkündür. Bu hisler canlı kaldığı sürece, terörle mücadele gayretleri boşa gider. Bu da fikirlere hükmeden, kalpleri ısındıran, hâkimiyetini vicdanlar üzerinde daima muhafaza eden hak ve hakikata tabi olmakla olur. Bediüzzaman bunu veciz bir şekilde şöyle ifade eder:

10 Said Nursi, *Şualar*, 5. Şua, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 593.

11 Said Nursi, *Lem'alar*, 13. Lem'a, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 70.

Tergib [rağbet ettirme, iştahlandırma] veya terhib [korkutma] hilesiyle ancak yalnız bir tesir-i sathî [yüzeysel etki] edip ve akla karşı sedd-i turuk [yolların kesilmesi] edecektir. Şu halde a'mak-ı kulûbe [kalblerin derinliklerine] nüfuz ve erakk-ı hissiyatı [duyguların en inceleri] tehyic [heyecanlandırma] ve şükûf-misal [gonca gibi] olan istidadatı inkişaf ettirmek ve kâmine [gizli] ve nâime [uyuyan] olan seciyeleri ikaz ve tenbih ve cevher-i insaniyeti feverana [çoşma] getirmek ve kıymet-i nâtıkıyeti izhar etmek, şua-ı hakikatın hâssasıdır. Evet kasavet-i mücessemenin [cisimleşmiş kalb katılığı] misal-i müşahhası olan ve'd-i benat [kızların diri diri gömülmesi] gibi umûrlardan [işler] kalblerini taskil etmesi [cilalamak] ve rikkat-i letafetin lem'ası olan hayvanata merhamet, hattâ karıncaya şefkat gibi umûr ile tezyin etmesi [süsleme, donatma], öyle bir inkılab-ı azîmdir – hususan öyle akvam-ı bedevide [bedevi kavimler] – ki, hiçbir kanun-u tabiiyeye tevfiğ [uyumlu] olmadığından, hârikulâde olduğu musaddak-kerde-i erbab-ı basirettir [doğruluğu kalp gözü açık basiret sahipleri tarafından tasdik ve kabul edilmiş]. Basiretin varsa tasdik edeceksin.¹²

Karasineklerle en etkin ve medenî mücadele, temizliktir. Çünkü sinekleri mezbelelikler üretir, pislikler celbeder. Sineklerle kimyasal madde kullanarak mücadeleye etmek hem pahalı ve kısa ömürlüdür, hem de o maddelere maruz kalan insanların sağlığına zararlıdır. Kaldı ki mezbelelikler, var oldukları sürece karasinek üretim merkezleri olmaya devam edecek ve bu işten sadece sinek öldürücüsü satanlar kârlı çıkacaktır. Benzer şekilde, sivrisineklerle en etkin mücadele bataklıkları kurutarak veya su birikintilerini sivrisineklerin yumurtlama dönemlerinde ilaçlayarak yapılır. Aynen bunun gibi, bugünkü medeniyeti tehdit eden anarşi, gasp, cinayet ve terör gibi haşerelerle en etkin mücadele, bunları üreten ve besleyen bencillik, sömürü ve zulüm bataklıklarını yardımlaşma, ihsan ve adalet ilaçları ile kurutmaktır. Yani bugünkü maddi menfaate dayalı medeniyeti, şefkati esas alan ve hakkı emreden semavî prensiplerle terbiye etmektir. Yoksa, şefkat yerine şiddet kullanarak ve hak yerine kuvveti esas alarak yapılan mücadele bu haşerelerin kökünü kurutmaz, aksine onların dağılmasını ve daha hızlı üremesini sağlar ve sonunda dünyayı daha büyük dertlere maruz bırakır.

Bugün terörle mücadele için milyarlarca dolar bütçe ayıran ve kalpleri gittikçe katılaşınlara seslenmek gerekir: Bu derdi çok daha ucuza ve kalıcı olarak, hem de düşmanlıkları dostluklara çevirerek çözmek mümkündür. Bunun yolu, kabuk ile beraber özde de medeni olmaktan, yani, faziletten geçer. Yoksa harcanan tüm paralar ve gayretler heba olacaktır. Terör azalacağına azacak, herkesin uykuları daha çok kaçacaktır.

Akıl ve Kamuoyu

Bediüzzaman'ın sık sık ifade ettiği gibi, manen her bir zamanın bir hükmü ve hükümrânı vardır. Zamanının geçerli akçesini bilmeyen ve zamanın akış istikametini görmeyen akıntıya karşı kürek çeken gibidir ve bütün emekleri heba olmaya

12 Said Nursi, *Muhakemat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 151.

mahkûmdur. Eskiden zaman makinesini çeviren kuvvet idi. Şimdi ise akıl, sevgi ve vicdandır; ve bunu gözdardı eden ne kadar kuvvetli olursa olsun, tepe taklak düşecektir. Kendi balyozu da kendi kafasını ezecektir. Bediüzzaman'ın tekrar edeceğimiz ifadesi ile:

Zaman-ı istibdadın [baskı ve zorbalık çağı] hâkim-i manevîsi kuvvet idi; kimin kılınca keskin, kalbi kasî [katı] olsa idi, yükselirdi. Fakat, zaman-ı meşrutiyetin [hürriyet çağı] zenbereği, rûhu, kuvveti, hâkimi, ağası haktır, akıldır, marifettir, kanundur, efkâr-ı âmmedir [kamuoyu]. Kimin aklı keskin, kalbi parlak olursa, yalnız o yükselecektir. İlim yaşını aldıkça tezayüd [artma], kuvvet ihtiyarlandıkça tenâkus [eksilme] ettiklerinden, kuvvete istinad eden kurun-u vusta [ortaçağ] hükûmetleri inkiraza [çökme] mahkum olup, asr-ı hâzır [şimdiki asır] hükûmetleri ilme istinad ettiklerinden, Hızırvârî bir ömre mazhardırlar. Sizin bey ve ağa, hatta şeyhleriniz dahi, eğer kuvvete istinad ile kılınçları keskin ise, bizzarûre düşeceklerdir; hem de müstehaktırlar. Eğer akla istinad ile, cebr yerine muhabbeti istimâl ve hissiyâtı, efkâra tâbi ise, o düşmeyecek, belki yükselecektir.¹³

Bediüzzaman ileri ülkelerin nasıl yakalanıp geçilebileceğini de şöyle izah eder: *“Onlar sizi mağlub ettiği silah ile, yani akıl ile, fikr-i milliyetle, meyl-i terakki ile, temayül-ü adalet ile mağlub edebilirsiniz.”*¹⁴

Bediüzzaman, zamanın hükmünü ve dünyanın gidişatını görmezden gelip akıl, sevgi ve vicdan yerine kaba kuvvet kullanmakta ısrar edenleri de ikaz eder: *“Ben-ce şimdi kılıç vuran, o kılının aksi döner, yetimlerine dokunur. Şimdi galebe kılıç ile değildir. Kılıç olmalı, lakin aklın elinde olmalı.”*¹⁵ Son yıllardaki hadiseler bu hükmü teyid eder mahiyettedir. Kuvvete ve hatta canlı bombalara tevessül eden örgütler – davalarında haklı dahi olsalar – terörist damgası yemişler ve halklarına saadet ve zafer değil ızdırap ve gözyaşı getirmişlerdir. Keza, kuvvet ile her şeyi halledebileceğini düşünen ve zamanın akışından bîhaber süper güçler bile zamanın hükmü duvarına çarpmış ve kendi silahları ile kendilerini vurmuşlardır.

Bediüzzaman'ın dikkatimize arzettiği bu zamanın hükmüne bakarak diyebiliriz ki: Artık eskiden kalma alışkanlıklarla silaha ve kaba kuvvete yatırım yapanlar, boşa yatırım yapmaktadırlar. Akla, ilme, araştırmaya, sevgiye, adalete ve toplum vicdanına yatırım yapanlar ise, emeklerinin karşılığını kat kat alacaklar ve tüm gayelerine kolayca ulaşacaklardır – kuvvetçe zayıf olsalar bile. Haklı gayelerine düşmanlık ve intikam hislerinin tahrikiyle kaba kuvvet ile terör yoluyla ulaşabileceklerini zannedenler, içinde buldukları zillet ve ızdıraptan kurtulmak istiyorlarsa, bu menfî hissiyatlarını bir kenara koyup yaklaşımlarını akl-ı selim ile tekrar gözden geçirmelidirler. Zaman ve imkânlarını nükleer veya kitle imha silahları geliştirmek veya elde etmek hayaliyle seferber edenler ise zamanı geçmiş

13 Said Nursi, *Münazarat*, 1998, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 33.

14 Said Nursi, *Münazarat*, 1998, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 68.

15 Said Nursi, *Münazarat*, 1998, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 68.

bu hayallerinden çabuk uyanmalıdır. Yoksa bu silahlar zamanın akışına çarpıp geri dönecek ve kendi başlarında patlayacaktır.

Temel fizik prensiplerini dikkate almadan yapılan teknik çalışmalar nasıl fi-yasko ile sona eriyorsa, sosyal prensiplere, mukteza-i hâle ve dünyanın genel gi-dişatına aykırı hareketler de ters tepki verecektir ve akim kalacaktır. Allah'ın yar-dımını isteyen, Allah'ın koyduğu kanunlara itaat etmelidir. Yoksa asi muamelesi görüp red cevabı alacaktır. Bediüzzaman'ın ifadesi ile:

Kim tevfiik [muvafik kılma, Allah'ın yardımı] isterse, âdetullah [yaratılış ka-nunları] ve hilkat ve fitrat ile aşinalık etmek ve dostluk etmek gerektir. Yoksa, fitrat tevfiiksizlikle bir cevab-ı red verecektir. Cereyan-ı umumî [genel akış] ise, muhalif harekette bulunanları adem-âbâd hiçahiçe [yokluk aleminde hiçliğe] atacaktır.¹⁶

Kitle İmha Silahları

Gittikçe daha da küçülen ve sıkı bir haberleşme ağı ile örülen dünyamızda, genel toplum kanaatine aykırı hareket etmek son derece zor bir hâle gelmiştir ve insanlığın ortak vicdanı kitle imha silahlarının kullanımı önünde en büyük engeldir. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri birçok savaşlar olmasına rağmen, Vietnam savaşında elli binden fazla kayıp veren ABD dahil hiçbir ülkenin nükleer silah kullanmaya cüret edememesi bunun açık bir delilidir. Nükleer silah kullanımını akıl ve vicdanlarda mazur gösterebilecek tek şey, nükleer bir saldırıya maruz kalma korkusudur ve denebilir ki nükleer ve diğer kitle imha silahları tehdidine karşı en büyük güvence bu tür silahlara kapıyı sonuna kadar kapatmaktır.

Bediüzzaman, “hiç bir günahkâr başkasının günahını yüklenmez” (En'âm Sû-resi, 6:164) ayetini “en adil bir düstur-u Kur'anî” olarak takdim etmekte ve “kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün in-sanları öldürmüş gibidir” (Maide Sûresi, 5:32) ayetini de “Bir masumun hayatı, kanı, hattâ umum beşer için olsa da heder olmaz. İki nazar-ı kudrette bir olduğu gibi, nazar-ı adalette de birdir.”¹⁷ diyerek izah etmektedir. Bu izahlar ışığında, bir müslümanın sayısız masum insan, hayvan ve bitkinin imhasına sebep olan kitle imha silahlarını kullanması mümkün değildir. Mısır ve İran dahil birçok ülkedeki en üst düzey dini konseyler de benzer görüşler ifade etmektedirler. Bu silahları kullanma niyetiyle değil de caydırıcılık amacıyla elde etmeye çalışma bahanesi ise inandırıcı değildir.

İman hizmetinin safiyetinin muhafazası ve siyasete alet edilme evhamlarına mahal verilmemesi için siyasetten ve siyasilerden uzak duran Bediüzzaman, si-yasete baktığı nadir anlardan biri olarak Başbakan Adnan Menderes'e yazdığı bir

16 Said Nursi, *Muhakemat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 152.

17 Said Nursi, *Sünuhat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 11.

mektupta bir canî yüzünden birçok masumlara zulmedilmesi tehlikesine, bilhassa kin ve adaveti damarlara dokundurup intikam hırsıyla aynıyla karşılık verme tehlikesine karşı şiddetle ikaz eder:

İslâmiyetin pek çok kanun-u esasîsinden birisi ‘Ve lâ teziru vâziratün vizra uhrâ – hiç bir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.’ (En’âm Sûresi, 6:164) âyet-i kerîmesinin hakikatıdır ki, ‘Birisinin cinayetiyle başkaları, akraba ve dostları mesul olamaz.’ Halbuki şimdiki siyaset-i hâzırada particilik taraftarlığıyla, bir câninin yüzünden pek çok mâsumların zararına rıza gösteriliyor. Bir câninin cinayeti yüzünden taraftarları veyahut akrabaları dahi şenî gıybetler ve tezyifler edilip, birtek cinayet yüz cinayete çevrildiğinden, gayet dehşetli bir kin ve adaveti damarlara dokundurup kin ve garaza ve mukabele-i bilmissile mecbur ediliyor. Bu ise, hayat-ı içtimaiyeyi tamamen zîr ü zeber eden bir zehirdir. Ve hariçteki düşmanların parmak karıştırmalarına tam bir zemin hazırlamaktır.¹⁸

Bediüzzaman bu tehlikeye karşı tek çarenin mâsumları himaye için cânilerin cinayetlerini kendilerine münhasır bırakmak olduğunu belirtir. Ayrıca, emniyetin ve âsâyişin temel taşının da yine bu temel kanundan geldiğine dikkat çeker ve bir hanede veya bir gemide bir mâsum ile on cânî bulunsa, hakikî adaletle ve emniyet ve âsâyiş temel prensiplerinden hareketle, o mâsumu kurtarıp tehlikeye atmamak için, gemiye ve haneye ilişmemek lâzım geldiğini ifade eder. Bu Kur’anî temel kanun hükmünce on cânî yüzünden doksan mâsumu tehlikeye atmak gazab-ı İlâhînin celbine sebep olacağı ikazını yapar.

Müslüman ülkelerin ellerindeki tüm kitle imha silahlarını imha etmeleri, bu konudaki araştırma programlarına son vermeleri ve üzerlerine bu tür bombalar yağsa dahi asla aynıyla karşılık vermeyeceklerini çünkü bunu insanlık dışı bir davranış ve bir vahşet olarak gördüklerini tüm dünyaya ilan etmeleri, İslamiyet ve müslümanlar hakkındaki kalın yanlış imaj kabuğunun parçalanıp muhabbet dolu özünün ortaya çıkmasında bir atom bombası etkisi yapacaktır. Unutulmamalıdır ki, bugün bile birçok savaşın ifade edilen gerekçesi “gelmesi muhtemel bir hücumu önceden önleme”dir. Asılsız korku ve evhamların yok edilmesi bu tür savaşların gerekçelerini ortadan kaldıracak ve dünya daha güvenli bir hale gelecektir.

Bediüzzaman, Batı dünyası ile İslam alemi arasındaki medeniyetler çatışmasına doğru gittiği iddia edilen gerginliğin ve güvensizliğin asılsız evhamlardan kaynaklandığını ifade etmekte, İslam güneşi önünde bir set oluşturan bu evham bulutlarının, kişilerin gerçekleri öğrenme arzusu, insanlık sevgisi ve insaf hisleri ile donatan eğitim ile dağıtılacağını bildirmektedir:

Sekizinci ve en birinci mani ve bela budur: Biz ile ecnebiler, bazı zevahir-i İslâmiyet [İslâmiyetin zâhir yönleri] ve bazı mesail-i fûnun [fenne ait meseleler] ortasında hayal-i bâtil [asılsız hayal] ile tevehhüm eylediğimiz müsademet

18 Said Nursi, *Emirdağ Lahikası 2*, s. 102, Çevrimiçi: http://www.sorularlarisale.com/kulliyat/1135/_102_.html, 8 Kasım 2015.

[çatışma] ve münakazattır [zıtlaşma]. Âferin maarifin himmet-i feyyazanesine [eğitimin feyz ve irfan veren himmet ve gayretine] ve fününun himmet-i merdanesine [fenlerin mertçesine himmet ve gayretine] ki, meyl-i taharri-i hakikat [gerçeği araştırma meyli] ve muhabbet-i insaniyet ve meyl-i insaf olan hakaiki techiz ederek o manilere gönderip zîr ü zeber [alt üst] etmiş ve ediyor. Evet, en büyük sebep ki, bizi dünya rahatından ve ecnebileri âhîret saadetinden mahrum eden, şems-i İslâmiyet'i münkesif ettiren [İslam güneşini perdeleyen], sû'-i tefehhüm [yanlış anlama] ile tevehhüm-ü müsademet ve muhalefettir [yanlış anlama ve çatışma ve karşı çıkma kuruntusu].¹⁹

Bediüzzaman, din ile bilimi barıştıran Risale-i Nur'un asayişin bir muhafızı olduğunu belirtmekte ve insanların akıl ve kalblerindeki manevî tahribatı ancak manevî atom bombaları ile tamir edilebileceğini ifade etmektedir:

Şimdi umum beşerde sulh-u umumî [genel barışı] için yani beşerin ifsad edilmemesi için çareler aranıyor, paktlar kuruluyor. ... İşte nasılkı bu vatan ve millette Risale-i Nur – emniyet ve asayişin ihlâlîne sair memleketlerden daha ziyade esbab bulunmasına rağmen – asayişini temin etmesi gösteriyor ki, o Doğu Üniversitesi'nin tesisi, beşeri müsâlemet-i umumiyeye [genel barış] mazhar kılacaktır. Çünkü şimdi tahribat manevî olduğu için ona mukabil tamirci manevî bir atom bombası lâzımdır. İşte bu zamanda tahribatın manevî olduğuna ve ona karşı mukabellenin de ancak tamirci manevî atom bombasıyla mümkün olabileceğine kat'î bir delil olarak üniversitenin mebde' ve çekirdeği olan Risale-i Nur'un bu otuz sene içerisinde Avrupa'dan gelen dehşetli dalalet ve felsefe ve dinsizlik hücumlarına bir sed teşkil etmesidir. O manevî tahribata karşı Risale-i Nur tamirci ve manevî bir atom bombası olmuş.²⁰

Terör ve İslam

Güneşin ışığı her saydam şeyde yansıdığı ve her saydam şey bir küçük güneşi içine aldığı gibi, bireylerin iyi veya kötü hareketleri de ait oldukları kimlik grubunun üyelerine yansır ve bir hareket, grubun büyüklüğüne göre, binler hatta milyonlar olur. Bediüzzaman'ın ifadesi ile:

İşte bu kudsi milliyetin rabitasıyla, umum ehl-i İslâm bir tek aşiret hükmüne geçiyor. Aşiretin efradı gibi İslâm taifeleri de, birbirine uhuvvet-i İslâmiye ile mürtebit ve alâkadar olur. ... Nasılkı bir aşiretin bir ferdi bir cinayet işlese, o aşiretin bütün efradı, o aşiretin düşmanı olan başka aşiretin nazarında müttehem olur. Güya herbir ferdi o cinayeti işlemiş gibi, o düşman aşiret onlara düşman olur. O tek cinayet, binler cinayet hükmüne geçer. Eğer o aşiretin bir ferdi o aşiretin mahiyetine temas eden medar-ı iftihar bir iyilik yapsa, o aşiretin bütün efradı onunla iftihar eder. Güya herbir adam, aşirette o iyiliği yapmış gibi iftihar eder. İşte bu mezkûr hakikat içindir ki, bu zamanda, hususan kırk-elli sene sonra seyyie, fenalık işleyenin üstünde kalmaz. Belki milyonlar nüfus-u İslâmiyenin hukuklarına tecavüz olur. Kırk-elli sene sonra çok misalleri görülecek.²¹

19 Said Nursi, *Muhakemat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 10.

20 Said Nursi, *Emirdağ Lahikası-2*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 186.

21 Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 53.

Şimdi bir günah ‘bir’likte kalmaz, bine çıkar.²²

İslam âleminin müslümanlardan kaynaklanan teröre karşı şaşkınlığı, itirazının cılızlığı ve hatta suskunluğu hayret vericidir. Adeta müslümanlarla başkaları arasındaki ihtilaflarda müslümanların yanında yer almak din kardeşliğinin bir gereği gibi gösterilmektedir. Hâlbuki İslam doğrudur ve müslüman sadece doğru hareketlerin destekçisi olabilir.

Sıdk, İslâmiyetin üss-ül esasıdır ve ulvî seciyelerinin rabitasıdır ve hissiyat-ı ulviyesinin mizacıdır. Öyle ise, hayat-ı içtimaiyemizin esası olan sıdkı, doğruluğu içimizde ihya edip onunla manevî hastalıklarımızı tedavi etmeliyiz. Evet, sıdk ve doğruluk, İslâmiyetin hayat-ı içtimaiyesinde ukde-i hayatiyesidir [hayat düğümüdür].²³

Terör ile İslam, gece ile gündüz gibi, birbirine zıttır ve terörist en başta İslam'ın adını zedeler. Bir müslümanın her hareketini desteklemek hamiyet değil, kör tarafgirliktir. Ve bir zulmü İslam adına desteklemek, en başta İslamiyet'e zulümdür. Çünkü İslam'ın zulümle eşdeğer tutulmasına sebeptir ve İslam güneşinin önüne set çekmektir. Müslümanların İslam-dışı sıfatlarını ayırıştırmak ve onlara karşı durmak gerekir:

Bir adam zâtı için sevilmez. Belki muhabbet, sıfat veya san'atı içindir. Öyle ise herbir müslümanın herbir sıfatı müslüman olması lâzım olmadığı gibi, herbir kâfirin dahi bütün sıfat ve san'atları kâfir olmak lâzım gelmez.²⁴

Hatta İslamiyet'e olan hakiki sadakat ve muhabbet, İslamiyet'i yanlış temsil edenlerle mücadele edilmesini gerektirir. Geçmişte, dünyanın yuvarlaklığı ile ilgili hükümler bize bu konuda ışık tutabilir:

[İmam-ı Gazalî] şöyle bir fetva göndermiş: ‘Kim küreviyet-i arz [dünyanın yuvarlaklığı] gibi bürhan-ı kat’îyle sabit olan bir emri, dine himayet bahanesiyle inkâr ve reddetse, dine cinayet-i azîm etmiş olur. Zira bu, sadakat değil, hiyanettir.’ ... [Hüseyn-i Cîsrî] yüksek sesle münkir-i küreviyeti tehdit ettiği gibi, hakikat kuvvetiyle pervasız olarak der: ‘Kim dine istinad ile, himayet yolunda müdevveriyet-i arzı inkâr eder ise sadîk-ı ahmaktır [sadakatli ahmak dost], adüvv-ü şedidden [şiddetli düşmandan] daha ziyade zarar vermiş olur.’²⁵

Yukarıda açıkça ifade edildiği gibi, din adına yanlış iş yapanlar, ne kadar sadakatli ve iyi niyetli olurlarsa olsunlar, dine en şiddetli din düşmanından daha fazla zarar vermiş olurlar.

Cahil dost, düşman kadar zarar verebilir. Öyleyse, şimdiye kadar yalnız düşmanın tarafına bakıp, eldeki elmas kılınçla onların tefritlerini kırardım. Fakat şimdi mecburum; öyle dostların terbiyeleri için, onların avamperestane ve ifrat-

22 Said Nursi, *Münazarat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 66.

23 Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 45.

24 Said Nursi, *Munazarat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 32.

25 Said Nursi, *Muhakemat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 56.

kârane olan hayalâtlarına, o kılınca bir derece ilîştireceğim.²⁶

Bu sebeple, İslam adına yanlış iş yapan müslümanlarla mücadele, din düşmanlarıyla mücadele gibidir. Düşmanlıkla bilenmiş bazı tahripkâr meyilli ruhlardan, İslam ile sulansalar bile, yine düşmanlık ve tahrip çıkar. “Arı su içer bal akıtır, yılan su içer zehir döker.”²⁷

Keza, alemi nurlandıran nazenin güneş ışığı, tabiatları bozulmaya meyilli olan şeyleri de kokuşturur.

Müslümanların yanlış hareketlerde birbirine taraftar ve destek olmaları, illa İslam kardeşliğinin değil, belki siyasî taraftarlığın bir tezahürüdür. Bediüzzaman bunun ölçüsünü de şöyle verir:

Kim fâsık siyasetdaşını, mütedeyyin muhalifine, sû’-i zan bahaneleriyle tercih etse, muharriki siyasetçiliktir. Hem umumun mal-ı mukaddesi olan dini, inhisar zihniyetiyle kendi meslekdaşlarına daha ziyade has göstermekle, kavî bir ekseriyette dine aleyhdarlık meyli uyandırmakla nazardan düşürmek ise, muharriki tarafgirliktir.²⁸

Bediüzzaman, silah ile mücadelenin zamanının geçtiğini, artık mücadelenin güzel davranışlar ve her sahada ilerleme ile olacağını ifade eder:

Evet, nasılıklı eski zamanda İslâmiyet’in terakkisi, düşmanın taassubunu parçalamak ve inadını kırmak ve tecavüzatını def’ etmek, silâh ile kılınca ile olmuş. İstikbalde silâh, kılınca yerine hakikî medeniyet ve maddî terakki ve hak ve hakkaniyetin manevî kılıncaı düşmanları mağlub edip dağıtacak.²⁹

İnsanlık, vahşet ve cehalet devrinden medeniyet ve ilim devrine geçiyor. Medenileşme sürecini tamamlamış dünyada savaşlar silahlarla değil, ancak kelimelerle olur. Belagat ve delil ile akılları fetheden, insanları ve dünyayı da fetheder.

Bu ittihadın meşrebi, muhabbettir. Husumeti ise, cehalet ve zaruret ve nifakadır. Gayr-ı müslimler emin olsunlar ki bu ittihadımız, bu üç sifata hücumdur. Gayr-ı müslime karşı hareketimiz ikna’dır. Zira onları medenî biliriz. Ve İslâmiyeti mahub ve ulvî göstermektir. Zira onları munsif zannediyoruz.³⁰

Bediüzzaman, düşmanlığın vaktinin geçtiğini ve zamanın artık muhabbet zamanı olduğunu ifade eder:

Bütün hayatımda, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeden kat’î bildiğim ve tahkikatların bana verdiği netice şudur ki: Muhabbete en lâyük şey muhabbettir ve husumete en lâyük sıfat husumettir. Yani hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi temin eden ve saadete sevk eden muhabbet ve sevmek sıfatı, en ziyade sevilmeğe ve muhabbete lâyuktur. Ve hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi zîr ü zeber [darma dağınık] eden

26 Said Nursi, *Muhakemat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 51.

27 Said Nursi, *Münazarat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 80.

28 Said Nursi, *Sünuhat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 48.

29 Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 35.

30 Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 90.

düşmanlık ve adavet, her şeyden ziyade nefrete ve adavete ve ondan çekilmeğe müstehak ve çirkin ve muzır bir sıfattır. ... Husumet ve adavetin vakti bitti. İki harb-i umumî adavetin ne kadar fena ve tahrib edici ve dehşetli zulüm olduğunu gösterdi. İçinde hiçbir fayda olmadığı tezahür etti.³¹

İslamla ilişkilendirilen terörün yıllardır dünya gündemini meşgul etmesine rağmen İslam âleminin olaylara seyirci kalması ve terörle alakalı net bir pozisyon almayı, İslam ile terörü bağdaştıran önyargıları kuvvetlendirmektedir. Terör olaylarına gösterilen münferit tepkilerin cıvıllığı ve tutarsızlığı da ne müslümanlar üzerinde etkili olmakta ve ne de İslam'ın lekelenen imajını düzeltmeye yetmektedir. Bu da İslam'a saplanan her hançeri kendi bağrında hisseden samimî müslümanları rahatsız etmekte ve onları çaresizlik ve ümitsizliğe sevk etmektedir. İslam âlemindeki bu lakaydlık, yeis ve fikir kargaşasının esas sebebi otorite boşluğudur ve bu boşluğun derhal doldurulması gerekir. Bu boşluğun eski zamanlarda olduğu gibi tek bir kişi ile değil, İslam âleminin en seçkin alimlerinden oluşan 20-30 kişilik bir şûra ile doldurulması lazımdır. İslam âlemi muazzam bir şahs-ı manevî teşkil eden böyle bir şûraya itimad edecek, kararlarına imtisal edecek ve şûra kararlarına karşı çıkan münferid cılız seslere itibar etmeyecektir. Bu, aynı zamanda meydanı boş bulup saf zihinleri ifsad eden bozguncuları da teşhir edecek ve onların dışlanması temin edecektir. “*Bir dane-i hakikat bir harman hayalâta müreccahtır.*”³² Böylelikle İslam'ı ve müslümanları töhmet altında bırakan evham dağılacak, yeis'in yerini ümit alacak ve “*Asya kıt'asının ve istikbalinin keşşafı [keşfeden, ortaya çıkarana] ve miftahı, şûradır*”³³ tesbiti tahakkuk edecektir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Bediüzzaman bir yüksek istişare heyeti ihtiyacını şöyle ifade eder:

Bu mevki öyle bir vaziyete getirilmelidir ki, âlem-i İslâm ona itimad edebilsin. Hem menba' [kaynak], hem ma'kes [ayna] vaziyetini alsın. Âlem-i İslâma karşı vazife-i diniyesini hakkıyla ifâ edebilsin. Eski zamanda değiliz. Eskiden hâkim bir şahs-ı vâhid idi. O hâkimin müftüsü de, onun gibi münferid bir şahıs olabiliirdi. Onun fikrini tashih ederdi. Şimdi ise, zaman cemaat zamanıdır. Hâkim, ruh-u cemaatten çıkmış az mütehassis, sağırca, metin bir şahs-ı manevîdir ki, şûralar o ruhu temsil eder. Şöyle bir hâkimin müftüsü de ona mücanis olup, bir şûra-yı âliye-i ilmiyeden [yüksek ilmî heyet] tevellüd eden bir şahs-ı manevî olmak gerektir. Ta ki, sözünü ona işittirebilsin. Dine taalluk eden noktalardan, sırat-ı müstakime sevk edebilsin. Yoksa ferd dâhî de olsa, cemaatin ferd-i manevîsine karşı sivrisinek kadar kalır.³⁴

Terör ve İman

Muhabet kaynağı olan hakikî îman ile nefret ve düşmanlık tezahürü olan terör

31 Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 51.

32 Said Nursi, *Muhakemat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 25.

33 Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 60.

34 Said Nursi, *Sünuhât*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 33.

bağdaşamaz. Ne yazık ki düşmanlık hissinin insana hayatını feda ettirecek derecede hakim olması, bir karıncayı ezmekten insanı men eden imanın en yüksek derecesi ile karıştırılıyor. Nefsin hakimiyeti kalbin ulviyeti, cehalet çukurları ise ilmin şahikaları zannediliyor. En derin uyku intibah sanılıyor ve Bediüzzaman'ın ifadesi ile:

Gençliğimde en yüksek bir intibah şahikasına çıktığımı sanıyordum. Şimdi anlıyorum ki, o intibah intibah değilmiş. Ancak uykunun en derin kuyusunda bulunmaktan ibaret imiş. Binaenaleyh, medenîlerin iftihar ile dem vurdukları tenevvür-ü intibahları [aydınlanma], benim gençlik zamanımdaki intibah kabilesinden olsa gerektir. Onların misali, rü'yasında güya uyanıp, rü'yasını hal-ka hikâye eden naim [uyuyan] meselidir. Halbuki rü'yasında onun o intibahı, uykunun hafif perdesinden derin ve kalın bir perdeye intikal ettiğine işarettir. Böyle bir naim ölü gibidir.³⁵

İslam adına teröre tevessül edenleri şiddetle sarsmak ve onları bu derin yanılığın uyardırmak gerekir.

İslam'da esas olan Allah için sevmek, Allah için buğzetmek ve Allah için hüküm vermektir. Aksi hâlde nefsin tahrikiyle hareket edilir ve adalet yerine zulmedilir. Ve kalblere sevgili olması gereken İslam, korku ve terör ile özdeşleştirilir. Bunu teyit için Bediüzzaman şu ibretli hadiseyi nakleder:

Bir vakit, İmam-ı Ali Radıyallahü Anh, bir kâfiri yere atmış. Kılıncını çekip keseceği zaman, o kâfir ona tükürmüş. O kâfiri bırakmış, kesmemiş. O kâfir, ona demiş ki: 'Neden beni kesmedin?' Dedi: 'Seni Allah için kesecektim. Fakat bana tükürdün, hiddete geldim. Nefsimin hissesi karıştığı için ihlasım zedelen-di. Onun için seni kesmedim.' O kâfir ona dedi: 'Beni çabuk kesmen için seni hiddete getirmektir. Madem dininiz bu derece sâfi ve hâlistir, o din haktır.' dedi.³⁶

Bediüzzaman din ile siyaseti karıştıranları da şiddetle ikaz eder:

'Allah için sevmek, Allah için buğz etmek' düstur-u Rahmanî yerine, el'iyazü billah, 'Siyaset için sevmek, siyaset için buğz etmek' düstur-u şeytanî hükmedip, melek gibi bir hakikat kardeşine adavet ve el-hannas [şeytan] gibi bir siyaset arkadaşına muhabbet ve tarafdarlık ile zulmüne rıza gösterip, cinayetini manen şerik eylesin.³⁷

Kalpte nefis ve heves yerine îmanın hükmettiğinin işaretleri, fani dünyadan ziyade ebedî ahirete müteveccih olmak, olayların dünyadan ziyade ahirete bakan yüzüyle alakadar olmak ve dünyaya sadece ahiretin bir tarlası olması hasebiyle değer vermektir. Nitekin Bediüzzaman, bir kısım dindar ve âlim insanların bile cemaati ve câmiyi bırakıp radyo dinlemeğe koşarlarken, dünyayı altüst eden ve İslam dünyasının geleceğini yakından ilgilendiren İkinci Dünya Savaşı'na kendi-

35 Said Nursi, *Mesnevî-i Nuriye*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 125.

36 Said Nursi, *Mektubat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 268.

37 Said Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 123.

sinin niye ilgi duymadığını ve ‘*acaba bundan daha büyük bir hâdise mi var*’ diye soranlara şu cevabı verir:

Evvel, bu cihan harbinden daha büyük bir hâdise ve bu zemin yüzündeki hâkimiyet-i âmme [genel egemenlik] davasından daha ehemmiyetli bir dava, herkesin ve bilhassa Müslümanların başına öyle bir hâdise ve öyle bir dava açılmış ki; her adam, eğer Alman ve İngiliz kadar kuvveti ve serveti olsa ve akli da varsa, o tek davayı kazanmak için bilâtereddüd sarfedecek. İşte o dava ise ... herkesin iman mukabilinde bu zemin yüzü kadar bağlar ve kasırlar ile müzeyyen ve bâki ve daimî bir tarla ve mülkü kazanmak veya kaybetmek davası başına açılmış. Eğer iman vesikasını sağlam elde etmezse, kaybedecek.³⁸

Keza, İslam tarihinin en kritik harbi olan Bedir harbinde mücahitler Resulullah’ın emriyle cemaatla namaz kılmışlardır ve cemaat sevabını almak, en büyük bir dünya hadisesine tercih edilmiştir.³⁹ Durum böyle iken, akli başında bir mü’min Kur’an’ın “*kim bir cana kıymamış birini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir*” (Maide Sûresi, 5:32) şiddetli tehdidine karşı ebedî hayatını riske atıp terör olaylarına tevessül edebilir mi? Eğer ediyorsa, bu muazzam bir îman zaafiyetini gösterir ve bu kişinin ilk önce kalbindeki bu en tehlikeli hastalığı tedavi etmesi gerekir.

Kişiler, îman seviyelerini kalplerindeki kardeşlik ve düşmanlık hislerini tartarak tayin edebilirler:

İman bütün eşya arasında hakikî bir uhuvveti, irtibatı, ittisali ve ittihad rabitalarını tesis eder. Küfür ise, bürudet gibi bütün eşyayı birbirinden ayrı gösterir ve birbirine ecnebi nazarıyla baktırır. Bunun içindir ki, mü’minin ruhunda adavet, kin, vahşet yoktur. En büyük bir düşmanıya bir nevi kardeşliği vardır.⁴⁰

Hareketlerini esası şefkat ve gayesi imanı takviye etmek olan Risale-i Nur mesleğine bina edenler, her zaman asayişin muhafızları olmuşlar ve her türlü terör ve anarşiden uzak durmuşlardır:

Risale-i Nur’un esas mesleği olan şefkat, hak ve hakikat ve vicdan, bizleri şiddetle siyasetten ve idareye ilişmekten men etmiş. Çünkü tokada ve belaya müstehak ve küfr-ü mutlaka düşmüş bir-iki dinsize müteallik yedi-sekiz çoluk-çocuk, hasta, ihtiyar, masumlar bulunur. Musibet ve bela gelse, o biçareler dahi yanarlar. ... Bu vatanın ve bu milletin hayat-ı içtimaiyesi bu acib zamanda anarşilikten kurtulmak için beş esas lâzım ve zarurîdir: Hürmet, merhamet, haramdan çekinmek, emniyet, serseriliği bırakıp itaat etmektir. Risale-i Nur hayat-ı içtimaiyeye baktığı zaman, bu beş esası kuvvetli ve kudsî bir surette tesbit ve tahkim ederek, asayişin temel taşını muhafaza ettiğine delil ise, bu yirmi sene zarfında Risale-i Nur’un, yüzbin adamı vatan ve millete zararsız birer uzv-u nâfi’ [faydalı uzuv] haline getirmesidir.⁴¹

38 Said Nursi, *Şualar*, 11. Şua, 4. Mesele, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 203.

39 Said Nursi, *Emirdağ Lahikası-2*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 246.

40 Said Nursi, *Mesnevî-i Nuriye*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 69.

41 Said Nursi, *Şualar*, 14. Şua, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 349.

Kuvvetli bir îman, terör dahil her türlü zulme engeldir. Bir mü'min intikam hissini sevkine mağlub olup masumların hayatlarını yok etmeye meyledince, Sema'dan nazil olan ilahî emirler akla gelir. İman hissiyle ve kalb kulağıyla kişi adeta şu ayetleri işitir gibi olur: “*Hiç bir günahkâr başkasının günahını yüklenmez*” (En'am Sûresi, 6:164) ve “*kim bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir.*” (Maide Sûresi, 5:32) Bu ilahî kelimeler îmanı ve o da vicdan, kalb, ruh, akıl ve sair ulvî latifeleri harekete geçirir. Bu latifelerin aktive olmasından çıkan kuvvetli dalgalar, nefis ve hevsten gelen tahrip hissine hücum eder ve onu susturur. Sonunda o meyil durulur ve kişi bu kötü hareketten vazgeçer. Yoksa yakalanma fikri ve cezaya çarptırılma vehmi tek başlarına o kuvvetli meyli durdurmaya کافی gelmeyebilir. Bediüzzaman'ın ifadesi ile:

İman kalbde, kafada daimi bir manevî yasakçı bıraktığından fena meyelanlar histen, nefisten çıktıkça ‘yasaktır’ der, tardeder kaçırır. Evet, insanın fiilleri kalbin, hissin temayülatından [meyiller] çıkar. O temayülat, ruhun ihtisaratından [arzular, hissetmeler] ve ihtiyacatından [ihtiyaçlar] gelir. Ruh ise, iman nuru ile harekete gelir. Hayır ise yapar, şer ise kendini çekmeğe çalışır. Daha kör hisler onu yanlış yola sevkedip mağlub etmez.⁴²

Birinin Hatasıyla Başkalarını Cezalandırmak

Hayvanların aksine olarak, insanların hayır ve şer işleme kabiliyetlerine, fitraten bir sınır konmamıştır. İnsandaki hadsiz olan isyan, zulüm ve korkusuzluk hisleri ve meyilleri, eğer önü alınmazsa, büyük tahribatlara yol açabilir. “*Hodgâmlık [bencillik] ile öyle insan olur ki, heves ve ihtirasına mani herşeyi, hattâ elinden gelirse dünyayı harab ve nev'-i beşeri mahvetmek ister.*”⁴³ İnsanların yaptığı en büyük zulüm, birinin hatası yüzünden çok sayıda masumları cezalandırmaktır. Kur'an bunu en âdil bir düstur olan “*Hiç bir günahkâr başkasının günahını yüklenmez*” (En'am Sûresi, 6:164) ayeti ile reddeder.

Bediüzzaman, “*Gerçekten insan çok zalim, çok cahildir*” (Ahzab Sûresi, 33:72) ayetini şöyle izah eder:

İşte mahiyet-i insaniyede dehşetli kabiliyet-i zulüm. Sırrı şudur: Beşerde, hayvanın aksine olarak, kuvâ [duygular] ve müyul [meyiller] fitraten tahdid edilmiş. Meyl-i zulüm, hubb-u nefis [kendini sevmek] dehşetli meydan alıyor. Evet, ene ve enaniyetin eşkal-i habisesi [çirkin şekilleri] olan hodgâmlık [bencillik], hodbinlik [kendini düşünme], hodendişlik [sadece kendisi için endişelenme], gurur ve inad, o meyle inzımmat etse [katılsa], öyle ekber-ül kebairi [büyük günahların en büyüğü] icad eder ki, daha beşer ona isim bulmamış. Cehennem'in lüzumuna delil olduğu gibi, cezası da yalnız Cehennem olabilir.⁴⁴

42 Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 76.

43 Said Nursi, *Sünuhat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 11.

44 Said Nursi, *Sünuhat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 23.

Şahıs itibariyle, bir şahıs çok evsafa [sıfatlar] câmi'dir. Onların içinde bir sıfat adaveti celbetse, birinci âyetteki ['Hiç bir günahkâr başkasının günahını yüklenmez,' En'am-174] kanun-u İlahî iktiza eder ki, adavet o sığata inhisar etsin; mecma-i evsaf-ı masume [masum sıfatlar topluluğu] olan şahsına yalnız acısın ve tecavüz etmesin. Halbuki o zalûm-u cehûl [cahil zâlim], tabiat-ı zalimane ile, bir cani sıfat için o evsaf-ı masumenin [masum sıfatların] hakkına da tecavüz edip, mevsufa [sıfatların sahibine] da husumet [hasımlık]; hattâ onda da iktifa etmiyor, akrabasına da, hattâ meslekdaşına da zulmünü teşmil eder [geneller, yayar].⁴⁵

Bazan terör vahşeti ile mücadele adına öyle vahşetler işleniyor ki vicdanlar isyan ediyor ve mâdur olan insanların dostluk ve tamir yerine düşmanlık ve tahrip hisleri bileniyor. Bediüzzaman'ın ifadesi ile:

Bir köyde bir hain bulunsa, o köyü masumeleriyle imha etmek veya bir cemaatte bir âsi bulunsa, o cemaati çoluk çocuğuyla ifna etmek [yok etmek] veya Ayasofya gibi milyarlarca değer mukaddes bir binaya, kanun-u zalimanesine serfuru etmeyen [baş eğmeyen] birisi tahassun etse [sığinsa], o binayı harab etmek gibi, en dehşetli vahşetlere şu medeniyet fetva veriyor. Acaba bir adam, kardeşinin günahıyla hak nazarında mes'ul olmadığı halde, nasıl oluyor ki, bir karyenin [köyün] veya bir cemaatin binlerle masumları, hiçbir zaman fena tabiatlı ihtilalciden hâlî [boş] kalmayan bir şehirde veya bir mahallede bulunan bir serkeş adamın isyanıyla, hiç münasebet olmadığı halde, o masumlar mes'ul, belki ifna [yok] ediliyor.⁴⁶

Neticeye Göre Hükmetmek

İslam âleminde ihtilafların ve fikir ayrılıklarının en mühim bir sebebi, olayların dar bir dairede değerlendirilmesi, değişik şartların etkisinin dikkate alınmaması ve aklın çok defa devre dışı bırakılmasıdır. Hâlbuki:

Herbir zamanın bir hükmü vardır. Şu zaman, bazı ihtiyarlanmış âdâtın [adetler] mevtine ve neshine [hükümünün kaldırılmasına] hükmediyor. Mazarratlarının [zararlar] menfaatlarına olan tereccuhu [üstün gelmesi], i'damına fetva veriyor.⁴⁷

Kur'an da ısrarla insanları düşünmeye ve akıllarını kullanmaya davet eder. Bediüzzaman, olayları ve fikirleri değerlendirirken bilhassa neticelerine dikkat çeker:

Delil ve akibete [netice, sonuç] bakınız. ... Müştebih [birbirine benzeyen] ağaçları gösteren, semereleridir [meyveleridir]. Öyle ise, benim ve onların fikirlerimiz neticelerine bakınız. İşte birisinde istirahat ve itaattır. Ötekisinde ihtilaf ve zarar saklanmıştır.⁴⁸ "Bir şeyin aslını gösteren semeresidir."⁴⁹

45 Said Nursi, *Sünuhat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 24.

46 Said Nursi, *Sünuhat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 25.

47 Said Nursi, *Munazarat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 63.

48 Said Nursi, *Münazarat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 15.

49 Said Nursi, *Muhakemat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 25.

Bediüzzaman, değişen dünya şartlarını görmezden gelenleri ve eskiye dönmeyi hayal edenleri de ikaz ediyor: “Size kısa bir söz söyleyeceğim. Ezber edebilirsiniz. İşte: Eski hal muhal [imkânsız]; ya yeni hal veya izmihlal [yok olma].”⁵⁰

İslam adına teröre tevessül edenlerin ve bunu ulvî bir iş olarak görenlerin, bu olayların neticelerini iyi irdelemeleri, bu olayların hangi ülkelere fayda sağladığını ve ne tür zulümlere zemin hazırladığını düşünmeleri ve şu sorulara cevap vermeleri gerekir: Bu olaylardan sonra insanların İslamiyet'e dostluğu mu arttı yoksa düşmanlığı mı? İslam'ın adı yüceldi mi yoksa lekелendi mi? Müslümanların dünyadaki itibarı ve imajı yükseldi mi yoksa müslümanlar kalpleri kin ve düşmanlık dolu ve ortalığı kana bulamaktan ve öldürmekten zevk alan korkunç vahşiler olarak mı algılanmaya başlandı? Kalpler İslam'a ve müslümanlara ısındı mı yoksa soğudu mu? Teröre sebep olan zulüm kalktı veya azaldı mı yoksa daha şiddetli olarak geri mi döndü ve daha çok masumun zulme uğramasına mı sebep oldu?

Görülen o ki, terör, bütün bu olumsuzluklara ve zulme bahane üretmek ve zemin oluşturmaktan başka bir netice vermemiştir. Bu büyük tahribatı görmemek ve hâlâ yanlıştadır ısrar etmenin hangi akıl ve mantığa hizmet ettiğini anlamak mümkün değildir. Bediüzzaman, “İslâmiyetin menşei ilim, esası akıl” olduğuna işaret eder, “hakikatı kabul ve safsatalı evhamı reddetmek” İslâmiyetin şânından olduğunu ifade eder⁵¹ ve İslamiyetin “*efelâ yağkilûn* (akıl etmezler mi, Yasin Sûresi, 36:68), *efelâ yetefekkerûn* (tefekkür etmezler mi, En'am Sûresi, 6:50), *efelâ yetedebberûn* (düşünmezler mi, Nisa Sûresi, 4:82) gibi kelimatıyla akli ve ilmi istişhad [şahit gösterme] ve ikaz ettiği ve alimleri koruduğu”nu dikkatlere arzeder.⁵² Yapılması gereken, hadiseleri ve sözleri akıl, ilim ve vicdan ışığında değerlendirmek, sonra kabul veya reddetmektir.

Yardımlaşma ve Evrensel Barış

Bediüzzaman, globalleşen dünyada insanlar ve insan tabakaları arasında barış ve huzurun temel şartını yardımlaşma olarak görmektedir. Dünyada genel barış ve kalıcı huzurun tesisi, ancak yardımlaşma kanallarının geniş bir şekilde açık olmasına bağlıdır:

İnsanların heyet-i içtimaiyesinde intizam ve asayişin temin eden köprü zekattır. Âlem-i beşerde hayat-ı içtimaiyenin hayatı, muavenetten doğar. İnsanların terakkiyatına engel olan isyanlardan, ihtilâllerden, ihtilaflardan meydana gelen felâketlerin tiryaki, ilâcı muavenettir.⁵³

Hem değil yalnız eşhastâ [şahıslarda] ve hususî cemaatlerde, belki umum nev'-i

50 Said Nursi, *Münazarat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 17.

51 Said Nursi, *İşarat-ül İcaz*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 104.

52 Said Nursi, *Mektubat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 325.

53 Said Nursi, *İşarat-ül İcaz*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 45.

beşerin [tüm insanlığın] saadet-i hayatı için en mühim bir rükün belki devam-ı hayat-ı insaniye [insanlık hayatının devam etmesi] için en mühim bir direk, zekâttır. Çünkü beşerde, havas [üst tabaka] ve avam iki tabaka var. Havastan avama merhamet ve ihsan ve avamdan havassa karşı hürmet ve itaati temin edecek, zekâttır. Yoksa yukarıdan avamın başına zulüm ve tahakküm iner, avamdan zenginlere karşı kin ve isyan çıkar. İki tabaka-i beşer daimî bir mücadele-i maneviyede, bir keşmekeş-i ihtilafta [uyuşmazlık karmaşası] bulunur. Gele gele tâ Rusya'da olduğu gibi, sa'y [emek] ve sermaye mücadelesi suretinde boğuşmaya başlar.⁵⁴

Tahakküm endişesinin giderilmesi, hakkın kuvvette değil, kuvvetin hakta olduğunun tesisi ile mümkündür. Bu da insanlığın genel akıl ve vicdanıyla uyumlu adil kuralların hakim kılınması ile olabilir. Bu tür kuralların esas alınması, insanların genel huzurunu temin ve adalet duygusunu tatmin eder. Bu da ilerlemenin anahtarı olan şevki ve karşılıklı sevgiyi artırır ve yükselmeye en büyük engel olan yeisi kaldırır. Tüm insanlığa menfaat ve mutluluk getirecek ve yerküreyi yüceltecek olan hakiki medeniyet, ancak bugünkü medeniyetin adalet, muhabbet ve fazilete dayanan İslam ile terbiyesiyle mümkündür. Bediüzzaman'ın, böyle bir medeniyetin bugünkü medeniyetin inkişafından inkişaf edeceğini insanlığa müjdelemektedir. Bediüzzaman, gelecekte genel barış ve huzurla donanmış gerçek medeniyetin hüküm süreceğini haber vermekte ve tüm insanlığı yeisi bırakıp geleceğe ümitle bakmaya davet etmektedir:

Medeniyetin günahları iyiliklerine galebe edip seyyiatı [kötülükler] hasenatına [iyilikler] racih [üstün] gelmekle, beşer iki harb-i umumî [dünya savaşı] ile iki dehşetli tokat yiyip, o günahkâr medeniyeti zir ü zeber [darma dağın] edip öyle bir kustu ki, yeryüzünü kanla bulaştırdı. İnşâallah istikbaldeki İslâmiyet'in kuvveti ile medeniyetin mehasini [güzellikleri] galebe edecek, zemin yüzünü pisliklerden temizleyecek, sulh-u umumiyi [genel barış] de temin edecek.

Her kıştan sonra bir bahar, her geceden sonra bir sabah olduğu gibi, nev-i beşerin [insanlığın] dahi bir sabahı, bir baharı olacak inşâallah. Hakikat-ı İslâmiyenin güneşi ile, sulh-u umumî dairesinde hakikî medeniyeti görmeyi, rahmet-i İlahiyeden bekliyebilirsiniz.⁵⁵

Sonuç

Terör ve kitle imha silahları söz konusu olunca, nedense akla önce müslümanlar gelmekte ve bir barış dini olan, muhabbeti esas alan ve masum bir insanın öldürülmesini tüm insanları öldürmekle bir tutan İslam ve onun bir buçuk milyarlık mensubu töhmet altında kalmaktadır. Bazı kişi ve devletlerin müslüman kimlikleriyle terör olaylarında yer almaları ve kitle imha silahı temini gayreti içinde olmaları da bu önyargıları beslemektedir. Bu önyargıları kırmak için İslam âleminin en yüksek makamlarından tüm dünyaya ilan edilmelidir ki:

54 Said Nursi, *Mektubat*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 274.

55 Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, 1998, İstanbul, Envar Neşriyat, s. 36-38.

“Biz, müslümanlar olarak, her ne şart altında olursa olsun, her türlü terörü ve kitle imha silahlarının kullanımını lanetliyoruz, masum tek bir insanın öldürülmesini en büyük bir vahşet ve bir insanlık suçu olarak görüyoruz ve terör ve kitle imha silahlarını kullanmaya tevessül edenleri insanların en aşağıları ve en vahşileri telakki ediyoruz. Biz İslam âlemi olarak nükleer silahlar dahil elimizdeki mevcut tüm kitle imha silahlarını imha ediyoruz, bu konuda her türlü araştırma ve arayışa son veriyoruz ve üzerimize bu tür bombalar yağsa dahi asla bu silahlarla karşılık vermeyeceğimizi tüm dünyaya ilan ediyoruz.”

Böyle bir müsbet hareket yaklaşımı milyarların zihinlerinde bir atom bombası etkisi yapacak, İslam'ın etrafına örülmüş ve İslam ile özdeşleştirilmiş kalın evham ve önyargı duvarlarını darmadağın edecek ve kitle imha silahlarının kullanımını haklı gösterebilecek tek gerekçe olan asılsız evham ve korkuları kaldırmakla, bu tür silahlara karşı manevî bir koruyucu kalkan oluşturacaktır.

Terror and Weapons of Mass Destruction in the Light of Risale-i Nur

Prof. Dr. Yunus ÇENGEL

Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın
University of Nevada, Reno, USA

Abstract

While technological innovations that are progressing at a head-spinning pace have made life easier and raised the quality of life to levels unimaginable half a century ago, the same technological innovations, when fall into the wrong hands, can turn into dangerous devices that can destroy peace and order, and even threaten the very existence of humanity. The ease of destruction, and the potential of technological wonders being used as weapons of terror have caused people to be concerned and to have a gloomy outlook towards the future. Knowing that the existing amount of nuclear weapons have the power to destroy the entire world a hundred times over is causing us to question the future of humanity, and the ease of production and use of biological and chemical mass destruction weapons that can destroy animals and plants together with innocent people in an area have raised our level of concern. Transportation vehicles that are manufactured for peaceful purposes can turn an area into a war zone, and the military and security measures to prevent such use are proving to be inadequate.

No baby comes to this world as a terrorist, and no child dreams about becoming a terrorist when he or she grows up. Therefore, fighting terror is only possible by identifying and calming the feelings that move and feed the tendencies of destruction and hostility in people, who are at the highest level of creation. This can be made possible by true Islam that upholds justice, assistance, and love, and respects the rights of all creatures. The most effective war against terror can be fought by upholding 'righteousness' that establishes justice and peace, 'virtue' that results in brotherly love and harmony, and 'mutual assistance' that establishes unity and solidarity and eliminates fights. This can be made possible by equipping the current civilization that is based on force, benefit, and conflict with high moral values.

After the verses related to matters of belief, the most cited and emphasized verses in the Risale-i Nur are 'No bearer of burdens can bear the burdens of another (Qur'an, 6:164) and "One who kills a person who has not killed anyone or has not caused public unrest in the world is like one who has killed all people" (Qur'an, 5:32). In the light of the explanations of these two verses and the emphasis placed on positive action in Risale-i Nur, it is not possible to justify terror and the use of weapons of mass destruction which causes countless innocents to die. Over a century ago Bediuzzaman declared that the time for struggle with the sword is over and that in this modern age any struggle will be by the pen.

Keywords: *Terror, weapons of mass destruction, positive action, Risale-i Nur, Nursi*

Introduction

Recent developments in communication technologies have put the globe in the living room of each house, and an event in a distant corner of the world can affect the lives of everyone everywhere. We are saddened by the sorrow of the people we see on the TV screen, and rejoice with their happiness. An event of general interest, such as the Olympics, can turn all people into a family and the whole world into a living room. The use of Internet in recent years at an increasing rate has amplified the flow of information and accelerated globalization. Now, everybody is becoming a ‘world citizen’ in a real sense, and a problem in some part of the world can become the problem of all people.

The capability of TV screens and computer monitors to mirror an event like it is happening at millions of places at once wets the appetite of evil-minded people as well. An event that attracts the attention of printed and visual media is multiplied by these screens, and ends up having the impact of a million events. This magnified effect destroys the peace of mind of many, shatters hopes, and stabs spirits. An impact of this magnitude serves as base for new ill-intentioned acts. For this reason, the news media organizations have great duties and responsibilities in the fight against terror. A news organization that projects a terrorist act in graphic detail into all parts of the world and injects all destructive ingredients into millions of unsuspecting minds in the name of “fast and true newsman ship” is in fact the biggest partner of terrorists, and lays the ground for new such acts. The principles “*Everything you say must be right, but telling all the right things is not right*”¹ and “*Description of falsehood in great detail is a mislead for simple minds.*”² should be guides for news reporters.

Turning on the TV and watching the frightful events in the world with curiosity poses a serious threat to psychological and mental health, and leaves sensitive people in sorrow. Bediüzzaman cautions against knowingly harming oneself this way:

“Now everyone in the planet is disturbed either physically, or mentally, or psychologically, or emotionally from dreadful events, and is in pain and misery. In particular, the misguided and heedless suffer from the excruciating and horrendous pain of humanity because of their concern for others in addition to their own pain, since they are unaware of the general heavenly grace and encompassing and mysterious heavenly wisdom. Because they needlessly neglect their main duties and important obligations, and turn their attention with curiosity to external political fights and universal events and get mentally involved, their souls are shaken and their mind confused. ... I am of the opinion that in these storms and fires of the globe, the ones that preserve the peace of the mind and the tranquility of the heart are those who truly believe and completely trust in God and be totally pleased with Him.”³

The real reason behind the concern for the clash of civilizations is not the conflicts or oppositions among civilizations, rather, it is the fear and distrust among the members of different civilizations. That is, it is the conceived phobia that stems from not knowing each other. Establishing an atmosphere of trust by forming closer and warmer relationships will dissipate these fears and will help establish global peace. Bediüzzaman explains the aggression of some minorities in the early part of the 20th century in a similar manner:

“I think their aggression is in retaliation to the presumed aggression from you and a show of force against the conceived aggression from you. If they are totally convinced that there will be no aggression from you, they will be content with justice.”⁴

Presumed fears can be cause for war even today, and mutual trust can be established by eliminating such fears. The historical fact that members of different religions have lived in Jerusalem and Palestine side by side for hundreds of years in peace and mutual trust during Ottoman times shows that global peace is possible so long as justice and basic human rights are observed and equality before law is upheld. If those people who come from a tradition of peace and respect are resorting to terror today, the causes behind it should be investigated. When those causes are eliminated, peace and tranquility will certainly return to that heartland.

One of the most basic and most important senses in people is the “sense of fear”. This sense, which is given to preserve life, can ruin one’s life instead and turn life into hell when abused. The ill-intentioned propagandists utilize this sense of fear a lot to shape public opinions. They can justify many atrocities and injustices by stirring this sense and blowing it out of proportion, and they can desensitize the public on matters that the public is normally sensitive about. The ill-intentioned people use the sense of fear as an effective weapon to engineer the reactions of a society.

Bediüzzaman stresses that living in constant fear destroys the quality of life, and advises that even in personal matters it is better to overlook past animosities and establish peace:

“It occurred to me to explain a truth to you which will save you both from worldly torment and the torment of the Hereafter. It is as follows: For example, a person killed someone’s brother or one of his relatives. A murder that yields one minute’s pleasure of revenge causes millions of minutes of both distress for the heart and the anguish of prison. And the fear of revenge by the murdered man’s relatives, and anxiety of finding himself face to face with his enemy drives away all his pleasure and enjoyment in life. He suffers the torment of both fear and anger. There is only one solution for this, and that is reconciliation, which the Qur’an commands, and truth, reality, benefit, humanity, and Islam require and encourage. Indeed, the reality and requirement is peace.”⁵

Bediüzzaman states that nurturing animosity in the heart is animosity towards self, and he advises that those who love themselves should not allow the feeling of hostility and vengeance enter their hearts. This advice is equally valid for states. Well-aware of this, France and Germany buried their past animosity in history shortly after the World War II and poured the foundation of lasting peace - a movement that formed the foundation of the European Union, which is a growing union of lasting peace.

The biggest obstacle in the path of advancement of mankind, and thus general peace and tranquility, is bigotry that narrows people's angle of view, and causes them to view everything with suspicion and enmity. The reason for bigotry is ignorance, and its remedy is enlightenment with knowledge. Bediüzzaman states that the obstacle of bigotry has largely been disappeared with the advance of civilization:

“A person who puts on black glasses sees everything black and ugly. As such, if the perceptive eye of the person is veiled by hypocrisy, and his heart is wrapped with non-belief, everything will seem ugly and bad, and this may cause enmity and resentment towards all people and even the universe.”⁶

In order to take the wind of time behind and fill the sails and catch the time, it is necessary to read the flow of time well and to act accordingly. Otherwise, in football terms, one may find himself in offsite, and all efforts can go to waste. As it is unthinkable today to treat illnesses using the medical sciences and medicines of the last century, so it is impossible to solve the current problems of society and the world using the methods of the past. Today's problems are very different in scope and size from those of yesterday, and their solutions require very different approaches. For example, the actions of individuals and societies in the past were ruled by emotions rather than the mind and knowledge, and as a result, bigotry and disunity were commonplace. Individuals and societies were lead by appealing to these emotions rather than convincing the mind with reasons. Nowadays the mind, sciences, justice, goodwill, and public interest rule instead of the emotions, and the states that have adhered to these present-day values are rightfully called contemporary states. The backwardness of the states that have stick to the past with bigotry and turned their back to contemporary values is worth thinking about. The states that have remained in the dark corners of the past should analyze this picture carefully.

The path of time and the route of the world show that humanity will adhere to contemporary values, and will unite around them. Bediüzzaman expresses this as:

“The school of emotions that is called the past, and the academy of thoughts that is called the future are not of the same form. ... The relatively simple manners and the pure emotions of the people of the past suppressed and ruled over

their unenlightened minds, which resulted in the spread of individuality and division. But the relatively enlightened minds of the people of the future took control over their blind emotions tainted with lust and desire and forced them to abide by the mind, which is assurance that justice for all is to become common place. Humanity has prevailed to some degree. It gives glad tidings that Islam, which is the real humanity, will shed light over the gardens of Asia like clear sun in the cloudless skies of the future.”⁷

The Islamic world should listen to this good news, and should strip itself from the baseless fears and hesitations and jump into the wagon of our time. Those already in that wagon are not strangers – they are fellow human beings. Those who look at wars, terrorist acts, hostilities, and tears in various parts of the world see no light of hope, and predict with pessimism that the differences will grow wider, and darker days are awaiting us in the future. Bediüzzaman, on the other hand, sees a totally different view when he looks at the future with the binoculars of faith and divine wisdom:

“As has been established by the prying investigations and innumerable experiments of the sciences, the fundamental and absolutely overriding aim and the true purpose of the All-Glorious Maker in the order of the universe are good, beauty, excellence and perfection. For all the physical sciences demonstrate such an order and perfection in the fields they study in accordance with their comprehensive laws that the intellect can find nothing more perfect.”⁸

In the future, with the complete development of sciences and humanity, the human race will surely comply with this perfection in the universe, and prove that humanity is the greatest fruit of the tree of creation. *“As civilization, virtue, and freedom become more and more dominant in the world of humanity, the other side of the balance will necessarily get lighter and lighter.”*⁹

Maintaining Peace and Practicing Justice

Human beings are naturally inclined towards beauty, perfection, goodwill, and justice. They like these attributes, and dislike their opposites that are ugliness, imperfection, selfishness, and injustice. A civilization can be a real civilization and become a means of progress only if it possesses high attributes. A criterion for this is to attract rather than repel, and to result in virtuous acts that human consciences can easily accept. Otherwise, it is a deceptive civilization and even savagery, and it can lead humanity to disaster rather than happiness. A proof of this is that the technological advancements and the fast industrialization in the first half of the 20th century have resulted in two world wars, the death of millions of people, and the near ruining of the world. A system that benefits a small minority while leaving the great majority in poverty and deprivation cannot be a civilization; it can only be a mechanism of cruelty.

The fruits of the current Western Civilization are not appealing at all. It appears

that a small minority lives in wealth and luxury while most people live in poverty and even in hunger. This situation feeds the feelings of jealousy, hatred, animosity, and revenge, and if they are not controlled, these growing feelings can take over. A person under the control of these feelings can turn to acts such as theft, sabotage, murder, rebelling, and terror, and can ruin peace and tranquility in a society. Therefore, the current shortsighted Western Civilization that is based on ‘self-interest’ and ‘self-gratification’ is serving as a mechanism that destroys the peace in societies and even the world. So it must budget a large amount of resources to eliminate these threats by police and military force.

Terror can be considered in two parts, and both are associated with the feelings of caring and compassion. The feelings of caring and compassion in people are the source of the tendencies of protecting the loved ones, eliminating the threats and dangers, and even attacking those who show hostility. Even fearful creatures – such as hens – are often observed to turn to brave warriors when the feeling of compassion is stirred. If a strong belief and its outcomes that are trust in God and submission to Him do not completely rule in the heart, a person can lose control of himself as the feelings of compassion and care burst out under strong emotional distress such as the harassment or murder of the loved ones, and the awakened feelings of revenge and destruction can control this normally peaceful person. The mind and the conscience can no longer keep the person from such acts, and the person becomes “temporarily insane.” People whose intellectual faculties are disabled under such heavy emotional stress may not even be responsible for their acts, and in the American legal system, suffering from temporary insanity is a valid basis for the claim of innocence. Those who go after terror by using cruelty and force to deter others by instilling fear often spread the terror and cruelty by turning emotional people whose senses of compassion are injured into wounded lions – just like turning harmless bees into killer bees by inserting a stick into bee hives. Such people may regret what they have done when things calm down and they come to their senses, but it may be too late.

The reasons behind the more violent second kind of terror and anarchy are the corruption of the heart, the diminishing of the feelings of compassion and care due to the destruction of moral values, and the turning of people into wild beasts who are not disturbed by inflicting pain to others (even liking it), like snakes. Such people have surfaced in recent years in growing numbers, and they are the real threat to the future of the civilization and humanity:

“Socialism sprang up in the French Revolution from the seed of libertarianism. Then since socialism destroyed certain sacred matters, the ideas it inculcated turned into bolshevism. And because bolshevism corrupted even more sacred moral and human values, and those of the human heart, of course the seeds it

sowed will produce anarchy, which recognizes no restrictions whatsoever and has respect for nothing. For if respect and compassion quit the human heart, those with such hearts become exceedingly cruel beasts and can no longer be governed through politics.”¹⁰

Fighting Terror

The biggest mistake in the fight against terror is to think that terror can be prevented by military and security measures since the terrorists are few by number and weak by resources. Superiority is not a valid criterion in the fight against terror because terror is destruction, and destruction is easy. Major damage can be done with little force. Sometimes a single person with a single match can burn a large area with many houses in it, and hundreds of firemen with their modern equipment may feel powerless in fighting the fire. In the words of Bediüzzaman:

“For the most part, misguidance and evil are negative, destructive, and pertain to non-existence. While in the great majority of cases, guidance and good are positive, constructive, repairing, and pertain to existence. Everyone knows that one man can destroy in one day a building made by twenty men in twenty days. Yes, although human life continues through the existence of all the basic members and conditions of life, and is particular to the All-Glorious Creator’s power, through severing a member, a tyrant may make the person manifest death, which is non-being in relation to life. The saying ‘Destruction is easy’ has for this reason become proverbial.”¹¹

Any results obtained by offering rewards or instilling fear are temporary and superficial. Effective and lasting fight against terror is only possible by eliminating the causes that awaken, feed, and stir the senses of destruction and hostility in people. So long as these tendencies are alive and well, all efforts in fighting terror is bound to go to waste. This can be achieved by subscribing to truth and fairness that rule over minds, warm the hearts, establish control over human conscience. Bediüzzaman expresses this elegantly as follows:

“With the deception of motivation and intimidation one can only have a superficial effect and keep the mind in line. Impinging into the depths of the heart, moving even the most delicate senses, flourishing the inner talents like a blossoming rose, shaking and mobilizing the hidden and dormant talents and tendencies, causing the essence of humanity to gush out, and exhibiting the value of articulation are from the glimpses of the rays of truth. Yes, polishing of the hearts from revolting practices such as burying of the girls while alive, which is a monument of stone heartedness, and gilding the hearts with virtues like mercy to animals, even compassion to ants, which is a flash of delicacy and tenderness, are such great revolutions – especially in such ignorant and stubborn tribes – that, because no natural laws are utilized, all observant and truthful people will admit that this is extraordinary.”¹²

The most effective and civilized way of fighting flies is via cleanliness. Because flies multiply at dirty places, and smelly dirt attracts them. Fighting flies with

chemicals is both expensive and short-lived, and it poses risks to those exposed to the chemicals. Besides, the garbage dumps will continue to serve as production sites of flies so long as they exist, and the only winners from this fight will be the chemical companies. Also, mosquitoes can be fought most effectively by getting rid of swamps or by treating them properly when the mosquitoes are still larva. Likewise, the most effective treatment against pests like anarchy, murder, transgression, and terror that threaten today's civilization is to dry up the swamps of selfishness, exploitation, and injustice that produce and feed them by the medicines of compassion, assistance, and justice. That is, to treat today's civilization with heavenly principles that prescribe compassion and justice as basis in all affairs. Otherwise, resorting to force instead of compassion and strength instead of justice cannot get rid of these pests; to the contrary, the use of force causes those pests to spread and multiply faster, exposing the world to a greater danger.

We call up on those whose hearts are hard towards the needy but budget billions of dollars to fight terror: You can solve this problem permanently and at much lower cost and by changing hostilities to friendships. The way to such a solution passes from being civilized not only in the body but also in the soul; that is, from virtue. Otherwise, all of your money and the effort will go to waste. Terror will be increasing rather than decreasing, and you will lose more sleep over it.

Reason and Public Opinion

As Bediüzzaman often expresses, different things are fashionable in different times, and different trends rule. Those who are not aware of the valuable commodities of their time and do not see the way the time is flowing are like those who row against the current, and their entire effort is bound to go to waste. In old times, the engine of the time machine was force. But in these modern times, it is the mind, compassion, and conscience, and those who fail to see this will fall down no matter how strong they are. Their hammer will strike on their heads first. In the words of Bediüzzaman:

“The ruler of the old times was strength; the one with the sharp sword and a stony heart would rise. But the motor, the soul, the strength, the ruler, and the boss of the times of freedom are righteousness, mind, knowledge, law, and public opinion. Only those with a sharp mind and a bright heart will rise to the top. Since knowledge increases with aging and strength decreases with growing old, the Middle-age states that are based on strength are destined to collapse while the contemporary states being founded on knowledge will have a Hızır-like (eternal) life.” “Your bosses, chiefs, and even spiritual leaders, if founded on strength and maintain sharp swords, will necessarily fall, and this is what they deserve. Those who stand on reason, utilize love instead of force, and keep their mind over their emotions, will not fall; they may even rise further.”¹³

Bediüzzaman explains how the developed countries can be caught and even

passed: “*You can beat them with the same weapons that they beat you: the mind, the idea of nationalism, fondness of progress, and sense of justice.*”¹⁴

Bediüzzaman warns those who fail to see the necessities of the time and the direction of the world, and insist on using brutal force rather than the mind, love, and conscience: “*As for the one who strikes with the sword, the sword turns back and hits his own innocent. Now victory is not with the sword. There is a place for the sword, but it is the hand of the mind.*”¹⁵

The events in recent years seem to confirm this assessment. Those who resorted to brutal force and even suicide bombers – even for a right cause – are labeled as terrorists, and brought misery and tear shed to their people rather than victory and happiness. Likewise, even the superpowers who thought they are so powerful that they can do anything but are unaware of the reality of time have hit the invisible wall of time, and shot themselves with their own weapons.

Judging from the realities of time that Bediüzzaman brought to our attention we can say that: Those who invest in arms and brutal force as they have been doing in the past are investing into nothing. Those who invest in the mind, sciences, research, love, justice, and public opinion will see their investment multiply, and achieve all of their goals easily – even if they are weak in armed forces. Those who think they can achieve their just cause by resorting to brutal force and terror sparked off by the feelings of revenge and hostility should put aside these negative feelings and reevaluate their approach with a clear mind – if, of course, they want to put an end to their humiliation and suffering. Also, those who spend their time and resources to develop or acquire nuclear or other weapons of mass destruction should wake up quickly from these dreams whose time has passed. Otherwise these weapons will strike the invisible wall of time, and explode on their own heads.

Technical work conducted with no regard of basic principles of sciences is sure result in failure. Likewise, any action incompatible with social principles, the realities of the situation, and the realities of time is bound to backfire and end up in failure. Those who ask for the help of God should first obey to the laws and principles God has dictated in this universe. Otherwise, he will be viewed as a rebel, and his request will be rejected. As Bediüzzaman puts it:

“Whoever wants Divine help, should familiarize himself or herself with Divine laws, creation, and nature, and work in accordance. Otherwise, the nature will give an answer of ‘no’ by denying the request. The general flow of things, on the other hand, will throw those who go in the opposite direction to a hole of nonexistence.”¹⁶

Weapons of Mass Destruction

In a world which is getting smaller and smaller and is interwoven with a

network of communication, it has become extremely difficult to go against the general opinion of the public, and the common conscience of the public has become the biggest obstacle in the use of the weapons of mass destruction. A proof of this is the fact that although many wars have been fought since the world war II, no country has dared to use nuclear weapons, including the United States that has lost over 58,000 soldiers in Vietnam war in a humiliating defeat. The only thing that can possibly justify the use of nuclear weapons is the fear of being attacked by such weapons, and it can be said that the best assurance against being attacked by nuclear or other weapons of mass destruction is to close the door firmly to these kinds of weapons.

Bediüzzaman, labels the verse “No bearer of burdens can bear the burdens of another (Qur’an, 6:164) as “the most just Qur’anic principle”, and the verse “One who kills a person who has not killed anyone or has not caused public unrest in the world is like one who has killed all people” (Qur’an, 5:32) as “a person’s life or blood cannot be sacrificed even for the entire humanity. Both are equivalent from the point of view of power, as they are equivalent from the point of view of justice.”¹⁷

In the light of these explanations, it is unthinkable for a Muslim to use a weapon of mass destruction that may cause the annihilation of countless innocent men, women, children, animals, and trees. The highest level religious councils in many countries, including Iran and Egypt, expressed similar opinions. The claim to possess these weapons for the purpose of deterring enemies rather than using them does not sound convincing.

The destruction of all weapons of mass destruction – including nuclear weapons – in the possession of Islamic states, ending of any research and development programs on such weapons, and the declaration to the whole world that, even when they are bombarded with such weapons, they will never respond in kind because they view the use of such weapons as a inhumane behavior and savagery will have the effect of an atomic bomb in the shattering of the thick walls of fear and prejudice built around Islam and Muslims and the exposure of the core of Islam filled with love and compassion. It should not be forgotten that even today the expressed reason for many wars is “preemptive strike against a probable attack”. The elimination of baseless fears and suspicions will eliminate the justifications for such wars, and the world will become a safer place.

Bediüzzaman asserts that the claim that the tension and distrust between the Western World and the Islamic World is leading towards the clash of civilizations stems from baseless fears and misconceptions, and states that these clouds of baseless fears that block the rays of the Islam will be wiped out by education that equips people with the desire to seek the truth, the love of humanity, and the

human conscience:

“The biggest barrier between us and the Westerners is the baseless fears of clashing and refutation stemming from deceptive imagination related the extremities of Islam and scientific matters. Bravo to the enlightening support of schools and the factual support of sciences for equipping the truth with the tendency to investigate, the love of humanity, and the human conscience and for shattering those barriers then and now. Yes, the biggest causes that deprived us from the comfort of this world and the Westerners from the happiness in the hereafter and curtailed the sun of Islam are the misunderstandings and the baseless fears of clashing and opposition.”¹⁸

Bediüzzaman often states that Risale-i Nur collection, which unifies physical and social sciences with religious teaching, serves as a guardian of peace, and the moral damage in the minds and hearts of people can be only by moral atomic bombs:

“Now in all mankind treaties are signed and measures are taken to protect humanity from corruption and to preserve general peace. ... Risale-i Nur’s preserving of peace in this land and nation – although there are more causes to disturb peace and safety here compared to other nations - shows that the establishment of Eastern University will help humanity to enjoy general peace. This is because the damage nowadays is moral, and thus there ought to be a curative moral atomic bomb to repair it. A definite proof for the damage in this time and age being moral and this damage can possibly be counteracted only by curative moral atomic bombs is the Risale-i Nur’s standing as a barricade against the attacks of misguidance, materialistic philosophy, and atheism within this thirty years. Risale-i Nur has become a restorer and moral atomic bomb against this morality damage.”¹⁹

Terror and Islam

Like every bright object reflecting the sunlight, and every transparent object containing a little sun in it, the good or bad acts of individuals reflect on the members of the community they belong to, and one act becomes a thousand and even a million acts, depending on the size of the community. As Bediüzzaman puts it:

“Through the bond of this sacred nationhood, all the people of Islam become like a single tribe. Like the members of a tribe, the peoples and groups of Islam are bound and connected to one another through Islamic brotherhood. ... If a member of one tribe commits a crime, all the members of the tribe are guilty in the eyes of another, enemy tribe. It is as though each member of the tribe had committed the crime so that the enemy tribe becomes the enemy of all of them. That single crime becomes like thousands of crimes. And if a member of the tribe performs a good act that is the cause of pride affecting the heart of the tribe, all its members take pride in it. It is as if each person in the tribe feels proud at having done that good deed. It is because of this fact that at this time, and particularly in forty to fifty years’ time, evil and bad deeds will not remain with the perpetrator; they will transgress the rights of millions of Muslims. Numerous examples of this shall be seen in forty to fifty years’ time.”²⁰ “Now a sin does

not remain as ‘one’, it becomes ‘one thousand’.”²¹

The silence of the Islamic world towards terror stemming from Muslims and its lack of reaction is astonishing. It looks as if siding with fellow Muslims in disputes with others is a necessary part of religious brotherhood. But Islam is truthfulness, and a Muslim can support only truthful acts.

“Truthfulness is the basis and foundation of Islam, and the bond between people of good character, and the basis of elevated emotions. Since this is so, as the foundation of the life of our society, we must bring to life truthfulness and honesty, and cure our moral and spiritual sicknesses with them. Yes, truthfulness and honesty are the vital principles in the life of Islamic society.”²²

Islam and terror are the opposites of one another, just like day and night, and a terrorist destroys Islam first. Supporting all acts of a Muslim is not religious zeal; it is simply blind partisanship. Supporting an unjust act in the name of Islam is injustice to Islam first. It causes Islam to be equated to injustice, and it builds a dark wall and blocks the beauty of Islam. In the words of Bediüzzaman

“A person is not liked for who he is; but more likely for his attributes and workmanship. Therefore, every attribute of every Muslim does not necessarily have to be Muslim, and all attributes and works of every nonbeliever do not necessarily have to be nonbelievers.”²³

In fact, true love and loyalty to Islam requires to fight against those who misrepresent Islam. The past verdicts about the roundness of the earth can shed light on this matter:

“[Imam Gazali] has passed this verdict: ‘Whoever denies and refuses to believe an act such as the roundness of the earth whose validity is based on definite evidence on the grounds of religious zeal, commits a major crime against the religion. Because this is treason, not loyalty. .... [Huseyin Cisri] threatens the nonbeliever of the roundness of the earth with a loud voice, and declares with the strength of the truth with no hesitation that ‘whoever denies the roundness of the earth on the basis of religion with religious zeal is a fool friend, who causes greater harm than a severe enemy.’”²⁴

As stated above clearly, those who do wrong in the name of religion – no matter how loyal and good-willed they are – cause more harm to the religion than the fiercest enemy of the religion:

“An ignorant friend can cause as much harm as an enemy. Until now, I used to watch the enemy only and break their transgression with the diamond sword at hand. But now I am obliged: To bring those friends in line, I will use that sword to poke into their uneducated and excessive dreams.”²⁵

For this reason, fighting those who do wrong in the name of religion is like fighting the enemies of religion. From the destruction-natured souls armed with hostility we can expect only destruction and hostility – even if they are watered

with Islam. *“The bee drinks water and makes honey, the snake drinks water and makes poison.”*²⁶

Likewise, the delicate sunlight that enlightens the world can cause the things with a tendency to go bad to decompose and stink.

For Muslims to support and to side with each other in wrongdoing is not necessarily due to Islamic brotherhood; rather, it may be due to political partisanship. Bediüzzaman expressed the criterion for it as follows:

“Whoever prefers his impious political partner to his pious opponent ill-intentioned excuses, he is motivated by politics. One who claims with possessiveness that his party is better suited to represent the religion, the sacred item that belongs to all, and in so doing stirs emotions against the religion and damages the image of religion in minds of great majority, is motivated by partisanship.”²⁷

Bediüzzaman often states that the time for armed struggle has passed, and that the struggle from now on will be by good acts and progress in all areas:

“In the past, Islam’s progress occurred through smashing the enemy’s bigotry and obstinacy and through defense against their aggression; through weapons and the sword. Whereas in the future, in place of weapons, the immaterial, moral swords of true civilization, material progress, and truth and justice will defeat and scatter the enemies.”²⁸

The humanity is transposing from the age of savagery and ignorance to the age of civilization and knowledge. In a world that has completed the phase of civilization, any wars can only be with words rather than arms. Those who conquer the minds with reason and elegance will conquer the world.

“The way of this Union is love; its enmity is only for ignorance, poverty, and strife. Non-Muslims should feel sure that this Union attacks only those three facts. Our actions towards non-Muslims consist only of persuasion, for we know them to be civilized. And we suppose them to be fair-minded, so we should demonstrate that Islam is lovable and elevated.”²⁹

Bediüzzaman expresses that the time for hostilities has passed, and now is time for love:

“The time for enmity and hostility has finished. Two world wars have shown how evil, destructive, and what an awesome wrong is enmity.” “What I am certain of from my experience of social life and have learnt from my life-time of study is the following: The thing most worthy of love is love, and that most deserving of enmity is enmity. That is, love and loving, which render man’s social life secure and lead to happiness are most worthy of love and being loved. Enmity and hostility are ugly and damaging, have overturned man’s social life, and more than anything deserve loathing and enmity and to be shunned.”³⁰

Terror associated with Islam has been in the world agenda for years, but the Islamic world’s sidestepping the issue and failure to take a clear position on terror

has strengthened preconceptions that tie Islam with terror. The weakness of individual reactions to terror and their inconsistency has neither had any significant effect on Muslims nor has it been sufficient to correct the tainted image of Islam. This bothers the sincere Muslims who feel every stabbing to Islam in their chests, and leads them into hopelessness and dismay. The main reason behind this insensitivity, despair, and the anarchy of ideas is the absence of an authority, and this deficiency should be remedied right away. This vacant position should be filled not by one person, as in the past, but by a committee that is composed of 20-30 most distinguished scholars of the Islamic world. The Muslims of the world will trust such an authority that forms a representative body, will follow its authoritative rulings, and will ignore the weak individual voices opposing the verdicts of such authority. This mechanism will also expose the evildoers who currently find the area wide open to spoil the unsuspecting innocent minds, and ensure that those evildoers are not welcome. “*A single piece of truth is superior to a lot of dreams.*”³¹ This way, the unfounded fears that leave Islam and the Muslims under suspicion will disappear, despair will be replaced by hope, and the assessment “*The key and discloser of the continent of Asia and its future is mutual consultation*”³² will be realized.

Bediüzzaman expresses the need for a high consulting committee as follows:

“This committee should be formed such that the Islamic world can trust this position. It should serve both as a source and as a position of reflection of ideas. It should be able to carry out its religious duties towards the Islamic world completely. We no longer live in old times. In the past, the governing authority was a single person. The advisor of that person on religious affairs could also be a single individual. He could verify or modify the ruler’s ideas. But the time now is the time for collaboration and community. The governing body is a collective personality extracted out of the spirit of the community who is rather insensitive, kind of deaf, and strong, and the consulting bodies represent that spirit. A governing body of this sort should have an in-kind religious advisor, which should be a collective personality that borne out of a consulting body of prominent scholars. This way, it can make its voice heard, and can lead people to the right path from points related to religion. Otherwise, even if the individual is a genius, a single person will sound like a mosquito compared to the collective personality of the community.”³³

Terror and True Faith

The faith that is a source of love, and terror that is an outbreak of hatred and hostility cannot be associated. It is unfortunate that the dominance of the feeling of hostility on a person to the point of ultimate sacrifice of one’s life is confused with the apex of belief that prohibits people from knowingly stepping on ants. The deepest sleep is thought to be awakening, and in the words of Bediüzzaman:

“In my youth I used to think that I reached the highest point of awakening. Now

I understand that that awakening was not really awakening; it was the state of being in the deepest well of sleep. Their example is like a sleeping person who supposedly wakes up in his dream and tells his dream to others. Where in fact, the waking up in the dream is indication that he has left the light level of the sleep and entered into the deep and heavy level. Such a sleeper is like a dead.”³⁴

Those who resort to terror in the name of Islam should be shaken forcefully and be awakened from this deep confusion.

A fundamental principle of Islam is to love for God, to dislike for God, and to judge for God. Otherwise, people act by the desires of their soul, and commit injustice instead of justice. Islam, which should be a darling to the hearts, is equated with fear and terror as a result. Bediüzzaman narrates the following related story:

“Imam Ali (May God be pleased with him) once threw an unbeliever to the ground. As he drew his sword to kill him, the unbeliever spat in his face. He released him without killing him. The unbeliever said: ‘Why did you not kill me?’ He replied: ‘I was going to kill you for the sake of God. But when you spat at me, I became angered, and the purity of my intention was clouded by the inclinations of my soul. It is for this reason that I did not kill you.’ The unbeliever replied: ‘If your religion is so pure and disinterested, it must be the truth.’”³⁵

Bediüzzaman strongly warns those who mix religion with politics:

“A person controlled by not the holly principles of ‘to love for God, to dislike for God’ but, God forbid, by the devilish principles of ‘to love for politics, to dislike for politics’, showing hostility towards an angel-like true brother and love towards an evil political friend and approving his cruelties, may morally become a partner in those cruelties as well.”³⁶

Signs that it is the belief that rules in the heart rather than the soul and desires are: to turn his face to the hereafter rather than the world, to be concerned with the sides of events facing the hereafter rather than the world, and to value the world only because it is the preparation ground of the hereafter. During the World War II when even some religious persons and scholars were leaving the congregation in the mosques and racing to listen to the radio, Bediüzzaman was asked why he did not show any interest in the war which has plunged the world into chaos and is closely connected with the fate of the Islamic world, and that if there is some event more momentous than the war. He responded by saying:

“Yes, an event more momentous than this World War and a case more important than that of world supremacy ... is that for everyone the case has opened by which they may either win, in return for belief, or lose, eternal properties as broad as the earth set with palaces and gardens. If they do not secure the document of belief, they will lose. And this age, many are losing the case because of the plague of materialism.”³⁷

Also, even during the battle of Bedir, which is the most critical battle in Isla-

mic history, the soldiers performed their prayers in congregation by the order of the Prophet, and earning the reward of congregation is preferred over the greatest event in the world.³⁸ This being the case, can a true believer with a sound mind disregard the severe threat of the Qur'an "*One who kills a person who has not killed anyone or has not caused public unrest in the world is like one who has killed all people*" (Qur'an, 5:32) and risk his eternal life by resorting to terrorist acts? If he does, this shows a major weakness in belief, and this person must cure this most dangerous illness in his heart first.

Individuals can determine their level of belief by weighing the feelings of brotherhood and hostility in their hearts:

"Belief establishes real brotherhood, connection, unification, and solidarity among all things. But non-belief, like chill, exhibits all things as unrelated to one another, and portrays them as strangers to one another. For this reason, there is no enmity, hostility, and violence in the spirit of a believer. He has some level of brotherhood even with his greatest enemy."³⁹

Those who based their movement on Risale-i Nur whose core is compassion and the fortification of belief, have always been the preserver of peace and have remained distant to all forms of terror and anarchy:

"Compassion, truth and right, and conscience, the fundamental way of the Risale-i Nur, severely prohibit us from politics and from interfering in government. For dependent on one or two irreligious people fallen into absolute unbelief and deserving of slaps and calamities are seven or eight innocents — children, the sick and the elderly. If slaps and calamities are visited on the one or two, those unfortunates suffer also. ... Five principles are necessary, essential, at this strange time in order to save the social life of this country and nation from anarchy: respect, compassion, refraining from what is prohibited (haram), security, the giving up of lawlessness and being obedient to authority. The evidence that when the Risale-i Nur looks to the life of society it establishes and strengthens these five principles in a powerful and sacred fashion and preserves the foundation-stone of public order, is that over the last twenty years the Risale-i Nur has made one hundred thousand people into harmless, beneficial members of this nation and country."⁴⁰

A strong belief is a barrier against all injustice, including terror. When a believer is overcome by the feeling of revenge and is inclined to annihilate innocent lives, the verdict revealed from the Divine Throne comes to his mind. Through the sense of belief and ear of the heart, he as though hears the verses "*No bearer of burdens can bear the burdens of another*" (Qur'an, 6:164) and "*One who kills a person who has not killed anyone or has not caused public unrest in the world is like one who has killed all people*" (Qur'an, 5:32).

These divine commands activate the belief, which stir the intellect, heart, conscience, spirit, and other elevated inner emotions into action. The mobilization of

these faculties gives rise to strong waves, and the intellect, heart, spirit, conscience, and the inner faculties attack the extinction tendency that comes from the soul and lust, and silence it. At the end, that tendency subsides, and the person decides not to commit the evil deed. Otherwise, the idea of getting caught and the fear of being imprisoned alone may not be strong enough to subside that evil tendency. As Bediüzzaman puts it,

“Belief places in the heart and mind a permanent ‘prohibitor.’ When sinful desires emerge from the soul, it repulses them, declaring: ‘it is forbidden!’ Man’s actions result from the inclinations of his heart and emotions. They come from the sensibilities of the spirit and its needs. The spirit is stirred into action through the light of belief. If an act is good, he does it; if it is evil, he tries to restrain himself. Blind emotions will no longer drive him down the wrong road and defeat him.”⁴¹

Punishing the Innocent together with the Criminals

Unlike animals, no limit is put on the ability of people by their nature to do good or evil. The unbounded tendencies and feelings such as rebelling, injustice, and fearlessness, if left uncontrolled, can lead into great destruction. “*With selfishness, one can turn into such a person that he wishes to destroy everything that stands on the path of his desires and yearning, even the whole world if he has the capability.*”⁴² The biggest injustice people commit is to punish many innocent people because of one’s fault. Islam refuses this injustice with the most just principle “*No bearer of burdens can bear the burdens of another*” (Qur’an, 6:164).

Bediüzzaman explains the verse “*Indeed, mankind is very unjust, very ignorant*” (Qur’an, 33:72) as follows:

“Here is the terrifying ability of injustice in the nature of man. It means this: Unlike animals, the senses and tendencies of people are not limited. The tendency to commit injustice and the love for self can go very far. Yes, if self-concern, self-adoration, conceitedness, and pride and stubbornness, which are the ugly sides of selfishness and ego, join that tendency, the person can invent such greatest major sins that, the humanity could not find a name for it as yet. As it is evidence for the necessity of the hell, its punishment can only be the hell.”⁴³

“As an individual, a person possesses many attributes. If one attribute among them attracts a hostile behavior, the Divine law in Qur’an 6:164 necessitates that hostility be limited to that attribute only, and feel pity for the person who is a collection of innocent attributes and refrain from any transgression against the person. But that cruel and ignorant person, with his cruel nature, assails the rights of all innocent attributes because of a single faulty attribute, and even becomes hostile to the person, still discontented, he extends his hostility to his relatives, and even to his colleagues.”⁴⁴

Today such atrocities are committed in the name of fighting terror that the human conscience bursts out and rebels, and the feelings of destruction and hostility

of victimized people are sharpened. As Bediüzzaman puts it,

“This civilization gives way to most horrible cruelties like if there is a traitor in a village, destroying that village together with its innocent; or if there is a rebel in a community, to annihilate that community together with all including children, or if a person who refuses to obey the unjust laws takes refuge in a sacred building like Ayasophia which is worth billions, to destroy that building. If, from fairness point of view, a man cannot be held responsible before God for the sins committed by his brother, how can it be that, thousands of uninvolved innocents of a town or community, in a place that is never free of bad-natured rebels or the uprising of a stubborn person, can be held responsible and even be annihilated.”⁴⁵

Judging on the basis of Outcome

The primary reasons behind divisions and clashing of ideas in the Islamic World are the examination and evaluation of issues from a narrow perspective, the disregard of the effects of changing times and conditions, and the inadequate involvement of the mind and reason. But:

“Every time or age has its own verdicts. The time we are in decrees the prohibition and abolition of some aged traditions. Having more evil than good calls for a verdict of death for such traditions.”⁴⁶

Even the Qur’an encourages people to think and to use their minds. Bediüzzaman attracts attention to the probable results when evaluating events and ideas:

“Look at the evidence and the consequences. ... What distinguish alike trees are their fruits. Therefore, look at the consequences of my ideas and their ideas. In one it is rest and compliance. Hidden in the other are unrest and loss.”⁴⁷ “The thing that shows the essence of something is its fruit.”⁴⁸ Bediüzzaman warns those who fail to see the changing conditions of the world and dream about living in the past: “I will tell you something very short. You can memorize it. Here it is: The old way is no way; either new way or way to grave.”⁴⁹

Those who resort to terror in the name of Islam and view this as a virtue should examine the consequences of these acts very carefully, and think about who benefit from such acts and the kinds of cruelty such acts lay the ground for, and answer these questions: After these terrorist acts, is it the friendship of people to Islam that has increased or is it the hostility? Has the name of Islam been elevated or tainted? Has the image and standing of Muslims in the world improved, or are the Muslims now being perceived as horrifying savages whose hearts are filled with hatred and hostility and who get pleasure out of blood shedding and murder? Have hearts of people feel warmer towards Islam or colder? Have the injustice and cruelty that initiated the terror ended or decreased, or have they returned more heavily and caused more pain and suffering for many more innocent people?

It appears that the only thing terror has accomplished is to lay the groundwork

and to serve as justification for all these negatives and cruelties. It is hard to see the kind of logic and reasoning behind the insistence on wrong doing and failing to recognize the magnitude of damage caused. Bediüzzaman points out that “*The origin of Islam is knowledge, and its foundation is the mind,*” and states that “*accepting the truth and rejecting the unfounded falsehood*” is the reputation of Islam.⁵⁰ He also brings to our attention that “*Islam calls on and encourages reason and knowledge and protects scholars*” as witnessed with verses from Qur’an such as “*So will they not think, (36:68)*”, “*So will they not reason, (6:50)*” and “*So will they not ponder on it, (4:82)*”⁵¹ What needs to be done is to evaluate the events and the words in the light of the mind, knowledge, and conscience before accepting or rejecting them.

Mutual Assistance as basis for Global Peace

Bediüzzaman sees mutual assistance as the key for peace and tranquility for people and classes of people in this globalized world. The establishment of lasting peace and general tranquility can occur only if the channels of assistance to the less fortunate are kept wide open:

“The bridge that maintains peace and order in social life is Zakat [alms giving]. In humanity, the life of social life is born out of mutual assistance. The cure and remedy for the calamities that stem from uprisings, revolts, and conflicts that prevent the advancement of mankind is mutual assistance.”⁵²

“Zakat [alms giving] is a most essential pillar for happiness – not merely for individuals and particular societies, but for all of humanity. There are two classes of men: the upper classes and the common people. It is only zakat that will induce compassion and generosity in the upper classes toward the common people, and respect and obedience in the common people toward the upper classes. In the absence of zakat, the upper classes will descend on the common people with cruelty and oppression, and the common people will rise up against the upper classes in rancor and rebellion. There will be a constant struggle, a persistent opposition between the two classes of men. It will finally result in the confrontation of capital and labor, as happened in Russia.”⁵³

Eliminating the concern for injustices is only possible by establishing that strength is in righteousness – not the reverse. This can be done by enforcing fair rules that conform to general wisdom and the human conscience. Using such rules as the base in human affairs provides general peace and order in a society, and satisfies the sense of justice. This, in turn, increases the enthusiasm and passion, which is the key for advancement, and eliminates hopelessness, which is the biggest obstacle to advancement. The real civilization that will bring happiness, wealth, and dignity to the whole humanity and make the world a wonderful place to live is only possible by refurbishing the current civilization with Islam, which is based on justice, love, and virtue. Bediüzzaman gives the good news that such

a civilization will develop from the development of current civilization. He also give the glad tidings that the 'real' civilization equipped with general peace and tranquility will rule in the future, and asks people to abandon pessimism and embrace hope:

“Through civilization’s iniquities and crimes prevailing over its benefits and its evils being preferred to its virtues, mankind has suffered two calamitous blows in the form of two world wars, and overturning that sinful civilization have been so utterly disgusted that they have smeared the face of the earth with blood. Insha’llah [God willing], through the strength of Islam in the future, the virtues of civilization will predominate, the face of the earth cleansed of filth, and universal peace be secured.”

“Just as every winter is followed by spring and every night by morning, mankind, also, shall have a morning and a spring, insha’llah. You may expect from Divine Mercy to see real civilization within universal peace brought about through the sun of the truth of Islam.”⁵⁴

Closure

When the topic is terror and weapons of mass destruction, somehow Muslims come to mind first. This casts doubts on Islam, which is a religion of peace founded on love and a religion that equates the murder of one innocent to the murdering of the entire humanity, and on its over a billion followers. The involvement of some people and states in terrorist acts with their Islamic identity and their struggle to develop or possess weapons of mass destruction also feed into these misconceptions. It should be declared from the highest positions of the Islamic world to the entire world with the loudest voice that:

“We as Muslims condemn the use of terror and weapons of mass destruction under all conditions; we view the murder of an innocent as the greatest cruelty and as a crime committed against humanity; and we consider those who attempt to use terror and weapons of mass destruction as the lowest and the cruelest of all people. We as Muslims are destroying all weapons of mass destruction - including nuclear weapons - under our possession, and we are terminating all research, development, and manufacturing activities of all such weapons. We also declare to the whole world that, even when we are bombarded with such weapons, we will never respond in kind.”

Such a call will have the effect of an atomic bomb in the minds of millions, it will shatter the thick walls of fear and prejudice built around Islam, and by removing the baseless fear and anxiety that are the only causes that can legitimize the use of weapons of mass destruction, and it will serve as a virtual protective shield. This call will be echoed in the conscience of humanity, and it will contribute to the establishment of lasting peace and harmony in the world.

Acknowledgement: Some English translations are adopted from Şükran Vahide’s translation of Risale-i Nur.

Endnotes

- 1 Nursi, *Mektubat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 265.
- 2 *Ibid.*, p. 471.
- 3 Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 123.
- 4 Nursi, *Münazarat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 31.
- 5 Nursi, *Sözler*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 152.
- 6 Nursi, *İşarat-ül İcaz*, 1998, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, p. 95.
- 7 Nursi, *Muhakemat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 35.
- 8 Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 38.
- 9 Nursi, *Münazarat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 29.
- 10 Nursi, *Şualar*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 593.
- 11 Nursi, *Lem'alar*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 70.
- 12 Nursi, *Muhakemat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 151.
- 13 Nursi, *Münazarat*, 1998, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, p. 33.
- 14 *Ibid.*, p. 68.
- 15 *Ibid.*, p. 68.
- 16 Nursi, *Muhakemat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 152.
- 17 Nursi, *Sünuhat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 11.
- 18 Nursi, *Muhakemat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 10.
- 19 Nursi, *Emirdağ Lâhikası 2*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 186.
- 20 Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 54.
- 21 Nursi, *Münazarat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 66.
- 22 Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 45.
- 23 Nursi, *Münazarat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 32.
- 24 Nursi, *Muhakemat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 56.
- 25 *Ibid.*, p. 51.
- 26 Nursi, *Münazarat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 80.
- 27 Nursi, *Sünuhat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 48.
- 28 Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 35.
- 29 *Ibid.*, p. 90.
- 30 *Ibid.*, p. 51.
- 31 Nursi, *Muhakemat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 25.
- 32 Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 60.
- 33 Nursi, *Sünuhat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 33.

- 34 Nursi, *Mesnevî-i Nuriye*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 125.
- 35 Nursi, *Mektubat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 268.
- 36 Nursi, *Kastamonu Lâhikası*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 123.
- 37 Nursi, *Şualar*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 203.
- 38 Nursi, *Emirdağ Lâhikası 2*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 246.
- 39 Nursi, *Mesnevî-i Nuriye*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 69.
- 40 Nursi, *Şualar*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 349.
- 41 Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 76.
- 42 Nursi, *Sünûhat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 11.
- 43 *Ibid.*, p. 23.
- 44 *Ibid.*, p. 24.
- 45 *Ibid.*, p. 25.
- 46 Nursi, *Münazarat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 63.
- 47 *Ibid.*, p. 15.
- 48 Nursi, *Muhakemat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 25.
- 49 Nursi, *Münazarat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 17.
- 50 Nursi, *İşarat-ül İcaz*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 104.
- 51 Nursi, *Mektubat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 325.
- 52 Nursi, *İşarat-ül İcaz*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 45.
- 53 Nursi, *Mektubat*, 2000, İstanbul, Envar Neşriyat, p. 274.
- 54 *Ibid.*, p. 38.

Laik ve Otoriterlerin Hükümetlerine Karşı ‘Müsbet Hareket’ (Sivil İtaatsizlik) ve Dindar Demokratların Hükümetlerine Destek

Prof. Dr. Bünyamin DURAN

Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Öz

Laik otoriter hükümetler genel olarak dini kültüre yıkıcı ve devrimci darbeler vurma- sı ve özel olarak kendisi ve talebelerini sürekli baskı ve zulüm altında buldurmasına rağmen Bediüzzaman Said Nursi hiçbir zaman şiddete başvurmamış ve müsbet hareket etmekten vazgeçmemiştir. Yazdığı kitaplar ve yüz binleri bulan izleyenleriyle hep toplumsal huzur ve barışın güvencesi olmaya çalışmıştır. ‘Dindar Demokratlar’ın kurduğu hükümete karşı ise bir taraftan müsbet hareket etmeye devam ederken diğer taraftan onların iktidarda kalması için gayret göstermiştir. Öte yandan Nursi, ‘Dindar Demokratlar’ın hükümetlerinden beklentisini de sınırlı düzeyde tutmuş, onların hayırlı işlere müsa- maha göstermesini desteklenmeleri için yeterli görmüştür. Çünkü o gerçekçi biri olarak, neredeyse tüm sivil ve askeri bürokratik yapının saldırgan seküler kesimlerin tekelinde olduğunu hiç göz ardı etmemiştir.

Anahtar Kavramlar: Müsbet hareket, direnme hakkı, devrimci ve ıslahçı yaklaşım, laik otoriter hükümet, dindar demokratlar

Civil Disobedience Against the Governments of Secular and Authoritarians and Support to the Governments of Pious Democrats

Abstract

Nursi never used violence against governments which implemented radical secular and injustice policies. He and his followers are in the side of social and political cohesion and solidarity in spite of very in human governmental violence against the religious peoples and the religious heritage. Nursi’s approach against ‘pious democrat’s government was very supportive and enthusiastic. His expectation from democratic government however was very minimal. As a realist person, Nursi has a conscience that the democratic government’s possibility to realize the ideal policies is nearly impossible due to political and social environments. He knows that nearly all bureaucratic structures are in the monopoly of the aggressive secular classes.

Key Words: Positive attitude, secular authoritarian government, pious democrats, Said Nursi, civil disobedience, rebellion, violence

Giriş

Bu çalışmada ilk olarak Bediüzzaman Said Nursi'nin laik otoriter hükümetlere karşı siyasi tutumu ele alınacak ve daha sonra kendisinin 'Dindar Demokratlar' dediği kesimlerin kurduğu hükümetlere karşı tavır incelenecektir. Çalışma esnasında siyasi literatürde önemli bir konu olan 'direnme hakkı' ve çeşitlerine kısaca değinilecek, Nursi'nin 'direnme hakkı' çerçevesinde aldığı pozisyon ve nihayetinde de Nursi'nin 'Dindar Demokratlar' dediği, siyasî dilimize 'Ahrarlar' olarak giren kesimin özellikleri, Nursi'nin onların kurduğu hükümetlerden beklediği politikaların neler olduğu gibi konular Nursi'nin eserlerine dayanılarak belirlenmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede Nursi izleyicilerinin Nursi sonrası dönemde siyasi tutum belirlerken hangi kriterleri esas aldıkları da ortaya konulmuş olacaktır.

1. Genel Olarak 'Direnme Hakkı'

Tarihte çok sık görüldüğü gibi zalim, baskıcı ve dikta eğilimli bir iktidar insan hak ve hürriyetlerini ayaklar altına alıp, bunlarla ilgili müesseseleri sistemli bir şekilde işlemez hâle getirebilir. Yasaların koyduğu yetki sınırlarını aşar ve kamu hürriyetlerini alabildiğine daraltarak bir baskı rejimi kurabilir. Aynı şekilde belli bir ideoloji ve doktrini toplumun fertlerine zorla dayatabilir. Hatta toplum fertlerini açık veya örtülü bir şekilde din değiştirmeye zorlayabilir. Bu takdirde fertlerin ilgili otoriter yönetime karşı tavrı ne olmalıdır? Fertler böyle bir baskı rejimine boyun mu eğmeli ya da şiddeti de kullanarak karşı mı koymalıdır? Bu iki tutum arasında başka bir orta yol yok mudur?

Bu sorular bizi "baskıya karşı direnme" sorununa götürür. Baskıya karşı direnme temel hak ve hürriyetleri korumak için fert ve grupların bazı karşı-araçlar geliştirmelerini öngörür. Bu karşı- araçların derece ve şiddeti basit ve etkisiz muhalefetten zor ve kuvvet kullanmaya kadar farklılaşır. Çeşitli yazarlar direnmenin çeşitli şekilleri üzerinde durmuş ve belli bir tasnif yapmaya çalışmışlardır. Bu tasniflerin en klasik şekli "pasif direnme" ve "aktif direnme" şeklindeki tasniftir.

Zalim ve baskı rejimine karşı şiddete başvurmadan karşı koymanın en kolay yolu olan "pasif direnme" en fazla başvurulan bir direnme yöntemidir. Yöneticinin emirlerini açık olarak tutmamak, açlık grevi yapmak, resmi makam ve mansıpları kabul etmemek, inzivaya çekilmek, resmi kıyafet ve ritüelleri boykot etmek gibi eylemler pasif direnme örneklerinden bazılarıdır.

Aktif direnme ise; baskıcı ve dikta rejim ve yönetimlerini kuvvet ve gerekirse, şiddet yoluna başvurarak devirme hedefini güden bir direnme şeklidir. Genel olarak isyan ya da ihtilal hareketi olarak adlandırılan bu "saldırgan ve yıkıcı direnme," pratik bakımdan bir "savaş" ve "kuvvet çatışması" niteliğini taşır. (Kapani, 1981: 313-4.)

Direnme problemine bağlı olarak cevaplandırılması hiç de kolay olmayan çok sayıda soru vardır: Baskı ve zulmün kriteri ve derecesi nedir? Bunu objektif olarak belirlemek mümkün müdür? Direnme gerçekten bir hak mıdır? Fertler bunu ne zaman meşru olarak kullanabilirler? Bu hak nereye kadar gider ve pratikte ne gibi şekiller alır? Bu soruların cevaplandırılması bu çalışmanın sınırlarını aşar. Biz burada direnme hakkının çok genel çerçevesini verip Nursi'nin baskıcı ve otoriter hükümetlere karşı politik tutumunu ele alacağız. Ancak ilk olarak İslâmî doktrinde direnme ya da isyan hakkının boyut ve derecelerine kısaca göz atmakta fayda vardır.

2. İslâmî Doktrinde Direnme Hakkı

İslâm siyasal doktrininde esas olan ilke ümmetin "kendilerinden olan" yönetime itaat etme ilkesidir. Bu sistemde direnme problemi esas değil talidir. Çünkü İslâmî anlayışa göre hem yönetenler, hem de yönetilenler şeriatın yüklediği belli mecburiyetlerle hem Allah'a hem de birbirlerine karşı sorumludurlar. Yönetilenlerin yönetenlere karşı birincil ve en önemli görevi itaat etmektir. İslâmî literatürün dini, hukukî ve siyasî yazılarında bu konu üzerindeki fikir birliği karşı çıkılmayacak kadar açıktır. Meşru otoriteye itaat etme gereği, sadece siyasî çıkar amacına yönelik değildir. Bu, aynı zamanda fikhın tanımladığı vahye ve akıl ve tecrübeye dayalı dini bir yükümlülüktür de. Meşru otoriteye itaatsizlik bir suç olduğu kadar bir günahdır.

Fakat ne yönetimin otoritesi ne de yönetilenlerin itaati sınırsız değildir. Her ikisi de bunları belirleyen, tanımlayan ve düzenleyen fıkıh ve kelâm ilkelerine bağlıdır. Müslüman yönetici Şeriata uygun hareket etmek zorunda olduğundan kesinlikle bir despot olamaz. Genel olarak ümmetin uymakla yükümlü olduğu kanunlar düzenlendiği ve belirlendiği gibi yöneticilerin yönetim konusundaki tasarruf hakkı da kanunda saklanmış ve düzenlenmiştir. Başka bir otorite tarafından düzenlenen bu kanunlara o da en azından sıradan bir birey kadar uymak zorundadır. Burjuva yasama sisteminden farklı olarak, İslâmî sistemde yönetici başka bir otorite tarafından yapılmış kanunu değiştiremez; hatta ilke olarak onu izah etmek ve yorumlamak da onun görevi değildir. Onun görevi kanunu muhafaza etmek, adalet ve şefkat gibi ilkeler istikametinde icra etmektir. Eğer bunları başaramazsa ve dahası bu kanunlara karşı gelirse o zaman bir yönetici olarak ümmetin itaat etmesini sağlayan Müslüman ve cemaatle anlaşmayı ve görevini ihlal ediyor demektir. Bu ise beraberinde belli sonuçlar doğurur. Diğerleri bir yana bu durum en başta tebaanın itaat görevini etkileyecektir.

İtaate lâyık olabilmek için devlet başkanının fakih ve kelamcılara göre iki şartı yerine getirmesi gerekir. Bunlardan biri meşru bir şekilde başa geçmeli ve ikincisi adaletle hükmetmelidir. Eğer hükümdarın idaresi gayri meşru ve icraatları

adaletsiz ise karşılığında ümmetin kendisine itaat iddiasını kaybedecektir. (Ray-yis, 1990: 141 vd; Şefik, 1991: 123; Canan, 1984: 254 vd; Mustafa, 1990: 183; Lewis, 1992: 141 vd)

Müslüman bir hükümdara Müslüman tebaanın tam ve doğrudan itaat borcu vardır. Eğer bu hükümdar meşruiyetten yoksunsa veya meşruluğunu kaybederse ve adalet dışı icraatlarda bulunursa tebaanın itaat görevi düşer, hatta bunun yerini itaat etmeme görevi alabilir. İşte “direnme hakkı” denilen hak burada ortaya çıkar.

İslâm siyasal doktrinler tarihinde zalim ve baskıcı rejim ve yönetime karşı “direnme hakkı” ile ilgili genel olarak iki yaklaşıma şahit olmaktadır. Bunlardan birincisine “devrimci yaklaşım”, ikincisine de “ıslahçı yaklaşım” dememiz mümkündür. Burada genel olarak müracaat edilen ve genellikle pejoratif anlamda kullanılan ‘Siyasal İslam’ kavramının doğru bir kavram olmadığını vurgulamak gerekir. İslam’ın bu tarz eklerle olumsuzlayıcı kontekstler içine geçirilmesi İslam’ın kendi asalet ve azametine aykırıdır diye düşünüyorum. ‘Siyasal İslam’ yerine ‘Devrimci Yaklaşım’ demenin daha uygun olduğu kanaatindeyim.

“Devrimci yaklaşım” zalim ve baskıcı yönetime karşı “isyan hakkı”nın meşru olduğu ve bu hakkın kullanılarak savaşmanın gerekliliği üzerinde durur ve Mü’minleri zalim yönetimle savaşmaya çağırır. “İslahçı Yaklaşım” ise fayda-zarar muhasebesi yaparak, savaşın sonucunda uğranılacak zararları dikkate alır ve zulme karşı “sabır” etmenin, fakat bunun yanında tüm ıslah mekanizmalarını kullanarak irşat ve tebliğ faaliyetine girişmenin gerekliliğini vurgular.

İslamî gelenekte hem ‘devrimci’ hem de ‘İslahçı’ yaklaşım kendilerine İslâm’ın temel kaynakları olan Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şerif’ten bol miktarda dayanak bulabilmektedir.

3. Laik Otoriter Hükümetlerine Karşı Nursi’nin Tutumu: Müspet Hareket

Nursi, siyasi literatürümüze ‘istibdat’ yılları olarak geçen dönemde gençlik yıllarını rejimle mücadele ederek geçirdi. Otuzlu yaşlarını ‘meşru demokrasi’nin (meşrutiyet-i meşrua) kurulması ve kurumsallaştırılması mücadelesine adadı. Ancak onun arzuladığı demokratik yapı için zemin henüz müsait değildi. Özellikle İttihatçılar’ın otoriter ve militarist tavrı Osmanlı demokrasi tecrübesini zaman zaman sekteye uğrattı. Cumhuriyet sonrası kurulan rejim ise hem aşırı din ve kültür-karşıtı bir ideolojiyle yüklü ve devrimci, hem de siyasi olarak otoriter ve baskıcıydı. Rejimin önderlerinin kendisiyle yeni ilkeler çerçevesinde uzlaşma ve beraber çalışma önerisine karşı Nursi’nin seçimi böyle bir yapının bir parçası olmak değil, bu yapıya karşı direnme yönünde olacaktı. Ancak bu direnme isyan anlamında ‘aktif direnme’ değil, huzur ve güven ortamını bozmadan muhalefet

etme anlamında ‘pasif direnme’ olacaktır.

4. ‘Siyaset ve Şeytandan Allah’a Sığınırım’

Nursi, laik, otoriter cumhuriyet hükümetlerine karşı neden isyan yolunu seçmedi? Nursi, laik otoriter cumhuriyet hükümetleri döneminde ‘siyaset’e girmeyi isyan etme anlamında kullanır ve bunu şeytan’la eş tutar ve Allah’a sığınılacak bir hareket olarak görür (Nursi, 2004: 252, 258 vd). Siyasete girmenin şeytanla eş tutulması ilk nazarda paradoksal ve anlamsız gözükabilir, ancak işin mahiyetinin anlaşılmasıyla bu yaklaşımın son derece anlamlı, hikmetli, rasyonel bir iradi tercih olduğu görülür. Nursi, tek parti döneminde Cumhuriyet Halk Partisi içinde siyaset yapmayacağına ve bir muhalefet partisi de kurmayacağına göre, geriye kalan seçeneklerden birisi de isyan hareketlerine iştirak ederek siyasete müdahil olmaktı. Bu bağlamda Nursi, mevcut düzene isyan etmekten doğacak sonuçlardan Allah’a sığınırım demek istemektedir. Nitekim onun neden siyasete ‘bulaşmadığını’ ispat sadedinde ortaya koyduğu argümanlar bunu doğrular niteliktedir. Ona göre onun ve Nur Talebeleri’nin siyasete girmesini aşağıda inceleneceği gibi ‘İhlas’, ‘Kur’an Hizmeti’ ve ‘Şefkat-i İmaniyye’ engellemektedir.

5. Devrimci Değil İslahçı Yol

Nursi, “siyaset” konusunda genel strateji olarak “devrimci yaklaşımı”ı değil, “ıslahçı yaklaşımı benimser. O, gerçekten tüm himmet, gayret ve enerjisini “ıslah,” “ikaz” ve “irşat” faaliyetine tahsis eder. Nursi’nin bu tip bir stratejiyi tercih etmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan birincisi; içinde yaşadığı toplumun uzun savaşlar, dayatılan devrimler ve kültürel yabancılaştırma politikalarıyla kendi iradesi dışında cehalet ve gaflet içine itilmesidir. Bu nedenle toplum fertlerinin ahlaki önderliğe, “irşat” ve “ıslah”a ihtiyacı vardır. Aslında bu toplum bin yıldır İslâm’ın bayraktarlığını yapan ve yerkürenin önemli bir bölümünde İla-i Kelime-tullah görevini ifa eden bir ecdadın torunlarıdır. “Cibilliyeten” de Müslüman’dır. Nursi’ye göre bu toplum zamanı geldiğinde yine dedeleri gibi İslam ve Kur’an için hayatlarını feda edip şehit olmaya hazırdır. Bu nedenle çeşitli nedenlerden dolayı karşı cephede yer almak durumunda kalan bu insanlardan bazılarının olumsuz etkileneceği siyasi operasyonlara girişmek doğru değildir. Nursi ahlaki önderlik sürecine çok önem verir ve Kuranî hakikatlerin maddi ve manevi hiçbir şeye alet edilmeksizin bu topluma yaşanarak gösterilmesinin gerekliliğine inanır. Lüzumlu olan toplumla savaşmak değil, şefkatli bir dille iletişim kurmaktır.

6. Kur’an Hizmeti Hiçbir Şeye Alet Yapılmamalıdır

Nursi, mevcut siyasi yapıya “isyan hakkı”nın kullanılmasının bu zamanda doğru olmamasını toplumun içinde bulunduğu ortama bağlar. Ona göre uzun zamandan beri Batı’dan kaynaklanan materyalist ve ateist cereyanlar ve fikirlerle

toplum (özellikle aydın kesimi) geniş ölçüde manevi ve ruhi özünden uzaklaştırılmış, kendi orijinal doğasına yabancılaştırılmış, iman ve ahlâkında büyük tahribatlar yapılmıştır. Dolayısıyla toplum fertleri Kur'an hakikatlerini anlamakta zorluk çekmektedirler. Bu bakımdan topluma daha şefkatli yaklaşılmalı ve yaraları özenle tedavi edilmelidir. Buna göre acilen yapılması gereken şey; iman ve Kur'an hakikatlerini her türlü menfaat ve "garaz"dan arınmış olarak sunmak ve toplumla samimiyet ve sadakat zemininde buluşmaktır. Bu çerçevede iman ve Kur'an hizmetini maddi ve manevi hiçbir şeye âlet ve basamak yapmamak, böyle bir izlenimin doğmasına bile izin vermemektir. Aksi durumda ahlâki ve imanî açıdan yozlaşan ve her şeyi belli menfaatlere basamak yapıldığını gören toplum fertleri iman ve Kur'an hizmetinin de maddi ve siyasi hedeflere âlet ve basamak yapıldığını sanacak ve Kur'an'la buluşmak istemeyecektir. Bu ise toplumun İslamî gelenekten iyice uzaklaşıp giderek sekülerleşmesine neden olacaktır. Böyle bir ortamda Nursi'ye göre dindarlara düşen şiddete başvurup çok sayıda masumun zarar görmesine neden olmak değil, hatta onların içindeki zalimlere bile beddua etmemektir. Çünkü toplumda zalim-mazlum, suçlu-masum bir arada yaşamakta; zalime yönelecek şiddetten zalimlerden fazla masumlar zarar görecektir. Nursi bu stratejisinin altını çok net çizer:

"Benim ve Risâle-i Nur'un mesleğinin esası ve otuz seneden beri bir düsturu... olan şefkat itibariyle bir masuma zarar gelmemek için bana zulmeden canlılere değil ilişmek, belki beddua ile de mukabele edemiyorum. Hatta en şiddetli bir garaz ile bana zulmeden bazı fâsık, belki dinsiz zalimlere hiddet ettiğim halde değil maddi (mukabele) belki beddua ile mukabeleden beni o şefkat men ediyor. Çünkü o zalim gaddarın peder ve validesi gibi ihtiyar biçarelere veya evladı gibi masumlara maddi zarar gelmemek için o dört beş masumların hatırına binaen o zalim gaddara ilişmiyorum, bazan da hakkımı helal ediyorum." (Nursi, 1994: 372-3)

Nursi'nin tüm çabası sanki "Fetret Devri" niteliğine sahip olan bir çağın insanlarına Kur'an hakikatlerini doğrudan ve perdesiz sunabilmektir. Bu takdimi engelleyecek her türlü davranış ve plandan şiddetle kaçınmaktır:

"Amma Kur'an ve iman hizmeti ne için (siyasetten) men ediyor?" dersin; ben de derim ki, "Hakaik-ı imaniyye ve Kur'aniye birer elmas hükmünde olduğu halde, siyaset ile alude olsa idim, elimdeki o elmaslar işgal olunabilen (kandırılabilen) avam tarafından 'Acaba taraftar kazanmak için bir propaganda-ı siyaset değil mi?' diye düşünürler. Bu elmaslara adi şişeler nazarıyla bakabilirler. O halde ben o siyasete temas etmekle o elmaslara zulmederim ve (bu davranışım) kıymetlerini tenzil etmek hükmüne geçer. (Nursi, 1959: 38)

Nursi'ye göre toplumun içinde bulunduğu durumdan kurtarılabilmesi için iki yol vardır; bunlardan biri, toplumun sarhoş kesimini "siyaset topuzu" ile kafalarına vura vura ayıltmak; ikincisi ise "bir nur göstererek insanlara ahlaki önderlik yapmaktır.

“Ben bakıyorum ki,” der, “yirmiye karşı seksen adam elinde topuz tutuyor. Hâlbuki o biçare ve mütehayyir olan seksene karşı hakkıyla nur gösterilmiyor. Gösterilse de; bir elinde hem sopa hem nur olduğu için emniyetsiz oluyor. Mütehayyir adam, “Acaba beni nurla celb edip topuzla dövme mi istiyor?” diye telâş eder. Hem de bazen arızalarla topuz kırıldığı vakit nur dahi uçar veya söner.” (Nursi, 1985a: 51) Nursi, “iki eli olduğunu, yüz eli de olsa” “hepsiyle nur tutacağını” topuz tutmayacağını, çünkü bu zamanda topuza değil, nura ihtiyacın olduğunu ısrarla vurgular.

7. İsyân Hakkını Kullanmaya Engel Olan Bir Diğer Unsur: Şefkat

Hayatı ve düşünce sisteminden anlaşıldığına göre Nursi'nin plan, karar ve eylemleri “şefkat” duygusunun etkisi altında şekillenmektedir. Genel hareket stratejisini belirlerken şefkatin ne ölçüde etkili olduğunu aşağıdaki satırlardan görmek mümkündür:

Binler haysiyet ve şerefimi bu vatandaki biçarelerin istirahatı ve onlardan belâların define (kalkmasına) feda etmek için (Cenâb-ı Hak) bana bir halet-i ruhiyeyi ihsan eylemiş ki; ben de onların (zalim yöneticilerin) yaptığı ve niyetinde buldukları tahkirat (aşağılama) ve ihanetlerine karşı tahammüle karar vermişim. Bu milletin asayişine, hususan masum çocukların ve muhterem ihtiyarların ve biçare hastaların ve fakirlerin dünyevî istirahatlarına ve uhrevî saadetlerine binler hayatımı ve binler şerefimi feda etmeye hazırım. (Nursi, 1959: 29)

Nursi, kafasındaki siyasi düzeni kurmak için şiddete başvurarak mevcut iktidara başkaldırması durumunda masum insanların uğrayacağı felaketlerin bilincindedir:

Şefkat-i vicdan, hakikat bizi siyasetten men ediyor. Çünkü tokada müstehak dinsiz münafıklar onda iki ise, onlara müteallik yedi sekiz masum, biçare çoluk çocuk, zaif, hasta ve ihtiyarlar var. Belâ ve musibet gelse masumlar belâyâ düşecekler. Belki o iki münafık dinsiz daha az zarar görecek. (Nursi, 1985b: 155)

Dikkat edileceği gibi, siyasetle amaca ulaşılmasının seçilmesi durumunda hem sonucun alınması kesin olmayacak, hem de hareket esnasında karşı taraftan zarar görenler yine masumlar olacaktır. Esas zarar görmesi gereken bozguncular ve zalimler ise ya hiç zarar görmeyecek ya da çok az bir zararla kurtulacaklardır.

Öte yandan bu dönemde otoriter rejimler son derece gelişmiş silah teknolojilerine de sahip olduklarından gerçekleştirecekleri yıkım ve zararın boyutu eski dönemlere göre çok daha şiddetli ve sert olacaktır. Emperyalist Batı uygarlığının ürettiği insan tipi öyle bencil, narsist, sadist, ırkçı, militarist ve zalimdir ki, bunlar iktidarlarını ellerinden kaçırmamak için dünyayı ateşe verebilirler:

...(içinde yaşadığımız) asırda gaddar medeniyetten neşet eden hodgamlık ve asabiyet-i unsuriye (ırkçılık damarı) ve umumi harpten gelen istibdad-ı askeriyeye (militarist baskı) ve dalaletten çıkan merhametsizlik cihetinde öyle bir

eşedd-i zulüm ve eşedd-i istibdatat meydan almış ki, ehl-i hak hakkını kuvvet-i maddiye (güç kullanarak) ile müdafaa etse ya eşedd-i zulüm ile tarafgirlik bahanesiyle çok biçareleri yakacak... çünkü mezkur hissiyatla hareket ve taarruz eden insanlar bir iki adamın hatasıyla yirmi otuz adamı adi bahanelerle vurur, perişan eder. (Nursi, 1994: 292)

Emperyalist, militarist ve vandalist duygular ve eğilimlerle hareket eden zalimlere karşı Müslümanlar nasıl davranmalıdır? “Mukabele-i bil’ misil” zalim ilişkisiyle onlar gibi vandalist duygularla masum ve mazlumları da yakıp yıkmalı mı? Yoksa bu konuda ehl-i hakkı bağlayan, sınırlayan engelleri dikkate alarak daha değişik strateji mi izlemelidir? Nursi bu konuda şunları söyler:

Eğer ehl-i hak, adalet yolunda yalnız vurana vursa, otuz zayıata mukabil yalnız (ca) biri kazanır (ve böylece) mağlup vaziyetinde kalır. Eğer mukabele-i bil’ misil kaide-i zalımanesiyle (aynıyla karşılık verme kaidesi) o ehl-i hak dahi bir iki (kişi)nin hatasıyla yirmi otuz biçareleri ezse, o vakit hak namına dehşetli bir haksızlık ederler. İşte Kur’an’ın emriyle gayet şiddetle ve nefretle siyasetten ve idareye karışmaktan kaçındığımızın hakiki hikmeti ve sebebi budur. Yoksa bizde öyle bir hak kuvveti var ki, hakkımızı tam müdafaa edebilirdik... (Nursi, 1994: 292.)

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı gibi, Nursi ilginç bir hesap tekniğiyle menfi hareketin sonunda “ehl-i hakkın” aleyhine sonuçlanacağı neticesine varır. Karşı cephede olan zalimler gibi hareket edilip, masum-zalim farkı gözetmeden “vurulsa” bu defa kesinlikle İslâmî olmayan zalim bir fiilin içine girilmiş olur. Oysa masum ve mazlumun hakkı İslâm’da garanti altına alınmıştır.

8. Müsbet Hareket

Nursi, kendisine ve kendisini izleyenlere her türlü baskı ve zulüm yapılsa, en temel haklarından bile mahrum bırakılmaya çalışılsa da hiçbir zaman yıkıcı, bölücü ve toplumsal huzuru bozucu bir eğilime sahip olmamıştır. Nursi, yapılan zulüm ve haksızlıkları eleştirmekle birlikte toplumsal huzur ve barış için yapıcı olmayı ve müspet hareket etmeyi seçmiştir. Sık sık vurguladığı müspet hareketten o, bir taraftan her türlü maddi ve manevi çıkardan arınmış bir ahlaki önderliği, diğer taraftan toplumun çeşitli kesimlerinin birbiriyle entegre olmasını ve bütünleşmesini, dayanışma ve barış içinde yaşamasını kast etmektedir. Bu, en ciddi kırılma ve gerilim alanları olan dindar ve seküler kesim arasında yapıcı bir diyalogu, çeşitli etnik gruplar arasında kardeşliği, farklı mezheplerin birbirini hoşgörmesi ve kabullenmesini esas almaktadır. Nursi toplumsal huzur ve bütünleşmeye katkısı konusunda kendisinden o kadar emindir ki kendisi ve talebelerinin birer ‘manevi zabıta’ gibi ülke genelinde faaliyet gösterdiğini ve asayişe hizmet ettiklerini ifade eder.

Sonuç olarak Nursi laik dikta hükümetleri genel olarak dini kültüre yıkıcı ve devrimci darbeler vurması ve özel olarak kendisi ve talebelerini sürekli baskı

ve zulüm altında bulundurmasına rağmen hiçbir zaman şiddete başvurmamış ve müspet hareket etmekten vazgeçmemiştir. Yazdığı kitaplar ve yüz binleri bulan izleyenleriyle hep toplumsal huzur ve barışın güvencesi olmaya çalışmıştır.

9. Dindar Demokratların Hükümetlerine Karşı Müspet Hareket ve Destek

Demokrat Parti gibi bir partinin iktidara gelmesi şüphesiz Nursi durumunda olan her insan için heyecan ve umut verici bir olaydı. Realist ve gerçekçi olan Nursi, Demokrat Parti'nin iktidarı devralmasını önemsemiş ve tebrik edilmesi gereken bir olay olarak değerlendirmiştir.

Nursi'nin Demokrat Parti iktidarını nasıl desteklediğine geçmeden önce Nursi-sonrası dönemde Nursi izleyicilerinin kendi aralarında ihtilafa düştüğü 'Demokratlar' ya da 'Ahrarlar' kavramından Nursi'nin neyi kast ettiği, hangi vasıflara sahip bulunan siyasilerin bu kategori içerisine girebileceğini belirlememiz gerekir. Günümüzde 'ahrarlar' denilerek siyasi tercihe konu edilen siyasilerin, Nursi'nin yazılarındaki özel nitelikleri taşıyıp taşımadıklarının belirlenmesinin kafa karışıklığının önlenmesi için gerekli olduğunu düşünüyorum.

10. 'Dindar Demokratlar'

Bir kere Nursi Demokratları nitelerken hemen tüm nitelemelerinde 'Dindar Demokratlar', ya da 'Hamiyetkâr Dindar Demokratlar' nitelemesi yapar. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra kaleme aldığı İkinci Emirdağı Lahikası'na kısaca göz atıldığında Nursi'nin aşağıdaki nitelemeleri yaptığını görürüz: 'dindar ve dine hürmetkâr Demokrat Parti'; 'Risale-i Nur'un resmen serbestiyetini dindar Demokratlar ilân etmelidirler'; 'dindar Demokratlara iltihak etmeye mecbur olur'; 'Demokrat dindar milletvekillerine bir hakikati ihtar'; 'dindar hürriyetperverlere beyân etmekle iktifa ediyorum'; 'hürriyetperver dindar Demokratlara'; 'dindar hürriyetperverler'; 'Mâdem Cenâb-ı Hak, bu tehlikeli zamanda bir kısım hakîki dindarların başa geçmesine yol açmış'... Bazen de Nursi doğrudan isim zikrederek o ismi dindarlıkla niteler: 'İslâmiyet'in bir kahramanı olan Adnan Menderes gibi dindarlara beyân ediyorum' (Nursi, 2004: 12 vd).

Nursi, Demokrat Parti'nin sadece dindarlardan müteşekkil bir siyasi yapı olmadığını doğal olarak bilincindedir. Hatta bizzat kendisi o partinin içinde masonların, komünistlerin ve zındıkların da olduğunu ifade etmektedir. Ancak ona göre partinin genel havası dindardır ya da dine hürmetkârdır. Nitekim Nursi, aşağıda izah edileceği gibi Demokrat Parti'den beklediği icraatları sıralarken mason ya da dinsiz kesimin bu icraatları engelleme yoluna gidebileceğini, dindar demokratların bunun bilincinde olması gerektiğini ihtar eder.

11. Dindar Demokratlardan Beklenen İcraatlar

Nursi'nin dindar demokratlardan öncelikli olarak beklediği bazı icraatlar vardır. Bunlar; iç ve dış politikaların 'ittihad-ı İslam'a yönelik belirlenmesi; Kur'an hakikatlerine dayanılması, yani suçun bireyselliğinin esas bir ilke olarak kabul edilip uygulanması, ulusçu ve ırkçı uygulamalardan kaçınılması ve İslam kardeşliğinin güçlendirilmesi; özellikle mahkûmları dikkate alan bir adil af kanununun çıkartılması; dindarların irşat ve tebliğ faaliyetini engelleyen yasaların kaldırılması ve fikri hürriyetin sağlanması; din dersinin okullarda zorunlu ders olarak konulması; İslami şairin ihyası; bürokratik tahakkümün önlenmesi ve yönetimin toplumun hizmetkarı olduğunun benimsenmesi; Risale-i Nurların neşri ve okunmasının serbest bırakılması; Ayasofya'nın tekrar camiye çevrilmesi; ehli ilim ve ehli- tarikatın üzerindeki baskıların kaldırılması, Doğu illerinde üniversitelerin açılması vs.

Bunlardan özellikle ittihad-ı İslam'a yönelik icraatlara Nursi sık sık atıfta bulunur:

Şimdi milletin arzusuyla şair-i İslâmiyenin serbestiyetine vesile olan Demokratlar, hem mevkilerini muhafaza, hem vatan ve milletini memnun etmenin çare-i yegânesi; ittihad-ı İslâm cereyanını kendine nokta-i istinad yapmaktır. Eski zamanda İngiliz, Fransız, Amerika siyasetleri ve menfaatleri buna muarız olmakla mani olurdular. Şimdi menfaatleri ve siyasetleri buna muarız değil; belki muhtaçtırlar. Çünkü komünistlik, masonluk, zındıklık, dinsizlik; doğrudan doğruya anarşistliği intaç ediyor. Ve bu dehşetli tahrib edicilere karşı, ancak ve ancak hakikat-ı Kur'âniye etrafında ittihad-ı İslâm dayanabilir. Ve beşeri bu tehlikeden kurtarmağa vesile olduğu gibi, bu vatani istila-yı ecanibden ve bu milleti anarşilikten kurtaracak yalnız odur. Ve bu hakikata binaen Demokratlar bütün kuvvetleriyle bu hakikata istinad edip komünist ve masonluk cereyanına karşı vaziyet almaları bir hacet-i zarurîdir. (Nursi, 2004: 47)

Nursi, ulusçu ve ırkçı fikir ve politikaların İslam ümmeti aleyhinde işlenmiş en büyük cinayet olduğunu, Müslümanlar arasındaki muhabbet ve dayanışmayı paramparça ettiğini oysa demokratlığın içeriğinde kardeşlik bulunduğunu dolayısıyla Millet Partisi gibi partilerin bu açıdan Demokrat Parti'ye iltihak etmesi gerektiğini söyler.

Nursi İttihad-ı İslam konusunda İslam dünyasında Nur Talebeleri'ne en ciddi müttefikin İhvan-ı Müslimin olduğunu vurgular. Halepli bir ihvan üyesinin Risaleleri tebrik etmesi üzerine yazdığı bir mektupta Nursi, İttihad-ı İslamı Arabinistan'da İhvan'ın, Anadolu'da da Nur Talebelerinin gerçekleştireceğini söyler. (Nursi, 2004, s.28)

Nursi'nin mektuplarından çıkartabileceğimiz başka önemli bir kriter kesinlikle dinin siyasete alet edilmemesi kriteridir. Nursi kendi zamanında İttihad-ı İslam Partisi, Halk Partisi, Millet Partisi ve Demokrat Parti olmak üzere dört partinin bulunduğunu, bunlardan Demokrat Parti'nin iktidara gelip diğer partilerin gelme-

mesi gerektiğini söyler. Nursi'ye göre İttihad-ı İslam Partisi'nin şimdilik siyasette aktif olmaması gerektiğinin nedeni toplumun ahlak-ı İslamiyesinin bozulmuş olmasından dolayı siyasilerin ister istemez dini siyasete alet etmek zorunda kalacak olmalarıdır. (Nursi, 2004, s.143; Vapurlu, 2011)

Burada bizim için önemli olan Nursi'nin devreye soktuğu temel kıriterdir. Ona göre dinin siyasete kesinlikle alet edilmemesi gerekir. Bunun anlamı dini argümanların sadece propaganda malzemesi olarak kullanılması, ama icraatta ihmal edilmesi, yani siyasetin dine alet edilmesinden vazgeçilmesidir. Şayet iktidara aday olan bir parti siyasi propaganda malzemesi olarak dini argümanlara en asgari düzeyde müracaat eder, fakat icraatında Nursi'nin yukarıda sıraladığı isteklerini yerine getirmeye çalışırsa bunların ekseriyetinin dindar olmasının iktidara gelmeleri için bir engel olmadığıdır. Yani İttihad-ı İslam Partisi'nin (ve benzerlerinin) şimdilik iktidara gelmemesi, dindar olmalarından dolayı değil, dini siyasete alet etme zorunda kalmalarından dolayıdır. Buna göre dini siyasete alet eden parti ne tür parti olursa olsun desteklenmemeli ve iktidara gelmemelidir.

12. Dindar Demokratların İktidarına Karşı Müsbet Hareket ve Destek

Nursi, başta dua olmak üzere dindar demokratların iktidarını destekleme eğilimindedir. Bunu Celal Bayar, Cumhurbaşkanı olur olmaz ona yazdığı tebrik telgrafında ortaya koyar:

‘Zâtınızı tebrik ederiz. Cenâb-ı Hak sizi İslâmiyet ve vatan ve millet hizmetinde muvaffak eylesin.’

Nursi, demokratların iktidara gelmesini kendisi ve izleyicileri için de son derece faydalı bir gelişme olarak değerlendirir. Reis-i Cumhur Celâl Bayar ve Hey'et-i Vükelâsına diye kaleme aldığı bir mektupta: ‘Biz Nur Talebeleri yirmi senedir emsalsiz bir tâzib ve işkencelere hedef olmuşuz. Sabrettik. TâCenâb-ı Hak sizi imdadımıza gönderdi’ (Nursi, 2004: 12) diyerek demokratların iktidarının da tüm inananlarla beraber kendileri için de ne kadar yararlı olduğunu ifade eder.

Nursi'nin demokratların iktidarını desteklemesi onların sadece Nur hareketine serbestlik tanınması açısından değildir. Demokratlar Nursi'nin paylaştığı çok sayıda değeri paylaşmakta, mücadele ettiği düşmanlarla mücadele etmektedir.

Nursi, ‘demokratlara büyük bir hakikatı ihtar’, (Nursi, 2004: 182) başlığı altında kaleme aldığı bir değerlendirmede dindar demokratlarla paylaştığı değerleri ve ortak mücadele alanlarını ortaya koyar. Nursi'ye göre bu zamanda Kur'an ve ülke için üç zararlı cereyan vardır. Bu cereyanlar toplumun değerleri ve birlik bütünlüğü için zararlıdır. Nursi'ye göre bu cereyanlardan birinci cereyan komünizm ve dinsizlik cereyanıdır, bu cereyan toplumun yüzde otuz- kırkına zarar verebilir. İkinci cereyan bir ‘ifsat komitesi’dir ki bu komite Türkiye'deki Müslümanlarla

diğer İslam dünyasındakilerin arasındaki ilişkiyi kesmek için çalışmakta ve bunun için toplumu dinsizleştirmeye gayret göstermektedir. Nursi'ye göre bu komitenin etki alanı ise toplumun yüzde on-yirmisi kadardır. Üçüncü cereyan ise seküler bir kısım siyasilerdir ki toplumu batılılaştırmak ve Hıristiyanlara benzeterek bir nevi Protestanlık mezhebini Müslümanlar içinde yerleştirmeye çalışmaktadırlar. Nursi, bu cereyanın olumsuz etkisinin sınırlı olduğunu, bunların ancak toplumun yüzde, belki binde birini etkileyebileceğini söyler.

Nursi, kendisi ve talebelerinin ilk iki cereyana karşı daima Kur'ân hakikatlerini muhafazaya çalıştıklarını, mümkün olduğu kadar dünyaya ve siyasete bakmaya gayret gösterdiklerini, ancak demokratların iktidara gelmesiyle mecburen siyaset ve dünya işlerine bakmaya başladıklarını söyler. Dindar Demokratların ilk iki cereyana zaten muhalif olduklarını, dolayısıyla o cereyanlara karşı demokratlarla müştereken mücadele edebileceklerini vurgular. Demokratların içinde dindar olmayan bir kısım kişilerin batılılaşma politikasıyla üçüncü cereyana yardım ettiklerini oysa bu çabanın boşuna olduğunu, bunlar yapsa yapsa ancak toplumun binde birini Protestan gibi yapabileceklerini çünkü, İngilizlerin iki yüz senede tahakküm ettiği iki yüz milyon Müslüman'dan iki yüz kişiyi Protestanlığa çeviremediğini hatırlatır.

Nursi, Demokrat Parti'nin ilk iki cereyanın engellenmesi konusunda çaba sarf etmesini olumlu karşılar ve bu çabanın vatana ve İslâmiyet'e büyük bir fayda sağlayacağını vurgular. Bu nedenle kendilerinin de Demokratları iktidarda muhafaza etmeye Kur'ân menfaatine mecbur olduğunu ifade eder. Nursi gerçekçi olarak demokratlardan beklentisini asgari düzeyde tutar ve onların hangi ağır şartların altında faaliyet gösterdiğinin bilinci içerisinde. O, demokratlardan çok büyük hayırlar beklemek değil, belki onların iki cereyana karşı muarız olmalarından, onları desteklemek durumunda olduklarını ifade eder. Nursi, demokratların içinde bulunan az sayıda batılılaşma yanlılarının politikalarını benimsememekle birlikte diğerlerinin politikalarını desteklemek durumunda olduklarını vurgular. Batılılaşma yanlılarının dine zarar verdiklerinin farkında olduklarını, ancak bunu vücudun parçalanması yerine bir parmağın kesilmesine razı olmak gibi gördüklerini söyler. Bu nedenle Nursi, Demokrat Parti'nin hükümetinin lehinde dindarları yardıma davet eder.

Ölümüne yakın talebelerine vasiyetinde yine hem müsbet hareket etmelerini hem de Demokrat Parti iktidarını desteklemelerini söyler:

'Kardeşlerim! Hastalığım pek şiddetli, belki pek yakında öleceğim veyahut bütün bütün konuşmaktan -ba'zanmen' olduğum gibi- men' edileceğim. Onun için benim Nur âhiret kardeşlerim, ehvenüşşer deyip ba'zı bîcâreyanlışçıların hatalarına hücum etmesinler. Dâima müsbet hareket etsinler. Menfî hareket vazifemiz değil. Çünkü dâhilde hareket menfice olmaz. Mâdem siyasetçilerin bir

kısmı Risâle-i Nur'a zarar vermiyor, az müsaadekârdır; “ehvenüşşer” olarak bakınız. Daha azamüşşerden kurtulmak için; onlara zararınız dokunmasın, onlara fâideniz dokunsun.” (Nursi, 2004: 216-7)

Sonuç

Bu çalışmada ulaşılan sonuçları aşağıdaki şekilde özetlememiz mümkündür:

1- Siyasal doktrinde zalim ve otoriter yönetimlere karşı ‘direnme hakkı’ adı altında biri şiddet ve silah kullanmayı içeren, diğeri pasif direnme olarak şiddete başvurmadan muhalefet etmeyi ihtiva eden iki çeşit direnme vardır.

2- İslamî doktrinde de zulüm ve adaletsiz yönetimlere karşı biri ‘devrimci’ ve diğeri ‘ıslahçı’ yol olmak üzere iki yaklaşım vardır. Devrimci yaklaşım isyan ve savaşı öngörürken, ıslahçı yaklaşım sabrı, irşat ve nasihati öngörür.

3- Nursi, laik otoriter hükümetlere karşı muhalefetini şiddete başvurmadan ‘müspet hareket’ ilkesini esas almış, şiddete başvurmayı reddetmiştir. Dindar Demokratların hükümetlerine karşı ise hem ‘müspet hareketi’ hem de onların iktidar- da kalmaları için yoğun destek ve dua etme yolunu seçmiştir.

4- Nursi, siyasal tercih kriteri olarak demokratların sadece demokrattlığını esas almamış, aynı zamanda dindar olmalarını da dikkate almıştır.

5- Nursi demokratların iktidarından; Müslümanlar arasında kardeşliğin esas alınması (ittihad-ı İslam), her türlü baskının kaldırılarak fikir, düşünce ve ibadet hürriyetinin sağlanması, din derslerinin okullarda zorunlu ders yapılması, hukukta suçun ferdiliği ilkesinin kabul edilip uygulanması, Risale-i Nur ve diğer dini neşriyatın serbestleşmesi, Ayasofya’nın ibadete açılması, komünizm, dinsizlik ve batılılaşma cereyanlarıyla mücadele edilmesi gibi icraatlar bekler.

6- Sonuç olarak Nursi, dindar iktidarların yapabilecekleri icraatların sınırı hakkında gerçekçi biri olarak onlardan asgari hayır bekler. Öğrencileri ve kendisini izleyenlere onları yıkıcı eleştiri ile sarsmamalarını, tersine onlara yardımcı olma- ya çalışmalarını tavsiye eder.

Kaynaklar

Vapurlu, A. (2004). *Bediüzzaman Said Nursi'den İctimaî-Siyasî Tespitler*. İstanbul: Yeni Asya.

Nursi, B. S. (2004). *Emirdağ Lahikası II*. İstanbul: Sözler Yayınevi.

Nursî, B. S. (1959). *Emirdağ Lahikası I*. İstanbul: Sinan Matbaası.

Nursî, B. S. (1994). *Şualar*. İstanbul: Envar Neşriyat.

Nursî, B. S. (1985a). *Mektubat*. İstanbul: Sinan Matbaası.

Nursî, B. S. (1985b). *Kastamonu Lahikası*. Ankara: Doğu Ltd. Şirketi Matbaası.

- Lewis, B. (1992). *İslâm'ın Siyasal Dili*. Çev. F. Taşar. İstanbul: Rey Yayınları.
- Duran, B. (1995). “Direnme Hakkı” ve Bediüzzaman’ın “Siyaset”e Yaklaşımı’. *Köprü Dergisi*. sayı: 50.
- Şirvani, H. H. (1965). *Siyasi Düşünce ve İdare*. Çev. K. Kuşçu. Ankara: Nur Yayınları.
- Canan, İ. (1984). *İslâm Işığında Anarşi*. İstanbul: Cihan Yayınları.
- Kapani, M. (1981). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Ankara Ün. Hukuk Fak. Yay.
- Şefik, M. (1991). *Çağdaş İslâm Düşüncesi*. Çev. E. Pınarbaşı. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Mustafa, N. A. (1990). *İslâm Siyasal Düşüncesinde Muhalefet*. Çev. V. Akyüz. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Rayyis, Z. (1990). *İslâm'da Siyasal Düşünce Tarihi*. Çev. A. Sarıkaya. İstanbul: Nehir Yayınları.

Makyavelist Siyasete Bir Reddiye Olarak Müspet Hareket

Doç. Dr. İshak TORUN

Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi

Öz

Bu çalışmada Bediüzzaman Said Nursi'nin *müspet hareket* düşüncesi incelendi. Müspet hareket Said Nursi'nin öncülük ettiği Risale-i Nur cemaatinin bir hizmet ilkesidir. Risale-i Nur hareketi, modern yüzyıldaki İslami hareketlerin genel olarak siyasi çizgiyi, özel olarak Makyavel siyasi yöntemleri benimsemesine alternatif olarak doğmuştur. Müspet hareket ile Risale-i Nur cemaati (Nurculuk) bir nevi özdeşlik göstermektedir. Müspet hareket ilkesini incelemek demek Nur cemaatini incelemek demektir. Binaenaleyh Nur cemaati, Risale-i Nur külliyyatı ve bizzat Said Nursi'nin hayatındaki uygulamaları esas alındığında geleneksel cemaatten daha çok modern sivil toplum örgütüne yakın durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Said Nursi, Nurculuk, Müspet Hareket, Siyaset, Makyavel Siyaset

Positive Action as a Rebuttal to Machievellian Politics

Abstract

In this work, Bediuzzaman Said Nursi's concept of "positive action" is examined. "Positive action" as pioneered by Said Nursi is the policy of the Risale-i Nur community. The Risale-i Nur was also engendered as an alternative to the actions of Islamic groups in this modern century which too often involve political partisanship and Machievellian politics. The identity of the Risale-i Nur student has been shown to be connected with "positive action". This principle makes the Risale-i Nur community to form a type of civil society. With this characteristic, the Nur community is exempt from the self-interest and political groups and operate completely outside that sphere.

Keywords: Said Nursi, Nurculuk, Positive Action, Politics, Machievellian Politics

Giriş

Birinci Bölümde müspet hareket kavramının Risale-i Nur'da geçen anlamları incelendi. İkinci Bölümde müspet hareketin anlaşılmasında mihenk olarak öngördüğümüz Said Nursi'nin siyasetle ilgili düşünce ve tutumu analiz edildi. Üçüncü Bölümde ise sivil bir dinî cemaatle siyasal bir hareketin hangi kıstaslar çerçevesinde ayırt edilebileceği tartışıldı.

Müspet hareket, dar anlamda Bediüzzaman Said Nursi'nin İkinci döneminde başlattığı cemaat hareketi için vaz ettiği bir hizmet ilkesidir. Cemaati temsil eden,

kamusal alanda cemaat kimliğiyle etkinlik gösteren her Risale-i Nur talebesi müspet hareket etmekle mükelleftir. Ama bu ilke İslam'a hizmet eden diğer gruplar için bir teklif niteliği taşır, onlar için bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Hattı zatında bu ilke diğer kişi ve grupların kendi iş ve mesleklerinde farklı normlara göre hareket etmelerini kabul etmeyi gerektirir.

İnsanlar sosyal hayatta birçok rol üstlenir, buna bağlı olarak çeşitli statü ve tabakalar içinde yer alır. Dolayısıyla sahip olunan meslekler karakter ve meşrepleri etkiler. Bazen kişinin baskın rolü/mesleği onun diğer rollerine sirayet eder, hatta kişiliğinin oluşmasında belirleyici (dominant) hâle gelir. Cemaat kimliğini(Nur talebeliğini) hayatının merkezine oturtan kişi için müspet hareket ilkesi diğer rollerine yansır, yansımalıdır, yansımaları pek yerinde olur. Ama cemaat üyelerinin cemaatle ilgili olmayan, kendilerinin belirleyici olarak bulunmadıkları kamusal işlerindeki rol ve sorumluluklar söz konusu olduğunda müspet hareket ilkesinin bağlayıcılığı tartışmalıdır. Bu, müspet hareket ilkesinin birinci sınırır.

Müspet hareketin dâhilde geçerli olması ikinci sınırlamayı oluşturur. Yaşadığı toplumdaki bir baskı grubundan veya devletten din ve dindarın bizzat kendisine gelecek açıktan düşmanlık ilkenin üçüncü sınırını oluşturur. Bu hâlde müspet hareket etme ilkesi geçerli değildir.

Sonuçta müspet hareket ilkesinin ve dolayısıyla Said Nursi'nin düşüncesindeki Nur cemaatinin anlaşılması yine Said Nursi'nin siyasetle ilgili düşünce ve tutumunun anlaşılmasını gerektiriyor. Makalenin hedefi de budur.

İddiamıza göre müspet hareket ilkesi bir siyasi cereyana veya partiye angaje olmaklıkla bir arada bulunamaz. Bu bağlamda Said Nursi'nin tesis ettiği Nurcu hareket bir çıkar grubu, bir siyasi akım, bir siyasi hareket, bir siyasi hareketin arka bahçesi, herhangi bir siyasi akım veya hareketin müzmin muhalifi de değildir; aksine sivil toplum niteliğinde dinî bir cemaattir. Bununla birlikte Said Nursi ne devleti - siyaseti ne de siyasi (İslamcı) bir dinî hareketi kategorik olarak reddetmez, sadece onlardan kendisinininkini ayırıştırır¹.

Said Nursi'nin konuyla ilgili düşüncesi ve kavrama yüklediği anlamın analizinde güncel literatürün hazır şablonlarını kullandık. Bu şablonları her ne kadar özgün gerçekliğe uydurma gayreti taşısak da neticede analizimiz Batıcı olmakla maluldür. Binaenaleyh ortaya çıkacak yorum sapmaları bizimle, bizim bu yaklaşımımızın sınırlılığıyla ilgilidir.

---

1 Hem Risale-i Nur cemaatini siyasal İslamcı dinî hareketlerden ayırt etmek hem de onlarla olan mesafesini anlamak için Külliyyat kitaplarından Tarihçe-i Hayat adlı kitapta (Nursi, 1998b: 632-3) bir Nur talebesinin Mısırlı İhvan hareketi ile Risale-i Nur hareketini karşılaştırdığı mektuba hassaten bakılabilir.

1. Said Nursi'ye Göre Müsbet Hareket

Müsbet hareket, doğrudan çağrışımı ve dar anlamıyla, Risale-i Nur cemaatinin kimliğini şekillendiren ilkelerinden biridir. Bu ilke, Risale-i Nur külliyatında vaz edilen ontolojik, epistemik ve etik temellerle uyumludur.

Müsbet kavramı ontolojik düzlemde iman ve tevhidi, epistemik düzlemde akıl ile imanlı kalbin imtizacını, etik düzlemde şecaati-iffeti ve hikmeti, estetik düzlemde mana-i harf perspektifinde bakış açısını, sosyolojik düzlemde yardımlaşma ve fazileti, ilişki ve iletişim düzleminde ikna ve müzakereyi, ekonomik düzlemde iktisat ve kanaati, siyasal düzlemde ise hakkın ve halkın çıkarı için gayret ve hamiyeti kapsar. Kavram, Risale-i Nur külliyatında “müsbet” adı altında geniş anlamda kullanılmaktadır. Her düzlem ayrı bir çalışma konusu olacak kadar geniştir.

Müsbet kavramının inanmak, tasdik etmek, kabul etmek, evet demek, olur vermek, yapmak, kurmak, inşa etmek, katkı sağlamak ve desteklemek gibi çağrışımları vardır. Tersine ise inkâr ve ret, onaylamama, katılmama, yıkma, bozma, tahrip etme, engel olma ve köstekleme gibi anlamları çağrıştırır. İyiyi ve iyileri teşvik etmek, onlara eliyle-diliyle-kalbiyle yardım etmek, iyiliklerin önünü açmak ve güçlendirmek de müsbet hareket çağrışımı içinde yer alır.

Dolaysız anlamıyla müsbet hareket Nur cemaatinin kimliğini şekillendiren ve özellikle reel siyasi akımlarla cemaati ayırıştıran bir çerçeveye sahiptir. Said Nursi'nin vefatından önce verdiği son derste kavramın dar (doğrudan) anlamı incelenmektedir (Nursi, 1998c: 455-6):

Aziz kardeşlerim; Bizim vazifemiz müsbet hareket etmektir. Menfî hareket değildir. Rıza-yı İlahîye göre sırf hizmet-i imaniyeyi yapmaktır, vazife-i İlahîyeye karışmamaktır. Bizler âsâyîşi muhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti içinde her bir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz. Cihad-ı mânevîyenin en büyük şartı da vazife-i İlahîyeye karışmamaktır ki, “Bizim vazifemiz hizmettir; netice Cenab-ı Hakka âittir. Biz vazifemizi yapmakla mecbur ve mükellefiz.” Ben de Celâleddin Harzemşah gibi, “Benim vazifem hizmet-i imaniyedir; muvaffak etmek veya etmemek Cenab-ı Hakkın vazifesidir” deyip ihlâs ile hareket etmeyi Kur’ân’dan ders almışım...

Müsbet hareketin cemaatin bir hizmet ilkesi olduğu paragrafın birinci cümlesinde belirtilir. Sonraki cümlelerde ise ilkenin ne olduğu açıklanır. İkinci cümlede “şirket ve siyasi gruplarda olduğu gibi kâr ve iktidar arayışı veya seküler sivil toplum örgütlerindeki gibi saygınlık kazanma ve kendini gerçekleştirme beklentisi davranış motivasyonu olamaz denir (Nursi, 1998d: 446). Nur cemaati üyelerini harekete geçiren tek motivasyon ancak Allah rızası olabilir². Müsbet hareket

2 Nur cemaati iktidarı amaç ve araç olarak hedefleyemeyeceği gibi kazanç peşinde koşamaz, şirket kuramaz, arsa ve inşaat spekülasyonu yapamaz. Hatta cemaat mensubu olmayan kimselerden

ilkesi aynı zamanda siyasi ve iktisadi etkinlikleri Allah rızası için yapan diğer dinî hareket ve gruplardan da ayırıştırır. Bu dinî gruplar motivasyonları itibariyle seküler değildir, ama sivil de değildirler. Kategorik olarak siyasi ve/veya çıkar grubudurlar.

Risale-i Nur cemaati çatısı ve kimliği altında iktidarı ele geçirmek, iktidarın bastırıcı aygıtlarıyla İslam'ı kabul ettirmek amaçlanamaz. Kitleler kabul etsin veya etmesin demokratik bir şekilde, rızaları üzere insanlara İslam'ı tebliğ etmek, Müslümanların imanlarına kuvvet vermek esastır. İktidar ve çıkar, cemaat aktivitesinin ne amacı ne de aracıdır.

Reel siyaset, Karl Schmitt aşırılığıyla söylemek gerekirse, ki reel siyaseti tanımlamada pek uygun düşer, stratejik aklı kullanarak güce erişmek, gücü elinde tutmak, dostunu- düşmanını bilmek, dostu taraftarlık düşmana ise husumet etmek demektir. Güce tapıcılık, kararlılık, ihtiyatlılık, kurnazlık ve partizanlık bu meşreb- bin tipik özellikleridir. Siyasetin bu niteliğini aktörlerin dindarlığı veya dinsizliği pek değiştirmez (Torun, 2015b: 15-6).

Cari/reel siyasetle ilgili ehven bir değerlendirmeyi Makyavel'e sırtını dayanan paretocu elitistler yapar. G. Mosca ve R. Michels gibi elitistlere göre dinî veya seküler her tür değer hedefe/iktidara ulaşmada sadece ve sadece bir araçtır (formüldür). K. Popper ve Schumpeter gibi elitistler daha insafli değerlendirme yapmış olmakla beraber neticede aynı kapıdan çıkmaktadırlar. Siyasetin kötürüm tabiatı için alternatif çıkış yolları gösterememişlerdir.

K. Popper'e göre demokrasi en iyi kararların alındığı, en iyi yöneticilerin seçildiği bir rejim değildir, aksine ehven-i şer rejimidir. Modern siyasette halkı ikna etmek hakkı işlemekten daha önemlidir. Özellikle iletişim (telekomünikasyon) çağı denen günümüz dünyasında imajlar adeta gerçeğin yerini almıştır. Pazarlanamayan iyiliğin değeri kalmamıştır. Çağdaş reel siyaset adeta demagojiyle özdeşleşmiştir. Kötümser elitistler bundan dolayı hak, hakikat, din, ahlak ve ideoloji gibi değerleri iktidara ulaşmanın veya iktidarı muhafaza etmenin sadece ve sadece birer formülü olarak değerlendirmişlerdir (Torun, 2015b: 11-3).

Sonuç itibariyle reel siyaset/reel siyasi hareketler doğası itibariyle demogojiktir, partizandır, paretocu³ ve zorbadır. Aslan ve tilki figürleri siyasetin hikâyesinde kabul görmüş anolojilerdir. Bu bağlamda Schmitt reel siyasetin aslanca tarafını,

---

cemaatin asıl faaliyetleriyle ilgili yardım toplayamaz (Nursi, 2011b:19). İktidar ve çıkar uyarısı sadece cemaat üyelerinin katıldığı kamusal alanda geçerli değildir, aynı zamanda cemaatin kendi mahrem kamusal alanında da geçerlidir. Nitekim çıkar ve iktidar arayışında olmak, saygınlık kazanmak, cemaat içerisinde mürşitlik ve pederşahlık (ataerkil) rekabetine girmek yasaklanmıştır (Nursi, 2011f: 163-71).

3 Paretoculuk iktisat alanında doğup diğer alanlara sirayet etmiş bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre kazanmak Darwinci rekabet temelinde mutlaka birinin kaybetmesine bağlıdır.

paretocu elitistler ise tilki tarafını temsil ederler.

Schmidyden anlayışta her şeyin merkezinde siyaset yer alır. Siyasetin merkezinde ise güç (iktidar) vardır. Hakkı, haklıyı ve başarılı olanı belirleyen güçtür! Hak güçten gelir! Güçlü haklıdır! Bu anlayışın patolojisini Lord Acton şöyle betimler (Heywood, 2012: 68): İktidar yozlaştırır, mutlak iktidar mutlaka yozlaştırır. Said Nursi bundan dolayı için demiş olmalı (1998a: 161; 1998c: 53): Bir siyasetçiden tam dindar olmaz, tam dindar adamdan da siyasetçi olmaz. Neticede iktidar tutkusu (gadap), insanın üç temel ifratından biridir (Nursi, 1998i: 29).

Makyavelizm ve onun modern versiyonu paretoculuk ise siyasetin tilki yönünü temsil eder. Bu yaklaşıma göre siyaset stratejik akılla yürütülür. Stratejik akıl E. Kant'ın bahsettiği teorik akıl değildir, kurnazlığa karşılık gelen akıldır. Risale-i Nur diliyle söylemek gerekirse ifrata düşerek istikametten çıkmış, kalbi, ruhu ve vicdanı dinlemeyen ahlaksız akıl (1998i: 29). Stratejik akıl fitrattan geldiğinden daha çok bir mizaç-fitrat dejenerasyonudur. Demagoji, bu müfrit aklın ürünüdür. Bu bağlamda siyasetçi iş yapmanın, sorun çözmenin, hizmet etmenin, bir ürün ortaya koymanın, iyi ilişki kurmanın, inanç ve ahlak sahibi olmanın bizzat kendisiyle ilgilenmez, bunların hangi iktidar fırsatları yarattığıyla, hangi aşamada hangi faydaları sağlayacağıyla ilgilenir. Reel siyaset alanı güç (iktidar) mücadeleleriyle stratejik akla sahip olanları bir araya getiren alandır. Anolojik ifadesiyle siyasi alan tilkilerle aslanların kol gezdiği bir yerdir.

Said Nursi, müspet hareket ilkesi ile bir nevi modern dönem reel siyaset anlayışının karşısında konumlanmıştır. Bu doğrultuda dost ya da düşman, mümin veya kâfir, dinî cemaat ya da siyasi grup nerden gelirse gelsin bütün meydan okuma, tariz ve itirazlara sadece defansif sözlü savunmayı, dinin bizzat kendisine düşmanlık edilmemek şartıyla sözlü de olsa ofansif savunma yapmamayı, başka kişi ve gruplarla münakaşaya girmemeyi, hükümetin politikalarına karşı yanlış ya da doğru muhalefet etmemeyi, cemaat eylemini ötekinin husumeti/nispeti üzerine inşa etmemeyi, diğer dindar kişi ve dinî grupları tenkit etmeyip eksiklerini tekmil etmeyi, hatalarını düzeltmeyi norm olarak koyar. Müspet hareket ilkesiyle reel siyasete mesafe koyulduğu gibi, reel siyasette kullanılan yöntem ve teknikler de reddedilir. Bu nitelendirmelerle temellendirilen müspet hareket ilkesinin sınırları vardır.

Birincisi cemaat üyelerinin cemaatle ilgili olmayan, ötekilerin var olduğu kamusal alanda üstlendikleri rol ve sorumluluklar söz konusu olduğunda müspet hareket ilkesinin bağlayıcılığı ortadan kalkar⁴. Ama nasihat ve ahlaki değeri devam

4 Katre Dergisi'ni çıkaran İstanbul İlim ve Kültür Vakfı, tarafımca bu makalenin taslağını sunmamı istedi. Yaptığım sunumda "Risale-i Nur talebelerinin cemaat kimliği dışında kamusal alanda üstlendikleri rollerde müspet hareket ilkesinin bağlayıcılığı kalkar" yorumum birçok kişi, mesela Ahmet Yıldız tarafından eleştirildi. Binaenaleyh şu açıklamayı yapmak gerekli oldu: Risale-i Nur

eder. Özellikle rekabet ve stratejik düşünüşün görece geçerli olduğu düzlemlerde müspet hareket etmek kamusal alandan dışlanmaya veya kenara itilmeye sebep olabilir. Aksi hâlde müspet hareket dünyadan, dünyanın her tür alanından dışlanmak, dünyadan elini ayağını çekmek anlamına gelebilir.

İlkenin kapsamıyla ilgili ikinci sınırlama şudur: Müspet hareket, dâhilde geçerlidir; ülke dışından gelen kaba kuvvete dayalı saldırılara karşı geçerli değildir⁵.

Hariç tecavüze karşı kuvvetle mukabele edilir. Çünkü düşmanın malı, çoluk çocuğu ganimet hükmüne geçer. Dâhilde ise öyle değildir. Dâhildeki hareket, müsbet bir şekilde mânevî tahribata karşı mânevî, ihlâs sırrıyla hareket etmektir. Hariçteki cihad başka, dahildeki cihad başkadır. Şimdi milyonlar hakikî talebeleri Cenab-ı Hak bana vermiş. Biz bütün kuvvetimizle dahilde ancak âsâ-yişi muhafaza için müsbet hareket edeceğiz. Bu zamanda dâhil ve hariçteki cihad-ı mânevîyedeki fark pek azımdır (Nursi, 1998c: 456).

Bu ilkeyi geçersiz kılacak üçüncü sınırlama ise iktidar elitlerinin açıktan dinsizlik etmesi, dinsizliği açıktan devlet politikası hâline getirmesi, dinî kurumları ve Müslümanları bu sıfatlarından dolayı devlet gücünü kullanarak yok etmeye çalışmasıdır (Nursi, 1998d: 318). Bu durumda müspet hareket ilkesi geçerli değildir⁶. Duran'a göre Said Nursi'nin bu görüşü geleneksel ulema çizgisindedir (1997: 138-9).

Dördüncü sınırlama ise Said Nursi'nin Üçüncü Said denen dönemde siyasetle kurduğu pasif ilişkiyle ilgilidir. Bu dönemde Said Nursi belli siyasi parti lehine aleni bir tutum takınmış; siyasetçilere telkinde bulunmuş, İslami hizmetlere muhalif parti aleyhine alternatif bir partiye oy vereceğini, oy verilmesi gerektiğini deklare etmiştir. Kısaca belirtmek gerekir ki oy vermeye teşvik etmesi o partinin İslamcı olduğu için değil, dine ve dinî hizmetlere muhalif hâkim bir partinin karşısında yer aldığı içindir (Nursi, 1998a: 252).

Bize göre Üçüncü Said'in siyasetle teması siyasallaşma sayılmaz, ama bu dav-

---

talebelerinin cemaat kimliğiyle var oldukları her yerde müspet hareket bağlayıcı-amir bir hüküm iken, cemaat kimliğiyle var olmadıkları, belirleyici konumda bulunmadıkları konumlarda ise amir bir hüküm olmaktan çıkar, ahlaki bir norm hâline gelir. Yani, bu yorumdan Nur talebelerinin kamusal işlerinde ahlaksız, kuralsız ve Makyavelist davranabilecekleri meşrulaştırılmaz. Müspet hareketi her zaman ahlaki norm olarak kabul etmek, elinden geldiğince gerçekleştirmeye çalışmak beklenen durumdur.

5 Yukarıda ilgi tuttuğum yer ve zamanda “dâhil” kavramına Ahmet Yıldız tarafından itiraz edildi: Ona göre “dâhil” kavramı bir ülkeyi değil, bütün Müslümanları kapsamalıdır.

6 Aslında devletin ikna ve meşruiyeti önemsemediği, politikanın ve görece ideolojik devlet aygıtının önem kazandığı, din ve dindarların üzerine bu araçlarla gidildiğinin söz konusu olduğu medeni ülke ve toplumlarda müspet hareketin işlevsel değeri olabilir. Şu kadar ki Said Nursi'nin de dâhil olduğu geleneksel ulema isyanı hiçbir şekilde teşvik etmemiş, isyana davet etme yanlısı olmamıştır (Duran, 1997: 138-9). Cevaz vermek ayrıdır, tavsiye ve emretmek ayrıdır.

ranışın müspet hareket ilkesiyle nasıl örtüştüğü konusu yorumlanmaya ve uyarlanmaya muhtaç bir meseledir. Nitekim cemaatin siyasetle kuracağı mesafe konusunda cemaat içi çıkan yorum farklılıkları farklı fraksiyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Müspet hareket ilkesini anlamak için İkinci Said ile Üçüncü Said dönemi birlikte okunmalıdır.

İddiamızı tekrar etmek gerekirse; müspet hareket Makyavelist siyaset (veya reel siyaset)'in alternatifi olarak düşünülmüştür. Bunu Said Nursi (Nursi, 1998: 455)'nin son dersini şerh eden bir talebesinin mektubundan anlıyoruz (Nursi, 1998b: 402):

“... biz müsbet hareket etmeye mecburuz. (Üstad Said Nursi) Elimizde nur var, siyaset topuzu yok. Yüz elimiz de olsa, ancak nura kâfi gelir” diyerek, nurun, din düşmanlarını mağlup edeceğinden müsbet hareket etmenin atom bombası gibi tesiri bulunduğu Risâle-i Nur'un siyasetle hiçbir alâkası bulunmadığını; mesleğimizin en büyük esâsının ihlâs olduğunu, rızâ-i İllâhîden başka hiçbir maksat ittihaz edilemeyeceğini, Nurun kuvvetinin işte bu olduğunu; ihlasla, müsbet hareket etmekle inâyet ve rahmet-i İllâhiyenin Risâle-i Nur'u himâye edeceğini, ilâ âhir, beyân ederdi.

Said Nursi, müspet hareket ve siyaset konusunda iki kategorileştirme yapar. Birincisi bu makalenin ana problemini oluşturan ve buraya kadar anlatılan siyaset ile müspet hareketin iki karşıt (dikotomik) olgu olarak sınıflandırılmasıdır. İkincisi ise siyasetin kendi içinde menfi siyaset ve müspet siyaset diye sınıflandırılmasıdır. Sathi bakışla iki sınıflandırma arasında bir paradoks var görülmektedir. Çünkü birincide müspet hareketi genel olarak siyasetin ötekisi olarak konumlandırmış iken, ikincisinde siyasetin belli bir kısmını müspet siyaset adıyla temize çıkarılmış görülmektedir.

Menfi siyaset, isyanla özdeşlik gösteren, fiilen otoriteye baş kaldırmayı, ayaklanmayı, karşı güç kullanmayı kabul eden siyaset biçimidir. Müspet siyaset ise yurtdışı sayılan özelliklerden görece azade ve dinî siyasete değil de hamiyet adına uğraşılan siyaset biçimidir.

Said Nursi'nin külliyatında müspet hareket kavramının geçtiği yerlerde (Nursi, 1998c: 455-7; Nursi, 1998b: 192, 402; Nursi, 1998a: 256) asayışı muhafaza etmek, dâhilde maddi cihat olmaz, maddi (silahlı) direnme ve isyan olmaz gibi ni-telemeler siyasetin menfisine gönderme yapmaktadır. Ancak müspet hareket kavramının geçtiği diğer yerlerde (Nursi, 1998d: 427; Nursi, 1998c: 90; Nursi, 1998c: 458; Nursi, 1998a: 263; Nursi, 1998h: 648) siyasete yapılan atıflar bugünkü reel anlamında (çok partili sistemde), militer olmayan siyaseti de kapsamaktadır. Kı-saca siyasetin menfiligi sadece fiili kalkışma ve isyana yönelmeyle sınırlı değildir, menfilik paratocu ve demogojik siyaset anlayışını da kapsamaktadır. Öyle ki, di-ğer dindar kişi ve gruplarla kurulan ilişkilerde partizanca davranmak yine menfi

hareket kapsamı içine dâhil edilir (Nursi, 1998e: 155; Nursi, 1998g: 188; Nursi, 1998e: 259; Nursi, 1998f: 70, 286). Yani, menfilik her türüyle reel siyaset yapmak olduğu gibi onun araçlarının sivil hayatta kullanılmasını da içerir.

Tasvir edilen paradoksu çözümlmek için Said Nursi'nin Birinci ve İkinci Said dönemleri arasındaki farklılığı ayırt etmek gerekir. Sonraki konularda tartışacağımız üzere, Birinci Said'in siyasal İslamcı⁷ kimliği vardır. İkinci Said'in vazgeçip ötekileştirdiği siyasal İslamcılık Birinci Said'e ait bir vasıftır. Bununla ilgili iki yorum yapılabilir: İlk olarak İkinci Said önceki dönemdeki hizmet yönteminden dönmüştür. İkincisi ise Birinci Said döneminde yapmaya özendiği siyaset yukarıda olumsuz olarak vasfettiğimiz siyasi anlayışa alternatiftir. İktidarın bizzat kendisinin değer olduğu ve ona ulaşmak için her şeyin istimal-istismar edildiği siyaset anlayışı değil de, siyasetin memleket ve İslam adına istimal edildiği siyaset biçimidir. Said Nursi'nin Birinci Said dönemi eserlerini Risale-i Nur külliyyatı dışında tutmaması, kendi yolunu net bir şekilde ayırtmış olmakla beraber siyasetin yukarıda tasvir ettiğimiz olumsuz özelliklerinin ıslah edilmesinde, bu doğrultuda ortaya çıkacak hamiyetli insanların müspet siyaseti amaçlamasında bir fırsat olarak görülebilir. Siyaset yapmak için aralanan bu kapı esasıyla Risale-i Nur talebeliği sıfatıyla siyaset ve idareciliğe yüksünenlerin girecekleri kapı olmamak gerektir, aksine Nur talebesi olmayanlar veya kendi adına siyaseti arzulayanlar için bir cevaz olarak değerlendirilebilir.

Sonuçta müspet hareket, Risale-i Nur cemaatini çıkar grubu ve bilhassa siyasi gruplardan ayırtıran bir ilkedir. Bu bağlamda Said Nursi'nin tanımlayıp başlattığı cemaat hareketi sivil toplum kategorisi içinde yer alır. Müspet hareketi doğru anlamının yolu Said Nursi'nin hayat süreci içinde, ki onun hayatı Risale-i Nur hareketinin/cemaatinin ortaya çıkışı serüveni ile örtüşmektedir, onun siyasetle mesafesini anlamaya bağlıdır.

2. Siyasal İslamcılıktan Kültürel İslamcılığa⁸

Bediüzzaman, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslar ve Ermenilere karşı gönüllü Kürt komutanı olarak savaşır ve esir düşer. Esaretten kurtulduktan sonra Milli Mücadele'ye katkı sağlar ve akabinde Ankara'ya gelir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşma yapar ve bizzat Mustafa Kemal ile görüşür (Nursi, 2011a:

7 Bediüzzaman'ın Birinci Said dönemiyle ilgili yaptığım Siyasal İslamcı değerlendirmesi cemaatin geleneksel çizgisi içinde eleştiri çekmiştir. Kavramın özellikle ıstılahındaki hizipçi, paretocu imajıyla karıştırılabilecek olması kaygı oluşturmuştur. Oysa kavramın literatür anlamıyla mutlaka bir parti hareketiyle özdeşleşmiyor.

8 Bu başlık Köni ile beraber Said Nursi'nun Düşünce ve Tutumun Milliyetçilik, İslamcılık ve Muhafazakarlık, adıyla Muhafazakar Düşünce Dergisinde (2015, 43. sayı) yayınlanmış makaleden büyük ölçüde yeniden yapılandırılarak alınmıştır. Hakan Köni ortak olduğumuz makalenin alıntılarla ilgili katkısının olmadığı gerekçesiyle bu makale ortaklığını gerekli bulmamış, bunun üzerine ismi makaleden çıkarılmıştır.

13-6). Şekillenen yeni devletteki ve devlet elitlerinin kafasındaki siyaseti siyasal İslamcı fikirleri doğrultusunda etkilemek ister. Ancak Ankara'nın siyasi eşrafı İttihat Terakki'nin Ziya Gökalp çizgisindeki kültür milliyetçiliğinden Yusuf Akçura etkisindeki etnik Türklük ile laiklikle şekillenen bir üst kimlik milliyetçiliğine yönelmişti (Torun, 2015b). Bu, Osmanlı'da başlayan askeri, idari, siyasi yenileşmenin toplumsal alana sıçramasıydı. Cumhuriyet modernleşmesi radikal bir modernleşmeydi. O güne kadar toplum ve kültürün (harsın) modernleşmeden mahfuz kalması genel bir uzlaşıydı.

Cumhuriyetin elitleri, yaşanan travmaların sonucu olsa gerek, fiili kültür ve toplumla hemen hemen ilgisi olmayan yepyeni bir toplum ve kimlik yaratmak istiyordu. Bediüzzaman'ın bunu fark etmesi kendisi için radikal bir dönüm noktası olur. Van'a gider, inzivaya çekilir, dünya işlerinden elini eteğini çeker. Deyim yerindeyse dünyaya kahreder. Bu kahır, onun o zamana kadar güttüğü siyasi İslamcılık davasında yaşadığı hayal kırıklığıyla ilgili olmalıdır.

Said Nursi, 1925 yılında bütün Kürt ileri gelenlerinin Türkiye'nin Batı bölgesine sürgün edilmesi kapsamında Van'daki inzivasından koparılıp Isparta'nın Barla nahiyesine sevk edilir. Bunu kendisi şu şekilde ifade eder (Nursi, 2011b: 77): “*Siyaseti terk ve dünyadan tecerrüt ederek bir dağın mağarasında âhireti düşünmekte iken, ehl-i dünya zulmen beni oradan çıkarıp nefyettiler.*” Artık Bediüzzaman Eski Said değil, Yeni Said'tir⁹. Yeni Said ise siyasal İslamcılıktan vazgeçmiştir. O, bundan böyle bütün himmet ve dikkatini ilim ve iman tefsiri olan Risale-i Nurların telifi ve onun yayımına/modellemesine teksif eder (Nursi, 2011b: 77-80).

Said Nursi sadece eser telif etmez, bir hareket vücuda getirir: Nurculuk. Nurculuk ne Meşrutiyet dönemindeki Kürtlükle ilgili hamiyet-i millidir ne de siyasal İslamcılık. Belki Gramsci ve Althusserl'in Marxizm için öngördüğü türde kültürel bir akımdır¹⁰; yani kültürel İslamcılık. Bediüzzaman'ın hayatında *siyasal İslamcılık* dönemi bitmiş *kültürel İslamcılık* dönemi başlamıştır. Fakat Gramsci ve Althusserl'in öngörülerinden farklı olarak, siyasal hegemonyaya alt yapı hazırlayan, siyasetin ideolojik aygıtlığına soyunan, nihai amacı iktidar olan İslamcılık değildir. Onun kültürel İslamcılığı kısaca kazanılmış bir alt kimlik milliyetçiliği ile sivil toplum hareketi karakterine sahiptir. Yeni Said, bu iddianın argümanlarını 13.

9 1878-1960 yılları arasında yaşayan Said Nursi'nin eski, yeni ve üçüncü olmak üzere üç hayat safhası bulunmaktadır. Hayatının ilk 45-46 senesi Eski Said, sonraki 25-26 senesi Yeni Said ve son 10-12 senesi ise Üçüncü Said dönemi olarak tasnif edilmektedir (Nursi, 2011a: 11).

10 Gramsci ve Althusserl gibi Batılı Marxistler, Marxizmin Batı'daki, aslında dünyadaki, başarısızlığını bütünüyle devlet ve siyasete angaje olmalarına bağlar. Marxizmin siyasal hegemonya kurabilmesi için önce sivil toplumun rızasını almasını, toplumsal kültürde hegemonya kurmasını salık verir. Böylece Marxizmin meşru yollarla iktidara gelip ve dahi kalıcı olabileceğini iddia ederler (Vergin, 2012: 85-99).

Mektup (Nursi, 2011b: 80-3) adlı risalesinde tek tek açıklar.

Bediüzzaman kendi dünyasından sadece siyasal İslamcılığı değil, siyasete ait ne varsa söküp atar (Nursi, 2011b: 80-3, 103-4, 123). Tek Parti dönemi idarecilerinin bütün muhafazakârları baskılamak için yönelttikleri “siyaseti dine alet ediyorsun” ithamına karşı Yeni Said “*Başlarını yesin, dünyalarını tamamen bıraktım ve ayaklarına dolaşsın, siyasetlerini büsbütün terk ettim. ..Kur’ân-ı Hakîmin hizmeti, beni şiddetli bir surette siyaset âleminde men etti* (Nursi, 2011b: 80-1).” Çünkü (özetle): Belki bu zamanda siyasetle dine hizmet, siyasetin devlet idaresi ile eşit anlama gelmesi bağlamında, İslam ve insanlığa muzır yüzde yirmi elitin şerlerini engelleyebilir. Ama toplumun yüzde sekseni tarafsız, mütehayyir halktır. Onların dinen tenevvüre ihtiyacı vardır. Siyaset -topuzu- ile onları ürkütmemek, tereddüde düşürmemek gerekir (Nursi, 2011b: 81-2). Belki Said Nursi’nin buraya kadarki gerekçesine konjonktüre bağlı, zamanla değişebilir bir tutum gözüyle bakılabilir. Ama bu tutumunun, alıntılanan yerin devamından anlaşılacağı üzere, siyasete karşı genel bir ilke olduğu görülür.

Gördüm ki, siyaset cereyanlarında, hem muvafıkta, hem muhalifte o nurların âşıkları var. Bütün siyaset cereyanlarının ve tarafgirliklerin çok fevkinde ve onların garazkârâne telâkkiyatlarından müberrâ ve sâfi olan bir makamda verilen ders-i Kur’ân ve gösterilen envâr-ı Kur’âniyeden hiçbir taraf ve hiçbir kısım çekinmemek ve itham etmemek gerekir-meğer dinsizliği ve zındıkayı siyaset zannedip ona tarafgirlik eden insan suretinde şeytanlar ola veya beşer kıyafetinde hayvanlar ola! Elhamdülillâh, siyasetten tecerrüd sebebiyle, Kur’ân’ın elmas gibi hakikatlerini propaganda-i siyaset ittihamı altında cam parçalarının kıymetine indirmedim. Belki, gittikçe o elmaslar kıymetlerini her taifenin nazarında parlak bir tarzda ziyadeleştiriyor (Nursi, 2011b: 82-3).

Özetle iktidar veya muhalif her siyasal cereyanın (akımın) içinde bireysel olarak dine çok ciddi taraftar ve muhtaç insanlar vardır. Onların istifadeleri için dinî her türlü siyasal parti ve cereyanın üstünde tutmak gerektir. İslam’ın bu tarzda yorumu şüphesiz İslamcı partinin varlığını tartışmaya açıyor. Bediüzzaman, yukarıdaki düşüncesine paralel olarak bu konjonktürde kurulacak İslamcı bir partinin stratejik bir hata olacağını söyler. Mevcut konjonktürde kurulacak bir İslamcı parti dinî siyasete alet etmeye mecbur kalır. Doğal olarak dindar (ve Müslüman) olmayan farklı toplum kesimlerinde reaksiyoner tepkiyle karşılanır.¹¹

Bu vatanda şimdilik dört parti var. Biri Halk Partisi (Bugünkü adıyla Cumhuriyet Halk Partisi), biri Demokrat (O zamanki Demokrat Parti), biri Millet (Bu zamanki adıyla Milliyetçi Hareket Partisi), diğeri İttihad-ı İslâmdır (Refah ve Saadet Partisi çizgisine denk düşen bir siyasal İslamcı parti). İttihad-ı İslâm Partisi, yüzde altmış, yetmiş tam mütedeyyin olmak şartıyla, şimdiki siyaset

11 Türkiye’de Selamet Partisi (değişen adıyla Refah Partisi) çizgisindeki İslamcı partinin Türkiye’deki macerası ile İhvan-ı Müslimin’in bugünkü Mısır’daki macerası bir açıdan örnek oluşturuyor.

başına geçebilir. Dini siyasete âlet etmemeye, belki siyaseti dine âlet etmeye çalışabilir. Fakat çok zamandan beri terbiye-i İslâmiye zedelenmesiyle ve şimdiki siyasetin cinayetine karşı dinî siyasete âlet etmeye mecbur olacağından, şimdilik o parti başa geçmemek lâzımdır (Nursi, 2011c: 746).

İslamcı bir partinin iktidarı için, toplumun yüzde altmış yetmişinin dindar olmasını şart koşar. Buradan yola çıkarak Bediüzzaman'ın siyasal hegemonya için kültürel hegemonyayı şart koştuğu söylenebilir.¹² İkinci Said'in siyasete karşı bu tutumu onun ontolojik bakış açısıyla ilgilidir. Onun siyasetle ilgili düşünceleri Maturidi-İslam geleneğine uygundur (Duran, 2001: 17, 141-3). Maturidilik, bireye siyasi alanda oldukça geniş bir alan tanır. Bediüzzaman siyasetin İslam içindeki ağırlığını/payını belirlemek için aşağıdaki ölçüyü Risale-i Nur külliyyatının birçok yerinde zikreder: “*Şeriat da, yüzde doksan dokuz ahlâk, ibadet, âhiret ve fazilete aittir. Yüzde bir nispetinde siyasete mütealliktir; onu da ulü'l-emirlerimiz düşünsünler* (Nursi, 2011a: 127).”

Bediüzzaman'ın siyasetle olan ilişkisi onun iyi anlaşılamayan yönlerinden biridir.¹³ Bazılarına göre Bediüzzaman'ın bir de Üçüncü Said dönemi vardır ve bu Said bir nevi Eski Said dönemine avdet etmiştir.¹⁴ Gereke ise Adnan Menderes ve siyasetin ileri gelenlerine yazdığı mektup ile Demokrat Parti'ye oy vermeye teşvik etmesidir. Bir örnek:

Demokratları iktidar yerinde muhafaza etmeye Kur'ân menfaatine kendimizi mecbur biliyoruz. Onlardan hayır beklemek değil, belki dehşetli, baştaki iki cereyana (Dinsizlik-komünistlik cereyanı ile ifsat –mason- cereyanı) siyasetlerince muarız oldukları için, onların az bir kısmı dine verdikleri zararı, vücudun parçalanmasına bedel, yalnız bir parmağı kesmek gibi pek cüz'î bir zararla pek küllî bir zarardan kurtulmamıza sebep oluyorlar bildiğimizden, o iktidar partisinin lehinde ehl-i dinî yardıma davet ediyoruz. Ve dinde lâübali kısmını dahi cidden ikaz edip “Aman, çabuk hakikat-i İslâmiyeye yapışınız!” ihtar ediyoruz ki, vatan ve millet ve onların hayatı ve saadeti, hakaik-i Kur'âniyeye dayanmak ve bütün âlem-i İslâmî arkasında ihtiyat kuvveti yapmak ve uhuvvet-i İslâmiye ile 400 milyon kardeşi bulmak ve Amerika gibi din lehinde ciddi çalışan muazzam bir devleti kendine hakikî dost yapmak, iman ve İslâmiyetle olabilir. Biz bütün Nurcular ve Kur'ân hizmetkârları onlara hem haber veriyoruz, hem İslâmiyete hizmete muvaffakiyetlerine dua ediyoruz. Hem de rica ediyoruz ki, bu memleketin bir ehemmiyetli mahsulü ve vatanda ve şimdi âlem-i İslâm'da pek büyük faydası ve hizmeti bulunan Risale-i Nur'u müsaderelelerden kurtarıp

12 Bediüzzaman'ın bu görüşü Gramsci'nin bakış açısıyla benzeşir. Ama aralarında iki fark vardır. Birincisi onun amacı iktidara ulaşmak değildir, siyaset ve iktidarın yozlaştırıcılığına karşı dinî korumaktır. İkincisi ise bu sözün muhatabı kendi takipçileri değil, siyasetle uğraşmak isteyenlerdir. Aksi hâlde siyasetten uzaklaştığı bir takiyye olurdu.

13 Burada bahsedilen siyaset Aristo'dan itibaren istilâh olan devlet ve iktidarla; yani devlet idaresiyle ilgili siyasettir (Vergin, 2008: 27-36). Oysa çağdaş algısıyla siyaset aileden, arkadaşlık grubuna, dinî cemaatten devlete kadar bütün grupları kapsar (Beetham, 2006: 7).

14 Bunun ilgili tartışmalar için Köprü Dergisi'nin 112. sayısına bakılabilir.

neşrine hizmet etsinler. Bu vatandaki dindarları kendine taraftar etsinler. Ve selâmeti bulsunlar (Nursi, 2011c: 816).

Kanaatimce bu argümanlardan Bediüzzaman'ın Eski Said dönemi siyasi İslamcılığına geri döndüğü çıkarılamaz, belki dünya işlerine/siyasete kahrından geri döndüğüne¹⁵, onun kurduğu hareketinin sosyal hayatı dışlayan mistik nitelikli bir tarikat olmadığına hamledilebilir. Onun hareketi takipçilerinin nefislerinden başlayarak bütün toplumu değiştirmeye yönelimlidir. *Emirdağ Lahikası* (Nursi, 2011c) adeta bu iddianın argümanlarını kitaplaştırmıştır.

Bediüzzaman'ın deruhte ettiği İslamcı hareket bir nevi sivil toplum hareketidir. Kamuoyunda cemaat olarak adlandırılan bu hareket ne tarikattır, ne siyasi bir grup/akım ne de bir siyasi partinin uzantısı ve arka bahçesidir. (Torun, 2010). Mutlaka bir kavramsallaştırma yapılacaksa “kültürel İslamcılık” demek daha doğrudur. Bediüzzaman'ın siyasal İslamcı olmayıp neden siyasi toplumla ilişkiler kurduğunu, bir partiye oy verdiğini, siyasilere mektup yazdığını vb. anlamak için sivil toplum ile tarikat ve siyasi toplum arasındaki farkı bilmek gerekiyor.

3. Sivil Dini Hareket ile Siyasi Hareketin Ayırt Edilmesi

Cemaatin hangi kertede siyasete karışıp karışmadığını anlamak için dinî cemaat ile alternatiflerinin mukayesesini yapmak gerekir. Bu mukayese özellikle sivil toplum ile dinî cemaat arasında yapılmalıdır.

3.1 Cemaat

Cemaat aynı dinî, siyasi ve felsefi görüşü veya aynı nesep ve toprağı paylaşanların bir araya gelmesiyle oluşan topluluktur. Cemaat kavramı modern toplumun alternatifi olan geleneksel toplumu, yani modernlik öncesi dönemde insanların bir arada yaşama biçimini anlatır. Ferdinand Tönnies'e göre üç tür cemaat tipi vardır ve bunlar üç etkene göre birbirinden farklılaşır. Bu etkenler toprak-yer, nesep-akrabalık ve inanç-ideolojidir. Bunlar gerek tek başına gerekse birkaçı birlikte cemaati oluştururlar (Akt. Gezgin, 1990). Tipik olması bakımından toprak (yer) metaforu köy ve mahalleyi, nesep metaforu aile, aşiret ve kavmi, inanç ve ideoloji ise bir mezhebi cemaati, bir tarikatı, Marxist bir cemaati, seküler bir cemaati oluşturur. Bu üç etken etrafında bir araya gelen insan topluluklarını ifade etmek için cemaat kavramı kullanılır.

Cemaati karakterize eden en önemli şey benzerliktir. Benzerlik kardeşlik, akrabalık, hısımlık, yoldaşlık, dava arkadaşlığı gibi sempati eksenli duygularla kendi-

---

15 “Kahr” kelimesinin yerine “apolitik” kullanılabilir. Apolitik olmak ile siyasi işlerle iştigal etmemek birbirinden ayrı konulardır. Bu bağlamda Birinci Said büyük ölçüde politik, İkinci Said apolitik, Üçüncü Said ise sivilidir.

ni dışa vurur. Benzerliği bozan, farklılık oluşturan her şey cemaat hayatı için tehdittir. Benzerliği motive eden ahlaki değerler önemlidir. Ama benzerliğin kendisi ahlaki değerlerden daha önemlidir. Benzerlik ile ahlak karşı karşıya geldiğinde ahlak tevîl edilir. Cemaatin dinî veya İslami olması bu gerçeği değiştirmez.

Cemaat kimliği kendine ait bireylerin bütün hayatını kuşatır. Onun için bir cemaate dâhil olan aynı zamanda diğer bir cemaate dâhil olamaz. Cemaatteki yöneten-yönetilen ilişkileri pederşahidir (baba-çocuk ilişkisi) ve/veya şeyh-mürîd ilişkisi biçimindedir. Her iki hâlde de yöneten - yönetilen ilişkileri hiyerarşiktir. Farklılık sadece baba ve şeyhe ait bir özelliktir. Diğerleri farksızlardan oluşan bir küttedir. Cemaat üyeleri bir pederşahin çocukları veya bir şeyhin (ulunun) müritleri gibidir. Bireysel kimlikler cemaatin kolektif kimliğinde erimiştir. Herkes birbirinin aynıdır. “Ben” yoktur “biz” vardır.

Bizden olan ve bizden olmayan ilkesi cemaat üyelerinin sosyal ilişkilerini düzenler. Ahlaki davranışlarının temelinde ise *bize faydalı- bize zararlı* ilkesi yatar. Bu kural cemaat hayatını anlamlı kılar. Modernlik öncesi dönemde her cemaat diğerlerinden büyük ölçüde habersiz ve yalıtılmış bir şekilde hayatını sürdürüyordu. Şehirler bile birbirinden soyutlanmış mahallelere bölünmüştü. Her cemaat mensubu kendi mahallesinde, köyünde, aşiretinde, kabilesinde doğar, büyür, evlenir, bütün sosyal, kültürel, ekonomik siyasal aktivitelerini kendi cemaatinde gerçekleştirir, ölünce kendi cemaatinin mezarlığında defnedilirdi. Devlet bütün bu cemaatleri ortak bir kamusal alanda birleştirmeyi, aralarındaki sınırları korumak, birbirlerinin mahallelerine taşmamaları için hakemlik ve bekçilik yapardı. Monarşik devletin tebaası bir nevi kavim, etnisite kompartımanlarından oluşmaktaydı. Zaten nüfusun büyük çoğunluğu kırlarda ayrı ayrı topluluklar hâlinde yaşar, kendine yeterli (otarşik) sosyo-ekonomik düzenlerde hayatlarını sürdürürlerdi.

3.2 Sivil Toplum

Batı Avrupa’da kapitalizmin ortaya çıkışı ve feodalizmin yasaklanması eskiye ait cemaat yapısını ister istemez değiştirdi. Pazara yönelik üretim düzeni ve işbölümü var olan mahalleleri/cemaatleri birbirine karıştırdı. Kırlardan gelen kitlesel göçlerle bu karışıklık iyice arttı. Kamusal (ekonomik, siyasal ve sivil) alan dediğimiz olgu gelişti. Ortak kamusal alanda etkileşime giren cemaatler ortak toplumsal müşterekleri meydana getirdi. Makro anlamda sivil (uygar, modern) kent toplumları bu şekilde ortaya çıktı.

Sivil toplum ile *sivil toplum örgütü* kavramları genellikle birbirine karıştırılmaktadır. Sivil toplum modernliğin başlangıcında tüm kent toplumunu, sonraları ise bir ülkedeki siyasal toplumun dışında kalan tüm toplumu kapsamaktadır. Sivil toplum örgütü ise ikincil ilişkilerle bir araya gelmiş tek tek gruplardır. Sivil top-

lum kurumu (STK) ile sivil toplum örgütü (STÖ) adları eş anlamda kullanılmaktadır (Torun, 2015b: 137).

Sivil toplumun makro ve mikro ayrımları yaygın olarak Tönnies'in cemaat-ce-miyet dikotomisine dayandırılır. Bu dikotomiye göre toplum, cemaatin karşısında yer alır. Mikro sosyolojik bakımdan sivil toplum görece ikincil ilişkilerin egemen olduğu tek tek dernek ve gruplar, makro sosyolojik bakımdan ise bir kent veya ülke sınırları içinde yaşayan dernek ve grupların oluşturduğu tüm toplumdur (Torun, 2008: 243).

Sivil toplum örgütü sınırlı amaçlar için bir araya gelen bireyler tarafından oluşturulur. Sivil toplumda yöneten-yönetilen hiyerarşisi ancak iş ve görevle sınırlıdır. Vesayet veya otoriterlik istenmeyen durumlardır. Sivil toplumda bireyler birden fazla sivil toplum örgütüne üye olabilirler. Sivil toplum aidiyeti sonradan kazanılan bir aidiyettir. Bu bağlamda sivil toplum örgütleri demokratik kültürü besler.

Günümüz dinî cemaatleri geleneksel dönemdeki mezhebi, etnik cemaatlerden yapı ve işlev olarak görece farklılaşmıştır. Bunlar modern zamanda ve modern toplumun ihtiyaçları sonucu ortaya çıkmışlardır. Geleneksel cemaatler insanların içinde doğduğu, fert hayatının bütünüyle cemaatin mahrem kamusal alanında geçtiği bir dünyanın olgularıydı. Oysa modern cemaatler geleneksel cemaat düzeninin değişmesi sonucu ortaya çıkan belli işlevleri deruhte etmek amacıyla ortaya çıkmışlardır.

Modern cemaatler Osmanlı'nın dağılma döneminde, özellikle II. Meşrutiyet sürecinde ortaya çıkmaya başlar. Osmanlı Devleti'nde Müslüman toplumların belli bir statükosu vardı. Devlet görece İslam devletidir. Müslüman toplumunun ve kurumlarının hamisi ve koruyucusudur. Medreseler, vakıflar, mahalle camileri ve tarikatlar İslami toplumunun taşıyıcı sütunlarıdır. 20.yy'a girildiğinde bu işlevleri yerine getiren kurumlar değişmeye ve dönüşmeye başlar. İşte, modern cemaatler eskiden devletin, medresenin, mahalle cami imamının, tarikatın yaptığı işleri deruhte etmek üzere ortaya çıkar. Nur cemaati onlardan sadece biridir.

Genel olarak modern zamanda ortaya çıkmış dinî cemaatler özel olarak Nur cemaati ne bütünüyle eskiye ait ne de bütünüyle moderndir; tabiri caiz ise melez kurumlardır. Günümüz tarikatları bile büyük ölçüde geleneksel işlevlerini kaybederek dinî cemaatlere dönüşmüşlerdir. Aşağıdaki başlıkta bunun incelemesi yapılacaktır.

3.3 Cemaatin Diğer Örgütlenme Biçimlerinden Farkı ve Benzerliği

Bize göre modern zamanda ortaya çıkmış cemaatler bir nevi sivil toplum

örgütleridir¹⁶. Yani geleneksel cemaatten daha çok sivil toplum örgütlerine yakın durmaktadır. Bunun analizi sivil toplum örgütü üzerinden yapılabilir. Sivil toplum örgütü olmanın beş tane şartı bulunmaktadır (1997: 31-2):

- 1- Toplumsal farklılık
- 2- Toplumsal örgütlenme
- 3- Gönüllü birliktelik
- 4- Devletten görece özerklik
- 5- Baskı mekanizması oluşturma

Modern toplum, farklılığın dayatması sonucu ortaya çıkmış bir sosyal hayat formudur. Modern dönem bir açıdan sektörel, mesleki, ekonomik, sosyal, eğitimsel, düşünsel, estetiksel, ahlaki ve bireysel farklılaşmanın oluştuğu dönemdir. Modern toplum tam da bu farklılıkları ahenkle bir arada tutma ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Daha önce kendi mahrem kamusal alanında diğerlerinden izole hâlde yaşayan cemaat üyeleri ortak kamusal alana çıkmak ve diğer insanlarla hemhal olmak zorunda kalmışlardır.

Benzerlerin oluşturduğu cemaate sempati, farklıların oluşturduğu toplumda ise empati gelişir. Mefhumu muhalifle sempati cemaati, empati ise toplumu oluşturur. Dinî cemaatler benzerlerin oluşturduğu bir gruptur ve bu anlamda sivil toplum sayılmazlar. Yukarıdaki başlıkta ifade edildiği üzere sivil toplum örgütleri münhasır konuda bir araya gelmiş farklı insanlardan oluşan topluluktur. Bir sivil toplum örgütüne üye olan kişi başkalarına da üye olabilir. Birden fazla cemaate ait olmak ise cemaatin ontolojisine aykırıdır. Cemaate katılan kişi cemaatin kabul ettiği ortak değer, tutum ve davranışları edinemez ise o cemaatte kalmaz. Cemaat hayatını sarsan en büyük tehdit farklılıktır (Torun, 2015b: 141-4).

Örgütlenme konusu makro sosyolojik düzlemde bütün ülke veya kent toplumunun adeta sivil, siyasal, ekonomik, dinî, mesleki alanlarda gruplardan oluşması demektir. Mikro sosyolojik düzlemde ise grup içi örgütlülüğü kapsar. Bundan kasıt tanımlanmış bir bürokratik aygıtın olmasıdır. Geleneksel cemaatlerde tanımlanmış, formel örgütlenme bulunmaz; belki çok ihtiyaç da yoktur. Çünkü herkes birbirini tanıyor, temas azdır ve hayat çetrefil değildir. Sınırlı sayıdaki görevlerin bölüşülmesi ise geleneksel serencam içinde kendiliğinden gerçekleşir. Adı konmamış, farkında olmadan belli işler belli insanlar tarafından deruhte edilir. Nur cemaatinde ise cemaatin iki elin parmaklarını geçmediği durumlarda işbölümü ve görev taksimi geleneksel şekilde olur. Ancak cemaat büyüdüğünde,

---

¹⁶ Bu başlık kısmen Türkiye'nin Siyasallaşmış Sosyal Sorunları adlı kitabımdan değiştirilerek alınmıştır (Torun, 2015b: 138-41).

içinde yaşanan yer kozmopolit şehirler olunca işbölümü ve görev taksimatı kaçınılmaz olur. Bu bağlamda Said Nursi cemaat için anonim şirketlerdeki işbirliği ve işbölümünü önerir. Hatta örgütlenmeyi tavsiye etmez, teşrik-i mesai ve iştirak-i amal-ı uhreviye kavramları altında örgütlenmeyi amir bir hüküm hâline getirir (*Nursi, 1998e: 169*):

Ehl-i san'at, netice-i san'atı ziyade kazanmak için, iştirak-i san'at cihetinde mühim bir servet elde ediyorlar. Hattâ dikiş iğneleri yapan on adam, ayrı ayrı yapmaya çalışmışlar. O ferdi çalışmanın, her günde yalnız üç iğne, o ferdi san'atın meyvesi olmuş. Sonra, teşrikü'l-mesâi düsturuyla on adam birleşmişler. Biri demir getirip, biri ocak yandırıp, biri delik açar, biri ocağa sokar, biri ucunu sivriltilir, ve hâkezâ... Herbirisi iğne yapmak san'atında yalnız cüz'î bir işle meşgul olup, iştigal ettiği hizmet basit olduğundan vakit zayi olmayıp, o hizmette meleke kazanarak, gayet süratle işini görmüş. Sonra, o teşrik-i mesâi ve taksim-i a'mâl düsturuyla olan san'atın semeresini taksim etmişler. Herbirisine bir günde üç iğneye bedel üç yüz iğne düştüğünü görmüşler. Bu hadise, ehl-i dünyanın san'atkârları arasında, onları teşrik-i mesâiye sevk etmek için dillerinde destan olmuştur. İşte, ey kardeşlerim! Madem umur-u dünyeviyede, kesif maddelerde böyle itihad, ittifak ile neticeler, böyle azim yekûn faydalar verir. Acaba, uhrevî ve nuranî ve tecezzî ve inkısama muhtaç olmayarak ve fazl-ı İlâhî ile herbirisinin aynasına umum nur in'ikâs etmek ve herbiri umumun kazandığı misil sevaba mâlik olmak, ne kadar büyük bir kâr olduğunu kıyas edebilirsiniz.

Cemaat içinde şeyhliğin ve pederşahlığın yasaklanması örgütlenme biçimini rasyonel ve eşitlikçi yapmaktadır. Bu özellik bakımından nur cemaati teorik olarak sivil toplum niteliği taşır diyebiliriz. Ancak Nurcuların şeyhlik, pederşahlık yaşağına, iştirak-ı amal ve teşrik-i mesai ilkesine ne kadar riayet ettiği ayrı bir inceleme konusudur.

Sivil toplum örgütleri bireylerin gönüllü olarak katıldıkları gruplardır. Bireyin içinde olmayı seçmediği veya kanun zoruyla üye olduğu gruplar sivil toplum örgütü değildir. Çaha'ya göre (1997: 32) dinî cemaatlerde gönüllülük esas olduğu için sivil toplum özelliği gösterirler. Bu görüşe Tekeli itiraz eder. Ona göre grup içi ilişkiler, gönüllü de olsa bir pederşah figürünün veya şeyhin, mehdinin, ulunun arkasında hiyerarşik düzende cereyan ettiği için sivillik söz konusu olmaz (Tekeli, 1999: 4-6). Nurculuğun bir nevi örgütsel ilkelerini belirlediği İhlas Risalesi'nde baba-çocuk, şeyh-mürîd otorite ilişkisi şiddetle reddedilir. Kardeş kardeşe peder (pederşah) olamaz, mürşid vaziyetini takınamaz denir (*Nursi, 1998e: 170*).

..Mesleğimizin esası uhuvvettir. Peder ile evlât, şeyh ile mürîd mâbeynindeki vasıta değildir. Belki hakikî kardeşlik vasıtalarıdır. Olsa olsa bir üstadlık ortaya girer. Mesleğimiz "Halîliye" olduğu için, meşrebimiz "hîllet"tir. Hîllet ise, en yakın dost ve en fedakâr arkadaş ve en güzel takdir edici yoldaş ve en civanmert kardeş olmak iktiza eder... (*Nursi, 1998e: 166*).

Önerilen normun uygulamada ne kadar karşılık bulduğu ayrı bir tartışma konusudur. Toplumun mevcut pederşahi ve tarikat kültürü ister istemez çeşitli

yollarla ve vesilelerle Risale-i Nur cemaatlerine de sirayet etmektedir. Bir uluyla, karizmatik bir liderle, hocayla vafedilen Nur cemaati otantisiyle çelişkiye düşmüş demektir. Said Nursi bu konuda çok titizdir. Kendisini değil cemaatin şahsi manevisini (hükmi şahsiyetini) ve cemaatin varlık sebebi olan Risale-i Nurları nazara verir. Cemaate temellük (şeyhlik, pederşahlık) iddia edilmesinin önüne geçmek için *emval-i uhreviye-iştirak-ı emval* tabiriyle cemaati bir anonim şirket ve sivil toplum örgütü olarak tanımlamıştır (Nursi, 1998e: 168).

Eşitlikçi olmayan cemaat ve tarikatlar, yani bir ulunun, mehdinin, şeyhin, hocanın, pederşahvari bir abinin adamları niteliğindeki cemaatler bu özellikleriyle sivil toplumdan daha çok geleneksel cemaatlere daha yakın durmaktadırlar.

Formel örgütlenme (bürokrasinin varlığı) ile eşitlikçilik cemaat yapısında tah-tarevalli gibidir. Biri birsiz olmaz, istikamet ikisinin bir arada olmasına bağlıdır. Şeyhvari, pederşahvari otoritenin olduğu bir cemaatte bürokrasinin uygulanması baştaki adam ile ona yakın olanların otoritesini pekiştirip, cemaatin eşitlikçi yapısını bozar. Bu özellik sivil toplumun eşitlikçi yapısına zıttır. Diğer yandan şeyhliğin, pederşahlığın görece yasak olduğu bir cemaate örgütlenme ihmal ediliyorsa gevşek bir yapı ortaya çıkar. Böyle bir yapı geleneksel cemaate yakın, sivil toplum örgütlerine uzaktır. Çünkü sivil toplum örgütleri eşitlikçilikle örgütlenmeyi bir araya getiren bir yapıdır.

Devletin güdümünde olmamak, yani devletten görece özerk (otonom) olmak sivil toplum örgütünün belki en ayırt edici özelliğidir. Özerkliğin ayırt edici vasfı ise faaliyet konularının o grup üyeleri tarafından belirlenmesi ve bizzat onlar tarafından deruhte edilmesidir. Bu anlamda dinî cemaatler çok net bir şekilde sivil toplum örgütüne benzerler.

Sivil toplum örgütü siyasi toplum (siyasetle uğraşan her türlü grup), ideolojik akım ve siyasi grupların güdümünde hareket edemez, onların arka bahçesi olamaz. Bu anlamda devletin veya bir siyasi hareketin toplumsal hegemonyasını meşrulaştırmak için işleyen örgütler sivil sayılamaz. Aynı şekilde bir siyasi cereyan hesabına devlet/iktidar muhalifliği yapmak da sivil değil, siyasidir¹⁷. Çünkü

17 Siyasi akım ve gruplara taraftarlık etmek, bu amaçla bir siyasi partinin arka bahçesi olmak günümüzde basit gözlemlerle belirlenebilir. Ancak karşıt konumda siyasete angaje olmayı ayırt etmek daha zordur. Bir siyasi partinin, grubun veya akımın savunduğu politikaların her durumda aksini savunmak, kendini ona tepki göstermeye mecbur hissetmek angaje olmak demektir. Said Nursi angaje olmaya gidecek en küçük vesilelerin bile önünü kesmek ister. Müsbet hareket kapsamında çok masum sayılabilecek yasaklar getirmekten çekinmez. Dine ağıktan karşıt olmamak, dinî özgürlüklerden yana olmak şartıyla doğru ya da yanlış, olumlu ya da olumsuz, müsbet ya da menfi muhalefet etmeyin der: ..bazı biçare yanlışçıların hatâlarına hücum etmesinler. Daima müsbet hareket etsinler. Menfi hareket vazifemiz değil... Çünkü dahilde hareket menfice olmaz. Madem siyasetçilerin bir kısmı Risale-i Nur'a zarar vermiyor, az müsaadekârdır; "ehvenüşşer" olarak bakınız. Daha "âzamüşşer"den kurtulmak için, onlara zararınız dokunmasın, onlara faydanız dokunsun (Nursi, 1998c:

otonomisini kaybeder. Hâsılı ister muhalif ister muvafık herhangi bir siyasi cereyan veya siyasi çıkar adına hareket eden guruplar sivil toplum olmaktan çıkmış, siyasallaşarak siyasi bir örgüt veya akım hâline gelmiştir.

Öte yandan devletten görece özerklik devlet karşıtlığı anlamına gelmez. Aksine sivil toplum örgütleri modern devletin hukuksal koruması altında hayat alanı bulabilir. Devlet otoritesinin olmadığı yerdeki guruplar mikro milliyetlere dönüşürler.

Sivil toplumun beşinci özelliği demokratik mekanizmaları kullanarak siyasi kararları etkilemektir. Sivil toplum örgütleri siyasi topluma veya siyasete bütünüyle duyarsız mistik tarikatlar değildir. Ancak bunu yaparken muvafık ya da muhalif yönde siyasete angaje olmamalıdır.

Bir sivil toplum örgütü baskı mekanizmasını çıkar ve baskı guruplarının yaptığı gibi sırf kendi menfaatleri için kullanamaz. Kendi menfaatini ancak toplumun menfaati içinde arayabilir. Oysa çıkar ve baskı gurupları paretocu bir yaklaşımla sadece kendi menfaatlerini maksimize etmek isterler. Kendi iktidar ve çıkar beklentileri karşılandığı müddetçe her haksızlığa, yanlışlığa, ahlaksızlığa, hırsızlığa, yolsuzluğa ve yozlaşmışlığa göz yumarlar. Hükümet politikaları ancak kendilerine, kendi menfaatlerine dokunduğunda feveran eder; haktan, adaletten ve demokrasiden dem vururlar.

Baskı mekanizması siyasi guruplar, çıkar ve baskı gurupları tarafından da kullanıldığı için en fazla karıştırılan ve dahi istismar edilen bir konudur. Baskı mekanizmasının sivil nitelikli olup olmadığı üç göstergesi vardır: Birincisi; sivil toplum örgütleri kamuoyu oluşturmak suretiyle siyaseti dolaylı yoldan etkileyebilir. Oy verecek vatandaşları bilinçlendirmek ve onlarda farkındalık oluşturmak gibi. İkincisi; sivil toplum örgütlerinin kullandığı baskı mekanizması aleni (şeffaf) olmalıdır. Kapalı kapılar altında kurulan mahrem ilişkiler makam, mevki, iş-aş ve hatta iktidar pazarlığı olmakla müttehemdir. Üçüncüsü; baskı mekanizması sivil toplum örgütünün kendi faaliyet konusuyla ilgili olmalıdır. Faaliyet konusu dışında yaptığı baskı mekanizmasının siyasi muhalefet, yani siyasallaşma olma ihtimali vardır.

Yukarıda olumladığımız şekilde, hükûmete karşı baskı mekanizması kullanmak siyasi toplum karşısında sivil toplum inisiyatifini güçlendirecektir. Hatta bu

---

458).” Bu bağlamda vatan ve memleket adına doğru ve hakkaniyetli muhalefet de yapmayı amaçlasa cemaat adına siyasi gazete neşretmek doğru gözükmemektedir. Said Nursi’ye göre Nur talebelerinin işi, doğru da olsa bir siyasi partiye muhalefet etmek değildir. Ancak bu, cemaat içi bir normdur. Yoksa demokrasinin önemli kurumlarından biri olan muhalefeti yasaklayıcı bir norm önermiş değildir. Yukarıda belirtildiği üzere Said Nursi’nin siyasete olan reddiyesi siyasetin inkârı, yasaklanması anlamına gelmiyor; sadece sivil toplum işlevi ile siyasi toplum işlevini ayırıyor. Aslında bu tarz bir tutum takınmakla demokratik siyasetin önünü açıyor denebilir.

sivil toplum örgütleri işlevlerinden dolayı demokrasi adına vazgeçilmezdir. Aksine sadece kendi grup üyelerinin ekonomik ve siyasi menfaati peşinde koşanlar sivil toplum yerine siyasi toplumun iktidar alanını genişletirler. Sorun şu ki bu gruplar kendilerini siyasi bir hareket veya baskı grubu olarak lanse etmeyip, sivil toplum perdesi arkasına saklanırlar. Kamuoyunda meşruiyet sağlamak için böyle bir perdeleme gereği duyarlar. Yoksa siyasi bir hareket veya baskı grubu olmanın ahlaksız ve yasak tarafı yoktur. Demokratik düzende tekelleşmemek şartıyla olabildiğince fazla sivil, siyasi ve ekonomik örgütlere ihtiyaç vardır.

Müsbet hareket etmeyenler dinî iktidar ve çıkarlarına alet ederler, etmek zorunda kalırlar, etmekle itham edilirler. Bir dinî cemaatin sahip olduğu böyle bir imaj onun dinî tebliğinin değerini düşürür, etkisini kırar. Sivil insanlar o cemaatin tebliğine rezervle yaklaşır. Özellikle siyasi tarafgirliğe sahip insanların dinî tebliğe kendilerini bütünüyle kapatmalarına, hatta hasım olmalarına sebebiyet verebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Yukarıda yapılan analizler şu şekilde özetlenebilir veya yapılan analizlerden şu sonuçlar çıkarılabilir:

1. Müsbet hareket Risale-i Nur cemaatinin hizmet ilkelerinden biridir.
2. Müsbet hareket ile Risale-i Nur cemaati birbirleriyle özdeşlik gösteren iki olgudur.
3. Müsbet hareket (dolayısıyla Risale-i Nur cemaati) ile siyaset birbirine zıt iki dikotomik olgudur. Siyasetten kastımız zoru yücelten Schmitçi siyaset ile demagojiyi yaygınlaştıran paretocu reel siyaset anlayışıdır. Onun için müsbet hareket ilkesinin anlaşılması Said Nursi'nin reel siyasetle kurduğu ilişkinin ya da reel siyasete karşı gösterdiği tavrın anlaşılmasına bağlıdır.
4. Birinci Said siyasetle aktif temas hâlinde iken, İkinci Said siyasetle aktif ilişkisini keser. Hatta kurduğu nurculuk hareketini reel siyasetin rağmına, ona bir reddiye olarak konumlandırır. Müsbet hareket bir nevi reel siyasete ve reel siyasetin yöntem ve tekniklerine bir aksülameldir. Bu bağlamda müsbet hareket siyasete aktif olarak hiçbir şekilde karışmamak demektir.
5. Siyasete karışmamayı *siyasete angaje olmak* tabiri ile ayırt etmek mümkündür. Siyasete angaje olmak menfî veya müsbet herhangi bir siyasi akım ve partinin emrine girmek, çözüm ortağı olmak veya yörüngesinde hareket etmek demektir. Bir parti veya siyasi akımın siyasetine her durumda karşıt tutum takınmak da siyasete angaje olmak kapsamı içinde yer alır.
6. Siyasete angaje olma riskinden ancak bütünüyle sivil toplum kulvarına (sivil kamusal alana) konumlanmakla mümkün olunabilir. Said Nursi'nin yaptığı özgün

yorum ve açtığı çığır budur; sivil toplum kulvarında bir dinî hareket çığırını açmak. Said Nursi, Nurculuk yolunun ekonomik kamusal alan ve siyasi kamusal alanla karışmaması için büyük titizlik göstermiştir. Öte yandan yol, sadece benim gittiğim yoldur demez.

7. Said Nursi her ne kadar Nurculuğu siyasetin ötekisi olarak konumlandırırsa da devlet ve otoriteyi, siyasi parti ve hareketleri, meslek olarak siyaset ve idareyi yasaklamaz, gayri meşru ilan etmez. Haddizatında müspet hareket ilkesi gereğince siyasi alanın ve siyasi aktörlerin varlığını kabul eder. Her zaman asayiş ve otoritenin tesisinden yana olur, elinden gelse yardım eder.

8. Said Nursi, Nur cemaatine yasakladığı siyaseti paradoksal bir şekilde müspet siyaset ve menfi siyaset diye ikiye ayırır. Böylelikle Nur talebesi olmayıp o alanda faaliyet gösteren, göstermek isteyenlere de meşru siyaset yolunu göstermek ister. Siyaset ve idare işine bulaşanlara/bulaşacaklara bu işi hamiyet (vatan ve millete faydalı olmak, adaleti sağlamak) adına ve dine yararlı olmak adına yapın diye nasihat eder. Birinci Said döneminde düşünce ve davranışlarını bu yolda gideceklere örnek gösterir. Ancak bu açıklama gerekçe gösterilip siyasete angaje olmakla Birinci Said'in sosyal ve siyasi düşüncelerini kamusallaştırma işi birbirine karıştırılmamalıdır.

9. Risale-i Nur cemaati *bir nevi sivil toplum örgütüdür*. Cemaati bir nevi sivil toplum örgütü yapan unsur ise müspet hareket ilkesidir. Bu belirlemeyi yapmakla Nur cemaatini bütünüyle sivil toplum örgütüyle eşleştirmiyoruz. Sivil topluma benzeyen yönlerin çok olmasından hareketle “bir nevi” sıfatını de ekleyerek sadece benzetme yapıyoruz.

10. Sonucun sonucunda Risale-i Nur cemaati genel olarak siyasi akım ve hareket, kâr amacı güden bir çıkar grubu olmadığı gibi siyasi ve iktisadi işleri ikinci veya yan iş olarak yapan bir dinî bir cemaat de değildir. Yine siyasal İslamcı bir hareket (veya grup) ve içe dönük mistik tarikat da değildir. Bir nevi sivil toplum örgütüdür.

Kaynaklar

Beetham, D. (2006). *Demokrasi ve İnsan Hakları*, çev. Bilal Canatan, Ankara: Liberte Yayınları

Çaha, Ö. (1997). “1980 Sonrası Türkiye’de Sivil Toplum Arayışları”, *Yeni Türkiye*, 3(18), ss. 28-64.

Duran, B. (1997). *Hoşgörü, Tahammül ve Siyaset*, İstanbul: Nesil Yayınları

Duran, B. (2001). *İslami Düşünce Geleneği Açısından Bediüzzaman*, İstanbul: Risale-i

Nur Enstitüsü Yayınları

Heywood, A. (2012). Siyaset teorisine Giriş, 2. Baskı, Küre Yayınları

KÖPRÜ Dergisi (2010). “Üçüncü Said,” 112. Sayı, Erişim tarihi:10.10.2013, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=1073>

Nursi, Bediüzzaman Said (2011a). *Eski Said Dönemi Eserleri*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (2011b). *Mektubat*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

.....(2011c). *Emirdağ Lahikası*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (2011d). *Barla ve Kastamonu Lahikaları*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (2011e). *Sözler*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (2011f). *Lem'alar*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (1998a). *Beyanat ve Tenvirler*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (1998b). *Tarihçe-i Hayat*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (1998c). *Emirdağ Lahikası*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (1998d). *Şualar*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (1998e). *Mektubat*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (1998e). *Lem'alar*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (1998f). *Hizmet Rehberi*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (1998g). *Kastamonu Lahikası*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (1998h). *Sözler*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

..... (1998i). *İşaratü'l-İ'caz*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat

Tekeli, İ. (1999). *Modernite Aşılırken Siyaset*, İmge Kitapevi, Ankara.

Torun, İ. (2015). Said Nursi'nin Düşünce ve Tutumunda Milliyetçilik, İslamcılık ve Muhafazakarlık, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 1(43)

Torun, İ. (2015b). *Türkiye'nin Siyasallaşmış Sosyal Sorunları*, Ankara: Nobel Yayınevi

Torun, İ. (2008). “*Cemaatten Kitleye Kitleden Örgütlü Topluma*”, Cumhuriyetçilik içinde, Ed. Nafiz Tok, Ankara: Orion Yayınevi

Bediüzzaman'ın Müdafaalarında Müspet Hareket ve Fedakârlık

Prof. Dr. Musa K. YILMAZ

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Öz

Bediüzzaman bir dava adamıdır. Bu yüzden mahkemelerde hiçbir zaman şahsını savunmamıştır. O her zaman davasını ve dava arkadaşlarını savunmuştur. Risale-i Nurları okumak ve okutmak, Nur hizmetinin ana mihrini oluşturduğu için, eğer bu hizmet hapisanede devam ediyorsa Bediüzzaman ve talebeleri açısından bir sorun yoktu. Bu açıdan denilebilir ki, mahkemeler Risale-i Nurların tanıtılması yönünde önemli bir alan hâline gelmişti. Bediüzzaman'ın ifadesiyle, reklam için paraları olmadığı için mahkeme salonları Risale-i Nurların tanıtılması yönünde iyi bir zemin sayılırdı. Esasen hapisaneye “Medrese-i Yusufiye” adını veren, hapisaneyi ve mahkemeyi irşat faaliyetleri için iyi bir zemin kabul eden Bediüzzaman'ın başka bir savunma tarzı da olamazdı. Bu yüzden Bediüzzaman savunmasını yaparken, hapisten kurtulmak için beraatını istememiş; iman hakikatlerinin savcılar ve hâkimler tarafından anlaşılmasını beraatlarına tercih etmiştir. Risale-i Nur davalarında beraat etmeyi cezadan kurtulmak için değil, kamuoyu nazarında aklanmak için istemiştir. Bu samimiyetinden etkilenen talebelerinden hiçbirisi de kendi şahsını savunmamış, aksine davalarını ve üstatlarını savunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Bediüzzaman, Risale-i Nur, Müdafaa, Hizmet, İman, Dava ve Fedakârlık

Self-Sacrifice and Positive Action in Bediuzzaman's Defense Speeches

Abstract

Bediuzzaman was committed man. For this reason, he did not defend himself during his court trials. Rather, he always defended his convictions and those of his brothers. To study and teach the Risale-i Nur is the main reason of the Nur service; and if such service was to continue in the prison then it would neither matter to Said Nursi or his students. In this sense it can be said that the courts have become an important area where the Risale-i Nur can be promoted. According to Bediuzzaman, the courtroom a good place for the Risale-i Nur to gain ground particularly due to the fact that they did not have the money to create publicity themselves in another way. Fundamentally, the name given to the prison as the “School of Joseph” was a good place where spiritual teaching was carried out and in the court Nursi defended this practice as the sole approach of him and his students. Therefore, during his defence speeches Bediuzzaman did not ask to be freed from jail; instead he rather chose to ensure that the judges and the prosecutors understood the truths of Belief. He did not so much wish for the Risale-i Nur and himself to be freed from prosecution and litigation but rather he did it for the sake of ensuring the public would understand that the

Risale-i Nur by itself is free of all guilty accusations. Through this sincerity, the students of the Risale-i Nur did not defend their own selves or personalities but instead defended both their principles and their teacher.

Key Words: Bediüzzaman, Risale-i Nur, Defence, Service, Belief, Commitment, Self-Sacrifice

Giriş

Bediüzzaman “Zü'l-Cenaheyn” bir İslam âlimidir. O hem âlimdi hem de irşat eksenli bir davaya sahip olduğu için “mürşid-i azam” vasfına layık bir dava adamıydı. Onun davası hakikat, yani iman davasıydı. “*Ben imanın cereyanındayım. Karşımda imansızlık cereyanı var. Başka cereyanlarla alâkam yok*”¹ diye haykıran Bediüzzaman, insanların imanlarını kurtarmaya vesile olabilmek için hayatını ortaya koymuştur. Bu açıdan Bediüzzaman yalnız ve yalnız Kur’ân ve iman hakikatleriyle imanı kurtarmak davasına ömrünü hasreden, bunun haricinde dünyevî şeylerle alâkadar olmayan müstesna bir İslam âlimidir. Davası uğruna tüm dünya zevklerinden feragat eden, evlenmek, çoluk-çocuk sahibi olmak, mal-mülk edinmek ve benzeri tüm dünyevî nimetlerden mahrum olan bir dava adamıydı. Bütün hayatı esarete, zindanlarda veya sürgünlerde geçmiştir. İşte Bediüzzaman, feragat ve fedakârlıklarla dolu olan hayatı boyunca yazdığı eserlerle davasını müdafaa etmiştir.

Bediüzzaman’ın eserlerinde “Eski Said” ve “Yeni Sâid” olmak üzere iki deyim sık sık kullanılmaktadır. “Eski Said” deyimini, Rusya’da geçirdiği esareten sonra 1918 yılında İstanbul’a gelmesiyle birlikte başlayan ve 1921 yılının son aylarına kadar devam eden² “Ruhi inkilab”tan önceki hayatını sembolize eden bir deyimdir. Bediüzzaman, Risale-i Nur’un muhtelif yerlerinde, yaklaşık 45 yaşlarında iken bir dönüşüm yaşadığını, Eski Said’ten Yeni Said’e dönüştüğünü sıklıkla ifade eder. Ancak denilebilir ki, Eski Said’in Yeni Said’e dönüşümü bir olgunluk ve manevi bir ruhsal seyir ifade eder. Başka bir deyişle, Yeni Said’i Eski Said’ten ayıran en büyük özellik, Bediüzzaman’ın maddi ve sosyal hayatında görülen birtakım değişiklikler değildir. Eski Said’le Yeni Said’i birbirinden ayıran en temel özellik ruhi ve kalbi, yani manevi inkişaflardır.

Eski Said’in hayatı, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine rastladığı için büyük sıkıntılar ve karmaşık olaylarla doludur. Yeni Said dönemi ise, Batılılaşma hareketi üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş felsefesine hâkim olan “dine karşı modernlik” düşüncesinin egemen olduğu bir dönemde geçmiştir. Bu açıdan, hem Eski Said’in hem Yeni Said’in hayatında görülen temel vasıflar, Osmanlı’nın son karmaşık döneminden ve Cumhuriyet döneminden birtakım

1 Bediüzzaman Said Nursi, *Mektubat*, 2011, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 73.

2 Abdülkadir Badıllı, *Mufasssal Tarihçe-i Hayat I*, 1990, İstanbul, Timaş Yayınları, s. 459.

özellikler taşımaktadır. Bu özelliklerin ana karakteri, “istibdada karşı özgürlük ve laikleştirmeye karşı iman” şeklinde ifade edilebilir. Başka bir deyişle, Bediüzzaman’ın Osmanlı dönemindeki hayatı, istibdada karşı meşrutiyeti savunmakla, Cumhuriyet döneminde ise modernlik ve laikleşmeye karşı dini, imanlı olmayı ve dindarlığı müdafaa etmekle geçmiştir. Bediüzzaman her iki dönemde de davasını savunurken daima iki temel ilkeyi esas almıştır: Bunlardan birisi “**müspet hareket**”tir. Bediüzzaman her zaman müspet hareketi [aşırı iyimserliği] prensip edinmiştir. Diğeri ise, milletin menfaatini kendi şahsi menfaatine tercih etmektir. Bediüzzaman davasını savunurken en ağır şartlarda bile hiçbir zaman şahsî yatırımlara ilgi duymamış, milletin menfaatini esas almıştır.

1. İlk Savunma

Bediüzzaman 31 Mart 1909 olaylarında “Divan-ı Harb-i Örfî” adıyla bilinen sıkıyönetim mahkemesinde önemli ve oldukça ibretli bir savunma yapmıştır. Mahkemede zanlılara yöneltilen suçlamalar, “Şeriatı istemek ve İttihad-i Muhammedî cemiyetine dâhil olmak” şeklinde özetlenebilir. Bediüzzaman, “Sen de şeriatı istemişsin” şeklindeki bir suçlamaya karşı şu cevabı vermiştir:

Dedim: Şeriatın bir hakikatine bin ruhum olsa feda etmeye hazırım. Zira, şeriat, sebab-i saadet ve adalet-i mahz ve fazilettir. Fakat ihtilâlcıların isteyişi gibi değil. Hem de dediler: “İttihad-ı Muhammediyeye (S) dâhil misin?” Dedim: Maaliftihar! En küçük efradındanım. Fakat benim tarif ettiğim vecihle... Ve o ittihadından olmayan, dinsizlerden başka kimdir, bana gösterin.”³

Birçok insanın asıldığı bu mahkemede, savunmasından da anlaşıldığı gibi Bediüzzaman mantıklı bir dil kullanmayı esas almış ve şahsını kurtarmayı asla düşünmemiştir. O savunmasını yapmakla kalmıyor aynı zamanda mahkemede hazır olanlara ve yargıçlara da bir ders veriyor. İdamla yargılamanın yapıldığı ve birçok insan cesedinin darağaçlarında sallandırıldığı bir mahkemeye karşı, “*Şeriatın bir tek hakikatine bin ruhum olsa feda etmeye hazırım*” demek hem iyimserliğin, hem samimiyyetin, hem de şahsî menfaati ötelemenin en bariz göstergesidir.

Bediüzzaman’ın bu savunması daha sonra, “Divan-ı Harb-i Örfî müdafaası” adıyla bir kitap hâlinde basılmıştır. Denilebilir ki bu savunmada “*Meşrutiyet*” başlığı altında hukuk, hürriyet, meşveret, adalet, iman, şeriat, siyaset, askerlik ve eğitim gibi insanlığı yakından ilgilendiren konuların tümü işlenmiştir. Savunmayı bir kitap hâlinde yayınlarken, “*O nutku şimdi neşrediyorum; ta ki meşrutiyeti lekedem, ehl-i şeriatı me’yusiyetten ve ehl-i asrı tarih nazarında cehil ve cünundan ve hakikati evham ve şüpheden kurtarayım*” diyor.⁴

3 Bediüzzaman Said Nursi, *Âsâr-ı Bedi’iyye* (Osmanlıca), Haz. Abdülkadir Badıllı, 1999, İstanbul, İttihad Yayıncılık, s. 720.

4 Said Nursi, *Âsâr-ı Bedi’iyye*, ss. 719-20.

Bediüzzaman bu sözleriyle, hayatının ana gayesi ve davası hakkında temel fikirlere işaret etmektedir. Günümüz Türkçesiyle söyleyecek olursak, onun amacı demokrasiyi lekelerden, şeriat ehlini ümitsizlikten, şimdiki insanları da tarih nazarında cahillik ve delilikle suçlanmaktan kurtarmaktır. Çünkü demokrasiyi, hayvan hürriyeti şeklinde tefsir etmek, şeriatı istibdadın ve gericiliğin kaynağı olarak kabul etmek ve şeriat istedikleri için insanları suçlamak, Bediüzzaman'a göre cahillikten öte bir deliliktir.

2. Hayat Boyu Savunma

Bediüzzaman'ın hayatının tümü “*hakikati savunmak*”la geçmiştir. Çünkü o bir hakikat adamıdır. Dolayısıyla hakikati savunmak için yaşadığı dönemlerde siyasal iktidarları yakından takip etmiştir. Nitekim Osmanlı devlet yapısını yakından tanımak istediği için devlet bürokrasisinde görev alan üst düzey yetkililer, gençliğinden beri onun dikkatini çekmiş, onlarla yakından ilgilenmiştir. Bitlis ve Van'da bulunduğu sıralarda valilerle çok yakın ilişki içinde olması bunun açık bir delilidir. Ancak nerede ve hangi şartlar altında olursa olsun, Yeni Said döneminde olduğu gibi Eski Said döneminde de Bediüzzaman'ın ana görevi, hep yanlış icraatlara karşı müspet hareketi esas alan bir muhalefet ve uyarıcılık olmuştur.

O hiçbir zaman bir ikbal veya dünyevi bir menfaat için devlet ricaliyle ilişki kurmamıştır. O sadece ülkenin ve İslam âleminin durumunu öğrenmek ve çözüm yollarını üretmek için bürokratlarla ilgilenmiştir. Bu yüzden Bediüzzaman'ın hayatı hep doğruları ve hakikatleri müdafaa etmekle geçmiştir. Sultan II. Abdülhamid gibi bir Osmanlı padişahı dâhil tüm devlet erkânını ağır bir dille eleştirme cesaretini gösterebilen nadir şahsiyetlerden birisidir. 1908 II. Meşrutiyet devriminden bir yıl sonra, 31 Mart vakası münasebetiyle kurulan olağanüstü mahkemede, kimsenin kolay kolay cesaret edemediği cümleler sarf etmiştir: “*Şeriatın bir tek hakikatine bin ruhum olsa feda etmeye hazırım.*”⁵ “*Şeriata uymayan padişah da olsa hayduttur.*” ve “*eğer meşrutiyet (demokrasi) bir zümrenin istibdadından ibaret ise ve hilaf-i şeriat hareket ise, bütün cinler ve insanlar şahit olsun ki, ben mürteciyim.*”⁶ İçten ve samimi olarak söylediği bu sözler onun imandan gelen cesaretini ve yanlış yapan iktidarlara karşı ne kadar fedakâr bir ruhla davasını savunduğunu açıkça göstermektedir.

Bediüzzaman'ın “*Eski Said dönemi*” eserlerini incelediğimiz zaman, ağırlıklı olarak bu eserlerde siyasi ve içtimai derslerin işlendiğini görebiliriz. Kuşkusuz o dönemin en çok konuşulan konuları, hürriyet, adalet, müsavat, meclis-i mebusan (millet meclisi), gayrimüslimlerin statüleri ve yönetime katılmaları, ittihad-ı İslam ve meşveret gibi konulardı. Bu açıdan bakıldığında, Eski Said'in eserleri

5 Said Nursi, *Âsâr-ı Bedî'iyye*, s. 720.

6 Said Nursi, *Âsâr-ı Bedî'iyye*, s. 737.

gayrimüslimlerle birlikte yaşamak, tebaanın devlete itaati ve İslam kardeşliği gibi, her zaman sosyal yönü ağır basan konuları içermektedir. Başka bir ifadeyle, bu dönemdeki eserlerinde hâkim olan birinci gündem maddesi, genelde İslam dünyasının, özelde Osmanlı coğrafyasının insanların problemlerine çözüm getirme çabasıdır. Munazarat, Hutbe-i Şamiyye ve Sünuhat adlı eserleri ve diğer makaleleri bu çabanın güzel birer örnekleridir.

3. Osmanlı Hükümetleriyle İlişkiler

Bediüzzaman'ın eski hayatının bir kısmı “*istibdat*” dönemi diye adlandırılan II. Abdülhamid devrine, bir kısmı da hürriyetin ilanından sonraki döneme [1908], yani İttihat ve Terakki dönemine rastlamaktadır. İstibdadın tüm engellemelerine, içten ve dıştan gelen tüm baskılara rağmen çok faal ve düşünen bir kafa yapısına sahip olan Bediüzzaman, öncelikle cehalete, fakirliğe ve tefrikaya karşı büyük mücadeleler vermiştir. Genelde Osmanlı ülkesinin, özelde de doğunun fakirlikten kurtulması için büyük gayretler göstermiştir. Diğer taraftan yol gitmez, kervan geçmez bir köyde dünyaya gelen Bediüzzaman, Batı'nın meydan okumalarına ve felsefi teorilerine karşı, Kur'an ve Sünneti savunur nitelikte çok kıymetli ve gerekli düşünceler üretmiş ve bu düşüncelerini o günkü gazetelerde yayınlamayı başarmıştır.

4. İslam Dünyasının Geleceğiyle İlgili Endişeleri

Bediüzzaman istikbalde İslam dünyasını etkileyecek iki önemli hadiseyi, ön sezgileriyle haber vermiş ve bu hadiselerle karşı hazırlıklı olmak için Müslümanları uyarmıştır. Bunlardan birisi, ehl-i imanın ümitsizce bekleyişlerine rağmen Bediüzzaman “*İstikbalde büyük bir nur görüyorum*” diye müjde vermesidir.⁷ Gerçekten de, bir kısım çağdaşlarının tersine Bediüzzaman'a büyük bir ümit hâkimdi. 1911 yılında Şam Emevi Camii'nde okuduğu meşhur hutbesinde [*Hutbe-i Şamiyye*], İslam dünyası ve Müslümanların geleceğiyle ilgili olarak beslediği umutları dile getirmiştir.

İstikbalde Müslümanları etkileyecek olan ikinci hadise ise, bazı dâhî siyasislerin ve harika ediplerin hissettikleri gibi Bediüzzaman da bir hadis-i şerifin manasından yola çıkarak “*İstikbalde çok dehşetli bir istibdat hükmedecek*” diye endişelerini dile getirmiştir. Daha sonra Yeni Said döneminde, “*Eski Said'in istibdat dönemini, vukuundan elli sene önce haber verdiğini,*” ifade edecektir. Hatta Eski Said, gelecekte İslam dünyasını olumsuz yönde etkileyeceğini düşündüğü bu dehşetli istibdat ve yıkıma karşı çareler üretmeye başlamıştır. “*Meşrutiyet-i Meşru'a*” ve “*Hürriyet-i Şer'iyye*” ekseninde geliştirdiği düşünceler ve vurgu yaptığı konular, hep İslam'ın geleceği için hazırlanan planın parçalarıdır. Ancak Yeni Said, Eski Said'in doğru gördüğünü, fakat haber verdiği müjdenin ve istibdat

7 Said Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 2011, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 24.

uyarısının tevile muhtaç haberler olduğunu dile getirmiştir.

Bediüzzaman, hayatı boyunca kendi deyişiyle “*Ağır rahnelere maruz kalan İslam*”ı yeniden canlandırma ve onu eski mecrasına koyma çabası içinde olmuştur. Eski Said'in, bu işi yaparken başvurduğu en önemli vasıtalarından birisi siyasettir. Yalnız onun amacı siyaseti dine alet ve hizmetkâr yapmaktan ibarettir. Esasen amacının ne olduğunu, Yeni Said döneminde yazdığı risalelerden anlamak mümkündür.⁸ Nitekim Yeni Said döneminde Başbakanlığa, Adalet Bakanlığına ve İçişleri Bakanlığına yazdığı bir dilekçede “*Bitlis vilayetinin Nurs köyünde doğan ben...*” diyerek gençliğinden itibaren Ankara hükümetinin teklifi üzerine Ankara'ya gelişine kadarki hayat hikâyesini özetledikten sonra şöyle der:

Buraya kadar geçen hayatım bir vatanperverlik hali idi. Siyaset yoluyla dine hizmet hissini taşıyordum. Fakat bu andan itibaren (Ankara'ya gelişinden sonra) dünyadan tamamen yüz çevirdim ve kendi istilahıma göre “Eski Said”i gömdüm. Büsbütün ahiret ehli “Yeni Said” olarak dünyadan elimi çektim. “Şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım” düsturuyla kendi ruhi âlemime daldım.”⁹

5. Dik Duruşu ve Vakarı

İlk hayatında Bediüzzaman'da yüksek bir vakar, bir dik duruş ve bir izzet-i ilmiye açıkça müşahede edilmektedir. Bediüzzaman, Yeni Said döneminde bu yüksek seviyedeki vakar ve izzetini, iman ve Kur'an hizmeti için muvakkaten bırakmış ve Kur'an hizmetine feda etmiştir. Nitekim onun yanlışlara karşı sustuğunu hiçbir zaman göremeyiz. Eski Said, “*idare-i maslahat*” yolunu tutup muhalifleriyle, özellikle de İslam'a saldıran insanlarla uzlaşmak gibi bir hayat tarzını benimsemediği gibi, sonucu ne olursa olsun muhatabının yanlışını edebi bir üslupla yüzüne vurmaya her zaman uzlaşmaya tercih etmiştir. Nitekim Divan-i harb-i örfi mahkemelerinde, 31 Mart hadisesi münasebetiyle şeriatı istemekle suçlananlar Beyazıt meydanında asılırken Eski Said mahkeme reisinin yüzüne karşı şöyle haykırıyor: “*Şeriatın bir tek hakikatına bin ruhum olsa feda etmeye hazırım. Zira şeriat sebab-i saadet ve adalet-i mahz ve fazilettir... Ahirete kemal-i iştihak ile müheyayım [hazırım]. Bu asılanlarla beraber gitmeye hazırım.*”¹⁰

Yine Sultan II. Abdülhamid'e nasihat ettiği zaman Padişahın etrafındaki insanlar, “*Bu adamın aklından zoru vardır*” diyerek onu tımarhaneye göndermişlerdi. Bediüzzaman, tımarhaneden çıktıktan sonra gözetim altında iken, Zaptiye nazırı Şefik Paşa, Bediüzzaman'ı yanlış anladıklarını itiraf ederek padişahın selamıyla birlikte otuz lira maaşı kendisine teklif ederken aralarında şu diyalog geçer. Be-

8 Said Nursi, *Risale-i Nur Külliyatı II*, 1986, İstanbul, Nesil Yayınları, s. 1943; Bkz. a.g.e., ss. 1080, 1863, 1967.

9 Said Nursi, *Şualar*, 2011, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 326.

10 Said Nursi, *Asâr-ı Bedî'iyye*, ss. 719-20.

diüzzaman, “Ben maaş dilencisi değilim. Bin lira da olsa kabul edemem. Kendim için gelmedim, milletim için geldim. Hem de bu bana vermek istediğiniz rüşvettir ve hakk-ı sükûttur” der. Zaptiye nazırı, “İradeyi red ediyorsun, irade ret olunmaz” der. Bediüzzaman, “Reddediyorum, ta ki, padişah darılsın, beni çağırsın, ben de doğrusunu söyleyeyim” der. Zaptiye nazırı, “Neticesi vahimdir” der. Bediüzzaman, “Neticesi deniz de olsa geniş bir kabirdir. İdam olunsam bir milletin kalbinde yaşayacağım”¹¹ der.

Yine 28. Mektup'ta, namaz kıldığı camiye baskın yapan hükümet memurları ve jandarmanın bu çirkin hareketlerini değerlendirirken “Bilmecburiyye dört noktayı Eski Said lisanıyla beyan edeceğim” der.¹² Keza kendi ifadesiyle, “Ellerimiz kelepçeli olarak süngülü neferatla sevkimizi düşündüm. Şiddetli bir hiddet geldi. Birden kalbe ihtar edildi ki, hiddet değil, belki kemal-i iftiharla şükür ve sevinçle bu vaziyeti karşılamak lazımdır”¹³ diyerek Eski Said'te var olan izzet, şiddet ve hiddet damarına vurgu yapıyor.

Daha önce de ifade edildiği gibi Eski Said'in Yeni Said'e dönüşmesi olayı tamamen tarif edemeyeceğimiz bir “inkilab-ı ruhi”nin sonucudur”. Yeni Said deyimini, Bediüzzaman'ın hayatında bir mükemmeliyeti ve bir “insan-ı kamil”i ifade etmektedir. “Eski Said'in gülmeleri Yeni Said'in ağlamalarına inkılâp ettiği hengâmda”¹⁴ şeklindeki ifadeler, Bediüzzaman'ın, İmam Gazali ve benzeri birçok İslam âliminde görüldüğü gibi, büyük bir ruhsal dönüşüm yaşadığını göstermektedir. Kuşkusuz bu ruhsal dönüşümün boyutlarını anlamamız imkânsızdır. Ancak 11. Lema'daki şu cümleler Bediüzzaman'ın çok ciddi bir dönüşüm yaşadığının açık ifadesidir: “Bu fakir Said, Eski Said'ten çıkmaya çalıştığı bir zamanda, rehbersizlikten ve nefis-i emmarenin gururundan gayet müthiş ve manevi bir fırtına içinde akıl ve kalbim hakaik içinde yuvarlandılar...”¹⁵ Diğer taraftan, 26. Lema'da şöyle der:

“Evet, ben kendim sizi temin ediyorum ki, Eski Said'in on senelik gençliğini bana verseler, ben şimdi Yeni Said'in bir senelik ihtiyarlığını vermeyeceğim.”¹⁶ Onun bu sözleri, geçirdiği ruhsal dönüşümün derinliğini gösterdiği gibi, Yeni Said olarak hayatından ne kadar memnun olduğunu, Kur'an ve iman hizmeti için eski hayatını hiç aramadığını da göstermektedir.

6. Yeni Said Dönemi Müdafaları

“İkinci Said devresi” de denilen bu dönemde, Bediüzzaman'ın ve “Nur Talebe-

11 Said Nursi, *Âsâr-ı Bedî'iyye*, s. 756.

12 Said Nursi, *Mektubât*, s. 344.

13 Said Nursi, *Şualar*, 2011, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 285.

14 Said Nursi, *Emirdağ Lâhikası*, 2011, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 301.

15 Said Nursi, *Lem'alar*, 2011, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 55.

16 Said Nursi, *Lem'alar*, s. 237.

lerinin” esas gayeleri “**İman ve Kur’an Hizmeti**” formülüyle özetlenebilir. Bediüzzaman, Mustafa Kemal tarafından, TBMM’nin açılışında Ankara’ya çağrıldığı vakit Ankara’ya gitmiş; ancak mecliste bir mescidin açılmamış olması dikkatini çekmiş ve milletvekillerine yönelik olarak on maddelik bir bildiri yayınlamıştır. Bildiriden hoşlanmayan Mustafa Kemal ile Bediüzzaman arasında bir tartışma çıkmıştır. Mustafa Kemal, Bediüzzaman’a, "Yüksek fikirlerinden istifade etmek için seni buraya çağırdık. Sen namaz gibi şeylerden bahsedip aramıza ihtilaf soktun" demiş. Bediüzzaman Mustafa Kemal’e hitaben, “Paşa... Paşa.. Kâinatta en yüksek hakikat imandır; imandan sonra namazdır, namaz kılmayan haindir. Hainin hükmü merduttur” diyerek sert bir karşılık vermiş ve Ankara’dan ayrılarak Van’a gitmiştir. Bediüzzaman’ın Yeni Said dönemi müdafaası bu şekilde başlamış oluyordu. O Ankara’da iken, gizli bir dinsizlik cereyanının el altından çalışmaya başladığını, halkın imanının tehlikede olduğunu görmüş ve doğrudan Kur’an’dan ilham alarak bu tehlikeyi bertaraf edecek dersler vermiş, kitaplar yazmış ve talebeler yetiştirmiştir.

Mustafa Kemal, Şeyh Said isyanından sonra Bediüzzaman’ı hatırlayarak, laiklik karşıtı eylemlerde bulunabilir düşüncesiyle onu Van’dan Burdur’a, oradan da Barla’ya sürmüştür. Gerçekten de Bediüzzaman Barla’ya gittiği günden vefat edinceye kadar hep gözetim altında tutulmuş ve bütün hareketleri “laiklik karşıtı eylem” olarak algılanmıştır. Bediüzzaman’ın tüm faaliyetleri devlete hâkim olan zihniyetin dikkatinden kaçmamış, “Toplum Batılılaştırma, dinsizleştirme” çalışmalarına engel teşkil ettiği gerekçesiyle mahkemeden mahkemeye sürüklenmiştir.

7. Devletin Bediüzzaman ve Talebelerine Yönelik Saldırıları

Bediüzzaman, sürgün edildiği yerlerde yanına gelenlere imanı kurtarma dersleri veriyor, sonra şifahî olarak verdiği bu dersleri talebelerinin yardımıyla kaleme alıyor ve irili-ufaklı risaleler hâlinde elle çoğaltıyordu. Verdiği derslerden hiçbirisi siyasî içerik taşımadığı hâlde devlet Bediüzzaman ve talebelerine karşı kanun dışı yöntemler kullanarak onları korkutmaya, sindirmeye ve yok etmeye çalışmıştır. Bu maksatla sahte deliller oluşturmak amacıyla iftira atmaktan tutun, onu öldürmek için zehirlenmek ve haksız yere gözaltında ve hapiste tutmaya kadar birçok kanun dışı yollara başvurulmuştur. Bediüzzaman bu kanunsuz uygulamalara karşı, “*asayışı muhafaza ve müspet hareket*” prensiplerine bağlı kalmış, ayrıca hayatının gayesi olan “*iman hizmetinin zarar görmemesi*” için illegal hiçbir girişimde bulunmamıştır.

Bediüzzaman’ın, kendisini karakoldan karakola dolaştıranlara, mahkemeden mahkemeye sevk edenlere, kendisine zehir verenlere ve zindanlarda kendisine yer hazırlayanlara beddua bile etmemesi onun ne kadar, “**müspet hareket**” prensibi-ne bağlı olduğunu, ne kadar iyimser olduğunu, davası için her sıkıntıyı çekmeye

hazır olduğunu ve şahsını asla düşünmediğini göstermektedir. Kendisi şöyle der:

Benim şahsımı çürütmek fikriyle, bir kısım resmî memurlar, hiç kimsenin inanmayacağı isnatlarda bulundular; pek acip iftiraları işaaya çalıştılar. Fakat kimseyi inandıramadılar. Sonra, pek âdi bahanelerle, zemherinin en şiddetli soğuk günlerinde beni tevkif ederek, büyük ve gayet soğuk ve iki gün sobasız bir koşu, tecrid-i mutlak içinde hapsedtiler. Şimdi, bu vaziyette, hem soğuktan bir sıtma, hem dehşetli bir sıkıntı ve hiddet içinde çırpınırken, bir inâyet-i İlâhiye ile bir hakikat kalbimde inkişaf etti. Mânen, "Sen hapse medrese-i Yusufiye namı vermişsin. hiddet ettiğin adamlar, eğer aldanmışlarsa, bilmeyerek sana zulmediyorlar; onlar hiddete lâıyk değiller. Eğer bilerek ve garazla ve dalâlet hesabına seni incitiyorlar ve işkence yapıyorlarsa, onlar pek yakın bir zamanda ölümün idam-ı ebedîsiyle kabrin haps-i münferidine girip, daimî sıkıntılı azap çekecekler. Sen onların zulmü yüzünden hem sevap, hem fâni saatlerini bākileştirmeyi, hem mânevî lezzetleri, hem vazife-i ilmiye ve diniyeyi ihlâsla yapmasını kazanıyorsun" diye ruhuma ihtar edildi.

Ben de bütün kuvvetimle "Elhamdülillâh" dedim. İnsaniyet damarıyla o zalimlere acıdım, "Yâ Rabbi, onları ıslah eyle" diye dua ettim. Bu yeni hadisede, ifademde Dahiliye Vekâletine yazdığım gibi, on vecihle kanunsuz olduğu ve kanun namına kanunsuzluk eden o zalimler, asıl suçlu onlar olması gibi, öyle bahaneleri aradılar, işitenleri güldürecek ve hakperestleri ağlattırarak iftiraları ve uydurmalarıyla ehl-i insafa gösterdiler ki, Risale-i Nur'a ve şakirtlerine ilişmeye, kanun ve hak cihetinde imkân bulamıyorlar, divaneliğe sapıyorlar.

Ezcümle, bir ay bizi tecessüs eden memurlar bir şey bahane bulamadıklarından, bir pusula yazıp ki, 'Said'in hizmetkârı bir dükkândan rakı almış, ona götürmüş.' o pusulayı imza ettirmek için hiç kimseyi bulamayıp, sonra yabanî ve sarhoş bir adamı yakalamışlar, tehditkârâne: 'Gel bunu imza et' demişler. O da demiş: 'Tövbeler tövbesi olsun, bu acip yalanı kim imza edebilir?' Onları, pusulayı yırtmaya mecbur etmiş."¹⁷

Bu derece uydurma ve iftiraya dayalı bir suçlamanın yapılması, Bediüzzaman'ı halkın gözünden düşürmek için gösterilen çabanın ifadesidir. Aslında onun muhaliflerinin en büyük handikapları, Bediüzzaman'ın halk tarafından çok sevildiğini biliyor olmalarıydı. Bu sevgiyi ortadan kaldırmak için uydurma suçlamalara ve haksız isnatlara başvurulmuştur.

8. Bediüzzaman'ın Savunma Tarzı

Bediüzzaman ve talebeleri hakkında, "Devletin temel nizamlarını dini esaslara uydurmak için cemiyet kurmak" suçundan, Eskişehir, Denizli, Afyon ve İstanbul'da olmak üzere dört büyük dava açılmıştır. Eskişehir mahkemesi dışında diğerleri beraatla sonuçlanmıştır.

Bütün bu mahkemelerde dikkat çeken en önemli şey, Bediüzzaman'ın hiçbir zaman şahsını savunmamasıdır. O her zaman davasını ve dava arkadaşlarını savunmuştur. Risale-i Nurları okumak ve okutmak, Nur hizmetinin ana mihrini

17 Said Nursi, *Lem'alar*, ss. 257-58.

oluşturduğu için, eğer bu hizmet hapishanede devam ediyorsa Bediüzzaman ve talebeleri açısından bir sorun yoktu. Denilebilir ki, mahkemeler Risale-i Nurların tanıtılması yönünde önemli bir alan hâline gelmişti. Bediüzzaman'ın ifadesiyle, reklam için paraları olmadığı için mahkeme salonları Risale-i Nurların tanıtılması yönünde iyi bir zemin olmuştu. Esasen hapishaneye “*Medrese-i Yusufiye*” adını veren, hapishaneyi ve mahkemeyi irşat faaliyetleri için iyi bir zemin kabul eden Bediüzzaman'ın başka bir savunma tarzı da olamazdı.

Bu yüzden Bediüzzaman savunmasını yaparken, hapisten kurtulmak için beraatını istememiş; iman hakikatlerinin savcılar ve hâkimler tarafından anlaşılmasını beraatlarına tercih etmiştir. Risale-i Nur davalarında beraat etmeyi cezadan kurtulmak için değil, kamuoyu nazarında aklanmak için istemiştir. Bu samimiyetinden etkilenen talebelerinden hiçbirisi de kendi şahsını savunmamış, aksine davalarını ve üstatlarını savunmuşlardır. Bediüzzaman'ın, “*Ecel birdir, tağayyür etmez*”¹⁸ ve “*Ahirete kemal-i iştiyak ile müheyyayım; bu asılanlarla beraber gitmeye hazırım*”¹⁹ şeklindeki sözlerinden de anlıyoruz ki, o hiçbir zaman ölümden korkmamıştır. Buna rağmen aşırı iyimserliği ve hoşgörüsü bazılarına, “Bediüzzaman hükümetten ve ceza almaktan korkuyor” hissini vermiştir.

Oysa o şöyle der:

Eğer maddî müdafaadan Kur'an bizi menetmeseydi, bu milletin can damarı hükmünde, umûmun teveccühünü kazanan ve her tarafta bulunan o şakirtler, Şeyh Said ve Menemen Hadiseleri gibi cüz'î ve neticesiz hadiselerle bulaşmazlar. Allah etmesin, eğer mecburiyet derecesinde onlara zulmedilse ve Risale-i Nur'a hücum edilse, elbette hükümeti iğfal eden zındıklar ve münafıklar bin derece pişman olacaklar.”²⁰

Bu sözler böyle bir korkunun asla söz konusu olmadığını açıkça göstermektedir.

Bediüzzaman birçok müdafaalarında ve yazdığı mektuplarda kendisinin tamamen bir dava adamı olduğunu, Bir İslam fedaisi olduğunu, hatta bir adım öteye giderek, davası için gerekirse sadece dünya hayatını değil ahiret hayatını da feda edebileceğini ve bu konuda hiç kimseden çekinmeyeceğini açıkça ifade ediyor. Aşağıdaki ifadeler adeta hayatını özetleyecek mahiyettedir. Şöyle der:

Rus'un Başkumandanı kasten önünden üç defa geçtiği halde ayağa kalkmayan ve tenezzül etmeyen ve onun idam tehdidine karşı izzet-i İslâmiyeyi muhafaza için ona başını eğmeyen; İstanbul'u istilâ eden İngiliz Başkumandanına ve onun vasıtasıyla fetva verenlere karşı, İslâmiyet şerefi için, idam tehdidine beş para ehemmiyet vermeyen ve “Tükürün zalimlerin o hayâsız yüzüne!” cümlesiyle ve matbuat lisaniyla karşılayan ve Mustafa Kemal'in elli mebus içinde

18 Said Nursi, *Emirdağ Lâhikası*, s. 168.

19 Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 2011, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, s. 54.

20 Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 352.

hiddetine ehemmiyet vermeyip, “Namaz kılmayan haindir” diyen; ve Divan-ı Harb-i Örfî'nin dehşetli suallerine karşı, “Şeriatın tek bir meselesine ruhumu feda etmeye hazırım” deyip dalkavukluk etmeyen; ve yirmi sekiz sene, gâvurlara benzememek için inzıvayı ihtiyar eden bir İslâm fedaisi ve hakikat-ı Kur'âniyenin fedakâr hizmetkârına maslahatsız, kanunsuz denilse ki, “Sen Yahudi ve Hıristiyan papazlarına benzeyeceksin, onlar gibi başına şapka giyeceksin, bütün İslâm ulemasının icmainsine muhalefet edeceksin; yoksa ceza vereceğiz” denilse, elbette öyle her şeyini hakikat-i Kur'âniyeye feda eden bir adam, değil dünyevî hapis veya ceza ve işkence, belki parça parça bıçakla kesilse, Cehennem de atılsa, kat'iyen; yüz ruhu da olsa, bütün tarihçe-i hayatının şahadetiyle feda edecek.

Acaba, bu vatan ve dinin gizli düşmanlarının bu eşedd-i zulm-ü nemrudanelerine karşı, manevî pek çok kuvveti bulunan bu fedakârın tahammülü ve maddî kuvvetle ve menfî cihette mukabele etmemesinin hikmeti nedir?

İşte bunu size ve umum ehl-i vicdana ilân ediyorum ki, yüzde on zındık dinsizinin yüzünden doksan mâsuma zarar gelmemek için, bütün kuvvetiyle dâhildeki emniyet ve asayîşi muhafaza etmek için, Nur dersleriyle herkesin kalbine bir yasakçı bırakmak için Kur'ân-ı Hakîm ona o dersi vermiş. Yoksa bir günde, yirmi sekiz senelik zâlim düşmanlarımdan intikamımı alabilirim. Onun içindir ki, asayîşi masumların hatırı için muhafaza yolunda haysiyetini, şerefini tahkir edenlere karşı müdafaa etmiyor ve diyor ki: Ben, değil dünyevî hayatı, lüzum olsa ahret hayatımı da millet-i İslâmiye hesabına feda edeceğim.”²¹

Diğer taraftan talebesi Zübeyir Gündüzalp Afyon mahkemesindeki müdafaa-sında şöyle diyor:

Eğer Said Nursî, talebelerine musibet zamanında sabır ve tahammül ve itidal telkin etmemiş olsaydı, gönüllü alay kumandanı olarak harbe iştirak ettiği zaman topladığı talebeleri gibi hürmetkâr olan binler Risale-i Nur şakirtleri, Afyon tepelerine kuracakları çadırlar içerisinde, Afyon Ağır Ceza Mahkemesinin beraat kararını bekleyeceklerdi.”²²

Bu sözler, talebelerin de zerre miktar korkmadıklarını göstermektedir.

Sonuç

Bediüzzaman sadece mahkemelerde değil, hayatı boyunca İslam davasını müdafaa etmiştir. Dolayısıyla ister dışarıda olsun ister mahkemelerde olsun Bediüzzaman her zaman davasını savunmuştur. Kendi şahsıyla ilgili konularda aşırı iyimser davranarak muhataplarına hoşgörü sergilerken, davası söz konusu olduğu zaman, bedeli ne olursa olsun sert konuşmaktan asla çekinmemiştir.

Bu itibarla Bediüzzaman'ın mahkeme müdafaaları da, sadece Risale-i Nurların anlatılması, hak ve hakikatin ortaya çıkması, böylece kamuoyundan gizlenmeye çalışılan dinsizleştirme hareketinin deşifre edilmesi için yapılmıştır. Bediüzza-

21 Said Nursi, *Emirdağ Lâhikası*, s. 389.

22 Said Nursi, *Şualar*, s. 472.

man, “**Mahkeme heyetinin gizli bir ifsat komitesi tarafından iğfal edilmek istendiği ve bunlara alet olunmaması gerektiği**” yolundaki uyarılarını sık sık tekrar etmiştir. Esasen Bediüzzaman'ın savcılara yönelik ağır sözlerine karşılık hâkimlere “*Muhterem Heyet-i Hâkime*” şeklinde hitap etmesi, onlara sert ifadelerle hitap etmemesi ve onlara karşı daha hoşgörülü davranması, hâkimlerle iyi bir dostluk kurmak istediğinin açık bir delilidir. Bu yüzden Eskişehir'de görülen dava mahkûmiyetle sonuçlanmışsa da daha sonra açılan Denizli, Afyon ve İstanbul Gençlik Rehberi mahkemeleri beraatla sonuçlanmıştır. Hâkimlerin Bediüzzaman'ın etkili müdafaalarının tesiri altında kaldıkları sebebiyledir ki, mahkemeler adeta Risale-i Nurların anlatıldığı, savcıların deyimiyle “Risale-i Nurların propagandasının yapıldığı” zeminler hâline gelmiştir. O kadar ki, bu durumu fark eden bazı savcılar uzun müdafaaların yapılmaması için Bediüzzaman'a ve talebelerine kısıtlama getirmişlerdir.

Bediüzzaman'ın Düşüncesinde Cemaatlerin Uyması Gereken Müsbet Hareket İlkeleri

Prof. Dr. Ali BAKKAL

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Öz

Din hizmeti yapmayı gaye edinmiş olan cemaatler birbirleriyle iyi münasebetler kurmak ve asgarî müştereklerde birlikte hareket etmek mecburiyetindedirler. Çünkü sonuca sadece birisinin çabasıyla değil, hepsinin ortak gayretiyle ulaşılabılır. Bu hizmette herkes birbirinin yardımcısı hükmündedir. Ayrıca bu hizmet mahiyeti itibarıyla de yardımlaşmayı ve dayanışmayı gerekli kılar. Cemaatler birbirlerine karşı merhametle davranmak, kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek, kaba kuvvet ve şiddetten uzak durmak, iknâ metodunu kullanmak, yapılan haksızlıklar karşısında sözlü müdafaa ile yetinmek, hakşinas olmak ve asgari müştereklerde ittifak etmek mecburiyetindedirler. Bununla birlikte cemaatlerde teveccüh-i nâs beklentisi içinde olmak, başka cemaatleri haksız telakkî etmek, güçlü olmayı haklılık sebebi saymak, cemaat istibdadı, hayırda yarışın dünyevî rekabete dönüşmesi, hizmet aşkının hırsla bürünmesi, Allah rızasını elde etme düşüncesinin ve âhîret inancının ittifakı zayıflatması gibi bazı sosyo-psikolojik zaaf lar bulunabilir. Bu zaaf lar cemaatlerin birbirlerini tekfir, techil, tahkir, tenkid ve haset etmelerine sebebiyet verebilir. Dini cemaatlerin önce birbirlerini kötülememeye, sonra aralarında iyi münasebetler kurmaya, daha sonra da bu meydana başkalarının da bulunduğunu dikkate alarak kendi hizmetlerini yaparken ihtiyatlı olmaya özen göstermeleri gerekir. Konuyla ilgili problemler Bediüzzaman Said Nursî'nin Risale-i Nur Külliyyatı esas alınarak incelenecek ve bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cemaat, Müsbet hareket, İttifak, Tekfir, Tahkir, Tenkit.

The Required Principles of Positive Action for Communities in Bediüzzaman's Thought

Abstract

Communities who serve religion must establish good relations with each other and must act together at least some commons. This is because in the end it is not the result of one person's effort but rather the mutual effort of everybody involved. This service is a product of everybody helping each other. It is also necessary for this service to be one of co-operation and solidarity. Communities should act compassionately to each other, to act with fondness towards their own work, to keep away from violence and force and instead use the method of persuasion, to be content with using verbal pleading against injustices, to be righteous and to create mutual alliances at least some commonalities. In addition those communities who expect courtesy, who regard other communities as false, who regard power as righteousness, who transform charity to become the means of worldly competition, who see the love of service in the form of greed and pride – such as weak-

nesses can be found in the community. These weaknesses can give rise to individuals who accuse each other of being unbelievers, to insult and scorn and criticize one another as well as foster envy. Religious communities firstly must not backbite each other, they must establish good relations amongst each other, and it is also required that they cautiously consider others and show deference to them while doing to their own services and actions. Pertaining to these problems; Bediüzzaman Said Nursi's Risale-i Nur will be examined and conclusions will be drawn from it.

Key Words : Community, Positive action, unity, Insulting, Criticism.

Giriş

Din insan için en yüksek değerdir. Bunun en önemli sebebi, ideolojiler sadece bu dünyanın adalet ve mutluluğunu amaçlarken, dinin her iki dünyada mutluluğu amaçlamış olmasıdır. Böylesine önemli bir müesseseye gönül veren insanların her zaman büyük bir yekün teşkil edecekleri muhakkaktır. Küçük ve değersiz şeyler etrafında bile büyük gruplar oluşurken, insanlara iki dünya saadetini müjdeleyen bir davanın sahipsiz kalması elbette düşünülemez.

Hak din olan İslâm'ın iki temel kaynağı vardır: Kur'an ve Sünnet. Bunlar bize söz olarak gelmiştir. İnsanlar insanlıkta eşit olmakla birlikte akıl, istidat, kabiliyet, algı bakımından birbirlerinden farklıdırlar. Aynı mekânda, aynı zamanda, aynı kişi tarafından aynı topluluğa söylenmiş bir söz bile çok farklı anlaşılır. Yaşam, kültür, bilgi, tecrübe, cinsiyet, yaş, fitrat ve karakter farklılıkları gibi hususlar aynı sözün farklı şekilde anlaşılması neticesini doğurur. Farklı anlayışlar da sonuç itibarıyla farklı gruplaşmaları netice verir. İslâm'ın aslı bir olduğu hâlde mezhep, meşrep, tarikat ve cemaat gibi farklı yapılanmalar bu farklılıkların tabii bir sonucudur.

Cemaatler, dini hizmetle meşgul olan sivil toplum kurullarıdır. Toplumsal hayatta önemleri büyüktür ve bu çerçevede onların bazı sorumlulukları vardır. Cemaatlerin Kitab'ı, Peygamber'i, gaye ve maksadı bir olduğuna göre teferruat sayılabilecek meseleler yüzünden birbirlerine düşmemeli, farklılıkları ayrılık ve düşmanlık sebebi olmamalı; farklılıklarla birlikte aynı dine uyum içinde hizmet etmesini bilmelidirler. Ayrıca İslâm kardeşliğinin cemaatler arasındaki dostluğu zorunlu kıldığını da hatırdan çıkarmamaları lazımdır.

A. Cemaatler Arasında Olması Gereken Müsbet İlişkiler

1. Merhametli Yaklaşım

Öncelikle cemaatler birbirlerine karşı merhametle yaklaşmalıdırlar. Bu yaklaşım tarzı Cenab-ı Allah'ın bütün müminlere yüklediği bir sorumluluktur: “*Onunla (Allah Resûlü ile) beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler.*”¹ Birbirine karşı merhametli olmak Sahâbe'nin bir

---

1 Fetih Suresi, 48/29.

özelliği olmakla birlikte âyette açıkça ifade edildiği üzere “Resûlullah’la beraber olan” bütün müminlerin de özelliğidir. Özellikle din hizmeti için ortaya çıkmış olanlar bu vasafla sahip olmak mecburiyetindedirler.

2. Kendi Mesleğinin Muhabbetiyle Hareket Etmek

Bir dava peşinde koşan insanlar ya bizzat o davayı sevdikleri, ya da başka bir şeye düşman oldukları için o davaya gönül vermişlerdir. Düşmanın varlığı üzerine oturan bir dava, düşmanın yok olmasıyla son bulur. Fakat davasının sevgisiyle hareket edenlerin davası, davalarının hakikati varlığını sürdürdüğü müddetçe var olmaya devam eder. İslâm ebediyete kadar varlığını sürdüreceği olan bir davadır. Bu dine hizmeti gaye edinmiş olan cemaatlerin davalarını başkalarına düşmanlık üzerine kurmak gibi bir ihtiyaçları yoktur.

Said Nursî’ye göre hangi meslek ve meşrepte olursa olsun İslâmiyet dairesi içinde muhabbete, kardeşliğe ve birlik hâlinde olmaya vesile olacak pek çok sebep vardır. Bunları düşünüp ittifak etmek gerekir. Bunu yaparken herkesin kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmesi yeterlidir. Hiç kimse başka mesleklere düşmanlık etmemeli ve başkalarının noksanlarını araştırmayı düşünmemeli ve böyle şeylerle meşgul olmamalıdır.²

Bediüzzaman, Risale-i Nur mesleği için “*Mesleğimiz, müsbet hareket etmektir; değil mübareze (başkalarıyla kavga etmek), belki başkaları(nı) düşünmeye de mesleğimiz müsaade etmiyor.*”³ der.

3. Kaba Kuvvet ve Şiddetten Uzak Durmak

Müsbet hareketin gerektirdiği diğer bir husus kaba kuvvet ve şiddetten uzak durmaktır. Bediüzzaman’a göre kaba kuvvet ancak dış düşmanlardan gelecek olan tecavüzlere karşı kullanılır. Ülke içinde durum farklıdır. Ülke içinde mânevî tahribatlara karşı ihlas sırrı ile hareket edilmelidir. Dıştan gelen düşman ülkelere karşı verilecek olan cihad başkadır, içeride yapılacak olan cihad başkadır. İçeride yapılacak olan cihad mânevî cihattır. Bu cihat dış ülkelere karşı yapılacak olan cihadın zıddına olarak mümkün olduğu kadar asayiş muhafaza etmeye dayanır. Asayiş muhafaza için de daima müsbet hareket etmek gerekir. Mânevî cihad yapanlar ülke içinde bütün güçleriyle asayiş muhafaza etmek için çalışmalıdırlar. İslâm’a hizmet için yola çıkanlar hâricteki cihad ile dâhildeki cihadın farkını anlamalıdırlar. İki cihad arasındaki fark çok büyüktür. İkisini birbirine karıştırmamak lazımdır.⁴

2 Said Nursî, *Lem’alar* (20. Lem’a), s. 151. Risale-i Nur Külliyyatı’ndan gösterilen referanslar aksi belirtilmediği sürece www.nur.gen.tr adresinden alınmıştır.

3 Said Nursî, *Kastamonu Lâhikası* (Tahlil), s. 188.

4 Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, s. 456; a.mlf., *Beyanat ve Tenvirler*, s. 256.

Özellikle bütün cemaatler müsbet hareket kuralı gereğince birbirlerine karşı gerek sözlü, gerekse fiilî sataşmalardan uzak durmalıdırlar.

4. İkna Yolunu Kullanmak

Her asrın bir gereği vardır. Bu asır ilim asrı olduğu için Bediüzzaman hizmet metodu olarak ikna yolunun tercih edilmesi gerektiğini vurgulamıştır: “*Medenilere galebe çalmak ikna iledir; söz anlamayan vahşiler gibi, icbar (zorlama) ile değildir. Biz muhabbet fedaileriyiz; husumete vaktimiz yoktur.*”⁵

İkna yolu sadece tebliğde değil, aynı zamanda cemaatler arası münasebetlerde geçerli olan bir metottur.

5. Yapılan Haksızlıklar Karşısında Sözlü Müdafaa İle Yetinmek

Bediüzzaman şahsına yapılan zulüm ve haksızlıklar karşısında genellikle sessiz kalmış, fakat Kur'an hakikatlerine karşı yapılan haksızlıklar karşısında susmayı bunları yapanların haksız olduklarını söylemiştir. Ancak bu tür haksızlıkları yapanlara karşı da asayiş bozacak fiilî müdahalede bulunmamıştır.

Said Nursî her zaman şahsı ile davasını, tecavüz ve haksızlıkların dışarıdan veya içeriden gelmesini ayrı tutmasını bilmiş, karşılığını buna göre vermiştir. Ülke içinde davasına yapılan saldırılar karşısında sessiz kalmamakla birlikte, hiçbir zaman kaba kuvvetle karşılık vermeyi tercih etmemiş; sözlü müdafaa vaziyetini almayı daha uygun bulmuştur.⁶ Eğer dini cemaatler ülke içinde ister devlet ister başka gruplar tarafından kendilerine yapılan haksızlıklar karşısında sadece sözlü müdafaa vaziyetini alırlarsa, asayiş muhafaza edildiği gibi bir müddet sonra aralarındaki anlaşmazlık sebebinin de izale olması mümkündür.

6. En Az Hakperest Olmak Kadar Hakşinas da Olabilmek

Hakperest olmak haksever olmak,⁷ hakşinas ise haktanırlık⁸ anlamına gelmektedir. Her ne kadar hakperestlik hem kendi hakkını hem de başkalarının hakkını gözetmeyi ifade ediyorsa da fiiliyatta birinci durum hakim olmakta, insanlar kendi haklarını öncelemektedirler. Hakşinaslık ise başkasının hakkını öncelemeyi gerektirmektedir. Bu sebeple cemaatler haklılık noktasında hakperestlik yerine, hakşinaslık ifadesini kullanmayı tercih etmelidirler, daha doğrusu vicdanlarında bu duyguyu yerleştirmelidirler.

Genel olarak insanlar kendi düşüncelerinin doğru, başkalarınınkini yanlış

5 Nursî, *Hutbe-i Şâmiye*, s. 92.

6 Nursî, *Asa-yı Musa*, s. 235; *Emirdağ Lahikası*, s. 90; *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, s. 189.

7 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55e95d438d2175.93978149 Erişim tarihi: 04.09.2015.

8 <http://ne-demek.net/anlam%C4%B1/hak%C5%9Finasl%C4%B1k-ne-demek.html>, Erişim tarihi: 04.09.2015.

telakki ederler. Fakat başkalarının görüşünün doğru olma ihtimali de vardır. İslâm'da gerek itikadî gerek amelî alanda kesin hükümler ancak sübûtu ve delâleti kat'î olan naslarla (*ayet-hadis*) sabit olur. Hakkında âyet ve hadis dahi olsa sübût veya delâletin bir tarafında zannîlik varsa o hüküm zan ifade eder. Kıyas ve diğer şer'î delillerle sabit olan hükümler de genellikle zan ifade ederler. Yani ictehadî alan aynı zamanda zannî olan alandır. Zannîliğin hakim olduğu yerde kesin bilgidен söz etmek mümkün olmaz. İslâm bilginleri sübûtu ve delâleti kat'î olan nasların hükümleri konusunda ittifak hâindedir. İhtilaf edilen noktalar zannî alanı oluşturmaktadır. Gerçek böyle olunca cemaatler başkalarıyla ihtilaf hâlinde oldukları konularda teorik olarak kesin şekilde haklı olduklarını söyleyemezler. Bediüzzaman'ın ifade ettiği gibi bu bağlamda her meslek sahibinin hakkı, “Mesleğim haklıdır”, yahut “daha güzeldir” diyebilmesidir. Yoksa, başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini ima eden “Hak yalnız benim mesleğimdir” veyahut “Güzel yalnız benim meşrebimdir” diyemez.⁹ Yani cemaatler hakkı kendi inhisarlarına alıp diğer cemaatleri hatalı olmakla suçlamamalıdır. Cemaatler hak noktasında insaflı ve hakşinas olmak, karşı tarafında da haklı olabileceğini her zaman dikkate almak mecburiyetindedirler.

7. İttifak Etmek

Aynı dine hizmet etme ideali etrafında birleşmiş olan cemaatler, tevhid dini olan İslâm'ın izzet ve şerefine yakışır biçimde asgarî müştereklerde birlikte hareket etme becerisini de göstermek mecburiyetindedirler. Hizmette muvaffak olmanın da, dinî izzeti kazanmanın da yolu budur. Cemaatler İslâmiyet dairesi içinde hangi meşrepte olursa olsun sevgi, kardeşlik ve ittifak sebebi olacak pek çok birleştirici unsur bulunduğunu düşünüp ittifak ederek¹⁰ hizmetlerine devam etmelidirler.

Bediüzzaman'a göre bu zamanın en büyük farz vazifesi ittihad-ı İslâm'dır.¹¹ Dolayısıyla bütün cemaatler ittihad-ı İslâm düşüncesi etrafında birleşmelidirler.

B. Cemaatlerde Bulunabilen Sosyo-Psikolojik Zaaflar

Dini cemaatlerde iftihar sebebi olacak pek çok güzel hasletler bulunmakla birlikte, gerek kendilerine gerekse diğer cemaatlere zarar verecek birçok sosyo-psikolojik zaafları da içlerinde barındırabilmektedirler. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Teveccüh-ü Nâs Beklentisi

Teveccüh-ü nâs, insanların bir kişiye ilgi göstermesi ve ona değer vermesi an-

9 Nursî, *Lem'alar* (20. Lem'a), s. 155.

10 Nursî, *Lem'alar* (20. Lem'a), s. 155.

11 Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, (Sadâ-yı Hakikat), ss. 67-68; *Hutbe-i Şâmiye*, (Sadâ-yı Hakikat), s. 94.

lamına gelir. Her cemaat, İslam dinine hizmet için ortaya çıktığı için, insanların kendilerine teveccüh etmelerini ve halk arasında mânevî bir makam tutmayı arzu eder. Cemaatlerin dünyevî ücretleri, toplumun kendilerine gösterdiği itibardan ibarettir. Cemaatler halktan arzu ettikleri desteği bulamayınca bazen kabahati başka cemaatlerde ararlar ve onlara karşı düşmanca tavırlar içine girebilirler. Güya diğer cemaatler olmasa veya onlar kendilerini kötülemeseler halk arasında hüsn-ü kabul göreceklerdir. Kabahati asla kendilerinde arama yoluna gitmezler. Bu da cemaatlerin psiko-sosyal zaaflarından biridir.

Bediüzzaman'a göre teveccüh-i nâs istenilmez, bilakis Cenâb-ı Allah tarafından verilir. Verildiği zaman da bundan hoşlanılmaz. Eğer hoşlanılsa, ihlâs kaybolur, kişi riyaya girer. Özellikle şan ve şeref arzusuyla teveccühü-ü nâs istemek ücret ve mükâfat değil, bilâkis ihlâssızlık yüzünden gelen bir azarlama ve bir ceza sayılmalıdır. Salih amelin ruhu olan ihlâsın zararına olacak şekilde teveccüh-ü nâs, şan ve şeref istemek, insana kabir kapısına kadar küçük ve geçici bir zevk verebilir. Fakat kabrin öbür tarafında kabir azabı gibi nahoş bir şekil aldığından teveccüh-i nâsı arzu etmek değil, belki ondan ürkmek ve kaçmak lâzımdır.¹² Teveccüh-ü nâs beklentisi cemaatler arasında dinen sakıncalı sayılan bir rekabete ve birbirine sıkıntı vermeye sebep olabilir. Bu da, hak davada uyuşma, anlaşma ve ittifak etmek gerekirken ihtilafa neden olan sosyo-psikolojik bir zaaftır.

2. Başka Cemaatleri Haksız Telâkkî Etmek

Pratik hayatta “Hak yalnız benim mesleğimdir” düşüncesiyle hareket eden bazı cemaatler, başkalarıyla ayrı düşükleri noktalarda, onları hak üzere olmamak, yanlış görüşte ve yanlış yolda olmakla itham ederler.

Esas itibariyle cemaatler zarûriyât-ı diniye denilen temel meselelerde birbirleriyle ittifak hâlinindedirler. İhtilâf ettikleri konular ise içtihadîdir. Hâkim ve müçtehid doğruyu bulmak için bütün cehd ve gayretini sarfettikten sonra neticeden sorumlu değildir: Resûlullah'ın (sav) ifadesiyle “*Hâkim içtihad eder ve isabet ederse, kendisine iki sevap verilir. Eğer içtihad eder ve hata ederse onun için de bir sevap vardır.*”¹³ Cenab-ı Allah, isabet de etse, hatalı da olsa müçtehidî mükâfatlandırmaktadır. Çünkü her ikisinin de niyeti ve gayreti doğruyu bulmaktır. O'nun nezdinde doğruyu bulma cehd ve gayreti, doğruyu bulmaktan daha önemlidir.

İçtihadî meselelerde kimin isabet, kimin hatalı olduğunu tam olarak bilmek mümkün değildir. Her ne kadar isabet eden de, hata eden de birtakım şer'î delillere göre hüküm veriyorsa da, bunlardan hangisinin esas alınması gerektiğini sadece

12 Nursî, *Lem'alar*, s. 153; *Hizmet Rehberi*, s. 196.

13 Buhârî, *İ'tisâm* 21; Müslim, *Akdiye* 15 (1716); Ebû Dâvûd, *Akdiye* 2 (3574); Tirmizî, *Ahkâm* 2 (H. No: 1326); Nesâî, *Kazâ* 3 (8/224).

Allah bilir. Müçtehid kendi usûlüne göre bazı delilleri daha kuvvetli kabul eder ve buna göre hükmünü verir. Ancak Allah nezdinde diğer tarafın delili daha kuvvetli olabilir. Dolayısıyla her içtihadın doğruya da yanlışa da ihtimali vardır. Durum böyle olunca hiçbir müçtehid “Hak ve doğru olan, sadece benim ichtihadımdır, diğerleri yanlıştır.” diyemez. Demesi gereken söz şudur: “Benim ichtihadım doğrudur, fakat yanlış olma ihtimali de vardır. Karşı tarafın ichtihadı yanlıştır, fakat doğru olma ihtimali de vardır.” Bir müslümanın farklı görüşler karşısında asgarî olarak böyle düşünmesi gerekir. Karşı tarafın görüşünü yanlışlamaya ilm-i usûlde *tahtie* denir. Bir de bu mesleğin karşısında “Fürûatta hak taaddüd eder, birden fazla olabilir; dolayısıyla dört mezheb de haklı.” diyen *musavvibe* mesleği vardır. Bu mesleğe göre karşı düşüncüyü yanlışlamak doğru değildir.

Bediüzzaman tahtieyi yanlış, musavvibeyi isabetli bulur. Çünkü halk, zarûriyât-ı diniye ile icthaddan kaynaklanan hükümleri birbirinden ayıramaz. Yanlışlıkla zaruriyât konularından başkasını tahtie (yanlışlama) yoluna gidebilir. Bu ise dinde büyük bir tehlikedir. O’na göre tahtiecilik, kendini ve nefsinin sevmekten kaynaklanan inhisar zihniyetinin bir ürünüdür. Böyle düşünenler, Kur’an’ın kapsayıcılığından ve toplumun her tabakasına hitab ettiği gerçeğinden gafil olduklarından, mesuldürler. Ayrıca tahtiecilik, sû-i zan ve tarafgirlik hissini de kaynağı olduğundan, İslâm’da gerekli olan ruhların dayanışması, kalplerin birliği, karşılıklı sevmeye ve yardımlaşma düşüncesine de büyük zarar verir.¹⁴

Cemaatlar tamamen musavvibe mesleğini benimsemeseler de tahtiecilikten aşağı da düşmemelidirler. Tahtiecilik dahi kendisinin hatalı, karşı tarafın doğru olma ihtimalini daima nazara alır. Sadece aynı konudaki farklı görüşlerin hepsinin doğru olamayacağını savunur. Fakat içtihadta hatalı veya isabetli olunabileceğini ve isabet edenin kim olduğunun bilinmeyeceğini kabul eder. İsbet konusunda delile bakılması gerektiğini ifade eder. Bu durumda kimsenin kimseyi mutlak mada yanlışlaması mümkün olmaz.

3. Kuvvetli Olmanın Getirdiği Zaaflar

Bazı cemaatlar diğerlerinden daha kuvvetlidir. Ya da cemaat mensubu olan bir kişi, cemaat mensubu olmayan başka kişiye karşı kendisini daha kuvvetli hisseder. Cemaatlerin kendilerini kuvvetli hissetmeleri hâlinde bazı yanlış hissiyatlar ve sosyo-psikolojik zaaflar ortaya çıkar. Bunlardan bazıları şöyledir:

a. Kuvvetten Haklı Olmaya Yol Bulunması

Bazı cemaatlar toplum içinde önemli bir güce ulaşmış olduklarından bu durumu bir haklılık gerekçesi olarak da kullanırlar. Haklı oldukları içindir ki bu kadar muvaffak olmuşlar ve halkın gönlünde taht kurmuşlardır. Bu düşüncenin altında

14 Nursî, *Sünûhat*, (Kur’an’ın Hakimiyet-i Mutlakası), s. 46.

gizliden gizliye haklı olmayı güç ve kuvvete bağlama psikolojisi vardır.

Oysa haklı olmakla muvaffak olmak başka başka şeylerdir. Cenab-ı Allah öyle bazı peygamberler göndermiştir ki, kendilerine hayatında hiç kimse tabi olmamıştır. Ülülam¹⁵ peygamberlerden biri olan Hz. İsa'ya dahi hayatında sadece on iki havarinin tabi olduğu bilinmektedir. İnsanların hak dine girmelerini sağlayamadılar diye bu peygamberler nebîlik makamından düşmemişlerdir. Buna mukabil bazen veli bile diyemeyeceğimiz bazı insanların arkasından binlerce insan gitmiş ve kurtulmuştur. Bu kadar başarılı oldu diye bu kişileri peygamberlerden üstün görmek mümkün değildir. Hak kuvvette değil, kuvvet haktır.

b. İttifakın Kendisinde Olmasını İstemek

Birlik ve beraberlikten en çok cemaatler söz ederler. Ancak birleşme istikametinde bir temayül belirlediğinde büyük ve kuvvetli cemaatler birleşmenin kendilerinde olmasını, ya da kendi fikirlerinin bu birleşme içinde hakim unsur olmasını isterler. Bu talep güçten kaynaklanan bir istibdattır. Birleşme önce asgarî müştereklerde, sonra üzerinde anlaşma sağlanan diğer konularda olur. Birbirlerini tekzîb, taddîl ve tahkîr etmemek asgarî müşterekler arasında yer alan hususlardandır.

c. Başka Cemaatlerle İttifaka Yanaşmamak

Bazen cemaatler kendilerini güçlü hissettiklerinden başkalarıyla ittifaka ihtiyaç hissetmemektedirler. Bediüzzaman bu hususu şöyle izah ediyor:

Hidayet üzere olanların ihtilafı ve ittifak etmemeleri onların zayıf olmalarından kaynaklanmadığı gibi, dalâlet üzere olanların kuvvetli bir şekilde ittifak etmeleri de kuvvetli olmalarından kaynaklanmaz. Bilakis ehl-i hidayetin ittifak etmemiş olmaları, bir cihette kâmil imandan kaynaklanır. Çünkü kâmil iman önemli bir dayanak noktasıdır ve buraya dayanan kendisini güçlü ve kuvvetli hisseder. Kuvvetli olmak için başkalarıyla ittifak etmeyi psikolojik olarak bir ihtiyaç hissetmiyorlar; imandan gelen bir kuvvetle yetiniyorlar. Gaflet ve dalâlet ehlinin ittifakı da zayıflıklarından ve acizliklerinden kaynaklanır. Çünkü bunlar kalben dayanacak önemli bir nokta bulamadıklarından kendilerini zayıf hissederler. Zayıf olanlar ittifak yoluyla kuvvetli olmaya ihtiyaç hissettiklerinden kuvvetli bir şekilde ittifak edebilmektedirler. Kuvvetli olanlar ise zaten kuvvetli olduklarından daha fazla kuvvetli olmak için başkalarıyla ittifak etmeyi gerekli görmezler; ittifak ettikleri zaman da bunların ittifakları zayıf olur. Çünkü bu ittifakta fazla kuvvet kazandıklarını düşünmezler. Hayvanlar dünyasında da durum böyledir. Arslanlar ve tilkiler ittifaka ve birlikte yaşamaya ihtiyaçları olmadığı için tek başlarına yaşarken, ya-

---

15 Müstakil bir kitap ve şeriate sahip olan peygamberlere ülülam peygamber denir. Bunlar Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'dir.

bani eşekler kurtlardan kendilerini koruyabilmek için toplu hâlde yaşarlar.¹⁶

d. Kuvvetli Cemaatlerin Şahs-ı Mânevisinin Zayıf Olması

Cemaatler ne kadar küçük olursa fertleri arasındaki irtibat ve sevgi bağı o kadar güçlü olur. Cemaatlerin büyümesi hâlinde bu durum tersine döner, fertleri arasındaki irtibat ve sevgi bağı zayıflar. Fakat cemaatler büyüdükçe kuvvetlendikleri için bu durumu çok fazla fark etmezler. Kuvvetli olan cemaatler de başkalarıyla ittifakı düşünmediklerinden müstakil hareket etmeyi tercih ederler. Başkalarıyla ittifak ettikleri zamanlarda bile bu işi olduklarından daha kuvvetli görünmek için yaparlar.

Bediüzzaman'ın bu konudaki açıklaması şöyledir:

Zayıfların topluluğu ve tüzel kişiliği kuvvetli olurken bunun aksine olarak kuvvetlilerin topluluğu ve tüzel kişiliği zayıf olur. Kur'ân-ı Kerim'de de bu hususa gramatik bir yolla lâtif ve zarîf bir nükte ile işaret edilmiştir. وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ قَالَ (kâle) fiili müzekker, yani erildir. Kadınlar anlamına gelen نِسْوَةٌ kelimesi çoğul olduğu için âdeta çokluk sebebiyle erkeklere mahsus olan kuvveti elde etmiş olduğundan onların fiilini (kâle) almayı hak etmiştir. Bunun tersine olarak قَالَتِ الْأَعْرَابُ (Bedeviler dedi ki:)¹⁸ âyetinde dedi anlamına gelen قَالَتِ (kâlet) fiili müennestir, yani dişildir. Oysa bu fiil bedevîler anlamına gelen الْأَعْرَابُ (el-a'râb) kelimesinin fiilidir ve normalde müzekker, yani eril olması gerekirdi. Cenâb-ı Allah kadınlar topluluğu için müzekker (eril) bir fiili, erkekler topluluğu için müennes (dişil) bir fiili kullanmıştır. Âyetlerde zayıf, halîm ve yumuşak tabiatlı kadınlar topluluk hâline gelince kuvvet bulup şiddet ve sertlik kazanarak bir nevi erkeklerin özelliklerine sahip olduklarından onlar için müzekker (eril) bir fiil; bedevî Araplar ise özellikle kuvvetlerine güvendikleri için onların topluluklarının zayıf olması sebebiyle hem ihtiyatkârlık, hem yumuşaklık vaziyetini aldığından, bir nevi kadınlık özelliklerini takındıklarından onlar için müennes (dişil) fiil yer almıştır. Âyetlerdeki lafızların bu şekilde gelmesi, kuvvetliler topluluğunun tüzel kişiliğinin zayıf; zayıflar topluluğunun tüzel kişiliğinin ise kuvvetli olduğuna lâtif bir işarettir.

Ehl-i hak gayet kuvvetli bir dayanak noktası olan Allah'a imandan gelen tevekkül ve teslimle, ihtiyaçlarını başkalarına arz edip de onların yardım ve desteğini istemezler. İsteseler de bu talepleri üzerinde çok fazla ciddi olmazlar. Ehl-i dünya ise nereye dayanmaları gerektiğini tam olarak bilemediklerinden acz ve zaaf içine düşerler ve kendilerini başkalarından yardım isteme ihtiyacı içinde hissederekler. Yardım isteme noktasında da son derece samimi olurlar ve ittifak etmek

16 Bediüzzaman Said Nursî, *Lem'alar* (20. Lem'a), s. 157.

17 Yusuf Suresi, 12/30.

18 Hucurât Suresi, 49/14.

için ciddi fedakârlık gösterirler.

Ehl-i hak, ittifak edilmesi hâlinde haktan gelen kuvveti düşünmedikleri ve aramadıkları için haksız ve zararlı bir sonuç olan ihtilâfa düşerler. Aslında haksız olan ehl-i dalâlet ise âcizlikleri sebebiyle ittifaktaki kuvvetin önemini tam olarak hissettiklerinden maksatlarına uygun olan ittifakı yapabilmektedirler.

Ehl-i hakkın bu haksız ihtilaf hastalığının ilâcı, “*İhtilâfa düşmeyin; sonra cesaretiniz kırılır, kuvvetiniz elden gider.*”¹⁹ âyetindeki şiddetli ilâhî yasağı ve sosyal hayat bakımından da “*Birbirinizle iyilik ve takvâda yardımlaşın.*”²⁰ âyetinde yer alan sonra derece hikmetli olan ilâhî emri hareketlerinde bir ölçü olarak almaldırlar. İhtilâfın İslâmiyet’e ne derece zararlı olduğunu bilmelidirler. Ehl-i hakkın ihtilâfının ehl-i dalâletin ehl-i hakka galebe çalmasını ne derece kolaylaştırdığını düşünüp ne kadar aciz olduklarını anlayıp, o ehl-i hakkın kafilesine fedakârâne, samimâne iltihak etmeleri ve şahsiyetini unutarak riyâ ve gösterişten kurtulup ihlâsı elde etmeleri lazımdır.²¹

4. Cemaat İstibdadı

Cemaatler belli bir güç kazandıktan sonra özellikle cemaatin ileri gelenleri ilâ-yı kelimetullah ve hizmet perdesi altında başka cemaatleri diskalifiye etme, etkinliklerini sınırlama ve güçlerini kırma faaliyetlerine girişebilirler. Bir cemaatin diğer cemaatlere karşı tutumunun böyle olması hâlinde ittifaktan söz etmek mümkün değildir.

İslâm ümmeti içinde cemaatlerin konumu, bir ordudaki taburlar ve bölükler gibidir. Orduda her taburun ve her bölüğün vazifesi ayrıdır ve ancak birlikte hareket etmeleri hâlinde zafer elde edilir. Bir tabur diğerinin aleyhine çalışırsa mağlubiyetin kaçınılmaz olduğu açıktır. Tek bir cemaatin müslümanların bütün ihtiyaçlarını karşılaması ve her yere ulaşması mümkün değildir. Her yerde müslümanlar da, müslümanlara götürülecek hizmetler de çoktur. Her cemaat için yeteri kadar hizmet etme imkânı vardır. Bir cemaat geniş dairedeki bir yere daha önce ulaşmışsa, o cemaatin “Burası benim hükümranlığım altındadır; buraya kimseyi sokmam.” edasıyla başka cemaatlerin de oraya girmelerine mani olması bir nevi istibdattır. Bediüzzaman istibdadın her nevine karşı çıktığı gibi bir fırkanın istibdadına da karşı çıkmıştır. Divan-ı Harb-i Örfîde mahkeme reisi Hurşid Paşa’ya ve mahkeme âzâlarına “*Eğer Meşrutiyet bir fırkanın (grup) istibdadından ibaret ise, bütün ins ve cin şâhid olsun ki ben mürtecîyim (gericiyim).*”²² demesini bilmiştir.

Bir cemaatte istibdadın var olup olmadığını anlamak için, kendi mensupların-

19 Enfâl Suresi, 8/46.

20 Mâide Suresi, 5/2.

21 Nursî, *Lem’alar* (20. Lem’a), ss. 157-158.

22 Nursî, *Emirdağ Lahikası*, s. 266.

dan birisinin önemli bir dairenin başına getirilmesi hâlinde bu kişinin o daireye alınacak olan memurlarda “cemaatten olma” kriterini mi, yoksa “ehliyet ve salâhiyet” kriterini mi esas aldığına bakılmalıdır. Bir cemaatte “çamurdan olsun, bizden olsun” düşüncesi hakimse o cemaatte istibdat vardır. Ayrıca “ehliyet ve salâhiyet” kriterini de yanlış telakki etmemek gerekir. Bir adamın bir işi yapabilir olması her zaman o iş için “ehliyetli ve salâhiyetli” olduğu anlamına gelmez. Bir işe pek çok ehliyetli insan talip ise, bu durumda daha ehliyetli olanlar tercih edilmek zorundadır. Daha ehliyetli olana görev vermeyip, daha az ehliyetli olanı tercih etmek adaletsizliktir. Bir yere adaletsizlik girdiği zaman, hak oradan kalkıp gider.

Cemaatlerin istibdat çeşitlerinden biri de ilmî istibdattır. Herkesin İslâm’ı kendi anladıkları gibi anlamalarını isterler ve insanları bu konularda mânen zorlarlar. Bediüzzaman ilmî istibdâdı siyasî istibdadın çocuğu olarak görür. Nitekim ona göre Cebriye, Râfiziye (Şîa), Mütezile gibi mezhepler siyasetin gölgesinde gelişmişler ve İslâmiyet’i karmaşık ve anlaşılmaz hâle getirmişlerdir. Bu konuda özellikle siyasetin gölgesi altında gelişen ve büyüyen cemaatler çok dikkatli olmak mecburiyetindedirler.²³

5. Hayırda Yarışın Dünyevî Rekabete Dönüşmesi

Cenab-ı Allah, “Herkesin (ve her toplumun) yöneldiği bir yön (bir kible ve bir istikameti) vardır. Öyle ise (ey mü’minler!) Hayır işlerinde yarış edin...”²⁴ buyurmak suretiyle herkesi hayırda müsabakaya teşvik etmiştir.

İçtimâî hayatın en önemli kanunlarından birisi müsabakadır. “Nev-i insanın tenevvüünün (çeşitliliğinin) en mühim mayası ve zembereği, müsabaka (yarışma) ile hakiki imanlı fazilettir.”²⁵

İşte, kömür gibi olan alçak ruhları, elmas gibi olan yüksek ruhlardan ayırmak için, şeytanlar yaratılmış, teklif gereği bazı hakikatler gizlenmiş, bu gizli hakikatleri göstermek üzere peygamberler gönderilmiş; bu şekilde bir imtihan ve tecrübe meydanı açılmış, cihad yükümlülüğü getirilmiş ve hakkı bulma yarışı başlamıştır. Eğer hak-batıl mücadelesi ve yarışı olmasaydı, insanın özündeki elmas ve kömür hükmünde olan kabiliyetler eşitlenince; en yüksek makamdaki Ebû Bekr-i Sıddîk’in ruhu ile en aşağı mertebedeki Ebû Cehil’in ruhu aynı seviyede kalacaktı.²⁶

Cemaatler hâlinde birbirleriyle hayırda yarışarak istidatlarını mânen geliştirmesi gereken müslümanlar, hak yolundaki müsabaka usullerini tam muhafaza edemedikleri zaman, hayırda yarış rekabete dönüşür ve neticede ihtilafa düşerler.

23 Nursî, *Münâzarat*, s. 22.

24 Bakara Suresi, 2/148. Konuyla ilgili diğer ayetler için bkz. Nisâ, 5/48; Mü’minûn, 23/57-61; Hadîd, 57/21.

25 Nursî, *Lem’alar*, (22. Lem’a), s. 175; *Tarihçe-i Hayat* (Barla Hayatı), s. 164.

26 Nursî, *Mektûbat*, (12. Mektup), s. 48.

Bediüzzaman rekabet ve ihtilafa düşmemek için şu tavsiyelerde bulunur:

Dinî ve uhrevî işlerde rekabet, gıpta,²⁷ haset ve kıskançlık olmamalı. Hakikat nokta-i nazarında da olamaz. Çünkü kıskançlık ve hasedin sebebi bir tek şeye çok ellerin uzanması, bir tek makama çok gözlerin dikilmesi ve bir tek ekmeği çok midelerin istemesidir. Bir tek şeyi çok kişilerin istemesi sonucunda bir yere itişe kâkışa hücum etme, söz ile karşılıklı tartışma ve birbirini yenmeye çalışma durumu ortaya çıkar. Bu fiiller önce gıpta damarıyla yapılsa da sonra kıskançlığa dönüşür. Dünyada tek bir şeye çok kişi talip olduğunda, dünya da dar ve geçici olduğundan insanın sonsuz arzularını tatmin edemediği için insanlar rekabete düşerler. Fakat, âhirette tek bir adama beş yüz sene mesafelik bir cennet ihsan edilmesi, yetmiş bin saray ve pek çok huri verilmesi, Cennetliklerden herkes kendi hissesinden kemâl-i rızâ ile memnun olması göstermektedir ki, âhirette rekabete sebep bir şey yoktur ve rekabet de olamaz. Öyleyse, âhirete ait olan salih amellerde dahi rekabet olamaz; bunlar kıskançlık edilecek şeyler değildir. Kıskançlık eden ya riyâkârdır; salih ameller yoluyla dünyevî neticeleri arıyor. Veyahut sadık cahildir ki, salih amellerin nereye baktığını bilmiyor ve bu amellerin ruhu ve esasının ihlâs olduğunu anlamıyor. Rekabet suretiyle Allah'ın velilerine bir nevi düşmanlık etmekle, rahmetinin bolluğu konusunda Allah'ı itham ediyor.²⁸

Ey hakikat araştırmacıları ve tarikat mensupları! Hakka hizmet, büyük ve ağır bir defineyi taşımak ve muhafaza etmek gibidir. O defineyi omuzunda taşıyanlara ne kadar kuvvetli eller yardıma koşsalar yardım görenler daha fazla sevinir ve memnun olurlar. Yardım görenler, yardım edenleri kıskanmak şöyle dursun, kendilerine yardım edip kuvvetlerini arttırdığı için onları içten gelen bir sevgi ile iftihar ederek alkışlamaları gerekir. Böyle yapmayıp tam tersine o gerçek kardeşlere ve fedakâr yardımcılara kendileriyle rekabet eden kişiler nazarıyla bakmak ihlâsı kaçıır. Eğer böyle yapmaya devam ederseniz, sizden aşağı derecede olan yolunu şaşırılmış kişiler, sizi “din ile dünyayı kazanmak, hakikat ilmiyle maişeti temin etmek ve hırsla kapılıp aralarında rekabet etmek” gibi müthiş ithamlarla itham edeceklerdir.

Bu hastalığın tek çaresi, kişinin nefsini kötülemesi ve nefesine değil, daima karşısındaki meslektaşına taraftar olmasıdır.²⁹

6. Hizmet Aşkının Hırsla Dönüşmesi

Cemaatler hizmet için vardılar ve bu hususta sınır tanımazlar. Daima “Bu

---

27 Gıpta ile hased (kıskançlık) arasında şöyle bir fark vardır: Gıpta bir kişinin başkasında var bir şeyin kendisinde de olmasını istemesi; hased ise başkasında var olan bir şeyin onda olmayıp sadece kendisinde olmasını istemesidir.

28 Nursî, *Lem'alar*, (20. Lem'a), s. 160.

29 Nursî, *Lem'alar*, (20. Lem'a), s. 161.

hizmeti ben yapayım, bu insanları ben irşad edeyim, benim sözümü dinlesinler, bu sevabı ben kazanayım.” derdindedirler. Hırsa, riyaya, hubb-u caha, kıskançlığa ve ihtilafa sebebiyet vermemesi hâlinde bu düşünce güzeldir. Fakat bu düşüncede ifrata gidilmesi hâlinde başta hırs olmak üzere diğer bütün manevi hastalıklar zuhur edebilir.

Bu düşünceye karşı Bediüzzaman hizmet ehlini şöyle uyarıyor:

İhlâs ve hakperestlik, Müslümanların nereden ve kimden olursa olsun istifadelerine taraftar olmaktır. Yoksa, ‘Benden ders alıp sevap kazandırsınlar’ düşüncesi nefsin ve bencilliğin bir hilesidir.

Ey sevab kazanmakta hırs gösteren ve ahreti kazandıracak amelleri yapmakta kanaatsiz insan! Öyle bazı peygamberler gelmiştir ki, sayılı birkaç kişiden başka kendilerine tabi olan kimse olmadığı halde, yine de kutsal peygamberlik vazifesinin sonsuz ücretini almışlardır. Demek hüner, tâbi olanların çokluğu ile değil; Allah’ın rızasını kazanmaklardır. Sen neci oluyorsun ki, böyle hırsla ‘Herkes beni dinlesin?’ diye, vazifeni unutup Allah’ın vazifesine karışıyorsun? Hakkı kabul ettirmek, senin etrafına halkı toplamak Cenâb-ı Hakkın vazifesidir. Vazifeni yap, Allah’ın vazifesine karışma.³⁰

7. Allah Rızasını Elde Etme Düşüncesinin İttifakı Zayıflatabilmesi

İttifakı engelleyen önemli sebeplerden biri de Allah rızasını elde etme düşüncesidir. Doğrusu bu garip bir durumdur. Bediüzzaman bu garip hâli şöyle açıklıyor: Cemaatler sadece Cenâb-ı Allah’ın rızasını düşünerek hareket ettikleri için mânen bu meslekten gelen bir izzetleri bulunur. Dayanışma ihtiyacı hissettikleri zaman, diğer cemaatlerle dayanışma içine girmek yerine Allah’a iltica etmeyi tercih ederler ve O’ndan yardım isterler. Takip ettikleri yol farklı olduğundan tam olarak kendi mesleklerine muhalif düşenlerle yardımlaşma ihtiyacı hissetmezler; dolayısıyla onlarla ittifaka yanaşmazlar. Hatta, biraz da kendi cemaatlerini beğenme ve cemaatleriyle övünme hissi ileri seviyede ise, kendilerini haklı, diğerlerini haksız kabul ederek, karşı tarafla ittifak yerine ihtilâfa düşerler. Bu da ihlası ve samimiyeti kaçıırır, araya rekabet ve kıskançlık hislerinin girmesine sebep olur. Netice itibarıyla hem Cenab-ı Allah’tan beklenen sevab kaçır, hem de bu dünyada hezimet yolu açılmış olur.³¹

Böyle tehlikeli bir netice ile karşılaşmamak için düşünülmesi gereken ilk şey, Allah rızasının da birlik ve ittifaktan geçtiğini bilmektir. İhtilafa düşmemek ve birlik hâlinde olmak için Yüce Allah’ın şu uyarılarını dikkate almak gerekir:

30 Nursî, *Lem’alar*, (20. Lem’a), s. 156.

31 Nursî, *Lem’alar*, (20. Lem’a), s. 154.

İhtilafa düşmeyin; sonra cesaretiniz kırılır, kuvvetiniz elden gider.³²

Hep birlikte Allah'ın ipine (kitabına, dinine) sımsıkı sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz de, O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun (bu) nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki, doğru yola eresiniz.³³

Esasen ittifakın çok gerekli olduğu durumlarda ittifak etmemek Allah rızasının yeterliliği düşüncesinden değil, nefisperestlikten, enaniyetten, kendini beğenmekten ve gururdan kaynaklanmaktadır. İttifak edilmediği zaman cemaatler oturup ne kadar Allah rızası için, ne kadar nefislerinin sesini dinledikleri için ittifaka katılmadıklarının hesabını yapmalıdırlar.

8. Âhiret İnancının İttifak Düşüncesini Zayıflatabilmesi

Allah rızasını elde etme düşüncesinde olduğu gibi, âhirette mükâfat alma düşüncesi dahi ittifakı zayıflatılmaktadır. Çünkü cemaatler yaptıkları hizmetlerin karşılıklarını âhirette alacaklarını düşündüklerinden, dünyada önemli meselelerin çözümü için diğer cemaatlerle birlikte hareket etme konusunda gevşek davranırlar. Bazı problemleri birlikte çözme konusunda yeteri kadar gayret göstermezler, himmetlerini bu yöne fazlaca tevcih etmezler. Zaten başka işleri de vardır. Bir nevi mesailerini hem din hem dünya işlerine sarfettiklerinden, kendilerini dağıtırlar ve mesailerini bir yöne teksif edemezler. Cemaat olarak yaptıkları hizmeti âhiretteki mükâfat için yeterli görürler. Bediüzzaman bu düşüncenin menfi neticelerinden kurtulmak ve ittifaka yönelmek için şu tavsiyelerde bulunuyor:

Ey ehl-i hak! Ey hakperest şeriat ehli, hakikat ehli ve tarikat ehli! Bu müthiş ihtilaf hastalığına karşı birbirinizin kusurunu görmeyerek, yekdiğerinizin ayıbına karşı gözünüzü yumunuz. Hak ile batılı birbirinden ayırma özelliğine sahip olan Kur'an'ın "*Onlar boş sözlerle, çirkin davranışlarla karşılaştıkları zaman, izzet ve şereflerini muhafaza ederek oradan geçip giderler.*"³⁴ âyetindeki edeple ilgili tavsiyesine uyunuz. Dış düşmanların hücumu zamanında ülke içindeki tartışma ve çekişmeleri terk etmek, ehl-i hakkı mânevî düşüşten ve zilletten kurtarmak âhiretle ilgili en birinci ve en mühim bir vazifedir. Yüzlerce âyet ve hadis kardeşliği, sevgiyi ve yardımlaşmayı kesin şekilde emreder. Bütün duygularınızla, ehl-i dünyadan daha şiddetli bir şekilde meslektaşlarınızla ve dindaşlarınızla ittifak ediniz; ihtilâfa düşmeyiniz. "Böyle küçük meseleler için kıymetli vaktimi sarf etmektense, o çok kıymetli vaktimi zikir ve fikir gibi kıymetli şeylere sarf edeceğim" deyip geri çekilerek ittifakı zayıflaştırmayınız. Çünkü bu mânevî cihadda

32 Enfâl Suresi, 8/46.

33 Âl-i İmrân Suresi, 3/103.

34 Furkân Suresi, 25/72.

küçük mesele zannettiğiniz şey, çok büyük olabilir. Bâzen bir erin, önemli ve özel şartlar altında tuttuğu bir saatlik nöbeti bir sene ibadet hükmüne geçmesi gibi, ehl-i hakkın mağlûb olduğu bu zamanda, mânevî mücadele meselelerinde, küçük bir meseleye sarf olunan senin kıymetli bir günün, o erin o bir saati gibi bin derece kıymet kazanabilir; bir günün bin gün olabilir. Allah rızası için olan işin küçüğüne, büyüğüne, kıymetli ve kıymetsiz oluşuna bakılmaz. İhlâs ve Allah rızası yolunda atom, yıldız gibi olur. Vesilenin mahiyetine bakılmaz, neticesine bakılır. Madem neticesi Allah rızasıdır ve mayası ihlâstır; o şey küçük değildir, büyüktür.³⁵

C. Diğer Cemaatlere Karşı Kaçınılması Gereken Davranışlar

Dinî cemaatler, gruplar arasında olması gereken müsbet ilişkilerden çok, gruplar arasında olmaması gereken davranışlardan çekinme konusunda ihtimam göstermek zorundadırlar. Bunların en önemlilerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Tekfir (Kâfir Olmakla İtham Etmek)

Müslüman olduğu bilinen bir kimsenin İslâm'dan çıkıp kâfir olduğunu ileri sürmek tekfirdir. Bir müslüman ancak sübûtu ve delâleti kat'î olan bir nassla sabit olan bir hükmü inkâr ederse kâfir olur. Buna göre bir kişi ancak delâletleri de kesin olmak şartıyla mütevatir bir Sünneti veya Kur'an'ın bir âyetini inkâr ederse küfre girmiş olur. Namazın, orucun, zekâtın, haccın farzietini inkâr etmek gibi. Halk arasında küfre girmenin sebebi olarak farz olan bir şeyin farzietini, haram olan bir şeyin de haram oluşunu inkâr etmek kişiyi küfre sokan durum olarak bilinir. Prensip olarak bu bilgi doğru gibi görünse de, burada gözden kaçan önemli bir durum vardır: Farz ve haramların önemli bir kısmı sübûtunda veya delâletinde zannîlik olan nasslarla sabit olmuştur. Meselâ hadisler genellikle âhad veya şöhret yoluyla geldiklerinden, bu tür hadislerle sabit olan haramların inkârı kişiyi küfre sokmaz. Yine, illetin tesbiti konusunda kıyasta zan olduğu için genel olarak bu yolla sabit olan haramları inkâr etmek de kişiyi küfre götürmez. Dolayısıyla farz veya haram olduğu bilinen bazı hükümleri inkâr etmek kişiyi fasık yapsa da küfre sokmaz.

Diğer taraftan, sübûtu ve delâleti kesin olan nassla sabit olan bir hükmün, illetin değişmesi ve zarûret hâli sebebiyle değiştiğini söylemek de, kişiyi küfre götürmez.

Prensip olarak icmâ ile sabit olan hükümleri inkâr etmenin kişiyi küfre sokacağı kabul edilir. Usûlcüler icmânın kesin bir delil olduğunu kabul etmekle birlikte, hiçbir usûlcü üzerinde icmâ vaki olan bütün hükümleri inkâr etmenin küfür olacağı iddiasında bulunmamıştır. Fahreddin er-Râzî ise icmâ yoluyla sabit olan bir

35 Nursî, *Lem'alar*, (20. Lem'a), s. 159.

hükmü inkâr eden kimsenin kâfir olmayacağını ifade etmiştir.³⁶

İnkârı küfrü gerektirdiği ittifakla kabul edilen icmâ, senedi (dayanağı) kat'î olan icmâdır. Bu tür icmâlar ise oldukça azdır. Usûl-i fıkhîta icmâ'nın mümkün olup olmadığı tartışması, bu açıdan önemlidir. İcmânın delil olduğunu kabul eden Ahmed b. Hanbel dahi, "*Kim icmâ iddiasında bulunursa o yalancıdır; belki de insanlar ihtilaf etmiştir!*"³⁷ demek suresiyle, özellikle sahâbeden sonra icmâ etmenin kolay kolay mümkün olmadığına işaret etmiştir. Fıkıh kitaplarında, hükmü icmâ ile sâbit olduğu ifade edilen hükümlerin büyük çoğunluğu ya mezheb icmâsıdır, ya da senedi zannî olan icmâdır. Bu tür icmâları inkâr eden kişi tekfir edilemez.

Şu hâlde kendisini Müslüman kabul eden bir kişinin tekfir edilmesinin yolu neredeyse kapalı gibidir. Allah'ın farz ve haram kıldığı hususları yerine getirmemek kişiyi günahkâr ve fasık yapar, fakat bunların inkârı söz konusu olmadığı müddetçe kâfir yapmaz. Ehl-i Sünnet'in görüşü böyledir.

Ancak İslâm tarihinde Hz. Ali döneminden itibaren insanları kolayca tekfir eden bazı gruplar her zaman var olagelmışlerdir. Bunlar tekfir için "inkâr" yerine, Allah'ın kesin hükmünün "işlenmemesi"ni yeterli sebep olarak görürler. Tarihte ilk defa tekfirden bulunan grup Hâricîlerdir. Gariptir ki, Muâviye ile arasındaki anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması için Hz. Ali'ye hakemliği kabul etmesi için ısrarda bulunan gruptan bazıları, sonradan kendisini "Allah'ın hükmünü bırakarak beşerin hükmüne başvurmakla" itham etmişler ve ona taraftar olanların da küfre girdiklerini iddia etmişlerdir. Hâricîler, büyük günah işleyen kimseyi tekfir etmenin caiz olduğunu ileri sürmüşler ve bu iddialarına delil olarak Allah'ın emrine karşı gelme ile ilgili şu âyeti delil olarak göstermişlerdir.³⁸ "*Bir zamanlar biz, meleklere (ve cinlere); 'Âdem'e secde ediniz' dedik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O, yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.*"³⁹ Esasen burada İblis sadece Allah'ın emrini yerine getirmeyi reddetmekle kalmayıp "*Beni ateşten onu topraktan yarattın*" demek suretiyle bu emrin doğruluğunu da inkâr etmiştir.

Tekfirden aşırılık sebebiyle Hâricîler taşkın hareketlerde bulundular. Ancak zaman içinde bu hareketlerinin doğru olmadığını onlar da anladılar. Günümüzde Umman, Zengibar, Doğu ve Kuzey Afrika'da küçük topluluklar hâlinde bulunan Hâricîler, artık müslüman çoğunluğu tekfir etmeyen, amaçlarına ulaşmak için de siyasî cinayetlere başvurmayan İbâdî mezhebine bağlı bazı gruplar hâlinde yaşa-

36 Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *el-Mahsûl*, (nşr. Tâhâ Câbir Feyyâz el-Alvânî), 1418/1997, Müessesetü'r-risâle yy., IV, 209.

37 Ahmed b. Hanbel, *Mesâilü Ahmed b. Hanbel; rivâyetü İbnihi Abdillâh*, (nşr. Zühreyye eş-Şâvîş), el-Mektebü'l-İslâmî, 1401/1981, Beyrut, s. 439.

38 Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm fi 'ilmi'l-kelâm*, Bağdat, t.y., s. 471.

39 Bakara Suresi, 2/34.

maktadırlar.

Hâricilik büyük bir yumuşama içine girmekle birlikte Selefi gruplardan bazıları tekfir meselesini ön plana çıkarmaya devam etmektedirler. Günümüzde neredeyse bütün İslâm ülkelerinde bu meseleyi sıkça kullanan kişiler mevcuttur. Tarihte bazen gruplar biter fakat fikirler bitmez. Benzen fikirler, karşı grupların içinde dahi yeşerebilir. Günümüzde tekfire delil olarak daha çok Mâide suresinin 44. âyetinin sonunda yer alan “*Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.*” ifadesi kullanılmaktadır. Âyetin bağlamına bakıldığında bu âyetin genel değil, özel bir anlam taşıdığı anlaşılacaktır. Âyette geçen “*kâfirûn = kâfirler*” ifadesiyle 41. âyetin başında vasıfları şu şekilde anlatılan münafıklar ve Yahudiler kastedilmektedir: “*Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla ‘İnandık’ diyenler (münafıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar (Yahudiler) yalan uydurmak için (seni) dinlerler,⁴⁰ sana gelmeyen bir topluluk hesabına dinlerler. Kelimelerin (ifade içindeki) yerlerini bildikten sonra yerlerini değiştirir ve şöyle derler: ‘Eğer size şu hüküm verilirse, onu tutun. O verilmezse sakının.’⁴¹*”

Bediüzzaman’a göre âyet ve hadislerin âmına hâssına, mutlakına mukayyede, dâimî olanına geçici olanına bakmak gerekir: Bazı âyet ve hadisler vardır ki lafzen mutlak olduklarından hükümlerinin bütün zaman ve mekânlar için geçerli olduğu kabul edilmiştir. Oysa bunlar takyid edilmiş, sınırlandırılmış olabilir. Bazı âyet ve hadis hükümleri de geçici oldukları hâlde dâimî zannedilmişlerdir. Bazıları da mukayyed (sınırlı) oldukları hâlde genel anlamlı kabul edilmiştir. Meselâ, âyet veya hadiste “Bu şey, sözgelimi yalan söylemek küfürdür.” denilmiştir. Bu sözden maksat, “o sıfat ve özellik imandan kaynaklanmamıştır, o sıfat kâfire yakışan bir özelliktir”, demektir. Bu cihetle yalan söyleyen kişi için “küfür etti” denilebilir, fakat bu kişi iman bakımından kâfir olmaz. Çünkü bu kişi aynı zamanda mümin olmayı gerektiren başka vasıf ve özelliklere de sahiptir. Yalancılık sıfatının küfre delâleti olabilir. Fakat sıfatın delâletinde şüphe vardır. İmanın varlığında ise şüphe yoktur. Yalancılık, çoğu defa olduğu gibi, küfürden değil başka bir sebepten kaynaklanmış olabilir. Şüphe ile kesin bilginin hükmü ortadan kalkmaz. Dolayısıyla tekfire cüret edenlerin bu durumu iyi düşünmeleri gerekir.⁴²

Bediüzzaman’a göre Mâide Suresi 44. âyette geçen “*Kim hükmetmezse*” ifadesi “*Kim tasdik etmezse*” mânasında⁴³ olduğundan İslâm’a aykırı bir hükümle hükmeden kişi kâfir olmaz. Ancak hükmün doğruluğunu tasdik ederek bu hükmü

40 Âyetin bu cümlesi “Onlar yalana kulak verirler. Sana gelmeyen bir topluluğa kulak verirler” şeklinde de tercüme edilebilir.

41 Mâide Suresi, 5/41.

42 Nursî, *Sünûhat*, ss. 29-30.

43 Nursî, *Münâzarat*, s. 124.

verirse bu hariçtir.

İbn Ebü'l-İz el-Hanefî bu konuda şöyle diyor:

İster idareci olsun, ister halktan idare edilen herhangi bir kimse olsun, her kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmenin gerekli olmadığını, kişilerin onları uygulayıp uygulamamakta serbest olduklarını iddia eder ya da bu konudaki Allah'ın emirlerini küçümseyecek olursa yine küfre girmiş olur. Ancak Allah'ın emirlerinin üstünlüğüne ve bu hükümlere uymadığı takdirde ahirette cezaya çarptırılacağına inandığı hâlde bu emirlere muhalefet ediyorsa küfre girmez.⁴⁴

Müslüman grupların birbirini tekfir etmesi İslâm tarihinde hiçbir problemi çözmediği gibi, aralarındaki düşmanlığı daha da arttırmış; gruplar arasında kan dökülmesine sebep olmuştur. Müslümanlar itikâdî yönden mümin, münafık ve kâfir diye üç kısma ayrılmakla birlikte, gerçek münafıkın kim olduğunu ancak Allah bilir. Biz zahire göre hükmederiz ve bu açıdan insanlar, mümin ve kâfir şeklinde iki kısma ayrılırlar. Müslüman olduğuna söyleyen bir kimsenin dinin esaslarına aykırı hareketlerinden yola çıkarak kâfir olduğuna iddia etmek bizim hakkımız değildir. Bu gerçeği çok iyi bilen Bediüzzaman tekfirden şiddetle sakınırdı. Bu konuda çok hassas olduğunu bizzat kendisi açıklıyor: “*Said'i bilenler bilirler ki, mümkün olduğu kadar tekfirden çekinir. Hattâ sarîh (açık) küfrü bir adamdan görse de, yine tevile çalışır, onu tekfir etmez.*”⁴⁵

Ayrıca Bediüzzaman tekfir etmenin şer'î bir emir olmadığını, dolayısıyla bir kişiyi tekfir etme neticesinde herhangi bir sevap kazanılamayacağını, eğer tekfirden haklılık yoksa mânen bunun büyük zararı olacağı ikazında da bulunur: Madem kötülemez ve tekfir etmemekte dini bir sorumluluk yok, fakat kötülemede ve tekfirden sorumluluk var. Öyle ise kötüleme ve tekfir eğer haksız yere yapılırsa büyük zararı var; eğer hak yere yapılırsa bunun da hayır ve sevabı yoktur. Ayrıca din kötülemez ve tekfir etmemek sebebiyle insanlara bir sorumluluk yüklediği için bunun şer'an hiçbir zararı yoktur. Gerçek böyle olduğu içindir ki, başta dört mezhep imamı, Ehl-i Beyt'in on iki imamı olmak üzere Ehl-i Sünnet, bu gerçeğe dayanarak Müslümanlar arasında eski zamanın fitnelerinin münakaşa edilmesini caiz görmemişler, bunda hiçbir fayda bulunmadığı gibi, büyük zararların olduğunu söylemişlerdir.⁴⁶

Bediüzzaman tekfirden hiçbir fayda olmadığı, tersine büyük zarar olduğu için mektep, medrese ve tekkenin mensuplarının birbirlerini tekfirden vazgeçmeleri hususunda onlara şöyle bir tavsiyede bulunmuştur: Medrese, mektep ve tekke mensuplarının fikir ayrılığı içinde olmaları ve meşreplerinin birbirine aykırı ol-

44 İbn Ebü'l-İzz, Ebü'l-Hasan Sadreddin Ali es-Salihî el-Hanefî, (h. 731-791), *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, 1988, Beyrut, ss. 323-324.

45 Nursî, *Şuâlar*, (14. Şua), s. 366.

46 Nursî, *Emirdağ Lahikası*, ss. 178-179.

ması normal olmakla birlikte bu farklılık, İslâm ahlakının esasını sarsmış, milletin birliğini çatalaştırmış ve onları medeniyetin gerektirdiği ileri düzeyden geri bırakmıştır. Zira biri aşırılığa (ifrat) kaçmış, diğeri tekfîre, öteki de milleti saptırmaya devam etmektedir. Her biri diğeri cehaletle ve güvenilir olmamakla itham ediyor. Bu kötü durumdan kurtulmanın çaresi İslâm'ın tevhid inancını esas alarak aralarında iyi ilişkiler kurup anlaşma yolunu bulmaktır. Orta yol üzere sulh edilerek birleşmeli ki ilerleme yolundaki uyum bozulmasın.⁴⁷

Hz. Peygamber'in (sav) ifadesiyle “*Her müslümanın kanı, malı ve ırzı bir diğerk müslümana haramdır.*”⁴⁸ İfrat ve tefrit yoluyla hiç kimsenin mümin kardeşinin şer'an korunmuş olan haklarını çiğnemeye ve çiğnetmeye hakkı yoktur, bu bir haksızlıktır.

Kalpte olanı yalnız Allah bilir. Biz bu hususta zan, tahmin ve kanaatle hüküm veremeyiz. Hz. Peygamber (sav), kendi zamanında bu şekilde hareket edenleri ikaz etmiştir. Buna dair bazı örnekler şöyledir:

Resulullah'la (sav) birlikte bütün seferlere katılmış olan Hâtıb b. Ebû Belte'a, Mekke'deki yakın akrabalarını himaye ederler düşüncesiyle, Hz. Peygamber'in (sav) Mekke fethi için yaptıkları hazırlıkları gizli bir mektupla Mekke müşriklere bildirmek istemişti. Bu teşebbüsü ortaya çıkan Hâtıb'ı, Hz. Ömer “*Yâ Resûlallah! Müsaade et de şu münâfiğin boynunu vurayım.*” demiş, Hz. Peygamber de kendisine şöyle cevap vermişti: “*Hâtıb, Bedir savaşına katıldı. Sen nereden bileceksin ki, Cenâb-ı Hak Bedir ehlinin durumlarına muttalîdir ve onlar hakkında 'Dilediğinizi yapın, Ben sizi bağışladım'* buyurmuştur.”⁴⁹ Hâtıb b. Ebû Belte'a, yaptığından pişman olmuş, Hz. Peygamber'den (sav) özür dilemiş, O da onun özrünü kabul etmişti.

Üsâme b. Zeyd harb esnasında “*Lâ ilâhe illallah*” diyen bir adamı, ölümden kurtulmak için böyle dediğini düşünerek öldürmüştü. Bu olay Hz. Peygamber'e haber verildiği zaman şiddetle kızmış ve Üsâme'yi çağırarak “*Yâ Üsâme! Demek sen adamı 'Lâ ilâhe illallah' dedikten sonra öldürdün, öyle mi?!*” diye kendisinin hatalı olduğunu söyledi. Hz. Peygamber (sav) bu sözü o kadar çok tekrar etti ki neticede Üsâme, (*Böyle bir hatayı işlemektense*) ‘*keşke ancak o gün müslümanlığa girmiş olsaydım*’ diye temenni etmiştir.⁵⁰ Üsâme yorum yoluyla adamı öldürmüş olduğu için Hz. Peygamber (sav) kendisine kısas, diyet ve kefareten herhangi birinin tatbikini istememiştir.

Hz. Peygamber (sav) “*Bir müslüman bir kardeşine 'kâfir!' dediği zaman mut-*

47 Bediüzzaman Said Nursî, *Divan-ı Harb-i Örfî*, (Hürriyete Hitap), ss. 87-88.

48 Müslim, *Birr*, 32; Ebû Dâvud, *Edeb*, 35; Tirmizî, *Birr*, 18.

49 Buhârî, *Meğâzî*, 46; Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 161.

50 Buhârî, *Diyât*, 2; Müslim, *İmân*, 158, 159.

laka o söz, bu ikisinden birisine döner."⁵¹ buyurmakla tekfirin netice itibariyle son derece tehlikeli bir itham olduğu ikazında bulunmuştur. Bu ifadeden "Eğer tekfir edilen şahıs kâfir değilse, tekfir eden kafir olur" şeklinde bir anlam çıkarmak mübalağalı olur. Resûlullah (sav) bu ifadeyle tekfir eden kişinin yanlış, hatta iftiraya varan bir söz söylediğini ve bunun mânevî sorumluluğunun yüksek olduğunu vurgulamak istemiştir.

Said Nursî'nin tekfir konusunda orijinal görüşlerinden birisi de şöyledir: Bazı sözler literal olarak değerlendirildiğinde dalâlet ve sapıklık ifade eder. Fakat bu sözü söyleyen kişi dalâletten oldukça uzaktır. Bazen de söz küfür görünür; fakat söyleyeni kâfir olmaz.⁵²

2. Techil (Cahillikle İtham)

Techil, cahil görmek demektir. Dinî gruplarda görülen önemli hastalıklardan biri de diğer grupları cahil görmektir, cehaletle ithamdır. Ne yazık ki bazı gruplar kolaylıkla diğer cemaatleri cehaletle itham edebilmektedirler.

Hemen şunu ifade edelim ki, cemaatler arasındaki farklı görüşler, birinci derecede kurucularının ve önderlerinin görüş farklılığından kaynaklanmaktadır. Dinî cemaatlerin kurucu ve önderlerinin ise cahil kimseler olduklarını söylemek mümkün değildir. Hâlen toplumda yerleşmiş olan dinî cemaatlerin kurucularının birçoğu vefat etmiş olup bu cemaatleri onların halefleri ve talebeleri yönetmektedir. Bu cemaatlerin de her alanda yetişmiş elemanları ve ilim adamları mevcuttur. Özellikle cemaatleri şahs-ı mânevî (mânevî tüzel kişilik) olarak ele aldığımız zaman her cemaatin her şeyi bildiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla cemaatler için gerçek anlamda bilgisizlik söz konusu olmadığından, onları cehaletle suçlamak doğru olamaz.

Cemaatlerde cehalet ithamına sebebiyet veren şey genellikle taassuptur. Cemaat sosyolojisinin bir gereği olarak her cemaat kendi önderinin görüşlerini doğru, buna aykırı olan görüşleri ise yanlış kabul eder. Bunun da en önemli sebebi, cemaatlerin kendi önderlerini velî, kutub, müceddid, mehdî gibi ilhama mazhar ve bilgisi vehbî olan kişiler olarak kabul etmeleridir. Cemaat mensuplarının bir kısmına göre önderin bilgisi Allah tarafından teyid edilmiş olan bir bilgidir. Diğer cemaatlerin önderleri ise bu seviyede olmadıklarından onların bilgilerine itibar olunmaz.

Cemaatlerde ilham unsuruna olduğundan fazla bir fonksiyon yüklendiği açıktır. Maalesef ilham yoluyla elde edildiği ifade edilen bilgiler, peygamberlere vahiy yoluyla gelen bilgiler gibi açık, net ve kesin olarak kabul edilmektedir. Hâlbuki

51 Buhârî, *Edeb*, 73; Müslim, *İmân*, 111; Tirmizî, *İmân*, 16.

52 Nursî, *Lem'alar* (28. Lem'a), s. 274. Bkz. nur.gen.tr; Erişim: 21.09.2015.

İslâm akaidinde ilhamın varlığı ve vukuu kabul edilmekle birlikte, bu yolla elde edilecek bilgi, başkası için delil olmaz. Cenâb-ı Allah “*Nefse ve onu en güzel bir biçimde şekillendirip fücür ve takvasını ilham edene yemin ederim ki...*”⁵³ buyurmakla ilhamın bir “kabiliyet” olduğunu beyan etmiştir. Bu kabiliyet sebebiyle insan tefeyyüz eder, keşfte bulunur. İlham, sezginin de üstünde insanın Cenâb-ı Allah ile kurduğu ilişki neticesinde kişinin kalbinde hasıl olan bilgidir. Bu bilgi genellikle gölgeli ve karışıktır. Ancak akıl ve vahyin süzgecinden geçmesi hâlinde kullanılabilir bir duruma gelir. Bazen ilhama mazhar olan kişiler bu bilgiyi süzmesini de bilirler. Sünûhât, hads gibi bilgi kaynakları, bir nevi ilhamla elde edilir. Dolayısıyla bunlar da ilhamın kısımlarındandır. Ancak ilhamın vahiy olmadığı bilirse de, doğrudan Allah tarafından önderin kalbine bırakılan bir bilgi şeklinde kabul edildiğinden, cemaat mensupları tarafından önderlerinin sözleri “mutlak doğru” olarak algılanır. Bundan da taassup ve tatlîl doğar.

Problem cehalet değil, ilham meselesine haddinin pek fevkinde bir değer atfedilmesidir. Gerçekte ortada bir cehalet olmadığından kimsenin kimseyi techil etme hakkı yoktur.

Bediüzzaman Osmanlı döneminde en çok mektep-medrese-tekke arasındaki ihtilaf ve techilden şikâyet etmiştir: Yüz defa söylemişim, yine söyleyeceğim: Çıkar yol medrese, mektep ve tekkenin mensuplarının uzlaşması ve barışmasıdır. Aralarında fikir alış-verişi yaparak aynı maksatta birleşmeleri lazımdır. Üzülerek söylüyorum ki, onların düşüncelerinin birbirine zıt olması birliği ortadan kaldırdığı gibi, mizaçlarının birbirine ters olması da ilerlemeyi durdurmuştur. Her biri kendi mesleğinde taassup içinde olup diğerinin mesleğini basit görmekle, ya geri kalarak ya da ileri giderek birbirlerini sapıklık ve cehaletle itham ediyorlar. Oysa İslâmiyet, dışarıda cismânî bir şekilde görünse, bir konağı mektep, bir odası medrese, bir köşesi zâviye, salonu dahi hepsinin toplandığı geniş bir mekân olup; geniş ve aydınlık salonda hepsi birbirinin noksanını tamamlamak için şura oluşturmuş bir meclis şeklinde görünür.⁵⁴

3. Tahkîr (Başkasını Küçük Görmek)

Cemaatlerin önemli hastalıklarından biri de bazen birbirlerini küçük görmeleri ve aşağılamalarıdır. Bir cemaatin diğer bir cemaati tahkir etmesi, onları cahil görmesi, hizmet alanlarını önemsiz veya daha az önemli bulmaları, çok çalışmalarıyla birlikte etraflarına adam toplayamamaları gibi sebeplerden kaynaklanır. İyi bilinmelidir ki Allah için yapılan her iş, ne kadar küçük de olsa önemlidir. Muvaffak olup olmamak her zaman çalışmaya veya şartlara uygun hareket etmeye bağlı bir husus değildir. Allah kimi muvaffak kılmak isterse o muvaffak olur. Allah indin-

53 Şems Suresi, 10.

54 Nursî, *Münâzarat*, s. 132.

de tek üstünlük sebebi vardır, o da takvadır. Ne iş yaparsa yapsın kimin takvası fazlaysa, Allah ininde en üstün odur. Dolayısıyla hiç kimsenin hiç kimseyi tahkîr etmeye hakkı yoktur.

Kur'an güzel ahlak öğütleriyle doludur; Hz. Peygamber (sav) de güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilmiştir. Bu ahlakın içinde küfür, tahkir, başkasını küçük görmek yoktur. Cenâb-ı Allah müşriklerin putlarına sövülmesini dahi yasaklamıştır. Hz. Peygamber (sav) ya hayır söylemeyi ya da susmayı tavsiye etmiştir.

Resûl-Ekrem (sav) Mekke'yi fethedince kendisine, İslâm'a ve ümmetine her türlü kötülüğü yapan Mekke müşriklerine şöyle seslendi: “*Şimdi size ne yapacağımı bekliyorsunuz!*” Onlar “*Sen kerem sahibi bir kardeş ve kerem sahibi bir kardeş çocuğusun!*” dediler. O da “*Hadi gidin, serbestsiniz!*”⁵⁵ diyerek, onlara ne ceza verdi, ne kötü bir söz söyledi, ne de tahkir etti.

4. Tenkid

Bediüzzaman anlaşmazlık konusu olan bir mesele varsa, bu konuda doğrudan tenkid etmek yerine meşveret etmeyi tavsiye eder ve bu konularda meseleyi çok sıkı tutmayı uygun bulmaz. Çünkü herkes bir meşrepte olmaz. İnsanların birbirlerine müsamaha ile bakmaları gerekir.⁵⁶ O'na göre bizim “en müthiş maraz ve musibetimiz, cerbeze ve gurura istinad eden tenkittir. Tenkid insaf ile yapılırsa hakikatin ortaya çıkmasına vesile olur. Fakat tenkid gururdan kaynaklırsa, tahripkâr ve parçalayıcı olur. Müthişin en müthişi olan tenkid de, iman hakikatleri ve dini meseleler hakkındaki tenkittir.”⁵⁷

Bediüzzaman şahsına karşı yapılan haksız tenkidleri dahi “başım üstüne kabul ediyorum” diyerek tenkid sahiplerine cevap verme lüzumunu dahi hissetmemiş,⁵⁸ talebelerine de, karşı itiraza ve haklı tenkide sevkedilmeleri hâlinde

Biz, değil böyle cüz'î hukukumuzu, belki hayatımızı ve haysiyetimizi ve dünyevî saadetimizi Risale-i Nur'un en kuvvetli rabitası olan tesanüde feda etmeye mükellefiz. O bize kazandırdığı netice itibarıyla dünyaya, enaniyete ait herşeyi feda etmek vazifemizdir.⁵⁹

diyerek nefislerini susturmalarını tavsiye etmiştir.

5. Haset

Cemaatler arasında olmaması gereken unsurlardan birisi de haset ve kıs-

55 İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, (nşr Mustafa es-Sekkâ vdğr.), I-IV, Kahire 1375/1955, IV, 55; İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Dâru Sâdir, Beyrut tsz., II, 142.

56 Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s.181; *Hizmet Rehberi*, s. 202.

57 Nursî, *Hutbe-i Şâmiye*, (2. Zeyl), s. 147.

58 Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s. 191; *Tarihçe-i Hayat* (Kastamonu Hayatı), s. 274.

59 Nursî, *Kastamonu Lâhikası*, s. 181; *Hizmet Rehberi*, s. 202.

kançlıktır. Şahıslar arasında bu his geniş yer bulduğu gibi cemaatler arasında da görülür. Hz. Peygamber (sav) hasedi eski ümmetlerden beri herkese sirayet eden ve dine büyük zarar veren bir hastalık olarak görür ve ümmetini şöyle ikaz eder:

Size eski ümmetlerin hastalığı sirayet etti: Bu, hased ve buğzdur. Bu kazıyıcıdır. Bilesiniz; kazıyıcı derken saçı kazır demiyorum. O dini kazıyıcıdır. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin ederim, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Birbirinizi sevmeye yardımcı olacak şeyi haber vereyim mi: Aranızda selamı yaygınlaştıran.⁶⁰

Bediüzzaman da bu dehşetli hastalığa karşı talebelerini şöyle uyarmıştır:

Kardeşlerim! Enâniyetin içimizde en tehlikeli ciheti, kıskançlıktır. Eğer sırf Lillâh için olmazsa, kıskançlık müdahale eder, bozar. Nasıl ki bir insanın bir eli, bir elini kıskanmaz ve gözü kulağına hased etmez ve kalbi aklına rekabet etmez; öyle de, bu heyetimizin şahs-ı mânevîsinde herbiriniz bir duygu, bir âza hükmündesiniz. Birbirinize karşı rekabet değil, bilâkis birbirinizin meziyetiyle iftihar etmek, mütelezziz olmak bir vazife-i vicdaniyenizdir.⁶¹

Hizmet açısından da cemaatlerin birbirlerini kıskanmak yerine, birbirlerini tebrik etmeleri, birbirlerine teşekkür etmeleri gerekir. Cemaatlerin yaptığı hizmetler, genel olarak sosyal sorumluluk (farz-ı kifâye) çerçevesinde mütalaa edilebilecek olan faaliyetlerdir. En azından Müslümanlardan bir kısmının bu hizmetleri gerçekleştirmesi gerekir. Bu hizmetleri kim gerçekleştirirse sevabını o alır, fakat diğerlerinin üzerinden de yükümlülük kalkmış olur. Dolayısıyla her hizmet ehli, aynı zamanda başkalarını gûnahtan kurtaran manevî bir kahraman hükmündedir. Bu durumda bizi gûnahtan kurtaran bir kardeşimize nasıl kin duyabilir ve onu nasıl kıskanabiliriz! Olsa olsa bu kardeşlerimize gıpta ile bakabiliriz. Yani onları kıskanmak yerine onları örnek alıp, onlar gibi hizmet etmeye çalışmalıyız.

Hasedin çaresi şudur: Hased eden adam, haset ettiği şeylerin sonucunu düşünmeli. O zaman rakibinde olan dünyevî güzellik, kuvvet, makam ve servetin fânî ve geçici olduğunu görecektir. Hasedin faydası az, zahmeti çoktur. Zaten uhrevî meziyetlerle ilgili konularda haset olamaz. Eğer bu tür konularda da bir adam hased ederse; ya kendisi riyakârdır veya âhiret malını dünyada mahvetmek istiyordur veyahut hased ettiği kişiyi riyakâr zanneder, ona haksızlık eder, zulmeder.

Hased eden adam, hased ettiği kişiye gelen musibetlerden dolayı memnun olur, nimetlerden dolayı da mahzun olursa, kaderin ve İlâhî rahmetin o adama ettiği iyiliklerden küsmüş olur. Âdetâ kaderi tenkit ve rahmete itiraz ediyor. Kaderi tenkit eden, başını örse vurur, kırar. Rahmete itiraz eden, rahmetten mahrum kalır.⁶²

60 Tirmizî, *Sıfatü'l-Kıyâme* 57, (2512).

61 Nursî, *Mektûbat*, (29. Mektup), s. 413; *Hizmet Rehberi*, s. 177.

62 Nursî, *Mektûbat*, (22. Mektup), s. 257.

Sonuç

“Müminler ancak kardeştir” düsturuna en çok riayet etmesi gerekenler, İslâm toplumunda kardeşliği tesis etmeyi gaye edinmiş olan dinî cemaatlerdir. Her hayırlı işin pek çok muzır manileri olduğu gibi, dini cemaatlerin de önlerine içten ve dıştan, nefisten ve şeytandan, yakın ve uzak çevreden pek çok mânîler çıkıp aralarındaki dostluk ve kardeşliği bozmaya çalışırlar. Cemaatler bütün bu muzır mânîlere aldırılmayıp gerek dünyada muvaffak olmak, gerekse Allah'ın rızasını elde etmek için aralarında kardeşliği, yardımlaşmayı ve ittifakı sağlamak mecburiyetindedirler. Cemaatler için bu tesanüd farz-ı kifaye mesabesinde olan bir vazifedir. Zira bu zamanda farz-ı kifaye mesabesinde olan birçok vazife, onların şahs-ı manevîlerine teveccüh etmiş bulunmaktadır.

Merkeziyet ve Adem-i Merkeziyet Tartışması Bağlamında Kürt Meselesine Müsbet Bakış

Celil TAŞKIN

Öz

Çok-milletli imparatorluklar döneminden ulus devletler dönemine geçiş sürecinde Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumak için birçok düşünür tarafından çeşitli fikirler dile getirildi ve pratiğe dökülmeye çalışıldı. Kürtler de dâhil olmak üzere müslim ve gayr-i müslim unsurları imparatorluk bünyesinde tutmak için çeşitli çözüm önerileri geliştirildi. Bu çözüm önerilerinden birisi, adem-i merkeziyet fikridir. Bu makalede bu fikrin ana savunucusu Prens Sabahaddin'in ve adem-i merkeziyet tartışmasına dâhil olan Said Nursi'nin görüşleri analiz edilecektir. Said Nursi'nin merkez anlayışını netleştirebilmek amacıyla anadille ilgili görüşlerine de yer verilecektir. Adem-i merkeziyet tartışması üzerinden, Kürt meselesinde müsbet hareket kıstasları belirlenmeye çalışılacaktır. Adem-i merkeziyet meselesi, günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü korunamadı ve yerine Türk ulus devleti kuruldu. Lakin Kürtlerin bu yeni ulus devletin bünyesinde nasıl tutulacağı hususunda tartışmalar devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Said Nursi, Prens Sabahaddin, Kürt meselesi, müsbet hareket, merkeziyet ve adem-i merkeziyet.

The Kurdish Issue with respect to Postive Action in the Context of Discussions of Centralizatiom and De-centralization

Abstract

In the period of transition from multi-national empires to nation states, Ottoman thinkers voiced several ideas to protect the integrity of the Ottoman Empire and tried to put these ideas into practice. To keep Muslim including Kurds and non-Muslim elements within the Empire, various solutions were developed. One of these solutions is the idea of de-centralization. In this article, opinions of Said Nursi involved in the de-centralization debate and the main proponent of the idea of de-centralization, Prince Sabahaddin, will be analyzed. Also, Said Nursi's views on the native language will be analyzed in order to clarify his understanding of 'centre'. The de-centralization debate will be studied to determine the criteria for positive action at the Kurdish issue. Today, the issue of de-centralization is still under discussion. The integrity of the Ottoman Empire could not be maintained and the Turkish nation state was established. But there are ongoing discussions on how to keep the Kurds within the new nation state.

Key Words: Said Nursi, Prince Sabahaddin, Kurdish question, positive action, centralization, and de-centralization.

Giriş

Çok-kavimli, çok-dilli, çok-dinli ve dolayısıyla çok-kültürlü olan Osmanlı mirası üzerine kurulan Türkiye, devraldığı bu hayli heterojen yapıdan, haddi zatında Osmanlı döneminde başlayan bir süreç içinde, birleştirici yeni bir üst kimlik üreterek daha doğrusu bir etnik kimliği genelleştirerek homojen tek bir yapı oluşturmaya çalıştı. İmparatorluklar döneminin geride kaldığını kabul eden ve dönemin ulus devleti gerektirdiğine inanan kurucu kadronun, yeni devletin sınırları içinde yaşayan vatandaşlardan bir ulus inşa etmesi gerekiyordu. Bu inşa projesinin özünü; farklılıkların varlığına ve kendini ifade edebilmesine nispeten müsaade eden Osmanlı'nın aksine, esnek bir Türklük tanımı çerçevesinde farklılıkları eritmek ve asimile etmek teşkil ediyordu. Homojen bir toplum oluşturulması amacıyla iktidar gücünün sağladığı imkânlar sonuna kadar kullanılmış olsa da günümüzdeki tartışmalara bakıldığında bu projenin tam anlamıyla başarıya ulaştığından bahsedilemez.

Ulus devletlerde dini, kültürel veya etnik farklılıkların temsil sorunu devam edegelmiştir. Farklı aidiyetlere sahip gruplar ve fertler, ulus devletin tek-tipleştirici politikalarına direnmişler ve ferdi ve kolektif haklarını elde etmek için mücadeleye içinde olmuşlardır. Türkiye özelinde bunun örneklerinden birisi Kürtlerin hak talepleridir. Ferdi temel hak ve özgürlüklerden ayrılıkçı taleplere kadar uzanan geniş bir yelpazede farklı talepler gündeme getirilmekte ve kazanımlar elde etmek için mücadele verilmektedir. Bu taleplere bir Müslümanın nasıl bir karşılık vermesi gerektiği sorusuna ilk bakışta kolayca cevap vermek mümkün gibi gözükse de çetrefil bir mesele ile karşı karşıyayız. Şöyle ki bu hususta sağlıklı bir muhakeme yapmak oldukça güç; çünkü Müslüman fertler de tek-tipleştirici projelerden oldukça etkilenmiş durumdadır. Çoğu zaman farkında değiliz ama daha baştan bir tarafı seçmiş durumdayız. Hem bu durumu sorgulayabilmek hem de eski benzer tecrübelerden faydalanmak maksadıyla Said Nursi'nin fikirlerine ve mücadelesine odaklanmak iyi bir başlangıç noktası olabilir. Böylece mümkün olduğunca önyargılardan sıyrılabiliriz ve ferdi ve kolektif hak talepleri karşısında ne yapmamız gerektiği hususunda adil bir fikir geliştirme imkânı yakalayabiliriz. Yani, neler yaparsak ve neleri de yapmazsak müsbet hareket etmiş olacağımızı belirleyebiliriz.

Said Nursi'yi önemli ve konumuzla alakalı kılan diğer bir husus, onun bir Kürt Müslüman olmasıdır. Birkaç istisna dışında, onun esas gayesinin din adına cehd olduğuna itiraz edecek yoktur. Bu yüzden onun fikirlerinin Müslüman Türkler ile Müslüman Kürtler arasında hakem olarak kabul edilme potansiyeli yüksektir. Kürt meselesine dair adil bir anlayış/kavrayış geliştirebilmek ve müsbet hareket kıstaslarını tespit etmek amacıyla, onun mücadelesini iyi izlemek ve sözlerini doğru değerlendirmek gerekir. Sözlerini değerlendirirken de “Öyle ise, sözde kim

söylemiş, kime söylemiş, niçin söylemiş, ne makamda söylemiş ise bak. Yalnız söze bakıp durma”¹ ikazını dikkate almak lazımdır. Biz de ele aldığımız konuyu bu ikazı dikkate alarak aşağıdaki başlıklar altında tarihsel seyir içinde anlamlandırmaya çalışacağız.

Kürt meselesinde müsbet hareket kıstaslarını konuşabilmek için öncelikle sağlıklı bir zemin oluşturulması gerekir. Sağlıklı bir zemin inşa edebilmek maksadıyla, üzerinde durulması gereken en temel ve çetrefil sorun olan yönetime katılım meselesini ele alacağız. Bunun için bu yazıda sadece merkezîyet ve adem-i merkezîyet tartışması üzerinden iktidarın paylaşılması hususuna dair müsbet hareket kıstasları üzerinde duracağız.

Meselenin Neş’et Ettiği Genel Bağlam

Dönemin genel gidişatından, bağlamdan ve Said Nursi’nin irtibatlı olduğu kişi ve kurumlardan genel olarak bahsetmek gerekirse; onun devlet erkânı ile görüşmeleri öncelikle bölgedeki valiler ve memurlar düzeyinde başlıyor. 1907 sonu 1908 başı gibi, II. Meşrutiyet’ten yaklaşık bir sene önce İstanbul’a geliyor. Tedavisi ve eğitimle ilgili projelerine destek bulmak için valinin referans mektubuyla gittiği İstanbul’da kendini aktif siyasetin içinde buluyor. Osmanlı Devleti parçalanma dönemine girmiş bulunuyordu ve başarıya ulaşan ayrılıkçı hareketler mevcuttu. Birçok düşünür Osmanlı’nın çöküşüne ve geri kalmışlığına çözüm reçeteleri üretmeye çalışıyorlardı.

Said Nursi’nin İstanbul’a gelirken yanında getirdiği referans mektubunda, yani valinin padişaha hitaben yazdığı mektupta,² Kürdistan, Kürdistan uleması, Kürt uleması, Kürdistan talebesi gibi ifadeler yer aldığı dikkate alınırsa bu ifadeler o dönemde nötr ifadelerdi ve rahatlıkla kullanılabilirdi. Said Nursi de o dönemde Said-i Kürdi unvanını kullanıyordu. 1907 ile 1926 arasında Kürdi unvanını kullanmıştır.³ O dönem için kavmine veya yaşadığı bölgeye istinaden Kürdi unvanını kullanması son derece sıradan bir lakaptı. Böyle bir lakap kullanması kavmiyetçi bir çağrışım taşımıyordu. Ayrıca, Said Nursi İstanbul gazetelerinde yayınladığı yazılarında “Kürdçe lisanımız” ve “ey Kürd milleti”⁴ gibi ifadeleri rahatlıkla kullanabiliyor ve Kürtçe gazete yazıları yayınlatabiliyordu.

Aslında Kürt meselesinin –yazımızın konusu bağlamında– başlangıcı ve özü

1 Said Nursi, *Sözler*, Yirmi Beşinci Söz, s. 579. Aksi belirtilmedikçe Said Nursi’nin eserleriyle ilgili iktibaslar www.erisale.com web adresinden yapılacaktır. Bu site, Söz Basım Yayın’ın Mart 2012 tarihli baskısı ile birebir aynıdır.

2 Abdülkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursi Mufasssal Tarihçe-i Hayatı I*, 1998, İstanbul, y.y., ss. 167-8.

3 *Mufasssal Tarihçe-i Hayatı I*, s. 172.

4 Bediüzzaman Said-i Nursî, *Asâr-ı Bediyye*, Mütercim: Abdülkadir Badıllı, 2004, İstanbul, Elmas Neşriyat, s. 468.

valinin kullandığı ifadelerde saklı. Şöyle ki o dönemde normal olanın, İttihad ve Terakki içindeki bir grubun Türkleştirme politikaları ile başlayan süreçte, normal olmaktan çıkarılması sorunun esas kaynağını oluşturuyor.⁵ Bu Türkleştirme politikalarının gayesini 1904 yılına ait şu iktibas en iyi şekilde ifade eder: “Türk birliği siyasetindeki faydalara gelince; Osmanlı ülkelerindeki Türkler hem dinî, hem ırkî bağlar ile pek sıkı, yalnız dinî olmaktan sıkı birleşecek ve esasen Türk olmadığı halde bir dereceye kadar Türkleşmiş sair müslim unsurlar daha ziyade *Türklüğü benimseyecek* [italik sonradan ilave edildi] ve henüz hiç benimsememiş unsurlar da Türkleştirilebilecekti.”⁶

Prens Sabahaddin’in Merkeziyet ve Adem-i Merkeziyete Dair Görüşleri

Prens Sabahaddin dendiğinde akla hemen gelen iki kavram: teşebbüs-ü şahsî ve adem-i merkeziyet. Özellikle adem-i merkeziyet kavramı, de-centralization kavramını karşılamak amacıyla yeni üretildiği için net bir tanıma sahip olmasından dolayı birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Sıklıkla kavramdan özerklik anlaşılıp tepki gösterilmiştir. Bu yüzden Prens Sabahaddin kavramla neyi kast ettiğini yazılarıyla izah etmek zorunda kalmış ve yanlış anlaşılmalara cevap vermeye çalışmıştır. Said Nursi’nin adem-i merkeziyete dair nutkunu analiz etmeye geçmeden önce Prens Sabahaddin’in kavramdan neyi anladığı, kavramın çerçevesini nasıl belirlediği ve içeriğini nasıl doldurduğu üzerinde durmak Nursi’nin nutkunu anlamayı kolaylaştıracaktır. Çünkü Said Nursi’nin adem-i merkeziyete dair nutku, Prens Sabahaddin’e bir cevaptır. Cevabın anlaşılabilir kılınması için öncelikle neye cevap verildiği üzerinde durulması gerekir.

Prens Sabahaddin’in Temmuz 1906’da Paris’te kurduğu Teşebbüs-i Şahsî, Meşrutiyet ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti’nin programı gazetelerde de neşredilmiştir. Programın ilk maddesi, “... mevcut vilâyetlerin (Adem-i Merkeziyet, Tevsi-i Mezuniyet) usul ve kaidesiyle idaresi esasına müstenit olacaktır. (Adem-i Merkeziyet, Tevsi-i Mezuniyet) usulü 1876 senesinde neşrolunan (Kanun-ı Esasî)’nin 108’inci maddesinde görüldüğü gibi, yani (İntihab Usulü) üzerine müesses olaca[ğımı]...” belirtmektedir.⁷ Kanun-ı Esasî’nin 108. Maddesi günümüz

5 Çözümün gene Osmanlı pratiği içinde bulunabileceğini dile getiren bir değerlendirme için bkz., Mustafa Akyol, Kürt Sorununu Çözmek İçin Osmanlı Tecrübesini Hatırlamak Gerek, *Köprü*, Bahar 2007, sayı: 98, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&Yazi-No=840>, Erişim Tarihi: 11.10.2015.

6 Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Haz.: Okay Bensoy, 2011, İstanbul, Kilit Yayınları, s. 36.

7 İkinci madde ise yerel yönetimin ayrıntılarına odaklanır: “İntihab ile teşkil edilen belediyeler, nahiyе meclisi, meclis-i idare-i belediye gibi bütün heyetler, nahiyе ve vilayetlerin işlerinin görülmesi ve tesviyesine iştirâk ve müdahale edebileceklerdir. Gizli rey ile intihab edilmiş âzâ ile bunlara terfîk edilecek daimî âzâ (adedi meclis mevcudunun beşte birini tecavüz etmeyecektir)’dan mürekkep bir meclis: vilâyetin mali işlerine, kanun ve nizamlarına ait bütün mesâil ve muamelâtta tam ve geniş bir salâhiyete mâlik bulunacaktır. Bu heyetin müzakereleri alenî olacaktır. Bu umumî vilâyet meclisi, birçok meseleler arasında vergilerin, tarh, tevzi ve tahsili hakkında reyini kullanacak ve

Türkçesiyle şöyledir: “Vilayetlerin yönetim usulü, yetki genişliği ve görevler ayrılığı ilkeleri üzerine kurulmuş olup uygulamaları özel kanunla tayin edilecektir.”⁸

Gökbayır makalesinde İttihad ve Terakki'nin programına değinir ve onun da dediği gibi “İT'nin siyasi programında yer alan 5. ve 6. maddeler yerel yönetimlerden bahsetmesi açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Programın 5. maddesi ‘vilayetlerin yönetim usulünde mevcut düzene aykırı olmamak şartıyla Kanun-ı Esasi'nin 108. maddesinde bahsedilen tevsi-i mezuniyyetin (yetki genişliği) uygulanması için gerekli olan yasal düzenlemelerin yapılacağını’ ... ifade etmekteydi.” Prens Sabahaddin'in her ne kadar içinde yer almasa da yakın arkadaşları tarafından kurulan “Ahrar Fırkası'nın da siyasi programının 9. ve 10. maddeleri yetki genişliği ilkesinin uygulanması... gerekliliğini vurgulamaktaydı.” Şunu belirtmek gerekir ki Ahrar Fırkası'nın programı daha önce yayınlanmıştır. Birçok tarihçi İT'nin siyasi programının bu programdan esinlendiğini kabul eder. İT'nin programı, Ahrar'ın yayınladığı programın bazı hususlarda bir çeşit özeti ve bazı hususlarda ise ona verilen cevap niteliğindedir. Yerel yönetimler hususunda ise tam bir paralellik söz konusudur. Elbette, yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması hususunda bir fikir birliği olmakla birlikte nereye kadar arttırılacağı hususunda bir mutabakat yoktu.⁹

Prens Sabahaddin 1906'nın sonlarına doğru bir yazısında Hıristiyanların adem-i merkezietten zaten istifade ettiklerini, adem-i merkezietin sağlayacağı benzer haklara zaten sahip olduklarını ve böylece terakki ettiklerini ileri sürerek aynı hakları Müslümanlar için istediğini belirtti. Ona göre, örneğin, Hıristiyanlar okullarında istedikleri programları uygulayabiliyorlar ve kilise cemaatine vaazlarında istedikleri gibi telkinlerde bulunabiliyorlardı. Böylece istedikleri gibi fertler yetiştirebiliyorlardı. Hıristiyan unsurlar kiliselerinin reislerini kendileri seçiyorlar, dinî ve mülkî meselelerle ilgilenen iki meclisi de kendi aralarında seçimle belirliyorlardı. Hükûmet, ahaliyi tamamen Hıristiyan olan yerleri denetlemek, müdahale etmek istediğinde öncesinde Hıristiyan yerel idarecileri bilgilendirmek zorundaydı. Özetle, “Bizim (İdârî Adem-i Merkeziet) hakkındaki fikirlerimize itirâz eden şahsiyetler, eğer zahmete katlanarak Hıristiyanlara verilmiş olan fermanları gözden geçirmiş olsaydılar, görürlerdi ki, Müslümanlara verilmekten çekinilen adem-i merkeziete mahsus imtiyazları Devlet, Hıristiyanlara resmî kanunlarla

---

vergi hâsılatının vilâyet ve hükûmet merkezi arasında kararlaştırılacak miktarı, mahallî ihtiyaçlara sarf edilmek üzere terk olunacaktır.” Nezahet Nurettin Ege (Hazırlayan), *Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmî Müdafaaaları*, 1977, İstanbul, Fakülteler Matbaası, ss. 71-2.

8 Satılmış Gökbayır, Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, sayı: 3.1, sayfa: 61-96, http://sbedergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/52616013_61-96.pdf, Erişim Tarihi: 26.07.2015.

9 Satılmış Gökbayır, *a.g.m.*

temin etmiş. Bu riyâzî bir hakikat olarak meydanda duruyor.”¹⁰

Prens Sabahaddin’in o dönemdeki faaliyetlerini ve fikirlerini kısaca özetlemek gerekirse, 23 Temmuz 1908’de meşrutiyet ilan edilince Prens Sabahaddin’in bazı arkadaşları ondan önce Paris’ten İstanbul’a döndü. Bu arkadaşları vasıtasıyla gazetelerde neşredilmek üzere bir beyanname gönderdi. Kısa bir süre sonra kendi de İstanbul’a geldi. Eylül’de babasının naaşı Fransa’dan İstanbul’a nakledildi ve bu nakil işlemlerinden sonra, Selanik, Manastır gibi yerlere, yani Rumeli’ye bir seyahate çıktı. Dönüşünde, Teşrin-i Evvel (Ekim 1908) başında ve Teşrin-i Sani sonlarına doğru iki makalesi neşredildi ve ayrıca broşür hâlinde basılıp dağıtıldı. İkinci yazısı, gazete yazıları ile adem-i merkeziyet fikrine karşı çıkan Hüseyin Cahit’e bir cevaptır. Bu yazıları eski görüşlerinin tekrarıdır ve yanlış anlaşılmaları önlemek amacıyla yazılmıştır. Bu yazılarında, adem-i merkeziyetin özerklik olmadığı özellikle vurgulanmaktadır. Fikirlerini Anayasanın 108. Maddesine atıfla savundu ve aynı fikirlerin İttihad ve Terakki’nin programında da olduğunu belirtti. Yanlış anlaşılmanın önüne geçmek için idarî adem-i merkeziyet kavramını kullandı ve bunun tevsi-i mezuniyet (yetki genişliği) demek olduğunu belirtti. Siyasî adem-i merkeziyete, yani özerkliğe karşı olduğunu ısrarla belirtti. Merkeziyetçilik yüzünden kısa sürede karar alınmadığını, örneğin bir yol yapımı için çok fazla yazışma yapıldığını, kararın çıkmasının yıllar aldığını, İstanbul’daki memurların Yemen’i veya Selanik’i iyi bilemeyeceklerini belirtti ve toplanan vergilerin bir kısmının yerinde ve etkin şekilde kullanılmasını ve bu işlerin seçilmiş yerel yöneticilerce denetlenmesini istedi.¹¹

Said Nursi’nin Merkeziyet ve Adem-i Merkeziyete Dair Görüşleri

Said Nursi’nin *Nutuklar*’ında yer alan ve yazımızın ek kısmında Latin harflerine aktarılarak yer verilen “Prens Sabahaddin Beyin Su-i Telakki Olunan Güzel Fikrine Cevap” adlı nutku böyle bir ortamda irad ediliyor. Nutuk metninden en net anlaşılan husus, Said Nursi’nin, içinde bulunulan zamanın şartları gereği, Prens Sabahaddin’in dile getirdiği ‘güzel fikrin’ uygulanamayacağını belirtmesi ve o ‘güzel fikre’ tamamen karşı çıktığıdır. II. Meşrutiyet’in ilanı ile elde edilen kazanımların tamamen kaybedilmesine neden olacağını belirttiği bu fikre itiraz ederken zamanın şartları bağlamında şu hususlara dikkat çekiyor: (a) Birliği parçalayacak; farklılıkları bir arada tutacak bir tutkal vazifesi görmek yerine birçok ortak nokta varken sadece farklılıklara vurgu yapılmasına neden olacak ve neticede bir Müslüman devletin parçalanmasına neden olacak. Bu parçalanma sonucunda daha ufak devletler ortaya çıkacak ve (b) onlar arasındaki mücadeleler/savaşlar sonucu huzur yerine kaos hakim olacak. Bu durum ekseriyetin menfaatine olmayacaktır.

10 Nezahet Nurettin Ege (Hazırlayan), *Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmî Müdafaaaları*, 1977, İstanbul, Fakülteler Matbaası, ss. 79-89.

11 *Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmî Müdafaaaları*, ss. 161-9.

Adem-i merkeziyet uygulaması birliği neden ve nasıl parçalayacak sorusuna nutuktan şöyle bir cevap bulmak mümkün: (a) Eski yönetimin baskıcı uygulamalarından dolayı insanların nefretini kazanmış durumda olduğunu, Meşrutiyet'in ilanı ile baskıcı yönetimin değişmiş olmasına rağmen, yeni yönetimin henüz bu nefreti izale edemediğini, (b) Osmanlı'yı oluşturan Türk, Ermeni, Kürt vb. unsurlara has siyasî cemiyetlerin var olduğunu, (c) kavimler arasında şiddetli ihtilafların olduğunu belirtiyor. Böyle bir ortamda merkezi yönetimi zayıflatıp yerel yönetimlerin yetkisini arttırmak yönünde adımlar atılması, yönetilebilecek ve kontrol edilebilecek bir süreç olmayacaktır. Bu noktada Prens Sabahaddin Bey'in idarî adem-i merkeziyet ve siyasî adem-i merkeziyet ayrımı, ikincisinin özerklik anlamına geldiğini ve kendisinin de buna karşı olduğunu beyan etmesi ve idarî adem-i merkeziyet istediğini, bunun da 'tevsî'-i mezuniyet' yani Kanun-u Esasi gereğince yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması olduğunu söylediğini hatırlamak faydalı olacaktır. Nursi, o günkü koşullarda uygulanabilir olmadığı için, açık bir şekilde 'tevsî'-i mezuniyet'e de karşıdır. Çünkü yetkilerin artırılması sürecinin, olması gereken sınırlar içinde yönetilemeyeceğini, kontrolden çıkacağını ve devleti parçalanmaya götüreceğini beyan eder. Ona göre, "vahşetin galeyanıyla" yetkilerin artırılması ile yetinilmeyecek, özerklik ve ardından bağımsızlık istenecektir. Bu ifadeden mevcut etnik veya dinî temelli siyasî cemiyetlerin kendi kamuoylarını çok kolay manipüle edebileceklerini anlıyoruz. Böylece kavmiyetçiliğin yayılması kolaylaşabilecektir.

Nursi, bu nutkunda "adem-i merkeziyet fikri[ni]; veyahud onun ammizâdesi unsura mahsus siyasî kulüpler"i Osmanlı Devleti için aynı derecede tehlikeli görmektedir. Canlı ve Beysülen'in özellikle vurguladığı üzere, adem-i merkeziyet fikri kadar "etnik unsurlar temelinde siyasal örgütlenmeye gitmek ve bu yolda çalışmak" da çatışmaya ve parçalanmaya yol açacaktır¹².

Said Nursi, II. Meşrutiyet öncesinde, eski baskıcı yönetime karşı mücadele edenler arasında bazı özerklik yanlısı Rum ve Ermenilerin de olduğunu kabul eder. Onların sayıca giderek azaldığını ve adaletin tesis edilmesiyle daha da azalacağını belirtir: "[Rum ve Ermenilerin] 'Meşrutiyeti biz istihsâl ettik' olan sözleri yalandır. ... Öyle herzegûlerin arzuları, beylik ve muhtariyetin ammizâdesi olan *adem-i merkeziyet-i siyasiye* [italik sonradan ilave edildi] idi. Sonra da yüzde doksan bize ittibâ ettiler. Beşi geveze, birkaç tanesi de zevzeklik edip eski hülyalarından vazgeçmek istemiyorlar."¹³ Bu bağlamda ayrılıkçı hareketlerin nedenlerinden biri olarak maruz kalınan haksızlıkları zikreder. Adaletin tesisi ile ayrılıkçı hareketleri besleyen bir kaynak kurutulmuş olacaktır.

12 Cemalettin Canlı ve Yusuf Kenan Beysülen, *Zaman İçinde Bediüzzaman*, 2. Baskı, 2010, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 130.

13 Said Nursi, *Münâzarat*, ss. 471-2.

Günümüzle kıyaslandığında bazı benzerliklerin olduğu rahatlıkla söylenebilir. Birincisi, Ak Parti iktidarının bazı olumlu adımlarına rağmen, eski baskıcı uygulamalardan dolayı merkezi yönetime ve onun bölgedeki görünür yüzü olan bürokratik yapıya karşı bazı kesimlerde nefretin, bazılarında da hoşnutsuzluğun bugün de olduğu bir gerçek. Merkezi iktidarın insanların güvenini kazanması ve yeni uygulamaların kalıcı olup olmadığına göre görülmesi için zamana ihtiyaç olduğu aşikâr. İkincisi, yönetiminde etnik temelli siyaseti önceleyen isimlerin etkili olduğu siyasî partiler bugün de güçlü. Said Nursi'nin deşindiği üçüncü neden, kavimler arası şiddetli ihtilaf, –o dönemde Müslüman kavimler ile gayr-i müslim kavimler arasındaki vuku bulan ihtilaf– dozu ve niteliği değişmiş şekilde devam ediyor. Bugün hem Kürtler içinde hem de Kürtler ile Türkler arasında bir tarafın bazı mensuplarınca kabul edilmek istenmese de ihtilafın varlığı söz konusu. Bir kamyon şoförünün aracının plakasından dolayı Türkiye genelinde seyahat ederken yanında bir Türkiye bayrağı ve bazı sembolik değerlere sahip bir kaşkol taşıması, bazı yerlerde bayrağı görünür kılarken bazı yerlerde de kaşkolu görünür kılmak zorunda hissetmesi bunun tipik bir göstergesidir.

Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve iktidara ortak olmalarının sağlanması ile merkezi iktidarın gücünün dengelenmesi, böylece iktidar gücünün keyfi ve gayr-i kanuni kullanılmasının önüne geçilmesi mümkün olabilir. Merkezi iktidarın baskıcı bir politika izlemesi de zorlaştırılabilir. Bu tür teorik imkânlarla rağmen, ikiliğe karşı olan ve birliği savunan Said Nursi'nin, merkezi tek bir yönetime taraftar olduğu çok açık.¹⁴ Vilayetlerin yerinden yönetimi tartışmalarında yani hâkim etnik unsurun vilayetlerin yönetiminde söz sahibi olması tartışmalarında “*Eğer unsur lâzım ise, unsur için bize İslâmiyet kâfidir*” diyerek birleştirici noktalara vurgu yapan birisidir. Nutukta net olarak belirtilmese de tek merkezi yönetim fikrini, tevhid inancına kıyas ile meşrulaştırdığı kanaatindeyim. Allah nasıl kâinatın tek yaratıcısı ve idare edicisi ise yani tek bir hakikî yönetici söz konusu ise dünyevî işlerde de benzeri bir uygulama olmalıdır. Bu kanaatimizi destekler mahiyette, Nursi, hayatının daha sonraki bir döneminde ‘*Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, ikisi de harab olup giderdi*’ (Enbiyâ Sûresi: 22) ayetini izah ederken şöyle der:

Amiriyet ve hâkimiyetin muktezâsı rakip kabul etmemektir, iştirâki reddetmektir, müdâhaleyi ref' etmektir. Onun içindir ki, küçük bir köyde iki muhtar bulunsa, köyün rahatını ve nizamını bozarlar. Bir nâhiyede iki müdür, bir vilâyette iki vâli bulunsa, herc ü merc ederler. Bir memlekette iki padişah bulunsa, fırtınalı bir karma karışıklığa sebebiyet verirler.

---

14 Cemalettin Canlı ve Yusuf Kenan Beysülen, *Zaman İçinde Bediüzzaman*, 2. Baskı, 2010, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 130'da Said Nursi'nin yaklaşımını şöyle özetlemektedirler: “Bir merkez ve merkez etrafında birlik zorunludur. Ancak merkezin etrafında olanların kendi var olma hakları korunmalı ve devlet tarafından desteklenmelidir.”

Mâdem hâkimiyet ve âmiriyetin gölgesinin zayıf bir gölgesi ve cüz'î bir numûnesi, muâvenete muhtaç âciz insanlarda böyle rakip ve zıddı ve emsâlinin müdâhalesini kabul etmezse, acaba saltanat-ı mutlaka sûretindeki hâkimiyet ve rubûbiyet derecesindeki âmiriyet, bir Kadîr-i Mutlakta ne derece, o redd-i müdâhale kanunu ne kadar esaslı bir sûrette hükmünü icrâ ettiğini kıyas et."¹⁵

Farklı iktidar gruplarının teşekkül etmesine izin vermek ve ardından onları bir çatı altında toplamaya çalışmak başarıya ulaşamayacak bir terkinin peşinde koşmaktır. Çünkü bu gruplar arasında fitrat gereği mücadeleler sürüp gidecek ve bir ahenk yakalanamayacaktır. Said Nursi'nin adem-i merkezîyet eleştirisi böylece özetlenebilir. Aslında, buraya kadar olan kısımda Said Nursi'nin ne istemediği üzerinde duruldu. Cevabı verilmesi gereken çetrefil sorular bu noktada sorulabilir. Peki, müsbet hareket edilerek bu birlik nasıl sağlanacak? Bu birlik içinde farklı kavimlerin mevcudiyeti, kültürü ve dili nasıl ifade edilebilecek ve muhtelif gelişmişlik düzeyleri hususunda neler yapılacak? Sonraki bölümler bu sorulara cevap arama niteliğindedir.

Merkezi Yönetim Ama Nasıl?

Farklı kavimlerin merkezi hükümette nasıl temsil edileceğine dair bir yorum yapmamızı mümkün kılan bir anekdot, meşrutiyeti anlatmak için Kürt aşiretleri arasında seyahat ederken "... kendimizi de bir kavîm olduğumuzu göstermek nasıldır?"¹⁶ sorusuna verdiği cevapta yer alır. Bu cevapta Meşrutiyet ile egemenliğin millete geçtiğini yani halkın görüş ve fikirlerinin milletvekilleri vasıtasıyla egemen konuma geldiğini belirtir. İstanbul'u yani başkenti -kanaatimce genel olarak yönetim ve bürokrasi olarak anlaşılabilir-; farklı pınarlardan beslenen bir göle benzetir. Hükümeti ise; farklı pınarlardan beslenen bir havuza benzetir. "O havuz pınarlara bakar ve onlara tabidir." Her kavim bir pınar gibi o havuza ve göle akabilmelidir. O havuza ve göle kendinden bir şeyler katabilmelidir. Türk bir pınardır. Kürt bir pınardır. Bazı pınardan su akmasını engellemeye çalışmak yerine o pınarın suyundan herkesin istifade etmesini sağlamak gerekir. Seçim barajı gibi çeşitli engellerle farklı görüşlerin ve düşüncelerin Meclis'te temsil edilmesinin önüne geçmeye çalışmak yerine onların, evrensel haklar ve hürriyetler çerçevesinde, kendilerini ifade edebilmelerine imkân tanınmalıdır. Belli bir etnik grubun sorunlarının ülke gündemine taşınması ve çözüm üretilmesi, sadece o etnik gruba mensup olan milletvekillerinin değil tüm milletvekillerinin görevi olmalıdır.

Bu pınar-havuz benzetmesi, fikr-i milliyetin müsbet ve menfî kullanımlarını ayırt etmek için bir imkân tanır. Potansiyel olarak su çıkacak bir yerden veya suyu az akan ama gerçekte suyu bol olan bir yerden ortak havuza akıtmak için bir pınarın tesisi için çalışmak müsbet iken, ayrı bir havuz ve göl teşkil etmek

15 *Sözler*, Otuz Üçüncü Söz, ss. 931-2.

16 *Asâr-ı Bediyye*, s. 305.

için bir pınar kazmak ise menfidir. Kavimlerin gelişmişlik düzeyleri farklı olduğu için bazıları açısından pınar mevcuttur. Bazılarında ise pınarın yeri bellidir ama çeşitli nedenlerden dolayı hal-i hazırda yeteri kadar su çıkmamaktadır. Bazı çaba ve gayretlerle pınarın suyu arttırılabilir. Bu çabalar niyete göre menfi bir anlam kazanabileceği gibi niyete göre müsbet de olabilir. Beşerde meyl-i tekamül olduğu için bu çabalar hep olacaktır¹⁷.

Said Nursi, nutkunda merkezi hükümetin her kavmin bekası için elzem olan kültürüne ve diline ve zamanın zihniyet yapısına uygun bir şekilde uygulamalarda ve girişimlerde bulunmasını talep ediyor. Gelişmenin sağlanabilmesi için merkezi hükümetin bu girişimlerle unsurlar arasında bir rekabet/yarışma ortamını oluşturması gerekiyor. Diğer bir kavmin gelişmiş olması başka bir kavim için bir şevk kaynağı olmalı yani, onlar yapabiliyorlarsa bizler de yapabiliriz duygusunun uyanması lazım. Böylece kişinin bencil olup sadece kendi menfaati için çalışması yerine içinde yaşadığı toplumun diğer üyelerinin de faydasına olacak işler yapması mümkün kılınabilir.

Said Nursi, ülke genelinde kalkınma ve gelişme için yapılacak girişimlerin merkezi hükümet eliyle yapılmasını isterken merkezi hükümete bir çeşit uyarıda bulunur. Merkezi hükümet, farklı unsurlara ait “âdât-ı milliye ve lîsan-ı kavmiyeye” yani onların kültür ve dillerine uygun hareket etmelidir. Bu uyarının ilk çağrışımı, tek-tipleştirici, farklılıkları yok edici politikalar izlememesi gerektiğidir. Nursi, o gün öyle bir sorun olmadığı için belirtme gereği duymasa da günümüzde belirtilmesi elzem olan bir husus şudur ki farklı unsurların varlığı kabul edilmeli, onların mevcudiyetlerini devam ettirmesine ve kendilerini ifade edebilmelerine imkân sağlanmalı ve bunun da ancak onların kültürlerini yaşatabilmeleri ve dillerini kullanabilmeleri ile olacağı dikkate alınmalıdır.

Merkezi Yönetimin Anadil Yaklaşımı Nasıl Olmalı?

Anadili “âb-ı hayat-ı maarifin cedâvili [eğitimin hayat suyunun aktığı su kanalları]” olarak tanımlayan Said Nursi, anadilin fitri olduğunu ve bu yüzden doğrudan insanın vicdanını harekete geçirdiğini ve tesir ettiğini belirtir. Lafız (söz, kelime) ve mana bakımından iletişimi değerlendirirken, anadilde konuşurken sözlerin zihinde otomatikman algılandığını, sadece mana bakımından bir alışverişin olduğunu söylüyor. Zihin sadece manaya odaklandığı için yani yabancı dildeki sözü anadile çevirmeye çalışmadığı için zihin çok fazla yorulmaz, çatallaşmaz. Anadilde öğrenmenin daha kolay olacağına ilaveten, anadilde öğrenilenlerin daha kalıcı olacağını belirtir. Ayrıca, bir şey anadilde ifade edildiğinde o şeyin insana

---

17 Said Nursi'nin belirttiği gibi, “Âlemdə meylü'l-istikmal vardır. ... Onunla hilkat-i âlem, ka-nun-u tekâmüle tâbidir. İnsan ise, âlemin semerat ve eczasından solduğundan, onda dahi meylü'l-istikmalden bir meylü't-terakki mevcuttur.” *Muhakemat*, s. 26.

tanıdık ve dost geleceğine dikkat çeker. Bundan hareketle, insanların anadilde ifade edilen şeyleri daha kolay kabul edebileceğini söyleyebiliriz.

Nursi, yukarıdaki paragrafta sayılan nedenlerden dolayı anadilin geliştirilmesi yönünde çalışmaların yapılmasını ister. Mutkili Halil Hayâlî Efendi'nin Kürtçenin “esasî olan Elifba ve Sarf ve Nahvini vücuda getir[diğini]” takdirle dile getirmiş ve bu temel üzerine benzer çalışmaların yapılmasını istemiştir.¹⁸ Bu doğrultuda Kürtçenin geliştirilmesi hususunda Ahmed-i Hani, Selahaddin Eyyubi ve Said Nursi'nin görüp biat ettiğimiz tek padişah dediği Yavuz Sultan Selim döneminde Kürt aşiretlerinin Osmanlı'ya katılmalarında büyük katkısı olan İdris-i Bitlisî gibi şahsiyetlerin hayatlarına ve eserlerine dair metinler ön plana çıkarılabilir. Nursi, örneğin “sahabelerin gazevatına dair Kürtçe ‘kavley nevala sîsebaney’ namında bir destan[dan ve] onun ilahî tarzındaki tabîî nazmına ruhum hoşlan[dığından]”¹⁹ bahseder. Bu şahıslar ve eserleri üzerine araştırmalar yapılabilir ve tez yazılması teşvik edilebilir.

Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yeni kurulmasını istediği okulların eğitim dili ile ilgili olarak söylediği “lisan-ı Arabî vâcib, Kürdî caiz, Türkî lâzım”²⁰ sözünün anadilin yukarıda yer verilen işlevleri dikkate alınarak anadil bağlamında yorumlanması gerekir. Kur'an-ı Kerim Arapça olarak indirildiği için her Müslüman'ın onu öğrenmesi gerekir. Türkçe resmî dil olduğu için öğrenilmesi gerekir. Kürtçe de anadil olduğu için öğrenilmesi gerekir. Anadilini iyi öğrenemeyen sağlam bir temelden yoksun olduğu için diğer dilleri de iyi öğrenemez. Nursi, bölgedeki cehaleti yenmek için “fen afyonunu iptidâ onların lisânlarının zarfında, sonra da lisân-ı resmîyeye ifrağ ederek veriyorum”²¹ der. Her ne kadar bu son iktibas direkt okullardaki eğitim dili ile ilgili olmasa da anadilin önceliğini göstermesi ve –ikinci bir resmi dil talebi olmadan– resmi dilin kabulüne delalet etmesi açısından ilginçtir. Genel olarak anlaşılan şu ki anadili unutturmaya çalışarak resmi dili öğretmeye çalışmak yerine sağlam bir anadil temeli verilip onun üzerine resmi dil öğretilmelidir ve Kürtçe eğitim verilebilmelidir. Aşağıdaki iki iktibastan da anlaşılacağı üzere ilkokuldan üniversiteye kadar eğitimin her aşamasında anadil kullanılabilmelidir.

Eski Said döneminde talebesi olan Müküslü Hamza, Nursi'nin dersleri Kürtçe olarak anlattığını belirtmektedir: “Hazret-i Üstad bu tefsiri [İşârât-ül İ'câz] telif etmeden evvel, halka-i tedrisinde bulunuyordum. Kelâm-ı Kadimi eline alıp Kürtçe tahrir ederdi. ... Arkadaşlarımızdan Molla Habib nâmında bir efendi Kürtçe

18 *Asâr-ı Bediyye*, s. 435.

19 *Asâr-ı Bediyye*, s. 525.

20 *Asâr-ı Bediyye*, s. 349.

21 *Münâzarat*, s. 445.

not tutardı. ...”²²

Said Nursi, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde kurulan mekteplerin eğitim dilinin Türkçe olmasından dolayı Kürt gençlerinin mektep eğitiminden istifade edemediklerini dile getirmektedir: “... himmet-i hükümetle Kürdistanın kasaba ve kurasında mekatib te’sis ve inşa’ buyrulmuş olduğu ayn-ı şükranla meş-hûd ise de, bundan yalnız lisan-ı Türkîye âşına etfal istifade ediyor. Lisana âşına olmayan evlâd-ı Ekrad yalnız medaris-i ilmiyeyi mâden-i kemâlat bilmeleri ve mekatib muallimlerinin lisan-ı mahalliye adem-i vukufiyetleri cihetiyle maariften mahrum kalmaktadırlar.”²³

Sonuç

Said Nursi ile Prens Sabahaddin arasındaki farkı metin içinde kullandığımız benzetme üzerinden özetlemek gerekirse, ikincisi küçük küçük müstakil havuzlar olsun isterken, birincisi her pınarın akabildiği büyük bir merkezi havuz istiyor ve bazı ihmal edilmiş pınarların geliştirilmesi için çalışılması gerektiğini söylüyor. Nursi, somut bir siyasi model önermese de insanı ve şer’î hürriyeti merkeze alan ve farklılıkları zenginlik ve rahmet olarak gören bir yaklaşıma sahiptir. Anadilin kullanılması ve anadilde eğitim konusunda direkt bir fikir teatisinde bulunmasalar da yazdıklarından hareketle bu hususta büyük ölçüde mutabık oldukları söylenebilir.

Belli bir konuya yoğunlaştığımız için Said Nursi’nin dengeli bir portresini verememiş olma ihtimalimize binaen iki hatırlatma ile yazımıza nihayet vermek istiyoruz. Birincisi, Eski Said – Yeni Said ayrımına dairdir. Bu yazıda muhatap alınan Eski Said’dir ve ele aldığımız meseleyi Eski Said’in perspektifinden vuzuha kavuşturmayı denedik. Çünkü Said Nursi içtimaî ve siyasal meselelere daha çok Eski Said döneminde değinmiştir. Yeni Said döneminde ise iman merkezli bir yaklaşım sergilemiştir. Ayrıca, Said Nursi’nin Yeni Said döneminde dediği gibi, “[F]ikr-i milliyette bir zevk-i nefsanî var, gafletkârâne bir lezzet var, şeâmetli bir kuvvet var. Onun için, şu zamanda hayat-ı içtimaiye ile meşgul olanlara ‘Fikr-i milliyeti bırakınız’ denilmez. ... Müsbet milliyet, hayat-ı içtimaiyenin ihtiyac-ı dahilîsinden ileri geliyor. Teâvüne, tesanüde sebeptir; menfaatli bir kuvvet temin eder, uhuvvet-i İslâmiyeyi daha ziyade teyid edecek bir vasıta olur.”²⁴ Dolayısıyla Kürt meselesinde –ele aldığımız bağlam özelinde- Said Nursi üzerinden iki çözüm önerisi geliştirilebilir: insanları daha öncelikli olan iman hizmetine davet etmek ya da milliyet duygusunun müsbet şekilde kullanılmasını teşvik etmek gerekir. Bu yazının birincil muhatabı hayat-ı içtimaiye ile meşgul olanlar olduğu için

---

22 *Asâr-ı Bediyye*, s. 661.

23 *Asâr-ı Bediyye*, s. 464.

24 Said Nursi, *Mektubat*, ss. 451, 453.

Yeni Said değil de Eski Said merkezli bir yazı kaleme alındı.

Bu noktada Said Nursi'nin eski eserlerini tekrar neşrederken Kürdüz yerine hakikî Müslümanız, Said-i Kürdî yerine Said Nursi, Kürdistan yerine vilayeti şarkiye ifadelerini kendisinin değiştirdiğini hatırlatmak yerinde olacaktır. Bu değişikliklerle, muhatap kitlesi Kürtlerle sınırlı kalmayıp tüm Müslümanlar olmuştur ve Badıllı'nın belirttiği gibi "hususîlikten umumiliğe" geçiş gerçekleşmiştir. Ayrıca, "eski eserlerin yönlerini Risale-i Nur mesleğine çevirm[iş] ve ona tabî kılm[iştir]."25

İkincisi, Said Nursi'nin esas ve birinci gayesi millet ayrımı gözetmeksizin insanların imanlarının kurtarılması idi. Onun misyonunu şu iktibas gayet veciz şekilde ifade eder: "Karşımda müthiş bir yangın var. Alevleri göklere yükseliyor. İçinde evlâdım yanıyor, imanım tutuşmuş yanıyor. O yangını söndürmeye, imanımı kurtarmaya koşuyorum."26 Burada yazdıklarımızı "adalet-i mahza [noksansız adalet]"yı kendine düstur edinen ve "hakkın küçüğü büyüğü olmaz"27 diyen birisinin gördüğü adaletsizlikleri müsbet bir şekilde düzeltme çabası olarak görmek gerekir. Yazımızın başında belirttiğimiz normalleşme meselesi üzerinden son bir şeyi ifade etmek gerekirse, Said Nursi'nin mücadelesi fitrî olana yani normal olana dönme çağrısıydı.

Ekler

1. Ek: Prens Sabahaddin'e Cevap

"Prens Sabahaddin Beyin Su-i Telakki Olunan Güzel Fikrine Cevap

... her kavmin mâbihil-bekası olan âdât-ı milliye ve lisan-ı kavmiyeye ve isti'dad-ı efkâra muvafık, hükümet teşebbüsata başlamalı... Tâ ki makine-yi terakkiyat-ı medeniyetin buharı hükmünde olan müsabakayı intac edecek bir hiss-i rekabet peyda olabilsin. Yoksa bu revabıt ve mecarayı fekk edecek adem-i merkeziyet fikri; veyahud onun ammizâdesi unsura mahsus siyasî kulüpler –zaten merkezden nefret var– istibdad ciheti ile ve şiddet-i ihtilaf-ı unsur ve mezheb sebebiyle birden bire kuvve-i anilmerkeziyeye inkılab edeceğinden, tevsi'-i mezuniyet kabına vahşetin galeyanyıla sığmayacağından; Osmanlılık ve meşrutiyet perdesini birden feveran ile yırtacak bir muhtariyete; ve sonra istiklâliyete; ve sonra tavaif-i mülûk suretini giydiğinden hiss-i rekabet dâyesiyle vahşetin ve adem-i müsâvâtın mahsulü olan fikr-i istilâ yardımıyla bir mücadele-i keşmekeş intac edeceğinden, öyle bir zenb-i azîm olur ki; hürriyetteki hasene-yi uzmayı

25 Bu hususta hakkaniyetli bir değerlendirme için A. Badıllı'nın *Asâr-ı Bediyye*'nin sonuna eklediği 'Hazret-i Üstad'ın Tashih ve Tasarrufları Hakkında' adlı bölüme bakılabilir. *Asâr-ı Bediyye*, ss. 669-91.

26 Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 784.

27 *Asâr-ı Bediyye*, s. 125.

menafî'-i umumî mizanıyla tartılsa muvazî, belki ağır gelecektir.

Seviye-i irfanı –bir mütemeddin devlet, Alman gibi libas-ı siyaseti– kâmet-i isti'dadımıza ya kısa veya uzun olacaktır. Zîra seviyemiz bir değildir. Tıbbın eski bir düsturudur ki; her illet, zıdd-ı tabiatıyla tedavi olunur. Binaenaleyh, mizâc-ı ittihad-ı millete arız, semûm-u istibdad ile isti'dâd ve meyl-i iftirak marazı iza- le veya tevfiğ lazım iken; adem-i merkeziyet fikriyle veyahut onun kardeşi oğlu gayr-ı mahlût siyâsî kûluplar sirayetine yardım ve önüne menfezler, kapılar aç- mak, muhalif-i kâide-i hîkmet ve tıb olduğundan, bir dehâyı mücessem ki; fatî- ha-yı zaferi istihsal, hasene-yi uzma-yı Hürriyet ve ittihad-ı millî iken; böyle bir iftirakın zenb-i azîmiyle hâtıme çekmek, onüç asır evvel ölmüş asabiyet-i cahi- liyeyi ihya ile fitneyi ikâz etmek; ve Asyânın mahall-i saadetimiz olan sema-yı müstakbeldeki cinanı cehenneme döndürmek, hamiyet ve uluvv-u cenablarına ya- kıştıramıyorum. Onun tevli güzel, fikren taakkul edebiliriz. Amma isti'dadımızla amelen tatbik edemeyiz. Tatbikine çok zaman lâzım. Biz ki, ekseriz, muvahhidiz. Tevhidle mükellef olduğumuz gibi, ittihadı te'sis edecek muhabbet-i millîye ile de muvazafız. Eğer unsur lâzım ise, unsur için bize İslâmiyet kâfidir.”²⁸

2. Ek: Anadile Dair

“Hem de “lisan-ı mâderzâd” denilen eşi'a-i hissiyat-ı milliye'nin ma'kesi; ve semerat-ı edebî şeceresi; ve âb-ı hayat-ı maarifin cedâvili; ve kıymet ve tekem- mülünüzün mîzan-ı i'tidali; ve doğrudan doğruya herkesin vicdanına karşı menfez açmakla hayt-ı şuaî gibi tesirâtı ilka' edici “ihmalinizle gayet müşevveş ve bazı dalları aşılانmış” olan lisanınız “şecere-i tûba” gibi bir şecerenin tecellisine müs- taid iken; böyle kurumuş ve perişan kalmış; ve medeniyet lisanı olan edebiyattan nakıs kalmış olduğundan, lisan-ı teessüfle lisanınız sizden hamiyet-i milliyeye arz-ı şikâyet ediyor.

İnsanda kadrin sikkesi lisanıdır. İnsaniyetin sureti ise, sahife-i lisanı nakş-ı beyan tersim ediyor. Lisan-ı mâderzâd ise; tabîi olduğundan elfaz –davet etmek- sizin- zihne geliyor. Alışveriş yalnız mânâ ile kaldığından zihin çatallaşmaz. Ve o lisanı giren maarif “nakş-ı alelhacer” gibi bâki kalır. Ve o zeyy-i lisan-ı millî ile görünen her ne olursa me'nus olur.

İşte hamiyet-i millînin bir misalini size takdim ediyorum. Ki; o da Motki'li Ha- lil Hayâlî Efendidir ki; hamiyet-i millînin her şubesinde olduğu gibi; bu şube-i li- san meydanında kasabus-sebaki ihraz eylemiş.. Ve lisanımızın esas olan Elifba ve Sarf ve Nahvini vücuda getirmiş. Ve hatta diyebilirim ki; asr-ı hamiyet ve gayret ve fedakârlık ve himayet-i zuafâ imtizac ederek, vücûd-u manevîsini teşkil etmiş- tir. Hakikaten Kürdistan madeninden böyle bir cevher-i hamiyete rast geldiğinden bizim istikbalimizi, onun gibi (ümîdinden) birçok cevahir ışıktıracağız.

İşte bu zat şâyân-ı iktida bir numune-i hamiyet göstermiş. Ve muhtaç-ı tekemmül olan lisan-ı millimize dair bir temel atmış. Onun isrine gitmeyi ve temeli üzerine bina etmeyi ehl-i hamiyete tavsiye ediyorum.”²⁹

3. Ek: Kürd’ler Neye Muhtaçtır?

“Kürd’ler Neye Muhtaçtır?

Millet-i Osmaniye meyanında mühim bir unsur teşkil eden Kürdistan ahalisinin ahvâli hükümetçe ma’lum ise de, ...

Şu cihan-ı medeniyette ve şu asr-ı terakki ve müsabakatta sair ihvan gibi yekâheng-i terakki olmak için, himmet-i hükümetle Kürdistanın kasaba ve kurasında mekatib te’sis ve inşa’ buyrulmuş olduğu ayn-ı şükranla meşhûd ise de, bundan yalnız lisan-ı Türkiye âşina etfal istifade ediyor. Lisana âşina olmayan evlâd-ı Ek-rad yalnız medaris-i ilmiyeyi mâden-i kemâlat bilmeleri ve mekatib muallimlerinin lisan-ı mahalliye adem-i vukufiyetleri cihetiyle maariften mahrum kalmaktadırlar. Bu ise; vahşeti, keşmekeşi... dolayısıyla garbın şematetini davet ediyor. ...

Medrese nâm-ı me’lûfiyle ulûm-u dîniye ve fûnûn-u lâzîme ile beraber, -hiç olmazsa, ellîşer talebe bulunmak ve oraca medar-ı maişetleri hükümet-i seniyece tesvîd edilmek üzere- üç dâr-üt talim tesis edilmelidir.

Bazı medarisin dahi ihyası maddî ve mânevî Kürdistanın hayat-ı istikbâliyesini te’mîn eden esbâb-ı mühimmesindedir. Bununla maarifin temeli teessüs eder....”³⁰

---

29 *Asâr-ı Bediyye*, s. 435.

30 *Asâr-ı Bediyye*, ss. 464-5.

Etik Bir İdeal Olarak Tanrı-İnsan ve İnsan-ı Kamil: Said Nursi'ye Referansla Nübüvvet ve Felsefe Geleneği Üzerinden Bir Bakış

Doç. Dr. Ahmet YILDIZ

TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı

Mahluk olma noktasında eşitlik = Mabudiyetten uzak olma noktasında eşitlik

Öz

Bu çalışmada, Said Nursi'nin 'ene' konusundaki mülahazalarından hareketle, teşebbüh-ü bi'l-vacip (teomorfizm) düşüncesi etrafında, nübüvvet geleneği karşısında konumlandığı felsefi geleneğe yönelttiği eleştiri değerlendirilmekte ve bu çerçevede antik Yunan toplumundaki Tanrı-insan ilişkisi ve bunun Platon ve Aristo'nun etik felsefelerine yansıma biçimleri ele alınmaktadır. Her iki düşünür de insan-Tanrı arasında geçişliliği kabul ettiği için, insani ve toplumsal kemalin nihai hedefi olarak Tanrı-insan olmayı önermektedir. Nebevi gelenek ise insanı, varlık düzleminin "imkân" katına koyarken, Tanrı'yı "vacip" olan alanda görür. Bu da ikisi arasında zorunlu bir geçişsizliği beraberinde getirir. İnsani kemal için "en iyi örnek" peygamberlerin ortaya koyduğu "sünnet"tir. İnsanın dikey bir sıçrayışla vücub alanına katılmak istemesi, yani teşebbüh-ü bi'l-vacip fikri, enenin nominal varlığını terk ederek gerçeklik kazanma teşebbüsüdür. Said Nursi, bu yüzden, bir hakikat dili olarak felsefenin yüceltilmesini eleştirirken, felsefe geleneğinin nübüvvet geleneğine tabi olmasının zorunluluğuna atıfta bulunur.

Anahtar Kelimeler: Ene, kemal, teomorfizm, antropomorfizm, nübüvvet geleneği, felsefe geleneği

Conception of God-man vs the Exemplary Man as an Ethical Ideal: The Tradition of the Prophethood vs the Tradition of the Philosophy with special reference to Said Nursi

Abstract

In this article, by drawing upon Said Nursi's conceptualization of human self (ene), his criticism of the philosophical tradition is treated in the context of the idea of teomorphism. The idea of teomorphism in the ancient Greek community is discussed with reference to the fathers of the Greek philosophy, Platon and Aristotle. Both thinkers accept teomorphism as an ethical ideal for human self and society. On the contrary, the tradition of the Prophethood rejects transitivity between the "possible" realm of existence and the necessary one. This tradition posits the sunnah of the prophets as the best example for the human perfection. Accordingly, the idea of teomorphism, and as an its extension, anthropomorphism, is a reflection of attesting "real" instead of "nominal" existence to the human self (ene). Hence, Said Nursi alludes to the necessity of the philosophical tradition

be subordinate to the tradition of the prophethood.

Key Words: Human self(ene), human perfection, teomorphism, antropomorphism, tradition of the prophethood, tradition of the philosophy.

I. Giriş : “İmkânsızın İmkânı”

Bu çalışmada, Said Nursi'nin 'ene' konusundaki mülahazalarından hareketle, teşebbüh-ü bi'l vacip (teomorfizm)¹ düşüncesi etrafında, nübüvvet geleneği karşısında konumlandığı felsefi geleneğe yönelttiği eleştiriyi değerlendirecek ve bu çerçevede antik Yunan toplumundaki Tanrı-insan ilişkisine ve bunun Platon ve Aristo'da ele alınış biçimine bakacağım.

Said Nursi, insanlık tarihini felsefe² ve nübüvvet gelenekleri etrafında değerlendirir ve bunu da insanın talip olduğu/kabul ettiği emanetin³ bir vechesi olan 'ene'yi anlama biçimiyle ilişkilendirir. Ona göre felsefe geleneği, insana verilen 'Tanrıymış gibi yapabilme/benlik/ene' duygusunun varlığını, emanetin verilme esprisine uygun olarak, Yaratıcıyı tanımaya dönük nisbî, itibarî, arizî mahiyette bir ölçü birimi olmaktan çıkararak, varlığı kendinden olan, aslî ve hakikî bir vücuda sahip, amacı (telos) Yaratıcının isimlerine en güzel şekilde ayinedarlık etmek

---

1 “Tanrı'ya benzemek” anlamına gelen bu deyim, insan olmayan bir varlığın, Tanrı gibi, beşeri terimlerle ifade edilmesi anlamına gelen antropomorfizmin zıddıdır. Hem Tevrat (insan Tanrı'nın suretinde yaratılmıştır (*Tekvin* 1:27), hem de Hadisler (Allah insanı (Adem'i) Rahman'ın suretinde yaratmıştır) antropomorfizmi teomorfizme tebdil etmiştir. Tevrat'ın kimi kısımları “oldukça beşeri” bir Tanrı tasviri sunar ki, bu diğer bölümlerde ortaya konan aşkın bir Tanrı anlayışıyla uyum içinde değildir.

2 Risale lügatçesinde olumsuzlanan anlamıyla felsefe, şehadet alemiyle gayb alemindeki “karbon kağıdı” geçirgenliğini ortadan kaldırarak gaybın (ontolojik anlamda gayb) bilgisini şehadet'in bilgisine kuran, vahiyden bağımsız, insan aklını içerdiği “sonsuz” çeşitlilikle hakikatin mutlak ve yegane kâşifi olarak gören, her şeyin Allah'la ilişkisini kurmak yerine bu ilişkiyi kesmeye yönelik, Heidegerci anlamda insanın kendi var oluşunu/varlık konumunu anlamlandırabilmesi için kendisine verilen “Tanrıymış gibi” yapabilme yönelimini/eneyi itibarî olmaktan çıkarıp ona reel bir vücut atfeden, insanı ve tüm varlığı, Yaratıcı'nın birer “ayet”i olmaktan çıkarıp kendinde bir varlığa dönüştüren bir akletme biçimidir. Olumsuzlanan akletmenin kendisi değil, onun muayyen bir türüdür. Bu bakımdan, Kur'an'la barışık bir felsefe elbette mümkündür. Gayb alemine ilişkin bilgilenme konusunda vahyi esas alan, şehadet alemine ilişkin olarak da vahiyden hareketle bilgi üreten felsefe, hikmetin bilgisi için bir arayıştır. Ancak sistematik bir hakikat dili olarak felsefe kaçınılmaz olarak seçkin bir faaliyet. Kur'an ise umuma hitap eder, dili de bu yüzden “tenezzülât-ı ilahiye” olarak nitelendirilebilecek bir vasıf taşır.

3 “Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi; bununla beraber onun hakkını tam yerine getirmede. Çünkü o, çok zalim ve çok cahildir.” (Ahzap, 72). “(Allah bu emaneti insana vermek suretiyle) münafik erkeklerle ve münafik kadınlara, puta tapan erkeklerle ve puta tapan kadınlara azap edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul buyuracaktır. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.” (Ahzap, 73). “Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.” (Haşr, 21).

yerine kendini kendinde gerçekleştirmek olan bir biçime dönüştürerek, ‘esassız ve çürük’ bir çağır açmıştır.⁴

Said Nursi, eleştirel ve pozitivist felsefe geleneklerini nübüvvet geleneğine çok daha uzak gördüğü için bir tarafa bırakarak, akılcı, özellikle de Aristocu/Meşşai felsefe geleneğine ve bunun Müslüman dünyadaki izleyicilerine eleştiriler yöneltir. Bu eleştirilerin en önemlilerinden biri ‘teşebbüh-ü bi’l vacip’ problemiyle ilgilidir. Felsefe geleneğinin en büyük üstadları olan antik Yunan düşünürleri Platon ve Aristo ile onları İslam dünyasına taşıyan İbn-i Sina ve Farabi gibi filozoflar, insan-Tanrı mahiyet ayırımını ortadan kaldıran etik bir duruş önermişlerdir. Bu duruş şudur: “İnsaniyetin gayetü’l gayatı teşebbüh-ü bi’l vacibtir, yani Vacibü’l Vücuda benzemektir.”⁵ Eneye gerçeklik atfederek kişinin ‘hevasını ilah edinmesini,’ kendisini tanrılaştırmasını öneren bu duruş karşısında nübüvvet geleneği, hem şahsî hem de toplumsal ölçekte hedeflenecek amacı (telos), ilahî ahlâk ile yani yüksek seciyelerle ahlâklanmak (insan-ı kâmil) olarak ortaya koyar. “Allah’ın ahlakı ile ahlâklanınız” mealindeki hadis⁶ bu hususa işaret eder. Bu anlayış, kişinin yer aldığı varlık düzleminin (mümkinat) niteliklerine uygun olarak güçsüzlüğünü, zayıflığını ve eksikliğini idrak ederek, vacip (zorunlu) varlık düzleminde yer alan sonsuz güçlü, zengin ve her türlü ihtiyaçtan azade olan Yaratıcı’ya yönelip, emanetin gereği olarak O’na kulluğunu sunmasıyla kendisini ortaya koyar. Bu anlayışın İbn-i Arabî’den itibaren İslam tasavvufundaki adlandırması ‘insan-ı kâmil’dir. Bu anlayışta insanın telosunu gerçekleştirmesi, noksanlardan arınarak kendi ‘kemalini’ bulması, kulluğunu mutlak düzeye çıkarmasıyla gerçekleşir. Eneye gerçeklik atfettiğimiz her an, hâl ve tutum mümkünden vücub alanına doğru dikey bir sıçrama yani tanrılaşma çabasıdır. ‘İmkân âleminden’ ‘vücup âlemine’ dikey sıçrama biçiminde ortaya çıkan bu tutum, ancak felsefe geleneğinin ‘Tanrı-insan’ anlayışı içinde söz konusu olabilir.

‘İnsan-ı kâmil’ anlayışı, ifadesini Kur’an’da bulan, insan ve Rabbi arasındaki bir sözleşmede kökünü bulur. İnsan ve Yaratıcı arasındaki bu akdi, Kur’an şöyle ifade eder: “Kıyamet gününde, ‘Biz bundan habersizdik’ demeyesiniz diye Rabbin Adem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini aldı ve onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ (Onlar da), ‘Evet

4 Bediüzzaman Said Nursi, *Risale-i Nur Külliyyatı I*, Sözlür, Otuzuncu Söz, 1996, İstanbul, Nesil Yayınları.

5 Said Nursi, *Sözlür*, Otuzuncu Söz, 243.

6 *Otuzuncu Söz*, 244; Mansur Ali Nasîf, *et-Tac*, 1:13 (Mukaddime). Bu sözün hadis olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Gazzali dahil birçok alim bunu hadis olarak aktarıırken, hadisçiler bu sözü, anlamı hadisler tarafından doğrulanmış bir kelam-ı kibar olarak kabul ederler. Bu manayı destekleyen hadisler için şu kaynaklar verilebilir; Ebu Davud et-Tayalisi, *Müsned*, I, 82; Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî, *Müsned*, II, 91; el-Münavi, *Feydu’l-kadir*, II, 228; IV, 74; V, 170, 172.

(Rabbimiz olduğuna) şahit olduk' dediler."⁷ Ayette geçen "elestu birabbikum"⁸ ifadesi Müslüman bilincine yüzyıllar boyunca damgasını vurmuş ve tasavvuf ve edebiyatta derin iz bırakmıştır. Bu ayete göre, tüm insanlık, yaratılış ilkesi olarak Allah'ın rububiyetini ikrar etmiştir. Yani insan tabiatı esas itibarıyla fail değil münfail olarak teomorfiktir. Allah'ı tanımak tabii durumda olmaktır. Gerçekten de, Allah insanı en güzel surette yaratmış⁹ ve yeryüzündeki her şeyi ona musahhar kılmıştır.¹⁰ Bu teshir, insanın iktidarından değil, Allah'ın emrinden kaynaklanır.¹¹ Depremler, seller, tayfunlar, kuraklık, kıtlık vs. işte bu teshirin Celal diliyle tefhimidir. İnsanın bu üstünlüğü, yaptıklarından dolayı Allah katında hesap verecek olmasıyla ilişkilidir. Bu hesap sorumluluğu insanın bidayette 'emanet'i yüklenmeyi kabul etmesi sebebiyledir. "Göklerin ve yerin tasarrufu kendisinde" olan Allah, insanı yeryüzünde kendisine "halife"¹² kılarak ona da tasarruf izni vermiş ve bu izni nasıl kullanması gerektiğini de şeriatlarıyla açıklamıştır. Bu şeriat hem kelimî hem de kevnîdir; Kur'an kainattan "ayât" (işaretler, semboller) olarak bahseder. Dolayısıyla tabiat insanın heveslerinin oyuncağı değil, muayyen bir amaç için kendisine teshir edilmiş, bu teshiri kendi diliyle ifade eden bir şeriat kitabıdır. Aynı isimlendirme Kur'an cümleleri için de geçerlidir. Dolayısıyla insan, kendisine mutlak iktidar atfedip tabiata tahakkümde bulunamaz.¹³

Bu kısa girişten sonra, antik Yunan düşünürlerinden Platon ve Aristo'da insanın Tanrıya benzemeyi kendisine yaşama amacı olarak seçmesinin önerilmesi şeklinde ortaya çıkan teşebbüh-ü bi'l vacip anlayışının köklerine ve Platon ve

---

7 A'raf, 172.

8 "Rabbiniz değil miyim?"

9 Tin, 4.

10 "Göklerin ve yerin (hakimiyet ve idaresi) yalnızca Allah'ındır" (Bakara, 107). "O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı." (Bakara, 29). "Gökleri ve yeri yaratan, gökten suyu indirip onunla rızık olarak size türlü meyveler çıkaran, izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize veren, nehirleri de size akıtan ancak Allah'tır. Adetleri üzere seyreden güneşi ve ayı size faydalı kılan, geceyi ve gündüzü istifadenize veren yine Allah'tır. O size istediğiniz her şeyden verdi. Eğer Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız! Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür." (İbrahim, 32-34). Mutlak uluhiyet ve rububiyeti Allah'a tahsis eden şu ayet mealleri son derece uyarıcıdır: "... O, yücedir. Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur, hepsi O'na boyun eğmiştir. (O) göklerin ve yerin yaratıcısıdır. Bir şeyi yaratmak istediği vakit ona sadece "Ol" der, o da hemen olur." (Bakara, 116-117); "Görmedin mi ki, göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyor; bir çoğunun üzerine de azap hak olmuştur. Allah kimi hor ve hakir kılsa, artık ona ikramda bulunacak bir kimse yoktur. Şüphesiz Allah dilediğini yapar." (Hac, 18).

11 Said Nursi, *Yirmi Üçüncü Söz*, 134.

12 "Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği (ni'metler) hususunda, sizi denemek için, kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin cezası çabuk olandır ve gerçekten O başıslayan, merhamet edendir." (En'am, 165); ayrıca bk. Bakara, 30.

13 S. Nomanul Haq, "Islam and Ecology: Toward Retrieval and Reconstruction," (Güz 2001), *Deadalus*, 150-152.

Aristo'daki ifade ediliş biçimine bakabiliriz.¹⁴

II. Antropomorfizmin Yunani Kökleri: Platon ve Aristo

A. Antik Yunan Toplumunda Antropomorfik Tanrı Kavramı

Antik Yunan dininin 12 büyük tanrısı vardı. Bu tanrıların tamamı insani özelliklere haiz tanrılardı. Bu 12 tanrıdan bazılarının birden fazla kişiliği vardı. Her polis'in yatıştırılması ve yüceltilmesi gereken kendi koruyucusu/koruyucuları vardı. Baş tanrı Zeus'un tahtı Olympos'taydı. Zeus yıldırımları ve fırtınalarıyla gök tanrısıydı. Kaderi tayin eden güç olarak hem cennette hem de dünyada adalet dağıtırdı. Zeus'un karısı Hera onun ilk ve son aşkıdır, ama Zeus sadık ve vefalı değildir. Hermes tanrıların habercisi, yer altı dünyasına ruhların taşıyıcısı ve el değmemiş kırlardaki sığırtmaç ve çobanların tanrısıdır. Bir çiftçi iyi bir ürün için Demeter'e, bir denizci güvenli bir yolculuk için Poseidon'a adak adardı; çünkü Demeter ekin tanrıçasıydı: Kayıp kızı için yas tutması kışa sebep olur, kızı gelince de bahar gelirdi. Poseidon ise depremin, denizin ve atların tanrısıydı. Atina'nın en büyük tanrıçası olan Athena, genç ve cesurların hamisi, şehrin bütün sanatkar ve zanaatkarlarının koruyucusu ve savaş tanrıçasıdır. Apollon gençlik dolu kuvvetin sembolüdür. Tutkulu, güçlü ve tehlikelidir. Kehanet tanrısıdır. Aşk tanrıçası Afrodit, şarap tanrısı Dionysos'tu. 12 Tanrı dışında sayısız küçük tanrı vardı.¹⁵

Yunan felsefecilerinin Tanrı kavramı Eski Yunan dini bağlamında ele alınmalıdır. Eski Yunan dini hiçbir entelektüel muhteva içermeyen bir dindi. Homerci politeizm bir tanrılar ailesi tasavvuru ortaya koymaktaydı. Bu ailenin başında her şeye kadir olan ama her şeyi bilmekten ya da müşfik ve kerim olmaktan uzak bir baba olan Zeus bulunmaktaydı. Zeus'un kıskanç karısı Hera ve bazen itaatkâr ama çoğu defa isyankâr ve sahtekâr güzel oğulları ve kızları, bu aile tablosunun diğer fertleriydi. Bu ailenin, mutlak kudret sahibi ve ölümsüz olmak dışında, uyumsuz beşeri bir aileden hiçbir farkı bulunmamaktaydı. Aristokrat bir toplumun yansımaları olarak, zaman içerisinde hem yöneticiler hem de aşağı tabakadan olanlar tarafından benimsenmişlerdi. Yunan siteleri bütünüyle demokratik hâle geldiğinde bile, bu aristokratik tanrılardan, özellikle de her sitenin kendi koruyucusu olarak gördüğü tanrılardan vazgeçilmemişti.

14 Pavlusçu Hıristiyanlık, İsa'yı hem tanrı hem de insan olarak gördüğü için, İnsan-Tanrı arasındaki ilişkiyi bütünüyle geçirgen hale getirmiştir. İnsanın Tanrının çocukları olarak kavramlaştırılması, theosis fikri, yani kişinin ancak Tanrı olarak kurtuluşa erebileceği düşüncesi Hıristiyanlığı insan-Tanrı ilişkisini kavramlaştırmada bütünüyle teşebbüh-ü bil vacip eksenine oturtur. Tanrı huzuruna kişi bir Tanrı olarak çıkacaktır! Aynı fikir Yahudilikte apotheosis şeklinde yer alır. Bk. James D. Tabor, *Studies in Judaism: Things Unutterable, Paul's Ascent to Paradise in its Greco-Roman, Judaic and Early Christian Contexts* (Oxford Press, New York: 1986), 18. Tanrı'nın zaman ve mekana dayalı, beşeri nutuk ve heyecana sahip, insan-örnekli bir varlık olarak tasviri için de bk. Tabor, *Studies in Judaism*, 44.

15 Peter Levi, *Eski Yunan*, çev: Neşe Erdilek, 1987, İstanbul, İletişim Yayınları, 73-83.

Bu tanrılardan daha eski olan, önceleri onlara tabi iken sonraları güçlerini yeniden kazanan, ele geçirilen toplumların taptığı tabiat üstü kuvvetler, büyü tanrıları, batıl inançlar, korku ve ruhlar âlemi bu tablonun mütemmim cüzleriydi. İşgalci Yunanlar bazen şiddet kullanarak da olsa, bu tanrıları ve onlara inananları saf dışı ettiler. Delfi tapınağında, daha önceki yer tanrısı Piton öldürülmüş, onun yerini Apollon almıştı. Ancak Piton'un âlem-i ervahtaki ruhu, kıskançlık saçan sihirli kuruntuları Apollon'un mabedine göndermeye başlamıştı. Bu kuruntular Pitoncu rahipleri hezeyana itmekte ve rahiplerinin söylediklerini kehanete dönüştürmekteydi. Ancak konuştuğunda, Piton vasıtasıyla konuşan Apollon'du. Tüm Yunanistan'da kültler arasındaki bu etkileşimin izlerine rastlanabilir. Bu yüzden çelişki ve çatışma sadece Yunan dininin değil, genel olarak Yunan düşüncesinin de ayrılmaz bir parçasıdır.

Bütün bu tabloya tarih boyunca her site ve her köyün kendine ait saydığı muhtelif kültler, tanrılar ve ritüeller de eklenmelidir. Bu inançlar, yerleşim yerinin içinde ya da kıyıda, doğuda ya da batıda, Trakya'da ya da Kuzey Afrika'da oluşuna göre de değişiklikler göstermekteydi. Eski Yunan coğrafyasını çevreleyen diğer toplumların inanç etkilerinin de hesaplanmaya katılması şarttır: Hayvan-tanrıları ve kadim bilgiyi içeren Mısır, tabiat güçlerini büyüye dayalı güçleriyle kontrol ettiklerine inanılan büyücüler hiyerarşisi ve astrolojileriyle Pers ve Babil, kahinleriyle İskitler, hayvana tapma ve insan kurban etme gelenekleriyle Girit vd. Yunan filozoflarının çalışmaları bu etkiler göz önüne alınmadan tam olarak değerlendirilemez.¹⁶

B. Platon'da Tanrı Anlayışı

Antik düşüncenin en önemli temsilcisi Platon'un Tanrı kavramı iki bileşenden oluşur: Eleştirel-hazırlık bileşeni ve inşa bileşeni. Platon, önce Devlet'te bize Tanrı'nın ne olmadığını anlatır; sonra özellikle Timaeus'ta Tanrı'nın ne olduğunu ve ne yaptığını göstermeye çabalar.

Devlet'in ünlü pasajlarından birinde (379), Sokrat eğitim tartışmasına, çocuklara anlatılan tanrılara ilişkin hikâyelerden şikâyet ederek başlar. Homer, Hesiod ve diğer ozanlar tanrılar hakkında gerçek olmayan meseller uydurmuşlardır. Bu hikâyelerin birçoğu hem yanlış hem de çirkindir; tanrılara korkunç cinayetler ve bitip tükenmek bilmeyen savaşlar ve kavgalar isnat ederler. Buradaki anlatımlar allegorik bile olsa, bunlar çocuklara anlatılmamalıdır, çünkü çocuklar gerçekte temsili/allegoriyi birbirinden ayırt edemez. Ozanların uyması gereken yasa, Tanrı nasılsa onu öyle temsil etmektir. Bu, Tanrı kavramının içeriğinden 'kötü' ve 'olumsuz' olan her şeyin çıkarılması anlamına gelir:

---

16 Antik Yunan din anlayışı için bk. Kathleen Freeman, *God, Man and State: Greek Concepts* (London: Macdonald & Co., (Publishers) Ltd, 1952).

“Tanrı saf iyiliktir ve kötülüğün müsebbibi değildir. Bu sebeple insanın başına gelen her şeyin sebebi Tanrı değildir. Çok az şeyin sebebi Tanrı’dır, çünkü yaşadığımız iyi şeyler kötü şeylere oranla çok daha azdır. İyilikler Tanrı’ya atfedilirken, kötülükler Tanrı’ya değil diğer başka sebeplere nisbet edilmelidir.

Eğer çekilen acıların sebebi Tanrı’ysa, bu doğru ve iyi olmalıdır; çekilen acı, acı çekenlere faydalı olan bir acı olmalıdır, yoksa Tanrı’dan kaynaklanmıyor demektir.”¹⁷

“Tanrı, büyücüler gibi, farklı zamanlarda farklı biçimler almaz; Kendi biçiminde müstakar kalır. Tanrı yalan söyleyemez ya da aldatamaz.”¹⁸

Özetle: “Tanrı söz ve fiillerinde basit ve doğrudur; kendisini değiştirmez. Fantaziler ya da sözler veya uyanıklık hâlinde ya da rüyada işaretler göndermek suretiyle başkalarını aldatmaz.”¹⁹

Yarı-tanrılara ve kahramanlara zayıflık, sıradanlık ve diğer kusurların atfedilmesini de kınar. Ozanlar ya bu tür hikâyeler anlatmaktan vazgeçmeli, ya da bunları yapanların tanrıların çocukları olduğunu söylemeyi bırakmalıdır. Ahiretin korkunç bir yer olarak tasviri de yasaklanmalıdır, çünkü bu rüyaya ve korkaklığa yol açar.

Sonuç olarak Platon’a göre:

- Tanrı kötülüklerin yaratıcısı değildir (tenzih).
- Sadece insana fayda sağlayan acı ve ezalar Tanrı’dandır (terbiye).
- Allah’ın sureti veya mekânı sabittir, tebeddül etmez.

C. Platon’a Göre İnsan Nefsi

Çeşitli diyaloglarında (Devlet, Phaedo, Gorgias) Platon insan nefesine ilişkin olarak şunları söyler: İnsan nefsi ölümsüzdür ve işlediği günahtan dolayı ceza olarak Allah’ın lütuf ve kereminden uzaklaştırılıp yeryüzüne sürgüne gönderilmiştir. Ölümden sonra hesaba çekilecektir. (Hesap hakimleri hayatta iken adaletleriyle ünlü yöneticiler olan Rhadamanthys, Aeacus ve Minos olup, ölümlerinin hakimi olarak Zeus tarafından tayin edilmiştir). Suçsuz olanlar mutluluk adalarına gönderilecek, suç işleyenler her yaptıkları için on kat ceza alacaklar ve bin yılın sonunda, beşeri ya da hayvani, başka bir hayat seçmelerine müsaade edilecektir. İslahı kabil olmayanlar ebedi cezaya çarptırılabilirler. Mitolojik inançların Platonik yorumuna göre,

17 A. D. Lindsay, çev., *Platon’s Republic* (London: J. M. Dent&Sons Ltd, 1958), 60-61.

18 *Platon’s Republic*, 63.

19 *Platon’s Republic*, 64.

- Ceza ve mükâfat ritüel safiyete göre değil moral değere göre biçilecektir.
- Fena âlemine ilk girişimiz cennette işleyip de sonradan unuttuğumuz bir günah yüzündendir.
- Ölümden sonraki ceza ve mükâfatlar bizi saflaştırarak sonraki hayatımızı hikmetle seçişimizi mümkün kılmayı amaçlar.
- Yitik cennetimize doğru ilerleyişimiz bütünüyle bizim hikmetle öğrenmemize ve seçmemize yani erdeme bağlıdır. Tüm yaptıklarından insan sorumludur ve insanın iyiyi ya da kötüyü seçmek kendi ihtiyarı dahilindedir. Tanrı kemal sahibidir ve hiçbir şekilde suçlanamaz, kusur atfedilemez.²⁰

Dolayısıyla, Tanrı mutlak iyidir ve bütün iyiliğin kaynağıdır. Yüce yaratıcı olarak da tüm gerçeğin kaynağıdır. Buradan hareketle geliştirdiği idealar teorisinde Platon, eşyayı algımlarken asli/sabit olanla arızı/değişken olan unsurları birbirinden ayırt etmemiz gerektiğini söyler. Bu teoriden hareketle şu söylenebilir: Eğer varlık âleminde birtakım asli kalıplar söz konusuysa ve biz bunları algılayabiliyorsak, bu kalıpları yaratan Tanrı'dır. Platon'un Tanrı tasviri, Devlet'e zeyl olarak yazılan Timaeus'ta verilir. Buna göre Tanrı, saf iyiliktir, kıskançlıktan münezzehtir ve yalnızca kendisine benzer (müşabih) olanı yaratmak istemiştir. Bu yüzden kainatı yaratırken, bu kâinatın bir aklının olması gerektiğini düşünmüştür. Bu akıl ise ruh olmadan var olamaz. Böylece üç unsuru birbirine eklemiştir: Ruhta mevcut olan akıl ve bedende var olan ruh. Kâinat, Tanrı'nın lütuf ve inayetiyle ruhla donatılmıştır ve gerçek akla sahip olan yaşayan bir şey olarak düşünülebilir.²¹

Tanrı şahadet âlemini ebedi ve müstakar olanın bir kopyası olarak yaratmıştır. Bunu da kaos (düzensizlik) üzerine bir nizam vazederek ve tanımsız ve biçimsiz olana bir tanım getirerek yapmaktadır. Tanrı matematiksel idealara göre düşünür ve bu idealar içindeki mekânı tahdit ederek maddenin asli biçimlerini halk eder. Fani varlıkları kendisi terkîp etmez, fakat bu işi, bu amaç için vücuda getirdiği daha küçük tanrılara devreder. İşte insan bu suretle yaratılmıştır: Nefsinin en ulvi kısmı, ki ebedidir, Tanrı tarafından bahşedilmiştir. Nefsin daha aşağı kısımları daha küçük tanrılar tarafından eklenmiş, böylece terkîp tamamlanmıştır. Bu şekilde yaratılan ruhların, dünyaya gelmeden önce gerçeği ve kainatın hakiki tabiatını (idealar âlemi) görmelerine izin verilmiştir. Bu ruhlara insan olarak doğacakları söylenmiş ve eğer iyi bir hayat yaşarlarsa yıldızlara dönecekleri belirtilmiştir. Aksi taktirde reenkarnasyona maruz kalarak bir insan yerine belki de bir hayvan bedeninde yaşayacakları söylenmiştir. Sonra ruhlar bu dünyanın, zaman ve mekândaki, bedenlerdeki ve değişime maruz nesnelerdeki şartlarıyla yüz yüze ge-

---

20 Platon'un nefis, ruh, beden ve ölüm üzerine düşünceleri için, mesela bk. Platon, *Phaedo*, *Five Dialogues of Plato* (London: J. M. Dent&Son Ltd, n.d.) içinde, 148-165.

21 Freeman, *God, Man and State*, 53.

tirilmiştir. Ancak ruhlar daha önce gördüklerinin hatıralarını bilinç altlarında korumuş ve bu dünyada benzerleriyle karşılaşınca, bu hatıralar canlanmış. Bilgi, bu idealerin maddede içerildiği biçimde tanınması, maddede mündemiç ideanın teşhis edilmesidir. Bilginin izini sürmek yerine bayağı zevklerin peşine düşenler kendilerine muvafık aşağı hayat formlarına hak kazanacaklardır. Bu kainat “görülebilir nesnelere ihtiva eden hayattar bir mevcuttur, duyu organlarıyla algılanabilen ilahi bir varlıktır, en büyük ve en iyi, en adil ve en mükemmel, bir olan ve bir-doğurandır.”²²

Özetle, varlık bir tanzimin sonucudur ve sükunet ve hareket onun iki farklı biçimidir. Ruh muharrik-i bizzat ve evveldir. Bu ruh, varlık, en üstün idea olarak adlandırılabilir. İdealar hiyerarşik bir biçimde sıralanmışlardır. Bu sıralamanın en üstünde iyi ideası yer alır. Bu idealer sistemini tanzim eden ilkedir. Kendisini müstetir bir biçimde ortaya koyan iyi ideası ancak temsil suretinde anlaşılabilir. Bu bakımdan, Platon iyi ideası ile güneş arasında benzerlik kurar: İyi'nin şahadet âlemindeki temsili güneştir. Şahadet âleminde, göz için güneş neyse, kavranan dünyada da, iyi, düşünce için odur.”²³ İyi, güneş gibi, idealeri canlandırır, onlara akıllılık, kavranabilirlik verip uyumu ve düzeni sağlar, onları ruhun gözüyle görülebilecek bir biçimde şeffaf yapar. O, idealer sistemine gerçekliğini ve anlamını kazandıran varlıktır.²⁴

Platon'un Timaeus diyalogunda dünyayı oluşturduğunu söylediği ilahi mimar, Tanrı'yı ifade eder. Bu Tanrı mübdi değil, mevcudu iyi ideasına göre biçimlendiren Münşi bir Tanrı'dır.²⁵ Genel olarak Platon'da Tanrı ile iyinin özdeş olduğu kabul edilir.²⁶ Varlığın Tanrı, iyi, güzel, evrensel akıl ile özdeş olması, hem kozmosun bir düzeni olduğunu hem de bu düzenin insandaki karşılığının bulunabileceğini, dolayısıyla iyi ve doğru davranış biçiminin ortaya konabileceğini gösterir. İnsan, bu düzeni anlayarak kendisini tanır, duyuların tesirinden kurtulur, ruhunu ve davranışlarını varlığa, iyiye göre ayarlar. Erdemli, dolayısıyla mutlu olmak, iyiye, iyinin bilgisine ulaşmayı, bilge olmayı gerektirir; bu, bir bakıma insanın Tanrı gibi olmasıdır. Yeryüzünde kötülük hüküm sürdüğü için, buradan mümkün olduğu kadar çabuk yukarıya (idealar evrenine) kaçmaya çalışmalıdır. Fakat bu kaçış, elden geldiğince Tanrı'ya benzemekle olabilir; Tanrı'ya benzemek ise aklın yardımı ile adaletli ve doğru olmak demektir.²⁷

Yasalar'ın son diyalogunda (Kitap X) Platon, tanrıların olmadığı, beşeri ya-

22 Platon, Timaeus, pasaj 92b, aktaran Freeman, *God, Man and State*, 54.

23 *Platon's Republic*, pasaj 508, 201-202.

24 *Platon's Republic*, 203.

25 J. B. Skemp, *Plato's Statesman* (London: Routledge & Kegan Paul, 1952), 103

26 Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 1994, Ankara: İmge Kitabevi, 212.

27 *Platon's Republic*, pasaj 613, 317-318.

şayışa kayıtsız oldukları ve adaklar ve dualarla satın alınabileceği şeklindeki görüşlerin ahlak dışı davranışlara kaynaklık ettiğini, bu yüzden bu fikirlerin yasaklanması gerektiğini söyler.²⁸ Ahlaki davranış beşeri gelişimin esasıdır, ferdin ve toplumun manevi sağlığı için zorunludur, bu yüzden bunlar kabul edilmeli ve uyulmalıdır. Çünkü, doğru bir Tanrı anlayışı insanın tekamülünde ve fert ve toplumun sağlam olarak inşasında en önemli faktördür.²⁹

D. Aristo'nun Tanrı Anlayışı

Platon'un öğrencisi, felsefenin hocası Aristo'nun Tanrı kavramı, metafizik teorisinin bir uzantısıdır. Buna göre, Tanrı yaratılışın başı ve kaynağıdır. Yaratması akıllı ve anlaşılabilir bir plana göre gerçekleşir. Aristo'ya göre, yaratılış/oluş daha önceden var olan muayyen kalıpların maddeye yansıtılması değil, var olan bir potansiyelin gelişip gerçekleşmesidir. Yaratılan her şeyin kendisini gerçekleştirmek ve tam bir kemale ermek için ulaşması gereken bir amacı (telos) vardır. Bu gelişmeyi Aristo, hareket olarak adlandırır ve bu harekete sebep olan şeye de 'hareketin kaynağı' der. Dolayısıyla Tanrı, 'hareketin kaynağıdır.' O daimi enerjidir, mükemmeldir, O'nun ötesinde bir gelişme ihtimali mevcut değildir. Yaratılışın diğer ucunda bütünüyle gelişmemiş ve biçimsiz, heykeltraşın keskisini bekleyen şekilsiz mermer parçası gibi hareket ettirilmeyi bekleyen şeyler yer alır. Bu bütünüyle biçim verilmemiş şey mitolojinin 'Kaos'u, Aristo içinse maddenin kuvveden fiile çıkmamış hâlidir. Hayattar varlıklar ulaşmaları gereken fitri bir meyelana sahiptir. Cansız varlıklar ise potansiyellerini gerçekleştirebilmek için canlı olanlar ya da diğer güçler tarafından hareket ettirilmek ihtiyacındadır. Meşe palamutunun amacı meyvasında gizlidir; fakat bir mermer parçası, heykeltraş tarafından işlenip zihnindeki şekle benzetilinceye kadar biçimsiz kalır.

Tanrı saf, katışıksız hayat ve ruhtur. Tüm yaşayan şeyler bu hayatı paylaşır, fakat yalnızca insan ruhu paylaşandır. Ruh insandaki en ilahi bölümdür ve bu yüzden gelişimini tamamlamak için insan bunu terbiye etmek zorundadır. Bu tür bir tanrılık kavramlaştırması yalnızca entelektüel tefekkür konusu olabilir. Böyle bir Tanrı gayr-ı şahsidir ve adak ve dualarla teveccühü kazanılamaz. Ancak akıllı adam O'nu kayıtsız olarak görmez, çünkü ilahi planın işlemesi açısından, bu planı anlama yeteneğiyle yani akılla techiz edilen insanın bu planı ve bu planda kendisine biçilen konumu anlaması ve bu amaca/telosa ulaşmak için çabalaması esastır.³⁰

Mutlak kemale sahip bir form olarak Tanrı, evreni, onun kendisini özlemesiyle etkiler ve bu özleyişin mercii olarak her türlü hareketin müsebbibidir. Tanrı her mevcuda kendi kemal noktasına ulaşmak yoluyla Kendisine rücu etmeleri ama-

28 Platon, *Yasalar II* (VII-XII. Kitaplar), çev: Candan Şentuna, Saffet Babür, 1992, İstanbul, Ara Yayıncılık, 157 ve 189-193, pasajlar 907a-910d arası.

29 Platon'un Tanrı anlayışı için bk. Freeman, *God, Man and State*, 47-55.

30 Freeman, *God, Man and State*, 56-57.

cını (telos) yerleştirmiştir. Bu bakımdan evrendeki bütün tekamül Tanrı'ya müteveccihdir, her varlık bu amaca ulaşmak için hareket hâlinindedir. Aristo evreni bir hiyerarşi içinde algılar. Tanrı'ya ulaşma yolundaki varlıklar, hiyerarşik bir düzen içinde bulunur. Aristo, evreni gökyüzü (ay üstü) ve yeryüzü (ay altı dünyası) olarak ikiye ayırır. Tanrı'nın altında yer alan gökyüzü varlıkları esir maddesinden oluştukları için her türlü değişimden azade olan yıldızlar ve gezegenlerdir. Ölümsüz olan bu varlıklar Tanrı gibi sabit değildir; en yetkin hareket türü olan dairevi hareket içindedirler. Tanrı'dan sonraki 'akılları' oluşturan bu tanrıçıkların gök altı cisimleri belli amaçlara doğru yöneltebilecek etkileri mevcuttur.

Yeryüzü nitelik olarak daha aşağı durumda olan varlıkların bulunduğu alandır. Dünya hareketsiz bir küredir ve evrenin merkezinde yer alır. Değişime maruz olduğu için yeryüzünde ölüm bütün canlıların kaderidir. Burada bireysel ölçekte fena, nev ölçüğünde beka söz konusudur. Yeryüzündeki noksan varlıklar da hiyerarşik bir düzen içindedir. Hiyerarşinin en altında cansız varlıklar yer alır; bunlar bir ruha sahip değildir. Ruhları olan canlı varlıklar ise aşağıdan yukarıya doğru bitkiler, hayvanlar ve insanlar olarak sıralanır. İnsan duyularıyla hayvana, aklıyla da Tanrı'ya yakındır. Bu çift niteliği onu ahlaki bir varlık hâline getirir.

İyilik problemi Aristo ahlakının temelinde yer alır. Her şey daha üst bir amaca/iyiliğe kurgulanmıştır. Bütün amaçların kendisine yöneldiği nihai amaç (gayat-ül gayat), insan için mutluluktur (eudaimonia). Mutluluğu 'erdem'e uygun olan ruhun faaliyeti' olarak tanımlayan ve bunun bütün bir hayatı kapsaması gerektiğini belirten Aristo, kişinin iradi olarak edinilen erdem (altın orta/her davranışta hadd-i vasatı gözetme) ile iyiye ulaşacağını ve mutlu olacağını belirtir. Hadd-i vasat aklı-selim ile belirlenebilir.

Aklın bir ürünü olarak ortaya çıkan erdem de iki türü vardır: Yüreklilik, adalet, dostluk, ölçülülük gibi nitelikleri ihtiva eden etik erdemler ile uzun bir iradi terbiye sonucunda kazanılan düşünceye ilişkin dianoetik erdemler. Tüm bu erdemlerin özünü teorik aklın 'iyi' ve 'güzel'e uygun davranması oluşturur. Bunların içinde en üstün olan erdem, kişinin kendi iç dünyası içinde kapalı olarak işleyen bilgeliktir (sophia).

Bu beraberinde iki tür hayat biçimini getirir: En yetkin yaşama biçimi olan, ilahi bir mevhibe sayılacak kendi kendine yeterli, içe dönük/felsefi hayat biçimi insana en büyük mutluluğu sağlar. İnsan kendisine verilen akli kemale erdirerek üstün gerçeklere nüfuz edebilir. Böylece ölümsüzlüğe vasıl olabilir.³¹

İkinci yaşama biçimi eyleme dayalı pratik hayat biçimidir. Bu bakımdan eylemler arasında bir hiyerarşi vardır. Kendini polis savunmasına adanmış asker

31 *Ethika Nikomakheia*, X, 1177 b, 30-35. Aktaran Ağaoğlu, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 336-

eylemi ile zengin olmak için ticaret yapan tüccarın eylemi bir olamaz. İnsanlık kendi kemaline ancak felsefi hayat biçimini seçen bilgiler sayesinde ulaşabilir.³²

III. Teomorfizmin Yunani Kökleri: Platon ve Aristo

A. Antik Yunan Düşüncesinde Teomorfik İnsan Kavramı

İnsanın tabiatına ve kâinattaki yerine ilişkin Yunan felsefi düşüncesi, yine öncelikle bu konudaki halk telakkisinden başlanarak değerlendirilmelidir. Yunan halkı neşeli, zevk-perest bir halktı. Hayatın amacı mutlu olmaktı. Bu yüzden mutluluk arayışı Yunan felsefesinin bütünüleyici bir parçası olmuştur. Sıradan Yunan için mutluluk, genç, sağlıklı, hür ve dostlarla birlikte olmak, para kaygısından azade olmak ve fiziki zahmetten beri olmak anlamlarına gelmekteydi. Yaşlandıkça, yaşlandığında kendisine bakacak, uygun bir biçimde gömülmesini sağlayacak ve neslini sürdürececek çocuklara sahip olmak isterdi. Kadın bunun için ihtiyaç duyulan talihsiz bir zorunluluktaki. Fiziki gücün yitimi ve şehvete dayalı iktidarsızlığa yol açtığı için yaşlanmaya bir felaket gözüyle bakılırdı. Hastalık, evlat ölümü, mülkiyet kaybı ve sürgün edilmek en büyük felaketlerdi. Bunların bazılarından beşeri araçlarla kurtulmak mümkün olsa da, en basiretli ve güçlü olanlar bile bunlar karşısında aciz kaldığı için, tanrıların teveccühünü kazanabilmek, dolayısıyla da onlar için adakta bulunmak ve dua etmek yoluyla beğenilerini kazanmaktan başka çare yoktu.

Ölümden sonra, ruh bedeni terk eder ve çocuklarının ya da yakınlarının kendisi için yapacağı adak ve dualara bağlı olarak ruhlar âleminde zayıf bir hayat sürerdi. Bir öte dünya inancı kısmen var olsa da, hayat esas olarak bu dünyadan ibaret görülürdü. Hayat sade bir Yunan için iki karanlık (doğum ve ölüm) arasında sıkışmış parlak bir gün ışığıydı. İnsan için sadece yaşadığı gün vardı. Hazan mevsimi yaprakları gibi düşer, onun yerini ardından gelenler alırdı. Temel erdemler 'takva,' kendini kontrol, cesaret ve adaletti. Bu erdemlerin en önemlisi cesaretti. Kişi yaşadığı polise ve polislin tanrısına dini bir halecanla bağlıydı. Athena, Atina'yı koruma karşılığında kişinin kendisini polislin güvenlik ve refahına adanmasını isterdi, saf bir hayat değil. Zevk alınabildiği sürece hayat çok güzeldi. Ancak, başka bir musibet önceleme bile ihtiyarlık ve ölüm kaçınılmazdı.

İşte Yunan filozoflarının insanın tabiatı ve kaderine ilişkin düşüncelerine bu zaviyeden bakmak gerekir. Sade Yunan için hayatın anlamı şehvetin tatmininden ibaretti (ferc ve batnın tatmini). Bunun ötesinde bir anlamı yoktu. Felsefeciler insan tabiatının bileşenlerini tefrik etmekle kalmayarak, bu bileşenlerin en iyi şekilde nasıl kullanılabileceğini göstermeye çalıştılar, insanın kâinattaki yerini ve yaşamanın doğru biçimini ortaya koymaya çabaladılar.

³² Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay, 1993, İstanbul, Remzi Kitabevi, Kitap VII, Bölüm 3, 200-202.

‘Tabiat filozofları’ olarak bilinen Sokrat öncesi filozoflar bir bütün olarak kainatla ilgilenirken, Sokrat felsefenin mihverini insan tabiatı üzerine oturttu. Platon’un *Phaedo* isimli diyalogunda, pazar yerinden bir drahmiye satın aldığı Anaxagoras’ın kitabına büyük bir merakla bakan ve orada kâinatın kökenine ilişkin rasyonel açıklamalar bulabileceğini uman Sokrat, hayal kırıklığına uğrar. Çünkü Zıkkıl İlke’ye hiçbir atıf yoktur. Sokrat şeylerin yalnızca nasıl olduğunu değil niçin olduğunu da bilmek istiyordu. Her şeyin nasıl olması gerekiyorsa niye öyle olduğunun—hem insan hem de kainat açısından—gösterilmesini istiyordu. Hadiseler için rasyonel açıklamalar yapmak yeterli değildi; bir karar alırken kendisinin gözlediği gibi, dünyada hükümferma olan akıllı bir gayeyi teşhis etmek istemekteydi. Bu sebeple, o noktadan itibaren, Sokrat dikkatini insan, özellikle de beşeri erdemler üzerinde yoğunlaştırır: Amacı, insan için en iyi olanı bulmaktır. Erdemin bilgi olduğu ve hiçbir insanın isteyerek günah işlemeyeceği Sokrat’ın ulaştığı iki ana sonuçtu. Bütün mesele hikmetin/doğrunun bilgisine ulaşmaktı; doğruyu bilen doğru yapardı!³³

B. Platon’da İnsan Kavramı

Sokrat’ın en büyük öğrencilerden Platon, insanın evrendeki yeri ve fonksiyonu üzerinde yoğunlaştı. Devlet’teki anlatımıyla, Platon’a göre, insan tabiatı üç boyutludur: akıl, irade/gadap ve şehvet. Bu üç boyutu siyasi organizasyon içinde yer alan üç sınıfla karşılaştırır: En iyi sınıfın (akıl) sahip olduğu üstün hikmetle yönetici olması gereken sınıf, askeri sınıf (akıldan direktif alan irade) ve işçiler (irade tarafından aklın emirlerine uymaya zorlanması gereken şehvet). Her şart altında insana düşen erdemli davranmaktır, aksi taktirde varlığının en değerli kısmına, ruhuna zarar vermiş olur. Bunun adı adalet/doğruluk/istikamettir ve her türlü çıkar hesabından azade olarak buna uyulmalıdır. En kötü insan tipi, şehvet ve kaprislerini kendisine ilah edinendir. Bu tipler insanların en lanetlileridir. En iyi insan tipi ise, hikmetin âşığıdır, kendisinde akıl hükmeder ve şartlar ne olursa olsun en mutlu insandır. Hayatı adaletle yönetilen insanı, Devlet şöyle tasvir eder:

İnsanın asli fonksiyonu, bu dünyada ancak eksik kopyaları/tezahürleri bulunan Mutlak İyi olanı ve Mahz-ı Hakikat olanı aramaktır. Mükemmel/eksiksiz modeller, idealar, başka bir âlemedir ve bu dünyada, kısmi olarak, yalnızca insanın en üstün hassası olan Akılla anlaşılabilir/kavranabilirler. Bu sebeple insan doğru bir öğrenme biçimi seçerek ve bunu engelleyecek her türlü behimiyatı/cismani zevki reddederek bu hassasını terbiye etmelidir. Güzel şeyler ve güzel insanlara karşı hissettiği muhabbet, değişen hadiselerin arkasında müstetir hakikati yani Güzelliğin kendisini bulmak için sarf edilmelidir. Cüz’iyattaki güzelliğe sahip olmakla ya da cismani zevklerle bunun yitmesine izin vermemelidir. Kişi, Ruhunun pencere-

33 *Phaedo, Five Dialogues of Plato* içinde, 177-179.

sinden Mutlak Güzel olanı gördüğünde, kendisini cezbeden dünyevi kopyaları ne kadar aştığını görecektir.³⁴

Bu dünyada noksanlıklardan kaçamayız. Bu sebeple iyi insan, noksandan/bu dünyadan kaçmak isteyecek ve ilahi olanı taklit etmeye çabalayacaktır. Theaetetus'ta Theodoros karşısında Sokrat'a şunları söyler Platon:

Kötülüğün yok edilmesi de semaya gönderilmesi de mümkün değildir Theodoros, -çünkü her zaman iyinin karşısında onun zıddı olmalıdır. Bizzarure, şer insan hayatını taciz edecek ve bu dünyayı sinsice karıştıracaktır. Bu yüzden insan mümkün olan en hızlı biçimde dünyadan semaya hicret etmelidir/kaçmalıdır. Hicret etmek/kaçmak ise mümkün olduğunca Tanrı'ya benzemek demektir. Bir insan anlayış içeren bir saffet ve iyiliğe eriştiğinde Tanrı gibi olur. Fakat, arkadaşım, kötülükten sakınmak ve erdemi izlemek için yaygınlıkla öne sürülen sebeplerin dışında sebeplerle insanları ikna etmek hiç de kolay değildir. Erdemin uygulanması ve kusurlardan sakınılması kötü bir ünden sakınmayı ve iyi bir ün edinmeyi amaç edinmez. Bana öyle geliyor ki, bu sadece insanların kocakarı muhabbeti dediği türden bir şeydir.

Meseleyi şöyle vazedelim:

Tanrı'da en küçük bir şer yoktur. O hakkıyla doğru/müstakimdir. En fazla O'nun gibi olan, insan tabiatının azami elverişliliği ölçüsünde doğru/müstakim olmayı başaran insandır. İşte bu noktadır ki, bize bir insanın gerçekten muktedir mi, yoksa zayıf ve yok hükmünde bir şey mi olduğunu gösterir; çünkü gerçek hikmet ve iyilik bunu/Tanrı'ya benzemeyi gerçekleştirebilmektir. Bunu başaramamak apaçık divanelik ve habasettir. Kabiliyet ve hikmet sınıfından sayılabilecek diğer her şey bir tür ortaklık taşır- siyasi iktidarı elinde tutanlarda sıradan ucuz bir şov, beden işçisinde mekanik bir rutin mesele. Bu sebeple adil davranmayan ve konuştukları ya da hayat tarzıyla küfürbaz olan biriyle karşılaşılırsa, yapılabilecek en iyi şey, onun vicdansızlığına hiçbir şekilde yer olmadığına kanaat getirmektir. Bu tür insanlar kusurlarıyla övünmeye hazır dırlar, bu yüzden bunların hiçbir işe yaramayacağı düşünülmemeli, toplumun varlığını idamesi için zorunlu özelliklere sahip oldukları göz önüne alınmalıdır. Bu sebeple onlara gerçeği, kendi gerçek durumlarının farkında olmamalarının onları oraya daha fazla sabitlediğini, söylemeliyiz. Zira bunlar, bir insanın bilmemesi gereken en son şey olan, adaletsizliğe biçilen cezayı bilmezler. Bu, onların varsaya geldikleri, kırbaç ya da ölüm gibi, yanlış işler işlemelerine rağmen bütünüyle kurtulabilecekleri cezalar değildir. Ondan kaçışın mümkün olmadığı bir cezadır.

Theodoros: Bu ceza nedir?

---

34 *Platon's Republic*, pasajlar 443-445, 132-135.

Sokrat: Arkadaşım, dünyada iki kalıp mevcuttur. Biri ilahidir ve mukayese kabul etmeyecek ölçüde mukaddestir; diğeri Tanrı'dan hiçbir şey içermez, en derin mutsuzluk kalıbıdır. Kötülük yapıcı bu gerçeği görmez; açık bir anlayış kıtlığı ve divanelikle malül olduğu için, kendi adil olmayan fiillerinin tesirlerinin kendisini giderek daha fazla şer çizgisinde tuttuğunu ve diğerinden, yani hayır çizgisinden uzaklaştırdığını idrak edemez. Bu yüzden yaşadığı hayatın benzediği kalıba tekabül eden cezaya müstahak olur. Ve ona bu durumdan kurtulması gerektiğini söylemedikçe de, öldüğü zaman şerden temizlenmiş yer onu kabul etmeyecektir; ebediyyen bu dünyada nasıl bir hayat sürmüşse öyle bir hayat sürecektir- kötü bir arkadaşın eşlik ettiği kötü bir insan: “Bu benim gibi zeki bir şerire aptalların söyleyebilecekleri bir şeydir” diye düşünecektir.³⁵

Platon’a göre bu dünya, ruh için, yalnızca gerçeklerin var olduğu dünyaya liyakat kesbetmek için, gerçek dışında her şeyi göz ardı etmeyi öğrendiği bir eğitim alanıdır.

C. Aristo’da İnsan Kavramı

Aristo’nun etik teorisi, oldukça farklı bir biçimde ifade edilmiş olsa da, büyük ölçüde hocası Platon’dan alınmıştır. Nikomakos’a Etik³⁶ isimli kitabında, konuyu sistematik bir şekilde ele alır ve insan için en iyi olanın ne olduğunu gösterebilmek için insan tabiatını inceler. Aristo’ya göre, üç tür hayat mümkündür: Zevk u safa hayatı, eylem/dava hayatı ve düşünce hayatı. İnsanların çoğunluğu zevki öne alır ve dolayısıyla zevk hayatını seçer. Fakat bu yüksek mevkileri işgal eden birçoklarınca tercih edilse de, köleleştirici, hayvanî bir bakış açısidir. Daha ince insanlar onuru öne koyar ve özellikle kamu işlerinde eyleme dayalı hayatı seçerler. En iyi hayat tarzı ise düşünceye dayalı hayattır. Aristo’nun yapmak istediği de bunu ortaya koymaktır.

Platon’un mutlak iyiye ilişkin teorisini reddeden Aristo, onun Philebus’ta ortaya koyduğu mutluluk teorisini kabul eder. Buna göre, mutluluk tam, kendine yeterli ve başka bir şeye sahip olmaktan daha değerli olmalıdır. İyi hayat, mutluluk ya da herhangi bir şeyin refahı kendisine muvafık fonksiyonu ifa etmekle özdeştir. Öyleyse insana uygun düşen şey nedir? Aristo’nun cevabı, insanın hayvanla paylaşmadığı tek şey olan akıl/zihni faaliyetidir.

Dolayısıyla, mutluluk ruhun rasyonel bölümünün yani aklın faaliyetidir. Ancak bu faaliyetin birtakım maddi şartları vardır. Platon’un felaketlerin ortasında da dursa, doğru kıvamlı insanların mutlu olacağı görüşünü Aristo benimsemez. ‘İyi’ insan bir istikrar unsuruna sahiptir ve kaderin cilvelerini en asil şekilde göğüsle-

35 Theaetetus, 176A ve devamından aktaran, Freeman, *God, Man and State*, 100-103.

36 Aristoteles, *Nikomakhosa’a Etik*, Çev. Saffet Babür, 1988, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları

yecektir; ancak sağduyu bize büyük ve tekrarlanan başarıların hayatı daha mesut kıldığını söyler. Maddi şartlar ve olaylar bir oyunu düzenlemeye benzer: Aktörler ve sahne oyunun parçaları değildir, ancak oyunun eksiksiz temsili onlara bağlıdır. Bu yüzden uygulamada tam iyiliği fark eden ve harici iyiliklerle yeterince donanmış insan mutludur, denebilir.

Etik'in ikinci kitabında insan nefsinin rasyonel ve rasyonel olmayan iki bölümden oluştuğunu söyleyen Aristo, iki çeşit iyilik ayırt eder: Entelektüel (dianoetike) ve moral (ethike). Ahlakî iyilik hadd-i vasattır.³⁷ Üçüncü kitabı iradeye ayıran Aristo, Sokrat'ın erdemin bilgi olduğu tezini reddeder—iyi eylemler otomatik olarak iyi bilgidir doğmaz—ve eylemlerimizi ihtiyari olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayırır. İnsan, iyi ya da kötü, yaptığından sorumludur.³⁸ Zevk ve arzuyu konu alan onuncu ve son kitapta Aristo, insan için en üstün iyiliği şöyle özetler:

İnsanın iyiliği kendisine muvafık fonksiyonları ifasında, dolayısıyla, ruhunun bu amaca doğru harekete geçirilmesinde bulunabilir. İnsan ruhu ya da hayatiyeti beslenme ve duyumsama (nebatî fonksiyonlar), şehvet duyma ve irade etmeye (hayvani fonksiyonlar) ek olarak, akıl hassasına malik olmak ayrıcalığına sahiptir. Moral erdemler istekler ve heyecanlara tekabül eder ve bu hassa rasyonel kısma mutî olduğunda vücuda gelir. Entelektüel erdemler ise şunlardır: pratik hikmet (Phronesis), istek ve heyecanları kontrol eden akıl kısmına tekabül eder; spekülatif hikmet (Sophia) ise saf bilgiyi arayan kısma karşılık gelir. Bu insan için en yüksek erdemdir, en yüksek faaliyet türü olarak en sürekli ve doyurucu zevk türünü doğurur. Bu tür bir işleyişin şartlarından biri maddî refahtır ve bu amaca dönük olduğu sürece gerekli olan bir şeydir. Eğlence kendi başına bir amaç olarak değil ancak fonksiyonumuza vesile olduğu oranda istenmelidir. Kendi diliyle 'iyi hayat'ı şöyle tasvir eder Aristo:

... Tam beşeri mutluluk aklın eseridir... Mutluluğa ilişkin hiçbir şey eksik olmaz. Ancak böyle bir hayat, beşeri düzeyin üzerinde olacaktır: insanlığı sayesinde değil, içinde bulunan ilahî olan sayesinde ve bu ilahî olanın kişinin tabiatında hakim konumda olması hâlinde, insan bu düzeyin üzerindedir. Eğer o zaman akıl insanla karşılaştırıldığında ilahî bir şey ise, insan hayatına bakışla aklın hayatı ilahî olacaktır. Bir insanın, insanın düşüncelerine ve bir faninin fanilik düşüncelerine sahip olması gerektiğini söyleyenlere de boyun eğmemiz gerekmez. Fakat biz mümkün olduğunca faniliği pratize etmeliyiz ve insanın kendisindeki en yüksek şeye uygun yaşaması için gereken her şeyi yapmalıyız. Zira hacim olarak küçük olsa da, bu güç ve değer olarak geriye kalan her şeyin üzerindedir.³⁹

---

37 *Etik*, 27-44.

38 *Etik*, 44-69.

39 *Nicomachean Ethics*, 1177B vd.

IV. Sonuç

Teşebbüh-ü bi'l vacip fikrinin iki sureti vardır: insandan Tanrı'ya doğru yönelen benzerlik teomorfizm şeklinde tezahür ederken, Tanrı'dan insana doğru ortaya çıkan teşebbüh antropomorfizm biçimini alır. Her iki suret de, Tanrı ve insanı aynı varlık düzleminde ele aldığı için, bu ikisinin mahiyetleri arasında geçişlilik olduğunu varsayar. Hem Platon'da hem de Aristo'da bu insan-Tanrı geçişliliğine rastlıyoruz. Said Nursi'ye göre felsefe geleneği bu geçişlilik varsayımı yüzünden, Tanrı'ya benzemeyi insana ve topluma en büyük etik ideal olarak sunar. Bunun sonucunda ise, şirkten şükre geçemeyerek, insanlığı sebeplere, tabiata, yıldızlara ve putlara tapınmak gibi şirk türlerine mahkûm eder. Nebevî gelenek ise bu ikisi arasında kategorik, uzlaştırılmaz, dolayısıyla benzerlik kurulamaz bir ayırım önerir. Nebevî anlayışa göre, insan varlık düzleminde imkân alanında yer alırken, Tanrı varlığı zorunlu (vacip) olandır. İnsanın dikey bir sıçrayışla vücut alanına katılmak istemesi, yani teşebbüh-ü bi'l vacip fikri, enenin nominal varlığını terk ederek gerçeklik kazanma teşebbüsüdür: Firavun'un kulesi, Nemrud'un tekebbürü, Karun'un ilmi ve zenginliği ve Kisranın gururu bunun yansımalarıdır.

“Muhakkak ki Allah, Adem'i Rahman suretinde yaratmıştır.”⁴⁰ Tevrat'ta da yer alan bu teşbih, ‘muhalefetun lil-havadis’ yani yaratılan/hadis olan hiçbir şeye benzemeyen⁴¹ ‘Zat-ı Akdes-i İlahi’ hakkında gerçek manada anlaşılması imkânsız olan, dolayısıyla, “En güzel misaller O'nun içindir”⁴² ayetinden hareketle, isim, sıfat ve şuanatına temsil/allegori yoluyla bakmamızı mümkün kılan/gerektiren bir benzetmedir. Bu benzetmede insan özne/fail değil, edilgen/münfaildir. Rahman olan Allah'ın insanın manevi simasındaki tecellisi, yeryüzü ve kâinatta olduğu gibi o kadar açık bir ‘delalet’ içermektedir ki, ılımlı vahdet-i vücudcular bunu “La mevcude illa Hu” ile ifade ederek, bir anlamda enenin itibariliğini, dolayısıyla yok hükmünde olduğunu tesbit etmişlerdir.⁴³ İnsanın Rahman ismine kemal derecesindeki ayinedarlığına işaret eden bu temsilin ters yüz edilmesi, niyazın yerini naza, aczin kudrete, fakrın gınaya bırakmasına, yani insanın tanrılaşması anlamına gelir. Bu durum ise, enenin Allah'ın kevnî ve kelâmî ayetlerine muhatap olma biçimiyle ilişkilidir.

Bu ilişkilendirme biçimini “reşha, katre ve zühre” formlarında ele alan Said Nursi, Allah'a ait olanın ene tarafından kendisine nisbet edilmesi durumunu çiçek-güneş ilişkisine benzeterek açıklar. Renklerin kaynağını güneş ışığına bağlayan teoriden hareketle, çiçeklerin güneşin tüm ışıklarını kendilerine mal ederek, yalnızca kendi renklerine boyamaları ve güneşten hiçbir iz yansıtmadan bunu yapmaları gibi, kendi varlığını itibari olmaktan çıkarıp vücudî hâle getiren insan nefsindeki

40 Buhari, *İsti'zan:1*, Müslim, *Birr*;115, Cennet: 28.

41 Şura, 11.

42 Rum, 27.

43 Said Nursi, *Lem'alar*, Ondördüncü Lem'a, Beşinci Sır, 634-35.

ene hassası da, insanda ve evrende yansıyan tüm marifet ışıklarını kendinde soğurarak kendisini tanrılaştırmakta ve sonuçta, bunu temsil eden felsefe geleneğinin teşebbüh-ü bi'l vacip fikri insanlık tarihindeki ve günümüzdeki tezahürleriyle ortaya çıkmaktadır. Said Nursi, bu yüzden, bir hakikat dili olarak felsefenin yüceltilmesini eleştirirken, felsefe geleneğinin nübüvvet geleneğine tabi olmasının zorunluluğuna atıfta bulunur.⁴⁴

---

44 Said Nursi, *Yirmi Dördüncü Söz*, İkinci Dal, 144-147.

Bir Söyleşi

Mutluluğa Giden Yolda Müsbet Hareketin Önemi Üzerine Üsküdar Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Nevzat Tarhan ile Bir Söyleşi

Hakan Gülerce: 20. asrın önde gelen din ve düşünce adamlarından Said Nursi, müsbet hareket adını verdiği bir hayat prensibi geliştirmiştir. Bu prensibin hayatımızdaki tercihlerimizle yakından ilgisi vardır. Siz hayat tercihlerimiz açısından bu prensibi nasıl değerlendirirsiniz?

Nevzat Tarhan: Müsbet Hareket veya Pozitif Eylem yahut Olumlu Düşünme hangisini kullanırsak kullanalım içerisinde bir tercih ve seçme iradesi vardır. Hayat yaptığımız bir sıra tercih ve seçimlerden oluştuğuna göre en doğru, en geçerli, en güvenli, en isabetli, en gerçekçi kararı her an veriyoruz. Zihnimiz her saniye “yap yapma” (do undo) paradigması ile hareket ediyor.

Hayvan zihni sadece yeme, içme, barınma ve üreme konusunda doğru kararlar vermeye çalışır. Genetik sınırları içinde asırlardır aynı seviyede yaşar gider. Ancak insan öyle değildir. Sadece biyolojik ihtiyaçlarına göre değil, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarına göre de karar vermek zorundadır. Çünkü kavramsal düşünme, sembolik düşünme, soyut düşünme, zaman üstü düşünme, yeniliği arama, var oluşu sorgulama gibi zihinüstü yetilere sahiptir. İnsan bu yetilere uygun cevap vermezse bunalıma girebiliyor. Korkuyor veya kaçıyor. Sığınacak liman arıyor. Bağlanacak iskele istiyor. Yanlış yerlere bağlanırsa hayal kırıklıkları yaşıyor.

O hâlde uzun yola çıkmış bir otobüsün veya geminin kaptanı gibiyiz. Ne gemide veya otobüste tek yolcuyuz ne de gemi veya otobüs bize ait değil.

O hâlde bize pusula lazım, rehber lazım, kılavuz lazım...

İçimizde bilgiye ulaştıran birinci kılavuz akıl, ikinci kılavuz sezgisel algılamalarımız yani kalbimiz, üçüncüsü de semavi öğretilerdir.

Yola çıkmadan önce ilk yapılacak şey nerede olduğumuzu bilmektir. Yani kendimizi tanımak. İkincisi hedefimizi belirlemek. Hedefi olmayan gemiye hiçbir rüzgâr yardım edemezmiş. Üçüncüsü bilenden, iyiden yardım almaya açıktır. Çünkü insan sosyal bir varlıktır. Aslında sadece insan değil hayvanlar da sosyal varlıklardır.

Kanadalı bir davranış bilimcinin fareler üzerinde yaptığı araştırma ilginçtir. Prof. Bruce Aleksandr boş kafese bir fareyi yalnız koyuyor, içerisine iki su kabı ilave ediyor. Birisinde normal su, ikincisinde eroîn veya kokain olan su var. Fare ölünceye kadar uyuşturucu olan sudan içiyor. Daha sonra başka farelere aynı deneyi yapıyor bu defa fareleri eş ve çocukları ile oluşmuş bir “rat park” diye tanımladığı her ihtiyacının karşılandığı kafes içerisine koyuyor. Fare uyuşturucuya

ilgi göstermiyor. Hayvanlar bile hayatında doğru kararlar verirken sosyal desteği önemsiyorsa, insan neden önemsemesin?

İşte insanın hayatında hep doğru kararlar vererek ilerleyebilmesi var oluş nedenini bilmesi, yaratana ile ilişkisinden yakın çevresine kadar ilişkisinde sürekli “Pozitif Ayarlar” yapabilmesi ile mümkündür.

İnsanın fabrika ayarlarını en iyi bilen kimdir dersiniz? ‘Ben bilirim’ diyorsanız, maalesef bu, kendinizi yeryüzü tanrısı yapmaktır. İnsanın yararına olanı en iyi bilecek konumdaki kişi de “O Zat’ki” onu yaratan olabilir ancak.

O hâlde ayarlarımızı yaratana, doğaya, kanunlara ve vicdanımıza göre sürekli yapmaya çalışmaya müsbet hareket dersek yanılmış olmayız herhâlde.

Hakan Gülerce: Evrenin zıtların dinamik dengesi üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz. Bir de enerji yasalarından entropi kanunu vardır ki bu kanuna göre her şey programlanmış bir düzensizliğe gider. Gerek evrende gerekse davranışlarımızda düzensizlik nasıl önlenebilir?

Nevzat Tarhan: Entropi enerji yasalarından olup termodinamiğin ikinci yasasıdır. Her şeyin programlanmış bir düzensizliğe gittiğini söyler. Kompleksten basite yani düzenden düzensizliğe (Order-Disorder) gidiş kuralıdır.

Bu kural Darwinizmin de zıttıdır. Çünkü Darwinizm müsbet hareketi reddeder. “Tesadüfi varoluş - Hayat mücadeledir - Doğal ayıklanma - Güçlü olanın ayakta kalması” dörtlüsünde müsbet hareket etmeye yer yoktur. Fakat termodinamiğin ikinci yasası olan entropinin davranışsal formuna göre, evrene müsbet anlamda müdahale edilmedikçe, evren dağılmaya doğru gider. Matematiksel modelleme ile gösterilen bu gerçek biyofizikçileri çok ilgilendirmektedir. Biyofizikçilere göre evrene sürekli müdahale eden bir üst bilince ihtiyaç vardır.

Üst bilinç müsbet müdahalede bulunmadıkça düzensizlik ve kaos ortaya çıkar. Bu İslam’ın tevhid anlayışını doğrulamaktadır. Her şeyi bilen, gören, işiten ve kontrol eden bize şah damarımızdan daha yakın bir güç olmazsa entropi sağlanamaz ve yükselir. Evren sistemini ayakta tutan, düzensizliğe ve tesirsizliğe doğru gidişi kontrol eden, dış bir güçtür; bu da ancak tevhitte açıklanabilir. Zaten bir üst bilinç varsa her şeyi kontrol edebilmeli der entropi yasası.

Dış müdahale olmadıkça sıcaklığın soğuması, aydınlığın kararması entropi yasasının sonucudur.

Her şey zıddıyla bilinir kuralına göre: Açlık olmazsa yemeğin lezzet vermeyeceği, karanlık olmazsa aydınlığın faydasının anlaşılmayacağı ‘entropi’ yasası ilkeridir. Böylece hastalıklar sayesinde sağlığın kıymetini anlayan insan psikolojik dağılmaktan ve bozulmaktan kurtulabilmektedir. Yani geleceği kazanarak manevi

enerjisini arttırabilmektedir. Zıtların hikmetini anlayan kişi için bu anlayış; iç huzuru, esenlik hissi, evrenle bütünleşme duygusu ve kendini yaratıcının şefkatli kucağına bırakabilme hissiyatını verebilmektedir.

Entropiye göre;

Karanlık yoktur, ışığın olmaması vardır.

Soğuk yoktur, ısının olmaması vardır.

Çirkinlik yoktur, güzelliğin olmaması vardır.

Kötülük yoktur, iyiliğin olmaması vardır.

Düşmanlık yoktur, dostluğun olmaması vardır.

Hastalık yoktur, sağlığın olmaması vardır.

Ölüm yoktur, ölümden sonrasını akledememek vardır.

Yokluk yoktur, yaratana akıl gözü ile görememek vardır.

Menfi hareket yoktur, müsbet hareketin olmaması vardır.

O hâlde “iyi-doğru-güzel” yönünde müsbet eylemler yapılmadıkça zıddı olan menfi eylemler ayrık otları gibi dünyamızı işgal eder. “Kötü-yanlış-çirkin” istikametinde sistem işlemeye başlar.

Demek ki müsbet işler yapılması varoluşumuzun gereğidir. Yapmadığımız zaman zamanla dağılmak, yok olmak, acı ve elemlere düşmek beklenmelidir.

Hakan Gülerce: Bu bağlamda bir müsbet-menfi retoriğinden söz etmemiz mümkün müdür?

Nevzat Tarhan: Evet mümkündür:

- Gönül yapmak müsbet, kalp kırmak menfi,
- Şefkat müsbet, öfke menfi,
- Sabır müsbet, acelecilik menfi,
- Affetmek müsbet, intikam menfi.
- İltifat müsbet, hakaret menfi,
- Doğruluk müsbet, yalan menfi,
- Vakar müsbet, kibir menfi,
- Tevazu müsbet, alçalma menfi,
- Hüsn-ü zan müsbet, su-i zan menfi,

- Güzel söz müsbet, kötü söz menfi,
- Tebessüm müsbet, asık surat menfi,
- Sevgi dolu bakış müsbet, nefret dolu bakış menfi,
- Sıcak bir dokunuş müsbet, uzak durmak menfi,
- Ümit müsbet, karamsarlık menfi,
- Kardeşlik müsbet, düşmanlık menfi,
- Dostluk müsbet, ilgisizlik menfi,
- Olumlu bakış müsbet, olumsuz bakış menfi,
- İyimserlik müsbet, kötümserlik menfi,
- Selâm vermek müsbet, görmezden gelmek menfi,
- Helalleşmek müsbet, kin bağlamak menfi,
- Bağışlamak müsbet, intikam menfi,
- Yardımlaşmak müsbet, bencillik menfi,
- Diğergamlık müsbet, hodgamlık menfi,
- Öz konuşmak müsbet, çok konuşmak menfi,
- Çok dinlemek müsbet, ilgisizlik menfi,
- İtiraz edebilmek müsbet, isyan etmek menfi,
- Görevini yapmak müsbet, ihmal menfi,
- Dengeli beslenmek müsbet, çok yemek menfi,
- İnsanları sevmek müsbet, düşman gibi görmek menfi,
- Empati müsbet, anlayışsızlık menfi,
- Özeleştirici müsbet, kendini aşağılama menfi,
- Yapıcı eleştiri müsbet, değersizleştirici eleştiri menfi,
- Fedakârlık müsbet, benmerkezcilik menfi,
- Dayanmak müsbet, katlanmak menfi,
- Sosyal güven müsbet, kuşkuculuk menfi,
- Özgüven müsbet, özseverlik menfi,
- Nefsini kontrol müsbet, haz peşinde koşmak menfi,

- Hesap verebilir olmak müsbet, sorumsuz olmak menfi,
- Sadakat müsbet, ihanet menfi,
- Özgürlükçü olmak müsbet, baskıcı olmak menfi,
- Çoğulcu olmak müsbet, totaliter olmak menfi,
- Güvenmek müsbet, şüphelenmek menfi,
- Barışçıl rekabet müsbet, savaçcı rekabet menfi,
- İyicil duygular müsbet, kötücül duygular menfi,
- Uyarıcı olmak müsbet, şiddet uygulamak menfi,
- Gıpta müsbet, kıskançlık menfi,
- Şefkat müsbet, acımasızlık menfi,
- İnsaf müsbet, hırs menfi,
- Kanaat müsbet, açgözlülük menfi,
- Minnettarlık müsbet, şükürsüzlük menfi,
- Teşekkür müsbet, şikayet menfi,
- Adalet müsbet, haksızlık menfi,
- Tevekkül müsbet, hırs menfi,
- Tefekkür müsbet, miskinlik menfi,
- Gayret müsbet, üşengeçlik menfi,
- Yaratıcının şefkatine sığınmak müsbet, egoya sığınmak menfi,
- İyicil düşünceler müsbet, kötücül düşünceler menfi,
- İyicil davranışlar müsbet, kötücül davranışlar menfi,
- İyicil değerler müsbet, kötücül değerler menfi,
- İyi niyet müsbet, kötü niyet menfi,
- Uzlaşmacı olmak müsbet, kavgacı olmak menfi...

Hakan Gülerce: Siz 2012 yılında *Pozitif Psikoloji* başlığımı taşıyan bir kitap yayınlamıştınız. Bu kitapta müsbet düşünce hakkında bazı bilgiler sunmuşsunuz. Kitabınızda yer alan müsbet düşünce ile ilgili görüşlerinizi özetleyebilir misiniz?

Nevezat Tarhan: Pozitif Psikoloji polyannacı olmak değildir, mutluluk bilimi

öğretisidir. Pozitif psikolojinin önemli savunucularından olan Martin Seligman, PP'nin güncel psikolojinin karşıtı olmadığını belirtiyor. Mutluluğun üzüntü, hü- zün, keder, korku, öfke gibi duyguların olmaması anlamına gelmediğini vurgu- luyor. Hümanistik psikoloji ile kıyaslanmanın da yanlış olduğunu söylüyor. Hü- manistik psikoloji döneminde bilim bu kadar ilerlememişti, diyor. Depresyonu atlatan bir kişiye depresyonla savaşıma silahı ile birlikte mutluluğu kazanma silahı da verilmelidir, görüşünü ifade ediyor. Seligman'a göre PP'nin iki ayağı vardır: Esnek optimizm (iyimserlik) ve Otantik (halis) mutluluk. Esnek optimizm, pol- yannacılık değildir. Olumlu kognisyonların (kalıp düşüncelerin) ve olumlu emos- yonların (kalıp duyguların) öğrenilmesidir. Otantik mutluluk ise ancak emek ve çabayla elde edilebilir.

Müsbet düşünen bir insan zindanda olsa dahi rahatlatacak ipuçları bulabilir. Menfi düşünen insan sarayda dahi olsa hâlimden şikâyet edebilir. Zindanda olan insan aklını kullanırsa küçük şeylerden mutlu olmayı başarabilir. Bunun için müs- bet düşünmeye istekli olmak gerekir.

Said Nursi'nin yazdığı Risale-i Nur Külliyyatı'ndan 8. Söz, temsili bir hikâye ile “Güzel gören güzel düşünür, güzel düşünen güzel hayaller kurar ve hayattan zevk alır” ilkesinin açılımı kabilindedir. İyimser yolcunun bahçeye bakarken gü- zel şeyleri görüp istirahat ettiği, kötümser yolcunun dağınıklıklara bakarak huzur- suz oldukları metaforu dikkat çekicidir. İnsanoğlunun hayata bakarken bu gözle bakabilmeyi öğrenmesi aynı zamanda “Mutluluk Bilimi'nin” temel prensibidir.

Bilinçsiz duygularımız olan sezgileri müsbet veya menfi bakış etkiliyor!.

Bilim akıldan doğandan başka bir bilginin ihtimalini yüzyıllardır inkâr etmişti. Sezgisel bilim çalışmaları halk arasındaki popüler inancın bilimden daha kavra- yışlı olduğunu kanıtladı. Duyguların kendine has nedenleri vardı ve bunu akıl an- layamıyordu. Karıncanın fili anlayamaması gibi. Böylece bilim kendi önyargısını kendisi değiştirdi.

Geminin pruvastaki dalgalar gibi, bedenin reaksiyonu duyguların önünde mi hareket ediyor? Bu soruya yöneltilen bir dönüm noktası araştırması, duygu araştırması alanında önemli merkezlerden biri olan Iowa Üniversitesi'nden Por- tekiz-Amerikalı nörolog Antonio Damasio'nun laboratuvarından çıktı. Kaynaklar arasından Damasio ve karısı Hanna'nın bir araya getirdiği arşiv, dünyadaki zarar görmüş beyinlerin görüntülerinin toplandığı en geniş arşivdir. Yaşayan beyinle- rin uzamsal imajlarını oluşturan CAT -scan teknolojisi- sayesinde, Damasiolar 2.500'den fazla kafayı incelediler. Bu hasarlı beyinlerin içsel görünümüyle; dü- şünce, duygu ve davranışla ilgili her türden bozukluktan mustarip hastaların vaka analizini bir araya getirdiler. Başardıkları eşsiz bir şey olduğundan, Damasioların laboratuvarından ve deneylerinden nöropsikiyatri çok söz edecekti.

Iowalı bilim adamları, nispeten basit anlamlar kullanarak neşe, nefret, korku ve öfkenin ilk belirmesinin nasıl gerçekten de bedensel olduğunu göstermişlerdir. Deneklere bir şans oyunu sundular ve onları yalan dedektörüne bağladılar. Bu oyun -Iowa kart testi olarak bilinir- iki kapalı desteden tekrar tekrar kart çekilerek oynanıyordu. İyi deste, makul kazanç ve küçük kayıplar içerirken kötü deste oldukça büyük kazanç, fakat çoğunlukla muazzam kayıplara neden oluyordu. Yaklaşık onuncu turdan sonra, denekler kötü desteden kaçınmaya başladılar ve yalan dedektörü, elleri kötü desteye yaklaşırken, soğuk terlemenin başladığını ve kalp atışının yükseldiğini gösterdi. Bununla beraber denekler neden bu şekilde davrandıklarını bilmiyorlardı ve fiziksel reaksiyonlarının farkında değillerdi. Ancak yaklaşık on beşinci turdan sonra kötü desteye karşı bilinçli hoşnutsuzluk bildirdiler. Ve bu reaksiyonu ve oyunun prensibini açıklayabilmeleri daha da uzun sürdü: yaklaşık on sekizinci turda.

Sezgi - sonradan saldırgan birine dönüşen bir kişiye karşı ilk karşılaşmamızda bazen duyduğumuz bu acayip his - vardır, yine de bu tip önsezileri açıklayamayız, çünkü bunlar bilinçsiz duygularımızdan ortaya çıkar. Örneğin, sonradan düşmana dönüşecek biriyle ilk karşılaştığımızda, çok kısa bir süre için tehditkâr bir ifade yüzünde belirip kaybolabilir, bu da kişide farkedilmeyen bir korku anını harekete geçirir.

Neler olduğunu anlayamadığımız zamanlarda bile sezgi bizim için çalışır. Deneklerden az zeki olan birkaç kişi kart oyununun arkasındaki sistemi hiç kavrayamadı, fakat yine de doğrusunu seçtiler. Bu noktada popüler inancın aksine, akıldan doğandan başka bir bilginin ihtimalini yüzyıllardır inkâr etmiş olan bilimden daha kavrayışlı olduğu kanıtlanmıştır.

Fakat, genellikle düşünülenin aksine, duygusal anlayış süper hassas bir fenomene dayanmaz. Bunun yerine, sezgi içimizde sağlam bir şekilde bulunmaktadır. Bunu deneyimle idrak ederiz. Kartları ilk çektiklerinde, katılımcıların iyi desteye ilgili bir duyguları yoktu. Önce beynin sonucu öngörmeyi öğrenmesi gerekti. Bu hesaplama - destenin biri iyi, öbürü kötü - bilince ulaşmadan önce bedene iletildiğinde, bir önsezi oluşur.

Sınavlarda akla ilk gelen cevap gibi bilinçli düşünceyi es geçen başlangıç davranışının faydalı olduğunu biliyoruz. Bu durum birey için hayatı kolaylaştırır ve tehlikeyle karşılaştığında değerli zamandan tasarruf ettirir. O hâlde, bazen, iç ses ve beden akıldan daha iyisini bilir.

Hakan Gülerce: İnsan mutlu olmak ister. Bu konuda oldukça istekli ve heveslidir. Şüphesiz mutlu olmak için duygularımızı harekete geçirmemiz gerekiyor. Ancak burada irademiz de önemli bir rol oynuyor. Mutlu olmak için duygularımızı ne yönde harekete geçirmemiz gerekiyor? Duygularımıza

nasıl hakim olabiliriz?

Nevzat Tarhan: Genellikle, negatif duyguları pozitif duygulardan daha yoğun ve itirazsız deneyimleriz. Bir melodram, duygularımızı komedinin bizi güldürmesinden daha çabuk harekete geçirir. Bu nahoş acayıplığı biyolojiye borçluyuz. Nöropsikolojik deneylerde deneklere mutlu ve üzgün resimler gösterirseniz, ikincisine anında daha kuvvetli olarak reaksiyon göstereceklerdir, bu da EEG'nin güçlü görüntülemesinde görülebilir. İnsanlar genellikle trajediyi tercih ederler.

Doğanın eğitmenleri tarafından bize hem mutluluk ve hem de mutsuzluk öğretilir. Hayatın en temel yönlerinde onun emirlerini algılarız, hedefleri varlığımızı sürdürmek için ve bize mutluluk getirmesi için izleriz: yemek, içmek, cinsellik, arkadaşlıklar gibi.

İnsan beyninin ödül ceza sistemi, beklenmeyen ödüllerde beklenen ödüllere göre daha fazla aktif hâle geçer. Bu nedenle sürpriz içeren şans oyunları ve uyuşturucu maddeler zevki yücelten kişileri tutsak eder. Önceki mahrumiyet hissimiz ne kadar büyükse, müteakip zevkimiz o kadar güçlü olur. Kuru bir boğazdan geçen ilk su yudumu en lezzetli olanıdır. Alet olarak kullandığı zevk ile doğa, bizi en çok neden fayda sağlayacaksa onu yapmaya ayartır.

Günümüzde, mutluluğu aramaktan çok riski engellemeye çalışıyoruz. Tüm gazetelerin manşetlerinde, iyi haberlerden ziyade kötü haberler yer alıyor. Kayıplar, eşdeğer kazançların getirdiği neşeden daha çoğunu götürüyor. Eğer reaksiyonlarımızın bu çarpıklığından sorumlu olan beyinsel mekanizma, eğitilmemiş ve geliştirilmemişse mutlu olamayız. Yahut zarar görürse yine mutlu olamayız.

Sistemimiz zevkin tadını çıkarmaktan çok, mutsuzluk deneyimlemeye ayarlıdır ve rahatsızlığı ve şevk kırılmasını sevinçten daha çabuk ve kuvvetli algılarız. Kritik durumlarda hayati olan evrimin mirası küçüklü büyüklü birçok trajediyi açıklar: Othello'nun delilik derecesindeki kıskançlığı karısına olan aşkına o kadar baskın çıktı ki, sonunda karısını öldürdü.

Günlük hayattan bir örnek vermek gerekirse, tatilde olduğunuzda birazcık engellenme son derece yorucu olur. Güneş parlar, hafif bir esinti teninizi serinletir, deniz güzel ve sıcaktır ve yemekler lezzetlidir. Siz ve size eşlik eden kişi beraberce harika zaman geçiriyorsunuzdur. Fakat tam bu anda odanızın önünde yol tamiri başlar, sabahtan akşama gürültü. Tatilin tüm neşesi uçup gitmiştir ve bu rahatsızlığı arkanızda bırakmaktan yoksunsunuzdur. Öfkeniz sizi, tüm tatilinizi mahvetmekle tehdit eder. İşte o anda derin ve farklı düşünce beceriniz varsa krizi yönetebilirsiniz. Böylesine derin düşünce ve güçlü duygusal destek öğrenilerek kazanılabilir. Pozitif psikoloji bunu öğretmeyi amaçlamaktadır.

Hakan Gülerce: Son zamanlarda psikiyatri ve psikoloji önemli ilerlemeler

kaydetti. Bu bilimler bize mutlu olmanın yollarını gösterebiliyor mu?

Nevzat Tarhan: Herkesin içinde otomatik olarak mutlu olmaya, anlaşılma-ya ve sevlmeye bir istek vardır. Fakat ne psikolojide ne de psikiyatride mutlu bir hayata varmanın adımları çözülmüştür ve bu alanlarda yapılan çalışmalar ile sadece mutsuz insanlar incelenmiştir. Ruhsal sorunları tedavi yöntemleri kişinin iyi olmak için kendi farkındalığının gelişmesinin önemini ihmal edip sadece deneysel keşifler üzerinden geliştirilmiştir. Bu nedenle, tedaviler sadece yatıştırıcı olduklarından eksiktir, çare bulmak için değildir. Yaygın ruhsal bozuklukları olan çoğu hasta, geleneksel biyomedikal ve psikososyal tedavilere rağmen, farklı bo-yutlarda tekrarlayan ve kronik bir hastalıkla hayatlarını yaşamaya devam ederler. Kullanılan psikotropik ilaçlar ve psikososyal müdahaleler ruhsal sorunların bazı semptomlarının kısa süre için rahatlama sağlama etkilidir. Modern terapi uygulamalarının yoğunluğuna rağmen, toplum içinde hayatlarından hoşnut olan kişi sayısı aynı oranda büyük değildir.

Her teorik yaklaşımın lideri bu konuda kendini eleştirmiştir ve zihni ve be-deni entegre etmek için çabalamıştır. Mesela, Emil Kraepelin deneysel psikolog Wilhelm Wundt ile beraber çalışmıştır. Çalışmalarının amacı; psikolojik, genetik, farmakolojik ve anatomik teknikleri kullanarak duygusal ve zihinsel işlemlerin anlayışını birleştirmektir. Kraepelin'in orjinal düşüncesi ruhsal hastalıkların beynin spesifik bölgelerindeki noksanlıktan meydana gelen spesifik hastalıklar olduğudur. Fakat, kariyerinin sonuna doğru bunun yanlış olduğunu anlamıştı. Aynı şekilde, Sigmund Freud ilk olarak bilimsel bir psikoloji için nörobiyolojik altyapı geliştirmek istedi ama ihtiyacı olan aletlerin onun zamanında mevcut olmadığını fark etti. Maalesef, daha sonra hastalık kategorisi ve kişilik paradigmasını takip eden kişiler bütün alanın açıklaması için kendi yaklaşımlarının yeterli olduğunu düşündüler.

Psikiyatri ve psikolojinin ilerleyişi mutluluğun bilimini anlayabilmek için yetersiz kalmıştır çünkü bilimin diğer alanlarındaki büyük gelişmeleri entegre etmeyi başarmamıştır. Çoğu psikologlar ve psikiyatristler insanların temel olarak, bilgisayarlar gibi mekanik olduklarını düşünmektedir. Fakat, yaratıcı yetenek ve özgür irade gibi insan bilincinin bazı fenomenlerini açıklamak için kuantum fiziği yeterli olmayabilir çünkü bilgisayarların belirleyici (deterministik) logaritmaları kişisel farkındalığı olan kişilerin mutluluğunu açıklayabilmek için mümkün değildir.

Hakan Gülerce: Olumlu bakışın beden üzerinde bir etkisi var mıdır?

Nevzat Tarhan: Hisleri deneyimlememizde organlarımızın rolü son yıllarda anlaşıldı. Hatta bağırsak florasındaki bakteri dokusu bile kişiye özel olarak ortaya çıkıyor. Kronik geçmeyen ishallerde kişinin birlikte yaşadığı kişinin bağırsak flo-

rası ilaç olarak verildiğinde ishal düzelebiliyor. Beyinde 100 milyar, bedende 15 trilyon hücre varken, bağırsakta 150 trilyon mikroorganizma olması çok ilginçtir. Son bilimsel verilere göre her hücre içindeki protein yapısındaki mikro-tübüller vasıtası ile magnetik rezonatör gibi çalışmaktadır. Yani her hücre küçük bir radyo istasyonudur.

Albert Einstein “Sezgisel akıl kutsal bir hediyedir. Rasyonel akıl ise sadık bir köle. Biz köleyi onurlandıran ve hediyeği unutan bir toplum yarattık.” diyerek duyguları ihmal etmenin kötü sonuçlarına dikkat çekmiştir.

Son yıllarda kabul gören görüşe göre mutluluk hormonu olan serotoninin en çok bulunduğu organ bağırsak sistemimiz olduğu ve bu yapının bağışıklık sistemimizin %75’ini oluşturduğu gerçeğidir. Bu nedenle mide-bağırsak sistemi ‘ikinci beyin’ olarak tanımlanır.

Akıl ve duygu ile ilgili son çalışmalar, bedensel deneyimlerin ve bedensel durumla ilgili hatıraların duygular üzerinde çok önemli olduğunu ileri sürmektedir. Bu da zihin ve karar verme açısından çok önemlidir. Bu sebeple artık psikoterapilerde duygu ile eşzamanlı hangi bedensel duyum hissedildiği de not alınır. Uyuşma, titreme, üşüme, terleme, gerginlik sancı vs...

Jon Lief’e göre vücuttaki organlar ve beyin arasındaki iki yöllü iletişim, bu süreçte çok önemli sinyallerdir. Öyle görünüyor ki, mikrop gruplarımız kan aracılığıyla mikroplardan gelen direk sinyaller yüzünden önemli bir role sahipler. Olumsuz duygular asit özellikli olumlu duygular onarıcı kimyasallar salgılayarak iç organlarımızı yönetmektedir. Ayrıca, sinir sistemiyle son derece entegre sinyalleşerek, bağışıklık sistemini etkilemesi bakımından da son derece önemlidir.

Bir Mekân

Hizan: İlim ve Âlim Havzası

Hasan ÇİÇEK

Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Öz

MÖ İki binli yıllardan beri yerleşim yeri olan ve bugün Bitlis'in bir ilçesi olan Hizan, Osmanlılar döneminde uzun süre kendi başına bir beylik olarak varlığını devam ettirmiştir. Bu dönemlerde de Hizan, sahip olduğu çok sayıda medresesi ile bir üniversiteler şehri görünümündedir. Kadim bir şehir olan Hizan, özellikle Osmanlılar döneminde bir ilim merkezi ya da medreseler havzasıdır. Çok sayıda Medreseyi barındıran Hizan birçok âlimin, din adamının ve kanaat önderinin yetişmesini de sağlamıştır. Entelektüel açıdan münbit olan bu havzada Molla Halil, Arvasi, Tağî, Varkanisi, Said Nursi gibi çok sayıda âlim, düşünür, entelektüel yetişmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hizan, İlim, Âlim, Medrese, Tağ Medresesi, Said Nursi.

Hizan: The Area of Science and Scholars

A Place:

Hizan: A Reservoir of Knowledge and Scholar

Abstract

Hizan, having been settlement since the 2nd millennium BC and being a district in Bitlis, maintained its presence as a principality on its own for a long time in the Ottoman era. In this period, Hizan had a view of the universities city with a large number of madrassas. Hizan, an ancient city, was the home of the science center or madrassas, especially in the Ottoman era. Hizan hosting numerous madrassas was also home to the training of scholar, clergy and opinion leaders. Many scholars, thinkers, intellectuals were educated such as Molla Halil, Arvasi, Tağî, Varkanisi, Said Nursi, in this intellectually fertile district.

Key Words: Hizan, Science, Âlim, Madrassa, Tağ Madrasah, Said Nursi.

Giriş

Hizan, Hititlerden bu yana bir medeniyet merkezidir. Tarihi kayıtlara göre MÖ 2000'li yıllardan itibaren insan yerleşimleri bilinmektedir. Hititlerle başlayan insan yerleşimleri Pers, Roma, Bizans ve Arap egemenliğiyle süregelmiştir. 11. yüzyılda Selçuklu, 16. yüzyılda da Osmanlı devrini yaşayan Hizan, XIX. yüzyılın ikinci yarısına değin, Erzurum Vilayetinin Muş Sancağına bağlı Bitlis Nahiyesinin bir köyüydü. 1919 yılında yönetsel düzenlemeyle kaza yapıldı ve Bitlis

Vilayetine bağlandı. 1929’da bir yasayla Bucak haline getirilen Hizan, Muş iline bağlandı.1936’da da ilçeye dönüştürülerek Bitlis iline bağlı bir ilçe olmuş (Parla vd.,1982: 1400), Karasu köyü ilçe merkezi yapılmıştır. Hizan’ın yüzölçümü, 917 kilometrekaredir (Parla vd.,1982:1982: 1415). Hizan’ın, “Arart” olarak kayıtlarda görülen ilk ismini muhtemelen Urartular kullanmıştı. Daha sonra Farsların verdiği “Seherhizan”, “seherlerde kalkanlar” anlamına gelmektedir. Sonraları “Hizan” diye kısaltılan isim, “erken kalkan milletin yeri” olarak tarihe geçmiştir. Ünlü yönetici ve tarihçi Şeref Han (1543-1604) 1597’de yazdığı *Şerefname* adlı eserinde, bu ismin gerekçesini şöyle açıklar: “Bölgede, bu ülkenin halkı, gece ve seherlerde kalkıp ibadet etmekle günahlardan sakınmakla, dindarlıkla, güvenilir olmakla ve dine sınımsız sarılmakla ün yapmışlardı” (Şeref Han, 2006:161). Bu nitelikleme, Hizan’da yaşayanların bir kimliğine dönüşmüş gibi. Hizan, bugün o eski mirasının etkisini insanında hissettirmektedir. İnsanların bölgede munis olarak bilinmesinin bir sebebi de buradaki ilim merkezlerinde yetişen filozof, düşünür, âlim ve kanaat önderleridir. Hizan adı şimdiki mevcut ilçe olan Hizan’a taşınıncaya eski Hizan’ın adı Nefs-i (kendi, öz) Hizan olarak benimsenmiştir (Çiçek, 2007: 4). Bu gün Hizan olarak bilinen ilçe, Osmanlılar dönemindeki Hizan, Sıpayirt, Axkis, Kêsan, Nemıran beyliklerinin alanını kapsamaktadır.

1. Medreseler

Hizan, coğrafyamızın kadim kültür ve eğitim merkezi olma özelliğini hep diri tutmuştur. Kadim şehir Hizan, özellikle Osmanlılar döneminde yani 16. yüzyıldan, 20. yüzyılın başına kadar, bir eğitim ve kültür merkezi olmuştur. Bu yüzyıllarda Eski Hizan (Nefsi Hizan) (bugünkü Gayda) bir medreseler şehridir. Buradaki; İsvi Veli Medresesi, Mir Davut Medresesi, Atik Medresesi, Meydan Medresesi, Şehzade Medresesi ve Sigal Medresesi; bunun yanında 18. yüzyılın sonlarında faaliyete başlayan Tağ Medresesi, dönemin âlimlerini, düşünürlerini, entelektüellerini, ilim dünyamıza kazandırmıştır. Tağ, Meydan ve benzeri medreselerde bölgenin ilim seçkinleri yetişmiştir. Dönemin en iyi eğitim öğretim organları olan medreseler, aynı zamanda bölgenin yetişmiş seçkin eleman ihtiyacını da karşılamıştır (Çiçek, 2007).

Medreseler, bölgenin 20. yüzyıldan önceki entelektüel faaliyetlerin ardalanıdır. Osmanlı’ya bağlı Kürt Mir(Bey)likleri kendi bölgelerinde birçok medresenin hayat bulmasını sağlamışlardır. Bu gün Hizan olarak bilinen bölgede de Osmanlılar döneminde birçok medrese kurulmuş ve bölgenin ilim hayatının zenginleşmesini sağlamıştır. Hizan Medreseleri sadece alim ve/veya din adamı yetiştirmiyor, başka medreselere kaynaklık da ediyor. Günümüzde birkaç üniversiteyi içinde barındıran şehirlerin eğitim merkezleri olması gibi, Özellikle bugün Nefsi Hizan (diğer bir adı Gayda) olarak bilinen Sur civarı Osmanlılar döneminde adeta bir üniversiteler kenti görünümündedir. Bölgenin müslümanlaşmasıyla beraber med-

reseler de boy göstermiş; 16. yüzyıldan itibaren de yaygınlaşmış ve etkili medreseler kurulmuştur. Fakat 1924'teki Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla varlıklarını fiilen sona erdirmek zorunda kalmışlardır (Çiçek, 2014: 59-60). Bu medreselerin isimleri bilinenlerinden kısaca söz edelim.

1.1. Mir Davut Medresesi

Şeref Han, Şerefname'de bu medreseden ve kurucusundan övgüyle söz eder. 16.Yüzyılın başlarında kurulması muhtemeldir. Hizan'ın miri olan, Emir Davud bin Emir Melik (veya kısa adı Mir Davut) tarafından yaptırılmıştır (Şeref Han, 2006:163). Hizan'ın 16. yüzyılın başındaki yöneticisi olan Emir Davud, Şeref Han'a göre, bilginlere ve fazilet sahiplerine büyük bir ilgi gösterdiğinden onlar için Hizan'da Davudiye Medresesi'ni kurup tamamladı. Şeref Han, kitabını yazdığı dönemde (1597) bu medresenin durumunu şöyle anlatır: Bu Medrese hâlâ, yararlı hizmetlerde bulunan bilginlerle ve yararlanan öğrencilerle dolup taşmaktadır (Şeref Han, 2006:163). Hizan Suru'na yaklaşık 300 metre uzaklıkta bulunan ve kalıntıları belirgin olarak bulunan medreselerden biridir.

1.2. Sımban Medresesi

Medresenin kalıntılarında bulunan ve şimdi köyde inşa edilen caminin duvarına yerleştirilen oyma taşın anlaşıldığına göre Hicri 1063'te (Miladi 1652/1653) o dönem Kêsan beyliğinin başında bulunan Mir Muhammed oğlu Mir Abdullah tarafından Sımban Kalesi yakınında yaptırılmıştır. Bu dönemde yörenin din adamı ve âlim ihtiyacını karşılayan medresenin faaliyetlerini ne zaman sona erdirdiğiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1.3. İsvi Veli Medresesi

Nefs-i Hizan'da yeri belli olan, kalıntıları bulunan medreselerden biridir. Sur'un Güneyinde, Sura yaklaşık 300 metre uzak Keklik (Kemalan) yolu üzerinde bulunmaktadır. Medresenin ortasında geniş bir mekân, Kuzey ve Güneyinde odalar doğusunda ise uzun bir yapı bulunmaktadır. Ayrıca medresenin doğusu ve güneyinde mezarlık bulunmaktadır. Anlatılanlara göre medresenin kurucusu İsvi'î Veli'nin mezarı da medresenin doğusunda bulunmaktadır.

Medresenin doğusunda geniş bir mezarlık bulunmaktadır. Bu mezarlığın medresenin talebelerine ait olduğu söylenir. Çok büyük bir medrese olduğu hakkındaki rivayetleri, mezarlığın genişliği doğrulamaktadır. Bazı dönemlerde 750 öğrencisinin olduğu söylenmektedir. İsvi'î Veli ve medreseye ait hiçbir tarihsel kayıt, bulunmamaktadır (Çiçek, 2007: 670).

1.4. Atik Medresesi

Sur'un batısında bir tepede bulunmaktadır. Sur'a en yakın medresedir. Sur ile

arasında 100 metre mesafe vardır. Kalıntıları hâlâ bulunmaktadır. Yapı olarak, İsv'i Veli medresesine benzemektedir.

1.5. Şehzade Medresesi

Medresenin bulunduğu alan bilinmektedir. Ama hiçbir kalıntısı yoktur. Kalıntısı ve yeri tam olarak bilinmeyen üç medreseden biridir.

Bu medresede 700 öğrencinin öğrenime devam ettiği söyleniyor. Burada ikamet eden yaşlılara göre, bir dönem bu 700 öğrencinin bütün iâşe ihtiyacını burada ikamet eden bir kadın karşılamıştır. Bu medrese ile ilgili olarak bilinen tek bilgi bu. 16. yüzyıldaki şehzadelerden biri tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir (Çiçek, 2007:670-671).

1.6. Sigal Medresesi

Adı bilinen medreselerden biridir.

1.7. Meydan Medresesi

Sur'un Güneyinde, diğer medreselerin bulunduğu alanda olduğu söylenmektedir. Alanı bilinmekle beraber kalıntıları yoktur. Yeri tam olarak bilinmeyen üç medreseden ve "Medreseler Çeşmesi"nin etrafındaki medreselerden biridir. Bu medresede birçok ünlü âlimin yetiştiği söylenir. Bu ünlülerden biri de Molla Halil'dir. Bu medresede **Molla Halil** (1754–1843) (daha detaylı bilgi için bkz. Pa-kiş, 1996) gibi ünlü müderrisler hem yetişmiş ve hem de orada ders vermişlerdir. Molla Halil Hizan'nın Gulpik (Süttaş) köyündendir. Hayatının son yıllarını Si-irt'te geçirdiğinden es-Si'irdi olarak anılmaktadır. Tefsir, Fıkıh, Hadis ve Tasavvuf âlimi Molla Halil adeta yaşadığı yüzyılda Hizan'daki entelektüel faaliyetlerin aynasıdır. Yani bu dönemin ilmi çalışmalarının tarihe yansımalarıdır (bkz. Çiçek, 2007:669).

Meydan Medresesi'nde dönemin ünlü müderrisleri ders vermektedir. Bunlardan biri olan **Sûfi Hüseyin Efendi** (19. yüzyıl) Molla Halil'in ilim adamı olmasına katkı sağlayan ve yaşadığı dönemde nasihatleriyle insanları aydınlatan, yaşadığı zamanın ve mekanın itibar edilen bir bilgesidir. **Hüseyin el-Karasevî** (19. yüzyıl) Molla Halil'in tecvid ilmini öğrendiği hocasıdır. **Abdülhâdî el-Arvasî** (19.yüzyıl) Bu medresenin müderrislerindedir. Molla Halil ondan Mantık dersleri almıştır. **Molla Murad Hurusi** (19.yüzyıl) Sıbgatullah Arvasi'nin kendisine itibar ettiği söylenir. Onun döneminde yaşayan bir ilim adamıdır.

1.8. Tağ Medresesi

Tağ Medresesi, Hizan'a 36 km uzakta, Bahçesaray yolu üzerinde olan Tağ köyünde bulunmaktadır. Medresenin batısında medresenin kurucusu olan bey'in eşlerinin ve çocuklarının mezarları bulunmaktadır. O dönem Sıpayirt Beyliği'nin

Mir'i olan Abdi Bey, ilk eşi olan Miranete ve ikinci eşi Pakize buraya defin edilmişlerdir. Abdi Bey Tağ kalesinin ya da Sıpayirt Beyliği'nin miridir. Kale medresenin tam karşısında bulunmaktadır. Abdi Bey'in mezar taşında ölüm tarihi olarak Hicri 1241 (M.1825) yazılmış; Eşi Miranete'nin ölüm tarihi H.1237 (M.1821), diğer eşi Esad Bey'in kızı Pakize'nin ölüm tarihi 1256 (M. 1840) olarak kaydedilmiştir. Abdi Bey, Süleyman Bey'in oğludur. Miranete Hatun Müküslü (Bahçesaray) Eyüphan Bey'in kızıdır. Rivayetlere göre, Miranete'nin hiç çocuğu olmamış. Pakize'nin ise çocukları varmış. Pakize çocuklarıyla övünürken, Miranete demiş ki 'benim öyle çocuklarım olacak ki, sonu hiç gelmeyecek, hep yaşamaya devam edecekler. Ama senin çocukların ölecek adın kalmayacak, benimkiler ise sürekli yaşayacağı için, ölümsüz olacağım..' Bunun üzerine eşinin de yardımıyla, Tağ medresesini kurdu muştur. Onun ölüm tarihi Miladi 1821 olduğuna göre, bu medresenin kurulma tarihi 1800 dolaylarındadır. Muhtemelen ya 18. Yüzyılın sonlarında, ya da 19. yüzyılın başlarında kurulmuştur. Kanaatimce Birinci Dünya Savaşı'nda öğrenciler de savaşa katıldığı için medresenin aktifliği bu dönemde zayıflamış olabilir. 20. yüzyılın birinci çeyreğinden sonra da tamamen işlevi sona ermiştir. Abdurrahman-ı Tâğî (1831- 1886), Müderris Mehmed (Muhammed) Emin Efendi (bkz. Nursi, 2006/1), Molla Abdullah (Said Nursi'nin Abisi) Burada ders de verir. Muhammed Diyaüddin (Ziyaüddin) (1855- 1923) (Abdurrahman-ı Tağî'nin oğlu), Fethullah Varkanisî (Abdurrahman-ı Tâğî'nin damadı) ve Said Nursi, Tağ Medresesi'nin iz bırakanları arasındadır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Çiçek, 2014: 58-68).

2. Tağ Medresesi ve Said Nursi

Bediüzzaman Said Nursî'nin de Tağ Medresesi'nin adının anılmasında büyük payı var. Tağ Medresesi, Nursi için evinin dışında öğrenim gördüğü ilk yer veya okuldur. Said Nursi'yi anlatan kaynaklar yanında, kendisi de Tağ Medresesi'ni övgüyle ve saygıyla anarak, bu eğitim kurumunu ölümsüzleştirenler arasına katılmıştır. Orada eğitim gören ve oradan övgü ile söz eden Bediüzzaman Said Nursî, Tağ Medresesi'nin o gün için durumunu bakın nasıl betimliyor:

“...nahiyemiz olan Hizan kazasına tâbi İsparit'te (İspahart), birden bire, meşhur Seyda namında Şeyh Abdurrahman-ı Tâğî himmetiyle o kadar çok talebeler ve hocalar ve âlimler çıktılar ki, bütün (bölge) onlarla iftihar eder bir şekil aldığı zaman, içlerinde münazara-i ilmiye ve pek büyük bir himmetle ve pek geniş bir daire-i ilim ve tarikat içinde öyle bir vaziyet hissediyordum ki, güya rû-yi zemini fethedecek bu hocalardı ...âlimler, ilimde, dinde büyük bir fütuhât yapmışlar gibi vaziyet alıyorlardı. Bir talebenin bir parça ziyade zekâveti olsaydı, büyük bir ehemmiyet verilirdi. Münazarada, bir meselede birisi galebe çalsa büyük bir iftihar alırdı. Ben de hayret ediyordum, o hissiyat bende de vardı. Hattâ tarikat şeyhleri ve dairelerinde medar-ı hayret bir müsabaka, hem nahiye, hem kaza, hem vilayetimizde vardı. O haletleri başka memleketlerde o derece göremedim” (Nursi, 2006a: 55-56).

Said Nursî aynı dönemde Müküs'te (Bahçesaray) bölgenin eğitim öğretim hayatına katkı sağlayan bir başka medreseyi de anar ve şöyle der: “O dönemde Mir Hasan Veli Medresesi” vardır (Nursi, 2006b: 35).

Bu medreselerde yetişen ilim adamlarının ve düşünürlerin birkaçına değinirsek, bu ilim havzasının kurumları olan medreselerin ne kadar etkili oldukları anlaşılabilir olacaktır.

3. Âlimler

16. yüzyılda başlayan Hizan'daki entelektüel ortam âlimlerin beşiğini inşa eder. Bu nedenle çok sayıda âlim ve müderris kendini gösterir. Âlimler ve müderrisler bu medreselerde birçok ünlü ilim adamı ve din adamı yetişmişlerdir. Fakat birçoğu eser bırakmadığı için halk arasında sadece isimleri bilinmektedir. Birkaçını anmamız, meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Feqiyê Teyran (1560-1632), Selîmiyê Hizanî (18.yüzyıl), Molla Halil (1754-1843), Mela Ebdillahê Hizanî (ö.1854), Sıbgatullah Arvasi (ö.1870), Abdurrahman-ı Taği (1831-1886), Fetullah Varkanisi (ö.1899), Muhammed Diyauddin/Ziyaüddin (1855-1923), Bedüzzaman Said Nursi (1878-1960), vb.

Hizan medreselerinde yetişen âlimlerden biri ünlü şair düşünür Feqiyê Teyran (1560- 1632) Müküs (Bahçesaray)lüdür. Asıl adı Muhammed olan şair, öğrenim için Hizan'da 16. yüzyılda faaliyette bulunan medreselerden birine gelir. İslami ilimler alanında öğrenim görür. Bu yüzden etkili bir İslam bilgini olur. Ünlü şair burada eğitim görürken, Hizan'ın o dönem yöneticisi olan Cihan Paşa'nın (Cihan Şah) kızı Sinem'e âşık olur. Muhtemelen Mir Muhammed'i, Feqiyê Teyran yapan süreç de böyle başlar. Leyla ile Mecnun'un öyküsüne benzer bir öyküsü vardır bu aşk hikayesinin.

Bir yanlış anlaşılma vardır başlarda. Cihan Paşa'nın karısının yani Sinem'in üvey annesinin adı da Sinem. Mir Muhammed'i Cihan Paşa'ya gammazlayanlar kasıtlı olarak Muhammed'in, paşanın karısına âşık olduğunu söylemişlerdir. Cihan Paşa, bundan dolayı zaten bir antipati duymuş. Bu nedenle Muhammed Hizan'dan ayrılmak zorunda kalır. Ama bu ayrılık Sinem'e ölüm, Mir Muhammed'e zulümdür. Mir Muhammed artık dağlara vurur kendini, sularla kuşlarla konuşur. Bir başka aşka ulaşır. Fizik âlemden metafizik âleme ulaştığı söylenir. Ve böylece adı da kuşlarla konuşan talebe anlamında Feqiyê Teyran olur. Feqe, medrese talebesi demektir. Düşünürün şiir tarzında yazılmış çok sayıda eseri bulunmaktadır.

18.yüzyılda Selîmî ya da Selim Sılêman adıyla da bilinen Hizanlı Selîmî (**Selîmiyê Hizanî**) de Kur'an'daki Yusuf Züleyha öyküsünü 1759 yılında mesnevi tarzında yazar ve o dönemin Hizan mirine ithaf eder (Bkz. Hizanî, 2013). Söz konusu alimin doğum ve ölüm yılları konusunda bilgi bulunmamaktadır. Eserini

yazdığı tarih göz önünde bulundurularak 18.yüzyılda yaşadığı söylenebilir.

Alim havzası Hizan'ın diğer ünlü bir alimi olan **Molla Halil** (1754-1843) Hizan'ın Gulpik (şimdiki adı Süttaş) köyünde doğmuş, ilk dini bilgileri babasından almış; 18.yüzyılın sonlarından itibaren ünlenen Hizan'daki Meydan Medresesi'nde, Kur'an ve Tecvit ilmi konusunda ünlü olan ve aynı zamanda babasının da hocası olan **Hüseyin el-Karasevî**'den Kur'an ve Tecvit ilmini öğrenmiştir. Ayrıca XVIII. yüzyılın ikinci yarısında bölgede etkili olan medrese eğitiminde etkin olan birçok alimden ders alıp öğrenimini tamamlamış, XIX. yüzyılın birinci yarısından itibaren Hizan'daki Meydan Medresesi'nde müderrisliğe başlamıştır. Buradaki müderrisliği yaklaşık 10 sene sürer. (Pakiş, 1996). Bazı kaynaklarda doğduğu yere nispetle el-Hizânî olarak tanıtılmaktadır. Duasını almak üzere babası onu Marifetnâme'nin yazarı Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya götürmüştü; ondaki ilmî istidâdı gören İbrahim Hakkı'nın "Allah sana çok ilim, salih amel ve uzun ömür versin" dediği nakledilir. Molla Halil, babasının arzusu doğrultusunda Siirt'e yerleşir. Bölgenin ünlü medreselerinden sayılan Medrese-i Fahriye'de 30 sene kadar müderrislik yapar. Bu dönemde hem öğrencilerin eğitimiyle ilgilenir hem de özellikle medreselerde okutulacak kitaplar telif eder. Molla Halil çoğunlukla medrese eğitimindeki ders programına yönelik olmak üzere kitaplar yazdığı halde, umuma hitap eden eserler de telif etmiştir; 30 dolayında eseri vardır (Pakiş, 1996). Ömrünün sonunu Siirt'te geçirir.

Tasavvuf geleneğinde önemli bir yere sahip olan **Sıbgatullah Arvasi** (Gavs-ı Hizani) ya da Sıbgatullah Hizani de, Hizan ve civar medreselerinde yetişir ve Nakşi geleneğinde önemli tasavvufi merhaleleri kat ettiğine inanılır. Tasavvufta "yüksek mertebede bulunan velî" (Arvasi, 2011: 252) anlamında "Gavs" olarak nitelendirilir ve Hizan'da yaşadığı için de "Gavs-ı Hizani" olarak bilinir. Köken olarak Müküs (Bahçesaray), Arvas (Doğanyayla) köyünden olduğu için de Arvasi olarak anılır (Arvasi, 2011:19). Düşünceleri, öğrencilerinin derlediği *Minnah* (bkz. Arvasi, 2011: 32-243) adlı eserde toplanmıştır.

Mela Ebdillahê Hîzanî (ö.1854) doğum tarihi belli olmamakla birlikte Hizan'da dünyaya gelir. İlk derslerini imam olan babası Molla Abdürrahim'den alır ve Hizan Medreselerinde eğitim gördükten sonra Bulanık'ın Semerşeh köyüne imam olarak gider ve orada 1854 yılında hayata veda eder. 7 çocuğu da medrese eğitimi alır ve neredeyse hepsi şairdir. Bunlardan biri doğum tarihi belli olmayan ve 1908'de hayata veda eden **Abdulkadirê Hizani** (ö.1928)'dir. Şair, alim, müderris olan Abdulkadirê Hizani aynı zamanda Abdurrahmani Tağı'nin öğrencisi ve halifesidir. O da babasından ilk dersleri aldıktan sonra, dönemin Hizan medreselerinde öğrenim görür.

Hizan medreselerinde yetişen alimlerden biri de Abdurrahman Tağı'dir. Ab-

durrahman Tağı (1831–1886), Tağ Medresesi'nin ünlülerinden ve oraya katkı sağlayanlarından. Anlatılanlara bakılırsa o da Farabi ve İbn Sina gibi akarsu kenarlarında ve çiçek bahçelerinde ya da manzarası güzel tepelerde gezerek ders vermiş.

1886 yılında Güroymak'ta vefat eder ve buraya defnedilir. Onun Güroymak'ta 20 yıl kaldığı söylenir. O, 20 yıl Güroymak'ta kaldığına ve vefat tarihi de 1886 olduğuna göre, 1866'da Tağ'dan ayrıldığı söylenebilir. Tağı bugün de farklı yörelerde devam eden bir ilim geleneğinin kaynağıdır (daha detaylı bilgi için bkz. Çiçek, 2014:58-68).

Sadece düşünür yetiştirme konusunda değil, tıp alanında da önemli ilerlemeler görüyoruz. 20. yüzyılın başlarında şifa dağıtan, hastalıklara deva olan yokluk ve yoksulluk yıllarında, imkânsızlıklar içinde ameliyat gerçekleştiren bir hekim olarak Dapira Alê, Hizan'ın ilim alanındaki gelişmişliğinin başka bir versiyonudur. 1958 yılında Hizan'ın Gulpik (Süttaş) köyünde hayat veda eden ünlü kadın hekim Dapira Alê, bir hekim ailesi mensubudur. Anlatılanlara bakılırsa ailesinin fertleri de hekimlik yapmıştır. O da kendi çocuklarından bazılarını hekimliğin bazı yönlerini öğretmiş, böylece geleneğin devamını sağlamıştır. (Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Çiçek, 2006)

Bediüzzaman Said Nursi de bu mümbit topraklarda dünyaya gelmiş ve hem kendi ününü hem de Hizan'ın ününü dünyaya yaymış düşünürlerden birisi olan özel bir öyküdür. Sanırım Hizanlı alim/düşünürlerin ortak özelliği Hizan'da kalmamaları ve öğrendiklerini/bildiklerini başka mekânlara taşıyarak, Hizan'la sınırlı kalmayarak, ümmete ya da dünyaya mal olmalarıdır.

Kaynakça

- Arvasi, S. S. (2011). *Minah*, 5. Baskı. Ter. S. Önlüer ve H. Okur. İstanbul: Semerkand.
- Çiçek, H. (2006). Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Hizan'da Bir Hekim: Dapira Alê. *Bitlis Bülteni, Aylık Haber Ekonomi Aktüalite ve Kültür Dergisi*. Sayı: 16. Sayfa: 24-5.
- Çiçek, H. (2007). Sempozyum Tebliği. “Hizan'ın Kültürel Zenginliğinin Tarihsel Arka Planı”, *I. Uluslar arası Düünden Bugüne Tatvan ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (ss. 659-72). İstanbul: Beyan Yayınları.
- Çiçek, H. (2014). Bir Eğitim Geleneğinin Menşei ve Merkezi Olarak Tağ Medresesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 27. Sayfa: 58-68.
- Hizani, S. (2013). *Yusuf û Zuleyx*a, Edisyon-Kritik: Ayhan Geveri. İstanbul: Nûbihar.

Nursî, B. S. (2006a). *Emirdağ Lahikası*. İstanbul: RNK.

Nursî, B. S. (2006b). *Tarihçe-i Hayatı*. İstanbul: RNK.

Pakiş, Ö. (1996). *Molla Halil Es- Si'irdi ve Tefsirdeki Metodu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şeref Han. (2006). *Şerefname*. 3. Baskı. Çev. M. Emin Bozarıslan. Diyarbakır.

Bir Talebe

İbrahim Hulusi Yahyagil

Hakan GÜLERCE
İstanbul Üniversitesi

İbrahim Hulusi Yahyagil, 1895 yılında Elazığ Harput'ta doğmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda, Kafkas ve Çanakkale savaşlarına katılmış olup 1950 yılında Albay rütbesi ile emekliye ayrılmıştır. Said Nursi'nin ilk talebelerindendir. Nursi'yi ilk defa 14 Nisan 1929 yılında yüzbaşı rütbesi ile Eğirdir'de muvazzaf subay iken Barla'da ziyaret etmiştir. Risale-i Nur'da Hulusi Bey unvanı ile anılan Yahyagil, Nursi ile ilk tanışmasından itibaren ona talebe olan ve Risale-i Nur'un doğuş ve neşir yıllarında önemli hizmetleri bulunan saff-ı evvel talebeler, diğer bir ifade ile Barla Sıddıkları arasında yer alır.

Onu yakından tanımak için Barla Lahikası çok önemli bir kaynaktır. Hulusi Bey, Nursi'yi ilk ziyaretini ona yazdığı bir mektubunda şöyle kaleme alır:

Tâ küçük yaştan beri lûtf-u Hakla Kur'ân'ın hakikatine merak etmiş ve taharrî-i hakikat yolunda bulunmuş. Nihayet aradığımı Eğirdir'de Üstad-ı Muhteremin neşre vasıta olduğu Sözler ünvanlı nurlarda bulmuşumdur.¹

Görüldüğü gibi çocukluğundan beri hep bir arayış içinde olan ve arkadaşlarının da şahitliği ile ilmi, zekâsı ve kavrama gücü keskin olan Hulusi Bey, Risale-i Nur'u okuması ile birlikte biriktirdiği bütün sorularına cevap bulmuştur. Nursi'yi ziyaret konusunda çok imkânı olmayan Hulusi Bey, ona yazdığı mektuplar ile soru sorma ve kendi hissiyatını aktarma imkânı bulmuştur. Onun mektuplarındaki sorulara verilen cevaplarla Risale-i Nur'un önemli bir kısmı, özellikle *Mektubat* isimli eser, ortaya çıkmıştır. Kırk üç adet mektubu da Nursi tarafından *Barla Lahikası* isimli esere dâhil edilmiştir.

Bu karşılaşma ve ardından Risale-i Nur'a talebe olma, Hulusi Bey'in manevi hayatında çok büyük inkılaplara sebep olmuştur. Adeta yeniden doğan Hulusi Bey, bu yeniden doğuşu ve Risale-i Nur'a hizmet etmenin verdiği huzuru ve mutluluğu, Nursi'ye yazdığı bir mektubunda çok veciz bir şekilde kaleme almıştır:

Bu buluş, beni evvelemerde çirkâbdan selâmete, felâketten saâdete, zulmetten nura çıkardığı için, Nurlara ve Hazret-i Kur'ân'a ve bu nurların izn-i Hakla nâşiri, mübelliği, vâizi, dellâli olan Üstadıma o andan itibaren ruhumda lâyetzelzel bir muhabbet ve bir alâka ve bir merbutiyyet hasıl olmuştur. Yüz bin kere hamd ve şükürler olsun. Nurlarla alâkadar olduğum zamanlarda, dünyevî bütün lezzetlerin fevkinde büyük bir zevk ve havâssımda azîm bir şevk hissediyorum.²

1 Said Nursi, *Barla Lahikası*, 2004, İstanbul, Söz Basım Yayın, s. 106.

2 A.g.e. s.106.

Hulusi Yahyagil'in Risale-i Nur hizmetindeki yerini ve önemini bize en güzel şekilde anlatan ifadeleri yine Risale-i Nur'un içerisinde buluyoruz. Said Nursi, *Barla Lahikası* isimli eserinde hem diğer talebelerine, hem de gelecek nesillere örnek olması için "Hulusi Bey'e Hitabdır" başlığı altında kaleme aldığı mektubunda şu ifadelere yer verir:

Ben Sözleri yazarken ihtiyarsız olarak ekser temsilâtı, şuûnât-ı askeriye nev'inde zuhur ediyordu. Ben hayret ediyordum, neden böyle yazıyorum? Sebebini bulamıyorum. Sonra hatırıma geldi ki, belki istikbalde şu Sözler'i hakkıyla anlayacak, kabul edip hırz-ı cân edecek en mühim talebeleri askerîyeden yetişecek. Onun için böyle yazmaya mecbur oluyorum, düşünüp o kahraman askerleri bekliyordum. İşte mağrur olma, şükret; sen o askerlerden bahtiyar birisisin ki, evvel yetiştin. Yirmi dört adet Sözleri meşâgil-i dünyeviye içinde yazmaklığın, benim bu hüsn-ü zannımı teyid etti.³

Nursi, Risale-i Nur'daki asker temsillerinin hikmeti üzerine düşünürken, Hulusi Yahyagil'in şahsında askeriye çok önemli talebelerinin olacağına işaret eder. Gerçekten de Nursi'nin hayat serüveninde askerlerle kurduğu ilişki dikkate değerdir. Örneğin, ihlasta, samimiyette birinciliği bırakmayan talebesi Albay Hulusi Bey bir askerdir. Risale-i Nur okuduğu için mahkemede ifade verirken can veren, Bediüzzaman'ın ona "istikamet şehidi" dediği Binbaşı Asım Bey de bir askerdir. Yine Yüzbaşı Refet Barutçu da Bediüzzaman'ın asker talebeleri arasında yer alır. Bu isimler gibi daha birçok isim zikredilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da, Said Nursi'nin talebeleri ile kurmuş olduğu ilişkidir. Bu en güzel Hulusi Bey'de tecessüm etmiştir. Hakiki ihlas ve samimiyetin olduğu yerde, zaman ve mekân kavramı incelmekte ve sınırlar kalkmaktadır. Hatta ihlas sırrı ile dünyada veya ahirette bulunan iki talebe bile tefani hakikati ile hakiki bir ayrılık yaşamamaktadırlar.

Hulusi Yahyagil'in, Said Nursi'yi Barla'da altı defa ziyaret ettiği bilinmektedir. Bu kadar az görüşmelerine rağmen yine de Risale-i Nur'un birinci talebeliğini elinden bırakmamıştır ve önemli risalelerin yazılmasına mektupları ile vesile olmuştur. Nursi, onu "Nur'un birinci talebesi" olarak adlandırmakta ve diğer talebelerine örnek göstermektedir. Hulusi Bey, sadece Nur'un birinci talebesi olmakla kalmayıp bu birinciliği ömrünün sonuna kadar da muhafaza etmiştir. Onun Said Nursi'den cismanî ayrılığı aslında mecazi bir ayrılıktır. O hakikatte, Nursi ile her zaman beraberdir. Nursi mektubunda Hulusi Bey'e şu satırları yazmaktadır:

Günde iki def'a seni yanımda hayalen ihzar ediyorum. Sen dahi Yirmi dört saatte iki def'a, Sözler vasıtasıyla Üstadınızla sohbet ediniz.⁴

Nursi'nin mektubundaki bu ifadelere, Hulusi Bey'in cevabı şöyle olmuştur:

3 A.g.e. s.347.

4 Said Nursi, *Barla Lahikası*, 2010, Ankara, İhlas Nur Neşriyat, s.288.

Mâziyi hal yerine koyarak, derin mânâlı, şirin sohbetinizi bir kere daha şevkle dinlemiş oldum. Zâten ben o vakitlerin mâzide kalmasına razı değilim; her vakit hal gibi mütalâa ediyorum. Mâzi, hal, müstakbel-bunlar da itibarî birer taksim değil mi? Ehl-i zevk için bu taksime ihtiyaç kalmıyor.⁵

Bu satırlar, birbirini Allah için seven iki insanın arasında mesafelerin nasıl kalktığını gösteren en iyi örneklerden birisidir. Yine bu satırları teyit eden diğer bir hadise ise, 1930 yılından 1950 yılına kadar yüz yüze cismen görüşmeyen Hulusi Bey ve Said Nursi, 1950 yılında yirmi yıl sonra birbirlerini gördüklerinde, ikisi de sanki yirmi gündür birbirlerini görmüyorlarmış gibi olduklarını itiraf etmişlerdir. Said Nursi, bu birliğin sadece Hulusi Bey ile beraber olmadığını, belki istikbalde gelecek talebelerine de örnek olması açısından *Emirdağ Lahikası*'nda şu satırları yazmaktadır:

Risale-i Nur'un herbir kitabı bir Said'dir. Siz hangi kitaba baksanız, benimle karşı karşıya görüşmekten on defa ziyade hem fâidelenir, hem hakikî bir surette benimle görüşmüş olursunuz.⁶

Hulusi Bey, hizmet hayatı boyunca, Risale-i Nur'un en temel esaslarından olan ihlas, samimiyet ve sadakat abidesi olagelmiştir. Risale-i Nur'a muhatap olma noktasında zeki ve ciddi bir talebe olmuştur. Hayatında yaşadığı bütün zorluklara bu meziyetleri ile dayanabilmiştir. Hem hizmet, hem askerlik hayatında ve hem de kendi özel dünyasında yaşadığı sıkıntılara dayanma konusunda Said Nursi, *Barla Lahikası*'nda, ona şu satırları yazmıştır:

Nurun eskiden beri hiç sarsılmayan muhlis bir kahramanı elbette dünyanın geçici, kıymetsiz, fâni vaziyetleri karşısında telâş etmez, mağlûp olmaz inşallah.⁷

Hulusi Bey, ömrünün sonuna kadar Risale-i Nur hizmetinden ayrılmamış, hizmetle ördüğü bir asra yakın hayatını son nefesine kadar bu yola adanmış, örnek ve müstesna bir insan olarak Risale-i Nur tarihinde yerini almıştır. Özellikle Elazığ'da onun ikinci dersleri meşhur olmuştur. Hulusi Bey, 25 Temmuz 1986'da 91 yaşında Elazığ'da vefat etmiş ve Harput'ta defnedilmiştir. Vefatının ardından bugüne kadar her yılın Temmuz ayı içerisinde Elazığ'da Nur talebeleri tarafından düzenlenen bir mevlid ile yâd edilmektedir.

5 Said Nursi, *Barla Lahikası*, 2004, İstanbul, Söz Basım Yayın, s.108.

6 Said Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 2004, İstanbul, Söz Basım Yayın, s. 577.

7 Said Nursi, *Barla Lahikası*, 2004, İstanbul, Söz Basım Yayın, s. 393.

Bir Kitap

Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişme Bediüzzaman Said Nursi Olayı

Celil TAŞKIN

Bir kitap tetkiki/incelemei neden neşredilmeli sorusuna, pek çok makul cevap verilmiş durumda. Lakin Risale çalışmaları alanında çıkacak yeni bir dergi için Said Nursi ve mücadelesi hakkında yazılmış bir kitabı tetkik etmeye başlamadan önce, bu soruya Said Nursi’nin hayatından ve fikirlerinden hareketle, bazıları için malumu hatırlatma neviden de olsa, Risale merkezli bir cevap verilmelidir. Böylece giriişilen bu tetkik işinin Risale çalışmaları kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği hususu netliğe kavuşturulabilir.

Said Nursi düzenli bir medrese eğitimi almamıştır. Yaşadığı bölgedeki birçok medreseyi dolaşmış olsa da hiçbirisini bitirmemiş ve kısa sürelerde oralardan ayrılmıştır. Bu husustaki tavrını zamanın mevcut medrese sistemine bir eleştiri olarak görmek gerekir. Medrese müfredatına dâhil olan eserlerin bitirilmesi bir öğrencinin yıllarını alıyordu. Said Nursi, müfredatı bire bir takip etmek yerine öncelikle kendisine lazım olan ve mizacına uygun olan eserleri veya o eserlerin ilgi duyduğu kısımlarını bitirmek istiyordu. Beyazıt’ta sadece 3 ay devam eden ciddi tahsilinde her kitaptan bir iki ders almış ve müfredatın geri kalanını okumamıştır. Neden böyle yaptığını soran hocasına şöyle cevap vermiştir:

“Bu kadar kitabı okuyup anlamaya muktedir değilim. Ancak, bu kitaplar bir mücevherat kutusudur; anahtarı sizdedir. Yalnız sizden şu kutuların içinde ne bulunduğunu göstermeniz istihramındayım. Yani, bu kitapların neden bahsettiklerini anlayayım da, bilahare tab’ıma muvafık olanlara çalışırım.” Böyle yapmasında, “Maksadı ise ... bir sürü haşiye ve şerhlerle vakit zayi etmemekti. Bu sûretle, ale’l-usûl yirmi sene tahsili lazım gelen ulûm ve fûnûnun zübde ve hülâsasını üç ayda tahsil ve ikmal etmiştir.” (Nursi, 2012a: 51-2). Canlı ve Beysülen’in (2010: 52) belirttiği üzere, “Okunacak kitapların içeriklerine ilişkin bilgiler edinerek medrese eğitimini tamamladığı kabul edilmektedir.”

Bu iktibaslardan hareketle, genç Said’in eğitim hayatında, kitapların içeriklerine dair tanıtım yazılarına yani fihristlere ve kitapların ilmî kalitesini ve önemini ortaya koyan kısa değerlendirmelere şiddetle ihtiyaç duyduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Risale-i Nur okuyucuları da aynı temel ihtiyacı hissedecekleri için “Risale-i Nur Külliyyatının Sözler, Mektubat ve On Dördüncü Lem’aya kadar olan

kısınının fihristesi” olan ve sonradan ilgili kitapların sonlarına ilave edilen 15. Lem’a te’lif edilmiştir (Nursi, 2012b: 182). Okuyucu, fihristler sayesinde öncelikle ihtiyaç duyduğu kısımları tespit edip okuyabilir. İhtiyacımız olanı tefe’ül ile denk getirmeye çalışmak yerine, fihristler üzerinden ihtiyacımız olanı aramamız gerekir. Buradan hareketle, Risale-i Nur’u oluşturan eserler ve Risale çalışmaları alanında değerlendirilebilecek eserler için de benzer çalışmaların yapılması gerektiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Mardin’in eseri üzerine kaynakçada belirtilen ciddi değerlendirmeler yapıldığı için eserin kapsamlı tetkiki yerine eserin ilmî kalitesine ve önemine dair bazı noktalara işaret etmekle yetineceğiz. Kitapta öne çıkan hususlardan birisi Said Nursi’nin ‘ibnüzzaman’ oluşunun izah edilmiş olmasıdır. Dağ (2009: 49)’ın ifadesiyle

“... Mardin, Said Nursi’nin dayandığı temelleri ve kaynakları sosyolojinin ve tarihin verilerinden faydalanarak, yaşadığı zamanın ve mekânın tahlillerinden hareketle ortaya çıkarmaya çalışıyor. Kişinin bir anlamda tarihinin/zamanın ve coğrafyasının/mekânının ürünü olarak var olduğu önermesinden hareketle Said Nursi anlatımı yapmaya çalışıyor.”

Nursi’ye (2012c: 143) göre; “Bütün ilimlerin ve mârifetlerin ve kemalât-ı insaniyenin en büyüğü imandır ve iman-ı tahkikîden gelen tafsilli ve burhanlı mârifet-i kudsiyedir.” Risale-i Nur, iman ilmidir ve o açıdan otoritedir. Lakin Mardin’in eserinde gösterdiği üzere, sosyal bilimler açısından sadece “telâhuk-u efkârın [düşünce ve tecrübelerin birikimi]” bir parçasıdır. Mardin, eserinde Risale-i Nur’un sosyal bilimlere ne gibi katkılar yaptığını, sosyal bilimlerden ne ölçüde istifade ettiğini göstermiştir.

Mardin’in eserini maalesef ‘fiyasko!’ olarak niteleyenler oldu. Dışarıdan bir araştırmacının Risale-i Nur’u anlayamayacağı ileri sürüldü. Tarafgir birisi olduğu gündeme getirildi. Bir insan birçok ilişki ağının parçası olup çeşitli konumlarda olabilir. Bu anlamda bir Nur talebesi de Mardin de bir konuma sahiptir, yani bir mensubiyetten bir tarafgirlikten bahsedilebilir. Lakin bir konuma sahip olmak, kasıtlı olarak çarpıtma yapmayı gerektirmez. Kendi konumundan baktığında bir Nur talebesinden farklı şeyler görmüş olabilir. Çünkü insanların öncelikleri farklı olabilir. Bazı birkaç hususta Said Nursi’yi anlamamış da olabilir. Bu bir art niyet göstergesi değildir. Şunu hatırlatmakta fayda var ki ‘Dışarıdan bir araştırmacı, Risale-i Nur’u hakkıyla anlayamaz’ iddiası ne kadar doğruysa, ‘içerden birisi, Risale-i Nur’u dışarıya hakkıyla anlatamaz’ iddiası da o kadar doğrudur. Mardin, bir sosyal bilimcidir, bir Nur talebesi değildir. Yani, Risale-i Nur’u, ‘sosyal bilimlerin bir nesnesi’ olarak farklı çevrelere ulaştırmıştır. ‘İman inşa edici bir özne’ olarak farklı çevrelere ulaştırmak Nur talebelerinin işidir. Mardin’in eserinden böyle bir beklenti içinde olmamak gerekir.

Kaynakça

- Canlı, C. ve Beysülen, Y. K. (2010). *Zaman İçinde Bediüzzaman*. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Commins, D. (1991). Kitap Tetkiki. *Religion and Social Change in Modern Turkey: The Case of Bediüzzaman Said Nursi. International Journal of Middle East Studies*. Vol. 23. No. 4. pp. 630-632. Çevrimiçi: <http://www.jstor.org/stable/4328471>, 09/07/2015.
- Commins, D. (1992). A Reply To M. Hakan Yavuz. *International Journal of Middle East Studies*. Vol. 24. No. 4. p. 750. Çevrimiçi: <http://www.jstor.org/stable/164479>, 09/07/2015.
- Dağ, A. (2009). *Şerif Mardin 'de Said Nursi Algısı*. Umran. Mart 2009. Sayfa: 49-52. Çevrimiçi: <http://umrandergisi.com/u/umran/pdf/175-1363268859.pdf>, 09/07/2015.
- Göçek, F. M. (1992). Kitap Tetkiki. *Religion and Social Change in Modern Turkey: The Case of Bediüzzaman Said Nursi. Middle East Journal*. Vol. 46. No. 3. pp. 505-506. Çevrimiçi: <http://www.jstor.org/stable/4328471>, 09/07/2015.
- Karabaşoğlu, M. (2004). *Şerif Mardin Olayı*. Çevrimiçi: <http://www.karakalem.net/?article=852>, 09/07/2015.
- Mardin, Ş. (2013). *Türkiye 'de Din ve Toplumsal Değişme Bediüzzaman Said Nursi Olayı*. Çev. M. Çulhaoğlu. 17. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nursi, S. (2012a). *Tarihçe-i Hayat*. Çevrimiçi: <http://www.erisale.com/#content.tr.14.51>, 22/10/2015.
- Nursi, S. (2012b). *Lem'alar*. Çevrimiçi: <http://www.erisale.com/#content.tr.3.182>, 22/10/2015.
- Nursi, S. (2012c). *Emirdağ Lahikası – I*. Çevrimiçi: <http://www.erisale.com/#content.tr.10.143>, 22/10/2015.
- Şentürk, R. (1998). Kitap Tetkiki. *Religion and Social Change in Modern Turkey: The Case of Bediüzzaman Said Nursi. İslâm Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 2. Sayfa: 262-268. Çevrimiçi: http://www.isam.org.tr/documents/_dosyalar/_pdfler/islam_arastirmalari_dergisi/sayi02/262_268.pdf, 09/07/2015.
- Yavuz, M. H. (1992). *A Response to David Commins's Review of Mardin's Religion and Social Change in Modern Turkey: The Case of Bediüzzaman Said Nursi. International Journal of Middle East Studies*. Vol. 24. No. 4. pp. 749-750. Çevrimiçi: <http://www.jstor.org/stable/164479>, 09/07/2015.

Bir Toplantı

Sempozyum Raporu

Din, Bilim ve Felsefe İlişkisi: Risale-i Nur Yaklaşımı Sempozyumu

İhsan ALTINTAŞ

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

8-10 MAYIS 2015 / VAN

Geleneksel olarak her yıl düzenlenen ulusal Bediüzzaman Sempozyumları kapsamında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van İlim ve Kültür Vakfı ve İstanbul İlim ve Kültür Vakfı tarafından ortaklaşa olarak **Din, Bilim ve Felsefe İlişkisi: Risale-i Nur Yaklaşımı** sempozyumu 8-10 Mayıs 2015 tarihlerinde Van'da düzenlendi. Bu sempozyumlar zincirinin ilk halkası Harran Üniversitesinde (Şanlıurfa) ikincisi Dicle Üniversitesinde (Diyarbakır) gerçekleştirilmiştir.

Bu sempozyumun organize edilmesi din-bilim-felsefe tartışmalarına dayanmaktadır. Bu tartışmalar sorulara, sorular da araştırmalara sebebiyet vermektedir. Sempozyum vesilesi ile araştırma sonucu elde edilen veriler hem aydınlar, akademisyenler ile paylaşılmış hem de halka açık hâle getirilerek topluma ilan edilmiştir. İşte bu niyetle insanlık bu üçlü dengeyi nasıl sağlayabilir, kişi din ve bilimden tam olarak nasıl istifade ederek hayatını sürdürebilir, bu denge tam olarak nasıl kurulabilir sorunlarını ele alarak Bediüzzaman Said Nursi'nin fikirleri ve eseri Risale-i Nur Külliyyatı ışığında çözümler bulmaya çalışılmıştır.

Sempozyumun ana argümanını kısaca şöyle özetleyebiliriz: Küreselleşen dünyanın artan problemleri karşısında insanın huzur ve mutluluğu için, sorumluluk bilincini arttıran, farkındalık ufku kazandıran bir entelektüel derinliğe ihtiyaç vardır ki bu da din, bilim ve felsefe işbirliği ile mümkündür. Bu konuların mukayeseli araştırılması ve incelenmesi açısından Bediüzzaman'ın çağdaş Kur'an tefsiri olan Risale-i Nur Külliyyatı önemli bir kaynaktır. Bu amaçla düzenlenen sempozyumda din, bilim ve felsefenin iş birliği hâlinde ve sorunların çözümüne hangi ölçüde katkı sunabilecekleri tartışılmıştır.

Sempozyumun açılış konuşmaları kapsamında tertip heyeti adına ilk konuşmayı yapan Yrd. Doç. Dr. Rahmi Tekin özellikle fen ilimleri ile din ilimlerinin bir arada okutulması fikrini ön planda tutup Said Nursi'nin Medresetü'z-Zehra projesine vurgu yaptı.

İkinci açılış konuşması için sahneye davet edilen Prof. Dr. Faris Kaya daha önce düzenlenen ulusal sempozyumların ardından yayınlanan sempozyum kitap-

larının tanıtımını yaptı. YYÜ Rektöründen de Din, Bilim ve Felsefe Sempozyumunda sunulacak tebliğlerin kitap olarak yayınlanması talebinde bulundu. Ardından din, bilim ve felsefe terimlerine, Hz. Ali, Yunus Emre ve Said Nursi'nin bu terimler ile alakalı görüşlerine değindi. Bediüzzaman'ın özel bir önem verdiği "ene" duygusunun öneminden söz eden Kaya, felsefe terimi üzerinde durarak felsefenin din ile barışık kısmına vurgu yaptı, felsefenin doğru değerlendirilmesi gerektiğini ifade etti. Kaya konuşmasında ayrıca Said Nursi'nin *Ayetü'l- Kübra* adlı eserinden bazı kesitlere yer verdi.

Van Büyükşehir İl Müftüsü Nimetullah Arvas ise insanoğlunun yaratılış sebebinin önemine vurgu yaparak nakil ile akıl temasına vurgu yaptı ve Arvas kâinat kitabını tefekkür etmek gerektiğini ifade etti. İnsanın nereden geldiği, nereye gideceği meseleleri konuşmasının en önemli temasını oluşturuyordu.

Tuşba Belediye Başkanvekili Mehmet Utku ise Said Nursi'nin asrın müceddidi olduğunu vurguladı ve onu "başkasının günahına ağlayan adam" unvanıyla yad etti. Sayın Utku, Said Nursi'nin hayatından kesitler sunarak onun önemli bir dava adamı olduğuna dikkat çekti.

Bediüzzaman'ın hayatta olan talebelerinden Mehmet Fırıncı Ağabey bu organizasyonun çok anlamlı olduğunu belirterek bu sempozyum ile Medresetü'z-Zehra temellerinin atıldığını temenni etti ve emeği geçenlere şükranlarını sundu.

Yüzüncü Yıl Üniversitesinin Rektörü Prof. Dr. Peyami Battal konuşmasında Said Nursi'nin hem bölgede hem Türkiye'de hem de dünyada çok önemli bir yere sahip olduğunu belirtti.

Sempozyumun açılış tebliği olarak sempozyumun ana hatlarını belirlemek üzere Prof. Dr. Yunus Çengel *Fen-Felsefe-İnanç Üçgeninde Risale-i Nur* konulu açılış tebliğini sundu. Tebliğinde, öncelikle terimler arasındaki kargaşanın giderilmesi gerektiği vurgusunu yaparak zaman kavramının da artık bireyselleştiğini belirtti. Çengel konuşmasında şu sözlere yer verdi: "fen-felsefe ve inanç birbirini etkiler, Said Nursi inanç meselelerini mantık ve muhakeme bakış açısıyla değerlendirir. Felsefeyi reddetmez. Fen, felsefe ve inanç meselelerini Risale-i Nur bakış açısıyla harmanlanıp hazmedilmeye uygun bir hâle getirir. Said Nursi her yönüyle çağdaş bir mütefekkidir. Said Nursi ve Steven Paul Jobs birbirine benzer. Jobs nasıl teknolojiyi kolay erişilebilir hâle getirdi ise Said Nursi de imani mevzuları kolay anlaşılır bir hâle getirdi. Nursi fenleri reddetmek yerine inanç meselelerinin anlaşılmasında onları basamak yapıp bir merdiven gibi kullandı."

Çengel, eski eğitim metotlarının yerine yeni metotların geldiğine değinerek Risale-i Nur'un da aynı etkiye sahip olduğunu vurguladı ve sözlerine şu şekilde devam etti: "Fen bilimlerinin materyalizmle, ideolojiyle alakası yoktur. İlim bir

nur bir ışıktır ve ezelidir. Bilim, bizim anladığımız elde ettiğimiz kadardır. Bilim evrensel bir kavramdır, bizdeki fen bilimleri kavramı artık değişmelidir. Said Nursi'ye göre fen bilimleri kanun ve kurallara uygun, genel kaideler manzumesidir. Eğer bir düzen varsa düzenleyici vardır.”

Sempozyumun açılış programının ardından iki gün süren bilimsel oturumlara geçildi. Otuzu aşkın bilimsel tebliğin sunulduğu sempozyumda son gün kapanış oturumu düzenlendi. Sempozyumda sunulan tebliğlerin başlıkları aşağıdaki gibidir. Bu tebliğlerin tam metnine erişmek isterseniz iikv.org/academy sitemizi ziyaret edebilirsiniz.

Bediüzzaman Said Nursi'ye Göre Bilgi Kaynağı Olarak Hads Kavramı, Ali BAKKAL, Akdeniz Üniversitesi

Risale-i Nur'da İlmi Tefsir Anlayışı, Niyazi BEKİ, Üsküdar Üniversitesi

Risale-i Nur Perspektifinden Din-Bilim İlişkisi, Aykut KÜÇÜKPARMAK, Muş Alparslan Üniversitesi

Hıristiyan Teizmi: Ontolojik Plüralizm, Akıl-İman Çatışması ve Risale-i Nur Yaklaşımı, Eyüp AKTÜRK, Mardin Artuklu Üniversitesi

Said Nursi'de Din-Ahlak İlişkisi Bağlamında Dört Temel Fazilet, Hüsamettin ERDEM, Necmettin Erbakan Üniversitesi

Bediüzzaman Metafiziğinin Kavram ve Kuramları, Mustafa HOPAÇ, Ordu Üniversitesi

John Rawls ve Bediüzzaman S. Nursi'de Adalet, Bünyamin DURAN, Celal Bayar Üniversitesi

Varoluş Sorunsallığı: Bir Nursi Yaklaşımı Modelleştirme Çabası, Yunus Emre ORHAN, İstanbul Şehir Üniversitesi

Said Nursi'de Varoluşsal Alanın İmkânına Yönelik Bir İmge Olarak: “Ene”, Mehmet Fatih IŞIK, Muş Alparslan Üniversitesi

Hikmet / Kur'ânî Hikmet ve Felsefe / Felsefî Bilginin Karşılaştırılması, Mehmet Murat PAYAM, Adıyaman Üniversitesi

Kainatı Anlama Çabasında Temel Paradigma: Ene (Benlik), A. Mücahit ÇELEĞEN, Hospital Türk Hast. Üsküdar

Bediüzzaman'a Göre Psiko-Sosyal Açıdan Din (İslam) ve İman, Vecihi SÖNMEZ, Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Risale-i Nur'da Kavramlara/Objelere Getirilen Özgün Yorumlar (Risale-i Nur'da Orijinal Tespitler), Cemal IŞIK, Iğdır Üniversitesi

Hukuk Felsefesi Açısından İctihat Risalesi, Prof. Dr. Servet ARMAĞAN, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi

En'âm Sûresi 6/59. Âyet Çerçevesinde Bediüzzaman'ın Din-Bilim İlişkisine Bakışı, Yrd. Doç. Dr. Saban KARASAKAL, Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Uygarlığın Krizi ya da Çelişkisi Olarak Şiddet ve Nursi Perspektifi, Doç. Dr. Hasan ÇİÇEK, Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Said Nursi'de Din-Bilim İlişkisi, Prof. Dr. İbrahim ÖZDEMİR, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Kurucu Rektörü

Dünyevileştirilen Din ve Modern İnsanın Çıkmazı, Dr. İsmail KIRAN, Ecole Des Etudes Hautes En Sciences Sociales (EHESS)

Modern Dönem Tefsirlerinde ve Risale-i Nur Perspektifinde Peygamber Muçizeleri, Mehmet SALMAZZEM, Memet Emin SULAR, Muş Alparslan Üniversitesi

Kâinat Kitabını Okumada Determinizme Risale-i Nur Penceresinden Bir Bakış, Doç. Dr. Orhan KÜÇÜK, Gümüşhane Üniversitesi

Genel Anlamı ile Sebep Sonuç İlişkisi: Risale-i Nur Perspektifi, K. Ali KAHVECI, Necmettin Erbakan Üniversitesi

Göstergebilim ve Risale-i Nur'dan Örnek Çözümlemeler, Rasim SOYLU, Yıldız Teknik Üniversitesi

Said Nursi'nin Esmâ Temelli Bilim Anlayışı, Cengiz KANIK, Siirt Üniversitesi

Bediüzzaman'a Göre İlimlerin Sınıflandırılması ve Mantık İlmi, Prof. Dr. Ahmet KAYACIK, Erciyes Üniversitesi

Said Nursi'nin Şeâir Sünnet Yaklaşımının Beşeri Bilimler Açısından Tahlili, Doç. Dr. İshak ÖZgel, Süleyman Demirel Üniversitesi

Risale-i Nur Zaviyesinden Din-İlim Çatışmasından Din-İlim İttifakına, Prof. Dr. Şadi EREN, Iğdır Üniversitesi

Sahabe Mesleği Ekseninde İmam-ı Rabbani ile Bediüzzaman Said Nursi'nin Mukayeseli İncelenmesi, Alaaddin TAŞKIN, Milli Eğitim Bakanlığı

Bir Duyuru

Tebliğ Çağrısı

Daha İyi Bir Dünyanın İnşasında Müsbet Hareketin Yeri ve Rolü: Risale-i Nur Yaklaşımı

2-4 Ekim 2016, İstanbul

Günümüz insanı birçok maddi ve manevi sorunla karşı karşıyadır. Dünya genelinde açlık, yoksulluk, sosyal adaletsizlik, zulümler, harpler, göçler, anarşi, terör, her türlü şiddet, küresel ısınma ve çevre kirliliği gibi olumsuzluklar maalesef artarak devam etmektedir. Çok çeşitli çabalara rağmen bu sorunlara kalıcı bir çözüm üretilenmemektedir.

Acaba insanlığın dünyevi ve uhrevi saadeti nasıl sağlanabilir? Nasıl bir yaklaşımla ve bakış açısıyla bu ve benzeri problemler çözülebilir veya azaltılabilir? Maddi-manevi bakımdan, yıkmadan düzeltmek, tahrip etmeden inşa etmek mümkün müdür? Bu problemlerin kökenine dair ortak ve sürdürülebilir bir çözüm bulunabilir mi? Bu ve benzeri soruların cevaplarına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktayız.

Bediüzzaman Said Nursi'nin hayatı ve eseri Risale-i Nur Külliyyatı, bu soru ve sorunlara cevaplar bulmaya çalışan önemli bir kaynaktır. Bireysel, toplumsal ve küresel sorunların çözümü insanın kâinata bakışı ile alakalıdır. Nursi, insana ve kâinata bakış ve davranış şeklini orijinal bir kavram ile "müsbet hareket" olarak ifade etmiştir. Müsbet Hareket, iman ve vahiy temelinde teori ve uygulama olarak tartışılması gereken önemli bir bakış açısı ve hayat tarzıdır. Bu kavramın hayatın tüm ilişkilerini nasıl anlamlandıracağı ve sorunlara nasıl kalıcı çözümler üreteceği ciddi tartışmalara zemin teşkil edecektir.

Özelde Müslüman toplumların, genelde bütün insanlığın dünyevi-uhrevi huzur ve saadeti için Risale-i Nur'da yer alan görüşler, 2-4 Ekim 2016 tarihlerinde, İstanbul'da düzenlenecek olan "Daha İyi Bir Dünyanın İnşasında Müsbet Hareketin Yeri ve Rolü: Risale-i Nur Yaklaşımı" konulu 11. Uluslararası Sempozyumda ele alınacaktır.

Sempozyuma aşağıda verilen başlıklar çerçevesinde farklı dil, din, kültür, ülke ve coğrafyadan, çeşitli disiplin ve ekollerden, uzman düşünür ve bilim insanlarının katkıları beklenmektedir.

1- Teorik ve Kavramsal Açından Müsbet Hareket

- Risale-i Nur'a göre tarifi ve anlam çerçevesi

- Ontolojik bakış; iman, tevhid inancı, ahiret inancı
- İlgili Kavramlar; uhuvvet, muhabbet, şefkat, sabır, tesanüd, asayiş muhafaza, kendi mesleğine yoğunlaşmak, tevekkül, batılı tasvir etmemek, ittifak, inşa etmek
- Zıt Kavramlar; fitne, gıybet, adavet, garaz, haset, inat, tenkit hastalığı, ümitsizlik, tarafgirlik
- Adalet-i mahza, adalet-i izafiye
- Kavramın kapsamı

2- İslami İlimler Açısından Müsbet Hareket

- Kur'an'a göre
- Nebevi geleneğe göre
- Fıkha göre
- Kelama göre
- İslam tarihindeki uygulamalar

3- Bilimler Açısından Müsbet Hareket

- Felsefe
- Sosyoloji
- İktisat
- Siyaset
- Ahlak
- Eğitim
- Psikoloji

4- Müsbet Hareketin Güncel ve Küresel Sorunlar ile İlişkisi

- Irkçılık
- Terör ve Şiddet
- Çevre Kirliliği ve İklim Değişikliği
- Gelir Eşitsizliği
- Aşırı Tüketim
- Dünyevileşme
- İnsan Hakları İhlalleri

- Sonuçları açısından modernite: Benlik, Enaniyet, Hodfuruşluk, Nihilizm, Hedonizm ve Sadizm.

- Çok kültürlü çok dinli dünyada birlikte yaşamadaki problemlerin çözümü

- Hürriyetin ontolojik kökleri ve insandaki müsbet hürriyet ile ilişkisi (Temel haklar ve özgürlükler bağlamında)

- Altı Hastalık (Ümitsizlik, Yalan, Adavete Muhabbet, İhtilaf, İstibdat, Menfaat-i Şahsiye)

5- Uygulamada Müsbet Hareket

- Farklılıklara tahammül

- Birlikte yaşama sanatı

- İnanç ve ifade hürriyeti

- Hak ve hukuk arayışı

- Hizmet metodu

- Tebliğ metodu

- Barış ve hoşgörü

- Cihad Kavramı

6- Karşılaştırmalı Çalışmalar

- Diğer dinler

- Felsefi akımlar

- Sivil itaatsizlik

- Benzer yaklaşımlar

- Farklı yaklaşımlar

Önemli Notlar

1. Sempozyum 2-4 Ekim 2016 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilecektir.

2. Tebliğlerin Sempozyum Sekreteryası'na ulaştırılmasıyla ilgili takvim şöyledir:

a) Tebliğ özetleri, 250 kelimeyi aşmayacak şekilde en geç 28 Şubat 2016 tarihine kadar www.musbethareket2016.com web sitesi üzerinden Sempozyum Sekreteryası'na ulaşmalıdır. Tebliğ özetleri ile birlikte yazar(lar)ın 200 kelimeyi aşmayan paragraf şeklindeki CV'leri gönderilmelidir. Kabul edilen tebliğ özetleri 25 Mart 2016 tarihinde ilan edilecektir.

b) En fazla 15 sayfayı aşmayacak uzunluktaki tebliğler, hakemler tarafından değerlendirilmesi için tam metin olarak en geç 30 Haziran 2016 tarihine kadar www.musbethareket2016.com web sitesi üzerinden online olarak sempozyum sekreteryasına ulaşmalıdır.

c) Sempozyumda sunulmak üzere kabul edilen tebliğ yazarlarına en geç 31 Temmuz 2016 tarihine kadar bilgi verilecektir.

3. Tebliğler Risale-i Nur Külliyyatı odaklı, yukarıdaki başlıklar çerçevesinde hazırlanmalıdır. Bu kapsama uymayan tebliğler kesinlikle dikkate alınmayacaktır.

4. Risale-i Nur Külliyyatı ve Nursi üzerine yapılmış akademik çalışmalar, ilave bilgi ve kaynak Sempozyum Sekreteryası'ndan temin edilebilir. Ayrıca www.iikv.org/academy ve www.musbethareket2016.com web sitesinin ziyaret edilmesi önerilmektedir.

5. Sempozyum dili Türkçe-İngilizce-Arapça olup simültane tercüme yapılacaktır.

6. Sempozyuma tebliğle katılan araştırmacılara, imkânlar ölçüsünde yol ve konaklama desteği sağlanacaktır.

İletişim:

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı,
Kalenderhane Mh., Cüce Çeşmesi Sk. No:6 Vefa Fatih İstanbul
Tel : +90 212 527 8181, Fax : +90 212 527 8080
E-mail : musbethareket2016@iikv.org

An Announcement

Call For Papers

The Role of Positive Action in Building a Better World: The Perspective of the Risale-i Nur

2-4 October 2016, Istanbul

In these difficult times, humanity is besieged by problems which threaten both our spiritual and material well-being. Throughout the world, hunger, poverty, social injustice, oppression, war, enforced migration, anarchy, violence, terrorism, climate change, environmental pollution and a host of other negative trends are on the increase. Despite numerous efforts to better the human situation, lasting solutions to these problems have not been found.

How can the happiness of humanity be obtained both in this world and in the next? What kind of approach is needed in order to solve or, at least, reduce these problems? Is reconstruction possible without further spiritual and material harm being done? Can a universal and sustainable solution be found that targets these problems at their very roots? The need for answers to these kinds of question is more urgent than ever before.

Bediuzzaman Said Nursi's life and works, and his Risale-i Nur collection in particular, constitute an important means of providing answers to these questions and problems. Solutions to these individual, societal and global problems are related to the way in which mankind approaches the creation. Said Nursi propounded an original way of looking at, and responding to, the universe and humanity that is best described as "positive action". Positive action, based on revelation and faith, is an important way of approaching life which needs to be discussed both in theory and in practice. Serious discussion is needed to explore how this concept can give meaning to all aspects of life and human relationships, and how it can provide sustainable solutions for mankind's problems. And the time for that discussion is now.

Between the 2nd and 4th of October 2016, the 11th International Risale-i Nur Symposium will be held. The overarching aim of the Symposium is to promote the development of peace and happiness, both in this world and the next, for Muslims and for humanity as a whole. The central theme of the Symposium will be: "THE ROLE OF POSITIVE ACTION IN BUILDING A BETTER WORLD: THE PERSPECTIVE OF THE RISALE-I NUR"

Within the scope of the sub-themes below, academics from the all over the

world are invited to share their understandings and perspectives.

1. Theoretical and Conceptual Perspectives on Positive Action

- The perspective of the Risale-i Nur
- The ontological view: faith; belief in Divine Unity; belief in the Hereafter; ma‘na-i ismi and ma‘na-i harfi (self-referential and Other-indicative views of creation).
- Positive concepts such as brotherhood, love, compassion, patience and solidarity; the maintenance of public order; trust in God; social unity.
- Negative concepts such as disorder, gossip/slander, hatred, malice, jealousy; negative criticism; despair; prejudice.
- The issue of absolute justice v. relative justice

2. The perspective of the Islamic sciences

- The perspective of the Qur’an
- The perspective of Prophetic Traditions (hadith)
- The perspective of Islamic law
- The perspective of theology and/or philosophy

3. The perspective of the social sciences

- Sociology
- Economics
- Politics
- Ethics
- Pedagogy
- Psychology

4. Positive action and current global problems

- Racism
- Terror and violence
- Nationalism
- Environmental pollution and climate change
- Income inequality

- Excessive consumption
- Secularization
- Human rights and human rights violations
- Individualism, egocentrism, nihilism, hedonism, sadism
- Multi-culturalism and its problems
- The ‘six sicknesses’ of despair, deceit, enmity, disunity, individualism and despotism.

5. Positive action in practice

- Tolerance of diversity
- Peaceful co-existence
- Implementation of legal rights
- Service to society
- Peace and tolerance

6. Comparative studies

- Positive action in the world religions
- Philosophical movements
- Civil disobedience
- Positive action in social and political movements

1. The Symposium will be held in Istanbul between the 2nd and 4th of October 2016.

2. Before sending papers to the Symposium Secretary, please follow the instructions and the timetable below:

a) The abstract of the paper must be submitted to the Symposium Secretary no later than the 28th February 2016 and should not exceed 250 words. The website for submitting the paper is www.musbethareket2016.com. Along with the abstract, the author should send a short CV, not exceeding 200 words. The papers accepted for inclusion will be announced on the 15th of March 2016.

b) If your paper is accepted, you should submit a completed draft for reviewers to evaluate by 30th June at the very latest. The paper should be no longer than 12 pages. Please submit your paper to www.musbethareket2016.com

c) Authors will be notified that their papers have been accepted for presentati-

on at the conference no later than 31st July 2016.

3. Papers should focus on the Risale-i Nur and address one of the sub-themes listed above. Papers which do not discuss a sub-theme with special focus on the Risale-i Nur will not be considered for inclusion.

4. Additional information on academic studies regarding Said Nursi and the Risale-i Nur can be obtained from the Symposium secretary. Additionally we recommend that you visit the websites www.iikv.org/academy and www.musbethareket2016.com for further resources and information.

5. The Symposium will be conducted in Turkish, English and Arabic and there will be simultaneous translations of all these languages.

6. Limited grants will be made available for travel and accommodation expenses for researchers presenting papers at the symposium.

Contact:

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı

Kalenderhane Mh., Cüce Çeşmesi Sk. No:6 Vefa Fatih İstanbul

Tel : +90 212 527 8181, Fax : +90 212 527 8080

E-mail : musbethareket2016@iikv.org

YAZARLAR İÇİN NOT

İstanbul İlim ve Kùltür Vakfı tarafından yayınlanan ve hakemli bir dergi olan Katre: Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi, insanı ve varoluğu ilgilendiren her hususta, Risale-i Nur perspektifinden açıklama ve anlamlandırma faaliyetlerinde bulunmak ve eşyayla, hayatla ilgili, insanlığın hakikat arayışına dair muhtelif paradigmlar çerçevesinde yürütölen tartışmalara, Risale-i Nur ekseninde platform oluşturmak amacı ile dini, sosyal ve beşeri bilimler alanında, özgün nitelikli ve disiplinler-arası karakteri ağır basan telif makaleler, araştırma notları, kitap değerlendirmeleri, sempozyum, konferans ve panel tanıtımları yayımlar.

Tüm makaleler iki hakem tarafından değerlendirilir ve gerekli göröldüğu takdirde üçüncü bir hakeme gönderilir. Bir makalenin yayımlanması hakemlerin onayına bağlıdır. Yazarlar hakemler tarafından istenen gerekli düzeltmeleri yapmakla yükümlüdür. Yazıların yayınına hakem raporları doğrultusunda yayın kurulu karar verir ve yayımlanmayan yazılar iade edilmez.

Yazıların bilim, dil ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dergide Türkçe veya İngilizce makalelere yer verilir.

Makaleler 10.000, kitap değerlendirmeleri ve diğer tanıtımlar ise 1.500 kelimeyi geçmemelidir.

Yazarlar, makalelerini yayımlanmak üzere Dergi Sekreteryasına göndermekle, telif haklarını İstanbul İlim ve Kùltür Vakfı'na devretmiş sayılırlar.

Yazıları yayımlanan müelliflere telif ücreti ödenmez ve 5 adet ayrı basım gönderilir.

Başvurular elektronik posta yoluyla katre@iikv.org adresine yapılır.

GENEL YAZIM KURALLARI

Kelimelemin imlasında Türk Dil Kurumu'nun en son çıkardığı Yazım Kılavuzu esas alınmalıdır.

Yazı karakteri Times New Roman ve yazı puntosu 12 olmalıdır. Üst, alt, sağ ve sol kenarlarda 2'er cm boşluk bırakılarak 1 satır aralıklı ve düz metin olarak yazılmalıdır.

Makalenin başlığı ilk sayfanın başına büyük harflerle ortalı olarak, alt başlıklar ise küçük harflerle sola yaslı olarak yazılmalıdır. Yazar(lar)ın ad ve soyad(lar)ı, akademik unvan ve görev yerleri makale başlığın hemen altına yazılır.

Makalelerle birlikte 200 kelimeyi geçmeyen ve beş adet anahtar kelime içeren Türkçe ve İngilizce özet gönderilmelidir. Makalenin İngilizce ve Türkçe özeti ile anahtar sözcükleri, 10 punto ile yazar adı ve bilgilerinin ardından yazılır.

Yapılan atıflar şu iki yöntemden birisi seçilerek gösterilmelidir: a) Yazar-Tarih Yöntemi (Metin içi kaynak gösterme) ve b) Dipnot Yöntemi. Yazarlar bu yöntemlerden birisini kullanabilirler. Atıf yöntemi olarak Yazar-Tarih Yönteminin (metin içi kaynak gösterme) kullanılması önerilmektedir. Yayınlanması talebiyle gönderilecek yazılarda www.iikv.org/katre adresinde yer alan kaynak gösterim kurallarının uygulanmış olması gerekmektedir.

NOTES FOR CONTRIBUTORS

The peer-reviewed journal “Katre: International Human Studies Journal” published by the Istanbul Foundation for Science and Culture is a journal covering all aspects pertaining to humanity and existence from the perspective of the Risale-i Nur. Articles concerning human life and humanities’ search for truth conducted within the scope of various paradigms are discussed. It is a journal with the aim to study areas of religion, society and the humanities. Articles of genuine quality and of an inter-disciplinary character are predominant – also included are book reviews, features on symposiums, conferences, and panel,

All articles are reviewed by two referees (blind-review) and (if required) by a third reviewer when needed. If approved then they are published in the journal. After submission, the authors are required to follow the required corrections and recommendations of the editor and the reviewers. After the papers have passed in accordance with the reviewers’ report then a decision will be given as to whether to publish the article.

The responsibility of the articles in terms of scientific criteria, wording, and legal rules is of the contributors.

The journal publishes articles submitted in English or Turkish.

Articles should not exceed 10,000 words whereas book reviews and other presentations should not exceed 1,500 words.

No Copyright Payment will be made to the contributors but 5 copies of the journal will be sent to the authors for free.

Submissions should be sent as attachment via e-mail to katre@iikv.org

GENERAL RULES FOR WRITING

The spelling of the words included in the Turkish articles should conform to the latest standards of the Turkish Language Institute.

The font should be in Times New Roman and in 12 point. The upper, lower, left and right margins should be separated at 2cm and with one-line spacing written in plain text.

The article title should be in capital letters and centered in the middle, the sub-heading should be smaller and placed on the left. The authors’ name and surname, academic title and profession should be written directly under the title of the article.

Together with the article an abstract not exceeding 200 words as well as five key words representing the article should be sent. After the abstract and key words, the name of the author and information written in 10 point sized text should be written.

References used in the article should follow either one of these two methods: a) APA--Style Citation b) Chicago-Style Citation. The usage of the Author-Date Method (showing the source in the text) is recommended. Authors sending their articles for publication should follow the notes for references at www.iikv.org/katre.

NOTLAR

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

NOTLAR

A series of horizontal dotted lines for writing notes.